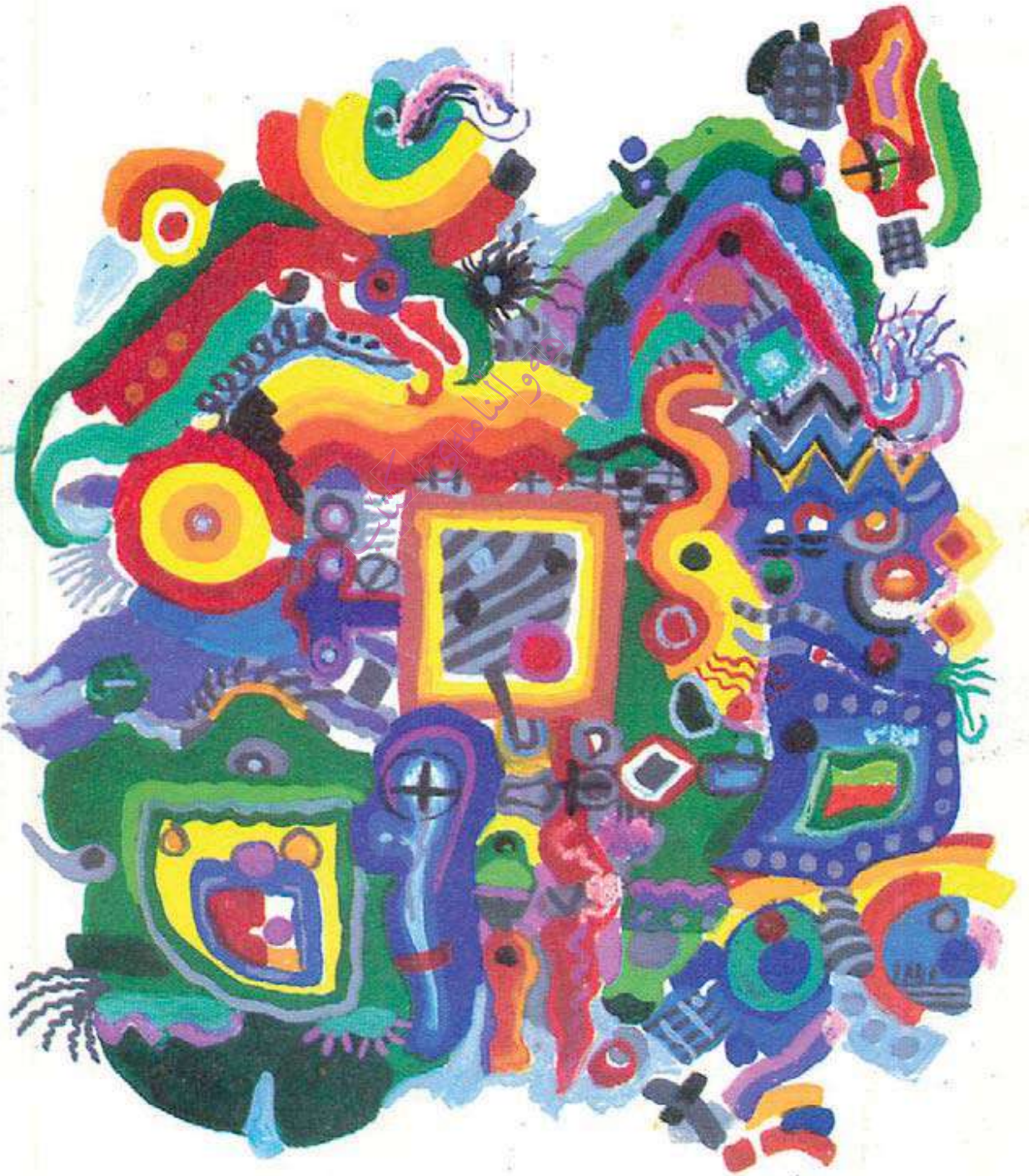

روشنی و سحر

شماره (۱۳۷) ی سالی ۱۹۹۶

هه‌مه‌یه ده‌ستمان به باوه‌ری بر‌ایه‌تی
 هه‌ردوو نه‌ته‌وه‌وه گرت‌وه‌وه له‌سه‌ر
 خاکی عیراق و تانیستا نه‌مه‌ نه‌وه
 باوه‌ره‌مانه که سوورین له‌سه‌ری به
 سه‌وه گرده‌وه‌وه له‌سه‌سته‌می هوکمی
 زانی‌داری‌ی ده‌که‌ین.

سه‌ر وکی فه‌رمانده
 هه‌دام حسین

سکرته‌ری نووسین
 سه‌یره محمد علی

سه‌ر نووسه‌ر

ه. به‌درخان سه‌ندی

ده‌سته‌ی نووسه‌ران

- د. پاکیزه ره‌فیق حیلمی
- د. ذنون پیریادی
- ئه‌نوه‌ر قه‌ره‌داغی

رۆشنبیری نوێ

گوته‌ریکی وه‌رزی لیکولنه‌وه‌یه
 ده‌رگای رۆشنبیری و بلاوکه‌ر دهنه‌وی
 کوردی ده‌ری ده‌کات

له‌م زماره‌یه‌دا

- به‌بۆنه‌ی یادی بیست‌وشه‌سه‌می ده‌رچوون به‌دیانه‌می ۱۱ی ئاداری میژووین به‌وه . د. ماجد عبدالرضا ۵-۱
- شوهره‌ش مه‌زنتره‌ ژیلانا شهبان مزه‌ری ۸-۶
- به‌نجینه‌و واتای هه‌ندیک ناو جمال بابان ۱۳-۹
- به‌بالای جانا محمدجیل رۆژیانی ۱۷-۱۴
- ده‌ر باره‌ی فیکر کردن و شه‌وه‌سته‌واژه‌ی ئینگلیزی له‌قوناغی ناوه‌ندی‌دا . د. عبدالحمید یعقوب جبرائیل ۲۸-۱۸
- په‌ندی پێشینه‌مان و کتێبه‌که‌ی الحکمه‌ الکوردیه‌ی دکتور به‌درخان سه‌ندی ناهیده‌ره‌فیق حیلمی ۳۸-۲۹
- ئایا بخواره‌ندی به‌زیدی به‌کان مه‌له‌ک تاوس ته‌وته‌می یوو؟ . د. حسین قاسم‌العزیز ۴۷-۳۹
- به‌ئادار شاعیری نیشتمان به‌ره‌ری ناوچه‌ی خانه‌قی هیدایه‌ت ته‌حه‌ده‌ده‌ ۵۳-۴۸
- رۆن‌رۆه‌کی و ئاژه‌لی ذنون محمد پیریادی ۶۱-۵۴
- کشتوکال له‌عیراقی کۆندا نه‌زاده‌عزیز سوورمی ۷۹-۶۲
- خوا به‌خوشبو و مامۆستا ئیسماعیل ره‌سول ع. به‌یمار ۸۰

له سه‌ره‌تای سالانی یه که می چه‌رخ‌ی بیسته‌مه‌وه بزوتنه‌وه‌ی نه‌ته‌وایه‌تی کورد، به‌شویه‌یه‌کی روون ناشکراو له‌سه‌ر ره‌گه‌و ریشه‌ی په‌یدا بوونو نه‌شوئا کردنی په‌یوه‌ندی‌یه‌کان سهر‌مایه‌داری نیو کومه‌نگای کورده‌واری یه‌وه هاته‌کاپه‌وه، که نه‌ویش به‌هوی سه‌ره‌تای هه‌لدان ئابووری سهر‌مایه‌داری یه‌وه بو، له‌جه‌سته‌ی ئیمپراتوری‌یه‌تی عوسمانیدا که له‌وکاته‌دا به‌شیک‌ی زوری کوردوستان له‌ژیر باری ده‌سه‌لاتداریتی نه‌ودا بوون.

بزوتنه‌وه‌ی نه‌ته‌وایه‌تی گه‌لی کورد به‌و جووره‌ ئالوگ‌و‌ر‌کاری‌یه‌ کومه‌لایه‌تی یانه‌وه‌ خوی به‌سته‌وه‌و گه‌شه‌و نه‌ش و نمای کرد، نه‌گه‌ر چیش، خه‌بان دژ ده‌سه‌لاتداریتی بیگانه‌و پرووه‌ توقینه‌ره‌کان چه‌وساند‌به‌وه‌و ده‌ره‌به‌گه‌ کورده‌کان یه‌ک خرا ئه‌وده‌ره‌به‌گانه‌ی که له‌ زور کاتدا هاری کاری یان ده‌گه‌ل دوژمنان گه‌لی کورد ده‌کرد. به‌لام نه‌مه‌ نه‌و راستی‌یه‌ ناشاریته‌وه‌ که چه‌ند سه‌ره‌ک خیل و ده‌ره‌به‌گه‌و پساوانی ئابینی سه‌ر‌کر‌دایه‌تی بزوتنه‌وه‌و جوو‌ج‌و‌لی نه‌ته‌وایه‌تی کوردیان کردوه.

بزوتنه‌وه‌ی نه‌ته‌وایه‌تی کورد به‌واتا هاو‌چه‌ر خه‌که‌یه‌وه، هاوشاز بزوتنه‌وه‌ی بوژروای تورک بو، که له‌ سالی ۱۹۰۸ دا له‌ ناو‌جه‌ر‌گه‌ی ئیمپراتوری‌یه‌تی عوسمانی‌یه‌وه به‌ر‌پاسوو. هه‌روه‌ک له‌هه‌مان کاتدا بزوتنه‌وه‌ی ئازادی خوازی رووسیا کارینکی بالای هه‌بوو به‌سه‌ر بزوتنه‌وه‌ی نه‌ته‌وایه‌تی کورده‌وه، نه‌گه‌ر چیش بزوتنه‌وه‌ی ئازاد‌خوازی تورکیار ئیرانیش، جینگای دیاری‌کر‌اوی خویان به‌سه‌ر باری بزوتنه‌وه‌ی نه‌ته‌وایه‌تی کورده‌وه هه‌یه.

دوا‌به‌د‌وای جه‌نگی جیهان یه‌که‌مه‌وه‌گه‌لی کورد، هه‌روه‌ک گه‌لی عه‌ره‌بی هاوسو و برای له‌ ئابینی ئیسلامی پیر‌وزدا، تووشی به‌ش به‌ش کردنو ده‌سه‌لات داریتی ئیستعمار بو. نه‌وه‌تا چه‌ته‌ ئیمپراتوری‌یه‌تی شونیی ده‌سه‌لاتداریتی خویان له‌جه‌سته‌ی رماوی ئیمپراتوری‌یه‌تی عوسمان‌دا ده‌ست نیشان کردو کوردوستان و گه‌له‌که‌ی له‌ نیوان سی ده‌وله‌تی خاوه‌ن قه‌واره‌و سنووری تاییه‌تی دا‌به‌ش‌کرا، هه‌ر بویه‌ بزوتنه‌وه‌ی نه‌ته‌وایه‌تی کوردیش بو بیه‌سی به‌شه‌وه، به‌هه‌مان جو‌ر‌یش گه‌لی عه‌ره‌بو بزوتنه‌وه‌ی نه‌ته‌وایه‌تی عه‌ره‌ب تووشی هه‌مان گیر‌مه‌و‌کیشه‌بوو، بریاره‌کانی کونگره‌ی ناشت بوونه‌وه‌ی فهر‌سای ره‌نگ دانه‌وه‌ی یاسایی نه‌و کاره‌ ناهه‌مواره‌ی ئیستعمار بو.

سه‌باره‌ت به‌نیشتمان‌ه‌که‌مانه‌وه، عیراق، کوردی عیراق باریکی مه‌وزووعی نوینی تاییه‌تی لی هاته‌کاپه‌وه، که ده‌بی به‌ته‌واوه‌تی به‌خریته‌ پیش چاو. ئه‌م باره‌ش به‌تاییه‌تی پاش وهر‌گر‌تنی عیراق له (عصبة الامم) دا له ۱۱/۳/۱۹۳۲ دا ناشکرا بوو.

ری‌وه‌و‌به‌وت بزوتنه‌وه‌ی گه‌لی کورد له‌ عیراقله‌ ژیر سایه‌ی سیه‌ری باریکی ئابووری و کومه‌لایه‌تی، رامباری گشتی ده‌وله‌تی عیراقی ده‌سه‌ر به‌سته‌دا قه‌باره‌و بوئیتی خوی ده‌ست نیشان کردو به‌شیک‌ له‌گه‌لی عه‌ره‌بو کورد به‌جوار‌چینه‌ی عیراقه‌وه‌ به‌ند بوون، هه‌ر له‌وکاته‌شه‌وه

**به‌ایۆنه‌ی یادی بیستو
شه‌ته‌هینی ده‌ر‌چوونی
به‌یاننامه‌ی یانزه‌ی
نازاری میژ ووی‌یه‌وه**

**ره‌چه‌له‌کو ئاسۆی
به‌یاننامه‌که**

د. ماجد عبدالرضا
ئه‌ندامی ئه‌نجومه‌نی ناشتی و
دوستایه‌تی و هاو‌کاری عیراق

ناك رهوی و نهایی و سه به خوبی بهره‌پساک کیشی کورد له عیرا قدا کوتایی بی هاتو بووه به شیک له سه رانسهری کیه می عیراقو کیشی سه به خوبی نیشتمانو پیشکوهنی کومه لایه تی و زیاری سهرناپای عیراق . . .

له سه ر بناغدی نه وهی له سه ره وه باسمان کرد، به بنویستی ده زانین که ده بی به ته واوه له باری رامیاری رژیمی پادشاهی تی بگه بین که بی گومان نیستعمار له سالی ۱۹۲۱ دا له عیرا قدا رای کردو چه سپاندی، به واتا په کی روون تر، ده توانین بلین نه ورژیمه چی به روله کانی گه لی کورد له عیرا قدا پیشکمش کردو هینا په دی له ج روانگه په که وه هه لس و که وه له گه ل کیشی بی کوردی عیرا قدا ده کرد؟ نه م پر سیاره دیرینه، هیشتا به گرنگنی خو به وه ماوه ته وه ته نانه ت و توویژو لیکولینه وهی نه و باره ش تا «روژی نیمر و شمان هیشتا گه ره و گورو چیزی تایه تی خوی هه به نه وه ش له هر باریکه وه بی ثابا به تایه تی به کوردی به که په وه بی یاخود ده رباری سه رانسهری سیاست نیستعمار وه بیت له ماوهی خو کمرانینی پادشاهی تی له

عیرا قدا . نه ورژیمه پادشاهی تی به که نیستعمار له عیرا قدا دایکوتا چه سپاندی ج جو ره سیاستی نیشتمان په ره وهی سه به خوبی به رامیهر به گشت گه لی عیراق، به عه رب و کوردی په وه نه گرت خوی و هه میشه له راوزکاری و به ریه بردن سیاست نیستعمار وه کار و کرداری نه ورژیمه هه لده قولاً، به لام نه ورستی به ش ناکریت به زیر لیه وه که به هوی رژیمه وه چند که سانیکی کورد چند شونیکمی به ریه به رایه تی و ناسکو بالایان گرتیوه ده ست، وه ک وه زیر و گوره بیاوانی سه رباری لایه نه کانی تری ده ولت، که نه ساتیش به شیک بسون له باری گشتی و ده ولت دواکه و تن خوازی پادشاهی تی به گویره ی به رزه ونندی نیستعمار په وتیان ده کرد نه و نیستعماری که بالی ره شی به سه سه رانسهری عیرا قدا کیشاپوو . نه م هه نگاهوش له سه ره تاوه ناشکرا بوو، وه به تایه تی له کونگره ی قاهره دا که به ریتانیا به سه ر کردایه تی تشرشل له ۲۲ سازاری ۱۹۲۱ دا سازی کردو له برپاره کانی دا ناماژه ی بو مانی گه لی کورد کرد به مه رجی له چوارچیوهی ده ولت عیرا قدا بیت هر له و کاته شدا بریاری دامه زراندن ده ولت عیراق درا، به واتا په کی تر نه و کونگره یه له باری ناوجه کوردی به کان و په یوه نندی به کان به عیراقه وه دواوه . له ماوه به کی دواتر دا به جورنیک کیشی کورد به کار ده هینا که ده سه لاتداریتی به ریتانیا به سه ر عیرا قدا پتو بکاتو بچه سپینی و توان سامانه نه وتو سامانه کانی تری عیراق بو به رزه ونندی خوی به کاربینی شان به شان سیاست داپلوسی خونیاری و به رنکار بوونه وهی گه لی عیراق به نوی ترین چه کی نه و سه رده مه هه وه ک به رنکار بوونه وهی راپه رینه نیشتمان به که ی شیخ مه حمودی حه فید له ۲۱ نیاری ۱۹۱۹ دا به لام نه م داپلوسی خونیاری یانه ریگایان له وه نه ده گرت بیر و باوه ری نازادی خوازی شورشی بکتوبه ری ۱۹۱۷ و هه لویسته کان ده سه لاتداریتی سوقیه ت بلاویته وه که

ریکه و تن نامه ی نینی . ایکس . یکوی ناشکرا کرد، له م باره یه وه میچه رلی بی صون سه ره به به ریتانیا ناره زایی خوی سه باره ت به شاری سلیمان ده ره بری کاتیک ده نویسی «به داخوه له به ده ختی نیمه وه به ناوی به لاشفی و هه نندی له واتاکانی له م شماره دا شتیکی ناسراوو ناسابین . . .

هه ره و هه ما موستا صلاح الدین محمد سعد الله له په راوی «کوردوستان و بزوتنه وهی کورده کانی عیراق» دا ده لیت له نیو هه مو و قوناغه کانی سیاستی به ریتانیا به رامیهر به عیراق، قوناغه کانی داگیر کردو ده سه ته سه ره و چاودیری کردو سه ره به خوبی مه رج داری به وه که هه مووی به مه به سستی ده ست به سه ردا گرتی سامانه کانی عیراقو گه له که به وه بوو به کورد عه ره ی به وه به رنکار بوونه وهی بزوتنه وه به رنکار یه کانی به چه کو س . له م داپلوسین . نه م سه ره رای ریازی هه له بی کردو ساخته بازی و خه له تانندن، به لام نه وهی که سه باره ت به چیرو تویره دواکه و تن خوازه کانی کوردو عه ره به وه بووتری نه وه به که به یه ک راده بوونه پیک هینه ر دامه زرانده تی به تی کومه لایه تی رژیمی پادشاهی تی که به ریتانیا به رای کردو دایمه زران . لیره شدا شتیکی زانباری و واقعی نی، گه ر بلین سیاستی دواختن و دواکه و تن خوازی عیراق ته نها به رامیهر به مانی نه ته وایه تی و سیاسی کومه لایه تی کورد نه بووه، به لام له پاش رماندن رژیمی پادشاهی تی دابین کردن رژیمی کوماری له ۱۴ ته مووزی سالی ۱۹۵۸ دا مانی نه ته وایه تی هاتندی نه گه رجی رو و دواوه کانی دابش کردو لیک جیبابوونه وه و به رنکار بوونه وهی چه کداری و هه له کانی نه و کاته و نه نجامه سلی به گه ر ه کانی ناوه ر و کی نه م راستی به ناگورن .

یه کم هه لویستی ده سه لاتداریتی کوماری عیراق که له ۱۴ ته مووزی ۱۹۵۸ دا به راکرا، به رامیهر به کیشی نه ته وایه تی کورد له ماده ی سی هه می ده ستووری کانی ولاتداریت مارکرا که ده لیتی و قه وه ی عیراق له سه ر بنکه ی هاریکاری نیوان هه مو و هاونیشتمانانو ریز گرتن له، مافه کانیانو پاراستنی نازادی سه ره به سستی یان، که عه ره بو کورد ها و به شن له م ولاتداریت یاسا دان به مانی نه ته وایه تی یاندا له چوارچیوهی به کیتی عیرا قدا ده تی . بی گومان نه مه ش گورنکاری به کی نوعی بوو له هه لویستی رژیمی سیاسی ولات سه باره ت به کیشی نه ته وایه تی کورد، نه مه ش بو په کم جار له میزوی دامه زراندن ده ولت عیراقی هاوچهر خندا روو ده دات . به لام له و قوناغه دا نه و برگه یه له لایه نی یاسایی به وه نه هاتبه دی و شیوه ناوه ر و کی مانی نه ته وایه تی کورد له عیرا قدا به ته واوه تی نه خرایه زیر باری کرداره وه نه گه رجی رژیمی کوماری نه و سا چند هه نگاهویکی پیشکوهن خوازانه ی به ره و لایه نه کانی فیر کردن ور و شنپیری و باری زیان سیاسی به وه ناو ریگای به ده ر چوون روژنامه کوردی به کان داو زه شان کوردی به زمانیکی سه ره کی خویندنو هه لس و که وت رسمی له کورده ستاندا دانو به ریه به رایه تی مه عارفی کوردی دامه زرانده چه تند ده رگا و دامه زراوی رو شنپیری کومه لایه تی کوردی هینا په کایه وه نه مانه و سه ره رای بویتی

نه‌توه په‌کې تيا دا گوزهران ده‌کات وه‌ک يوغوسلافياو سويسراو په‌کيټي ولاټه‌کان سوډان او تشيکو سلوفاکياو که‌نه‌داو هيندستان . . . که‌له‌م ده‌وله‌نانه‌دا کيشه‌ي گير وگرفتي چه‌نديټي نه‌ته‌وايه‌ت په‌پي په‌کسان نيوانيان چاره‌سهرکراوه .

له ۱۰۱ شويان ۱۹۶۶ دا ريك که‌وتنيک له‌نيوان ميريو مسته‌فا بارزان دارا گه‌بندر او ميري نه‌وه‌ي ناشکرا که‌ده‌مافدان نه‌ته‌وايه‌ت کورد له‌چوارچيوه‌ي کوماري غيراقدايه به‌لام جور وچوتنيټي نه‌ومافانه‌ي به‌شيوه‌ي که‌ي راستو ره‌وان ناشکرا نه‌کردو نه‌بختسته ژير باري جي به‌جي کردنه‌وه‌وه له‌نه‌نجاميشدا له‌چهندين نه‌رکي سهرشان پاشگه‌ز بيوه، نه‌وه‌بو له ۴۱ ثاباري ۱۹۶۶ دا ده‌ستوري نويي ولاټ ناشکرا کرا که‌تياپدا چاوپوشي په‌کې ته‌واو له‌مافه‌نه‌ته‌وايه‌ت په‌کان کورد کرايو نه‌مه‌ش يووه‌هوي نه‌وه‌ي سهرله‌نوي ناکوکي بکه‌ويته نيوان حکومتو بزوتنه‌وه‌ي کورد . له‌هه‌مان کاتيشدا نالوزي نيوان لايه‌نه‌کان ميري گه‌پشته پله‌ي که‌ي سه‌ختو له‌نه‌نجامدا حکومت عبدالحمن به‌راز پيك هاتو په‌ياننامه‌ي ۲۹۹ حوزه‌يران ۱۹۶۶ ي ده‌رکروج داواکاري په‌کې بزوتنه‌وه‌ي نه‌ته‌وايه‌ت کوردی که‌له‌و فوناه‌دا برقي بو له‌حوکمي زاتو نه‌نجامه‌کان نه‌گر تيوه‌خوي .

له‌ماوه‌ي سالان رابور دوو دا که‌باسي باري هلس و که‌وت کردن له‌گه‌ل کيشه‌ي گه‌لي کوردی عراق ده‌کريت چه‌ند لايه‌نيکي نويي به‌تيزو پر مه‌ترسي ديتي جابه‌وه که‌خوي له‌بايه‌خپندان هيزه‌کان ټيمپريالي په‌توه به‌تايه‌ت نه‌مه‌ريکا ده‌نويي له‌ته‌ک نه‌وه‌شدا، بايه‌خ پندان ده‌زگاو په‌ريوه‌به‌رايه‌ت په‌زايون په‌کان په‌کيشه‌به‌له‌ر وانگه‌و ستراتيژيه‌ت نه‌وه‌زگابانه‌وه هه‌لده‌قوونيو سه‌بارده‌ت به‌زور انبازي وژواري عه‌ره‌بو زايونيز په‌په‌پندان لايه‌ن عه‌سکري هه‌ندي ده‌وله‌ت عه‌ره‌بو له‌وانه‌ش په‌ره‌پندان هيزه عه‌سکري په‌کان عراق بوو نالوگوري نيوان هيزه‌کان ټيمپريالي په‌وه له‌پاراستي په‌رژه‌وه‌ندي ټيمپريالي په‌ت نه‌مه‌ريکا ده‌گورني که‌نه‌مه‌ش له‌وکاته‌وه‌ده‌ستی پي کرد که‌به‌ري تانیا له‌ر وژه‌ه‌لقت که‌نالي سويسه‌وه کشانه‌وه .

له سالي ۱۹۶۲ دا رژيمي ټيران يارمه‌ت دان خوي خسته به‌رده‌ست بزوتنه‌وه‌ي چه‌کداری نه‌ته‌وايه‌ت کورده‌وه نه‌مه‌ش له‌ريگاي کوميته‌ي سياسي پ. د. ک. نه‌وه‌بو به‌لام به‌ره‌نگار بونه‌وه‌ي که‌ته‌واو له‌نيو کوميته‌ي ناوه‌ندي پ. د. ک. دا به‌ر پايو. ده‌نگي چه‌په‌وه‌کان دژ به‌م بار ووه‌ته په‌رزيوه‌وه نه‌م بابه‌ته‌ش بوو خالي ناکوکي له‌نيوان بارزانو ده‌زگاکان مه‌کته‌ي سياسي پ. د. ک. وه‌واده‌ده‌که‌وي که‌نه‌وه‌په‌يوه‌ندي په‌له‌پشت گوتي بارزان په‌وه بوو هه‌ر يوه‌بار زان دژ به‌وه‌ده‌وه‌ستی نه‌وه‌ي نه‌م رايه‌ده‌سه‌ليني نه‌وه‌په‌پاش نه‌وه‌ي شاي ټيران نوينه‌ريکي تايه‌ت ده‌تيري بولاي بارزانو راسته‌وخو له‌گه‌ل خويدا په‌يوه‌ندي ده‌به‌ستی، نه‌مه‌ش له‌نووسراوي دامه‌زنيه‌ري په‌کيټي ديموکراتي کوردوستاندا له‌لاپه‌ره ۲۸/ي دا ناماژه‌ي

نه‌نداميکي کورد له‌به‌ر زرين پله‌ي ده‌سه‌لانداري ياساداناندا له‌عراقدا که‌نه‌وکاته (نه‌نجومه‌ن سياده) يوو، به‌لام له‌گه‌ل نه‌مانه‌شدا چه‌که‌ره‌ي ناکوکي وناکه‌واوي که‌وته نيوان ده‌سه‌لانداري ميريو بزوتنه‌وه‌ي نه‌ته‌وايه‌ت کورده‌وه، به‌ره‌به‌ره ووندو تيزتر ده‌ر ويشتو زياتر گيرمه‌و کيشه‌ي ده‌هاته به‌ر تاله‌نه‌نجامدا گه‌پشته راده‌ي به‌يه‌کدادان چه‌کداری له‌نيوان هه‌ردو لايه‌ن ميريو بزوتنه‌وه‌ي نه‌ته‌وايه‌ت کوردد، له‌سالان دواتر دا چه‌ند ماوه‌په‌کې جياوازي هينمن ودامر کاندنو سهرله‌نوي په‌يه‌کدادان چه‌کداری له‌نيوان ميريو بزوتنه‌وه‌ي چه‌کداری کورد دارچاو ده‌که‌ينو چه‌ند بوار يکي ناشي له‌نيوان هه‌ردو لايه‌ندا به‌دي ده‌که‌ينو داواکاري په‌کان هه‌ردو لايه‌ن زور انبازي له‌فوناه‌ي که‌وه يو نه‌وي تريان په‌ره‌ي وه‌ستاندو بر فراوان ده‌بوو، ياخود پاشگه‌ز ده‌بزو نه‌ويش په‌گيريه‌ي په‌ره‌پندان هه‌لويست رامياري گشتي هه‌ردو لايه‌ن هاوکيشه‌ي زور انبازي په‌يوه‌ندي په‌گشتي به‌کانه‌وه. بوغونه‌ش نه‌وپر وژه‌به‌ي ميري که‌له ۱۵ ي نازاري ۱۹۶۳ دا به‌ناوي (لامه‌ز که‌زي) په‌وه بلاوي کرده‌وه کورته‌که‌ي برقي بوو له‌دابه‌ش کردن عيراق به‌سهر شش ناوچه‌ي سهره‌کي دا نه‌وايش موصل وکه‌رکوکو سليمانو به‌غداو حلله‌وه په‌کرايو بوون کوردوستانيش له‌په‌کې له‌م ناوچانه‌دا بيت که‌مه‌له‌نده‌که‌ي سليمان پي نه‌مه‌ش له‌لايه‌ن کورده‌وه به‌دابر اندن به‌شيکي زوري کوردوستان دانرا هه‌ر يوه‌ بزوتنه‌وه‌ي چه‌کداری نه‌ته‌وايه‌ت کورد برياري له‌سهر نه‌بوو له‌هه‌مان کاتيشدا پر ژبه‌کې تري خسته پيش چاو حکومت عراق که‌تياپدا نامانجي گه‌لي کوردی خسته روو له‌داهينان حوکمي زات له‌کوردوستاندا به‌مه‌ر جيک به‌ند پي به‌چوارچيوه‌ي کوماري په‌کگر تووي عيراقه‌وه به‌لام له‌لايه‌ن حکومته‌وه په‌يره‌ونه‌کراو باري کيشه‌که‌گه‌ليک نالوزتر بوو له‌کوتايي دا جه‌نگيکي چه‌کداری نوي له‌نيو ميريو بزوتنه‌وه‌ي نه‌ته‌وايه‌ت کورددا به‌ر پايووه. نه‌م باري جور او جور وژواري په‌بوچه‌ند جاريکي تر له‌نيوان سالان له‌وه‌و پاشتر دا رچاو ده‌کريت هه‌ر نه‌مه‌ش بوو که‌په‌شيوه‌ي که‌ي راسته‌وخو هيزه‌کان دوژمنو نيستعمار ده‌ستيان له‌وکيشه‌به‌دا په‌خه‌نه کار هه‌ر به‌وه‌ويه‌شوه بوو، فتيه‌ي په‌که‌م جه‌نگ بليسي سهارو په‌که‌م جه‌نگ له‌ته‌يلوولي ۱۹۶۱ دا به‌ر پايو وناشويان سالي ۱۹۶۳ به‌رده‌وام بوو ته‌نانه‌ت هويه‌کي سهره‌کيش بوو له‌به‌ر پايوون ماوه‌کان تري جه‌نگ که‌دووه‌م جاري له ۱۰ حوزيران ۱۹۶۳ وه‌تا. شويان ۱۹۴۴ ي خاياندو له‌پاشان له ۴ نازاري ۱۹۶۵ وه‌بو حوزه‌يران ۱۹۶۵ و بوچاره‌م جار له ۴ نيساني ۱۹۶۹ وه‌بو نازاري ۱۹۷۰ وه‌به‌ره‌وه جه‌نگي پينجه‌م له‌نازاري ۱۹۷۴ وه‌تا نازاري ۱۹۷۵ و بو ناخري جار له‌ثاباري ۱۹۷۶ وه‌و تانيسا زيله‌موي نه‌کوژاوه‌ته‌وه‌به‌رده‌وامه .

له سالي ۱۹۶۴ دا مه‌لا مسته‌فای بارزان پر وژه‌به‌کې خسته‌رو که‌په‌گيريه‌ي نه‌وپر وژه‌به‌ حوکمي زات له‌چوارچيوه‌ي کوماري ياسايو ديموکراتي عيراقدا خسته روو وه‌ک تاقی کردنه‌وه‌ي نه‌وه‌وله‌تانه‌ي پتر له

نه‌توه په‌کې تيا دا گوزهران ده‌کات وه‌ک يوغوسلافياو سويسراو په‌کيټي ولاټه‌کان سوډان او تشيکو سلوفاکياو که‌نه‌داو هيندستان . . . که‌له‌م ده‌وله‌نانه‌دا کيشه‌ي گير وگرفتي چه‌نديټي نه‌ته‌وايه‌ت په‌پي په‌کسان نيوانيان چاره‌سهرکراوه .

له ۱۰۱ شويان ۱۹۶۶ دا ريك که‌وتنيک له‌نيوان ميريو مسته‌فا بارزان دارا گه‌بندر او ميري نه‌وه‌ي ناشکرا که‌ده‌مافدان نه‌ته‌وايه‌ت کورد له‌چوارچيوه‌ي کوماري غيراقدايه به‌لام جور وچوتنيټي نه‌ومافانه‌ي به‌شيوه‌ي که‌ي راستو ره‌وان ناشکرا نه‌کردو نه‌بختسته ژير باري جي به‌جي کردنه‌وه‌وه له‌نه‌نجاميشدا له‌چهندين نه‌رکي سهرشان پاشگه‌ز بيوه، نه‌وه‌بو له ۴۱ ثاباري ۱۹۶۶ دا ده‌ستوري نويي ولاټ ناشکرا کرا که‌تياپدا چاوپوشي په‌کې ته‌واو له‌مافه‌نه‌ته‌وايه‌ت په‌کان کورد کرايو نه‌مه‌ش يووه‌هوي نه‌وه‌ي سهرله‌نوي ناکوکي بکه‌ويته نيوان حکومتو بزوتنه‌وه‌ي کورد . له‌هه‌مان کاتيشدا نالوزي نيوان لايه‌نه‌کان ميري گه‌پشته پله‌ي که‌ي سه‌ختو له‌نه‌نجامدا حکومت عبدالحمن به‌راز پيك هاتو په‌ياننامه‌ي ۲۹۹ حوزه‌يران ۱۹۶۶ ي ده‌رکروج داواکاري په‌کې بزوتنه‌وه‌ي نه‌ته‌وايه‌ت کوردی که‌له‌و فوناه‌دا برقي بوو له‌حوکمي زاتو نه‌نجامه‌کان نه‌گر تيوه‌خوي .

له‌ماوه‌ي سالان رابور دوو دا که‌باسي باري هلس و که‌وت کردن له‌گه‌ل کيشه‌ي گه‌لي کوردی عراق ده‌کريت چه‌ند لايه‌نيکي نويي به‌تيزو پر مه‌ترسي ديتي جابه‌وه که‌خوي له‌بايه‌خپندان هيزه‌کان ټيمپريالي په‌توه به‌تايه‌ت نه‌مه‌ريکا ده‌نويي له‌ته‌ک نه‌وه‌شدا، بايه‌خ پندان ده‌زگاو په‌ريوه‌به‌رايه‌ت په‌زايون په‌کان په‌کيشه‌به‌له‌ر وانگه‌و ستراتيژيه‌ت نه‌وه‌زگابانه‌وه هه‌لده‌قوونيو سه‌بارده‌ت به‌زور انبازي وژواري عه‌ره‌بو زايونيز په‌په‌پندان لايه‌ن عه‌سکري هه‌ندي ده‌وله‌ت عه‌ره‌بو له‌وانه‌ش په‌ره‌پندان هيزه عه‌سکري په‌کان عراق بوو نالوگوري نيوان هيزه‌کان ټيمپريالي په‌وه له‌پاراستي په‌رژه‌وه‌ندي ټيمپريالي په‌ت نه‌مه‌ريکا ده‌گورني که‌نه‌مه‌ش له‌وکاته‌وه‌ده‌ستی پي کرد که‌به‌ري تانیا له‌ر وژه‌ه‌لقت که‌نالي سويسه‌وه کشانه‌وه .

له سالي ۱۹۶۲ دا رژيمي ټيران يارمه‌ت دان خوي خسته به‌رده‌ست بزوتنه‌وه‌ي چه‌کداری نه‌ته‌وايه‌ت کورده‌وه نه‌مه‌ش له‌ريگاي کوميته‌ي سياسي پ. د. ک. نه‌وه‌بو به‌لام به‌ره‌نگار بونه‌وه‌ي که‌ته‌واو له‌نيو کوميته‌ي ناوه‌ندي پ. د. ک. دا به‌ر پايو. ده‌نگي چه‌په‌وه‌کان دژ به‌م بار ووه‌ته په‌رزيوه‌وه نه‌م بابه‌ته‌ش بوو خالي ناکوکي له‌نيوان بارزانو ده‌زگاکان مه‌کته‌ي سياسي پ. د. ک. وه‌واده‌ده‌که‌وي که‌نه‌وه‌په‌يوه‌ندي په‌له‌پشت گوتي بارزان په‌وه بوو هه‌ر يوه‌بار زان دژ به‌وه‌ده‌وه‌ستی نه‌وه‌ي نه‌م رايه‌ده‌سه‌ليني نه‌وه‌په‌پاش نه‌وه‌ي شاي ټيران نوينه‌ريکي تايه‌ت ده‌تيري بولاي بارزانو راسته‌وخو له‌گه‌ل خويدا په‌يوه‌ندي ده‌به‌ستی، نه‌مه‌ش له‌نووسراوي دامه‌زنيه‌ري په‌کيټي ديموکراتي کوردوستاندا له‌لاپه‌ره ۲۸/ي دا ناماژه‌ي

یو کراوه، له وکاته وه و هتا سهره تاي حه فناکان په یوه ندي به کان بزوتنه ووی چه کداری نه ته وایه تی کورد له باریکی دوو لایه ن دا ده زیا، له لایه که وه په یوه ندي له گه ل حکومتی عیر اقدا به رده وام بوو له هه مان کاتیشدا له گه ل ئیر اندا گه یشته راده به ک کار و کرداریان په ک خه ن.

له گه ل کشا. نه ووی به بریتانیا له ناوچه ی که نداو پایه خ پندان نه مه ریکا به و ناوچه به ناشکر ابو و هو لی پر کردنه ووی نه و چو لایی به ی ینگیلیزی ده دا له ناوچه که دا، به تایه تی نه نجامه کانی جه نکي ۱۹۶۷ ی نیوان قه واره ی زایونی چه ند ده و له تیکی عه ربه دا زیاتر سه رنجی نه مه ریکایان به ره و ناوچه ی که نداو را کیشا.

نه مه ریکاش ده یو یست بزوتنه ووی کورد بکاته ده سه ک لای ده سنی دژ به نظیر اق، وه به یو نه یوه هیزه مه زنه که ی سو پای عیر اق به کیشی کورد وه ده به سنیته وه له نه نجامیشدا نه و ژمیکی نه و او یکانه سه ر ئیر ان تورکیاو بیانخاته باریکه وه که به پیوستی بز انن، به لکو ده بیت په یوه ندي به کان نیوان په ر یوه به ر ایته ی نه مه ریکا و بزوتنه ووی کورد پته و بکریت، ره ننگو بو ی نه م صیاسه ته ش به سه ر ئیر اندا شکایه وه نه و بوو ده سنی کرد به یاریده دانی بزوتنه ووی نه ته وایه تی کورد به و حیوایه وه که بانی به سه ر چاره نووسی بزوتنه وه که دا بکیشیتو بیکانه نامیر یکی گوی رایه لی بز به جی هینان نه خشه و پیلانه کان خوبی، سه ر وه که لاپه ره ۵۴ راپورن لیژنه ی ناماده کردن بو هینانه کایه ی حیز ی دیو کراتی کوردستان دا ده لیت سه ر کرده پتر شو رشی به ره و په ره ی راست ره و ی به وه دبر دو په یوه ندي به کان له گه ل روژ ناوادا پته و کرده د... هه ر بو یه لایه نه ئیمپریالی و پاشکه و تن خوزان له شو رش نزیک ده یو ونه وه و به تایه تی پاش مور کردن به یاننامه ی دو قونی نیوان عیر اقی به کیتی سو فییه تدا.

سه ره رای نه و په یوه ندي یانه ی که باسکران په یوه ندي سه ر کرده ی بزوتنه ووی نه ته ووی کورد ده گه ل قه واره ی زایونیدا په ره ی سه ند که زایونیزم هول نه ووی دا که لک له و په یوه ندي یانه پیچیزیتو له به دی هینان په کیک له نامانجه به نه یه سه ر اتیر په کانی که لاواز کردن توانای هیزه کانی هه ر به بو و وه به تایه تی سو پای عیر اق، نه مه ش حقیقیکی گه و ره ی سه ره کی له ریگای سیاست فراوان کردن دوژ منکارانه ی زایونی راده مالی و رولی خوبی به جوان له سه ر انسه ری پیلان ئیمپریالی به شدا ده بیی.

له وه ته ی شو رشی ۱۷-۳۰ ته هموز په ر یابو وه سه ر ده یی کوماری له لایه ی په ره پیدانه وه هه ننگای ناو ته قوناقیکی نه و عی نوی وه.

نه مه ش ره ننگ و بو ی خوبی به سه ر کیشی کوردا دا وه ته وه نه و بوو حزبی ده سه لاتدار حزبی به عسی شو سیالیستی عه ر به ناماده یی خزی ده بری ده ر باره ی چاره سه ر کردن کیشی نه ته وایه تی کورد به شیوه و شیوازیکی ناشتی خوزان نه ی داده ره و رانه، وه وه که به کم نه رکمی شو رش ناره زووی نه ووی ده بری که به هاریکاری په ره ی پیشکه و تن خوزای بزوتنه ووی کورد دان به حو کمی زاقدا بیی، نه مه ش به شیوه یه کی ته و او یینراو خوبی له به یاننامه ی ۱۱ تازاری سالی ۱۹۷۰ دا تواند. که به گر ننگو

گه و ره ترین هه ننگای پیشکه و تن خوزای دیو کراتیانه داده تری له میز ووی بزوتنه ووی نه ته وایه تی کورد داو هیشتا به تهاو زه بر و چیژی خو یه وه ماو ته وه.

سه ره رای نه ووی که باسن کرا بریاری نه وه درا که یاسای نو قونی له ۱۱ ی تازاری سالی ۱۹۷۴ دا رایسی بکریت. بخریته باری جی به جی کردنه وه.

له لایه ن دستوری شه وه، دستوره کاتی نوی که ی که له ۶/ ی نه هموزی ۱۹۷۰ دا در چوو به نديکی تایه تی ترخان کراوه بو مالی نه ته وایه تی گه لی کوردو ده ته که ش ده لیت: - ده گه لی عیر اقی بریتی به له دوو نه ته ووی سه ره کی که نه وایش نه ته ووی عه به سونه ته ووی کوردن. « ده به ش شتیکی تاکه و له وه ویش له چ جو ره شو نیکی تر دا که کوردی تیا دا ده زی به م جو ره باسن نه کراوه، هه ر بو یه نه و ده ته شو نیکی میز ووی تایه تی خوبی هه به له میز ووی هاو چهرخی نوی کوردا.

هه ره وها دان به وه دا نرا که زمان کوردی زمانیکی ره سمی به له و ناوچانه ی که زور به یان کوردن، نه مه و چنده هه ننگاویکی تر وه ک به شداری بوونی نوینه رانی گه ل کورد له به ر یو برتن کار و باری ولاتو سه ره رای به شداری بوونیان له به ر یو برتن ناوچه یی حو کمی زاقدا ده ر چوون به یاننامه ی تازار و یاسای نو قونی و نه وه ننگاوانه ی که چ له لایه ن ده سه لاتداریقی سیاسی عیر اقه وه و چ له لایه ن ده سه لاتداریقی کوردو ستانه وه نران به راستی سه ر که و تیکی مه زنن بو گه لی کوردو هیزه ناشتی خوزه کانی و سه ر انسه ری بزوتنه ووی نیشتان په ره و ری و تازادی خوزای عیر اقی نیو ده ولتی.

هه ر بو یه جه ساوهری گه لی هیزه سیاسی به پیشکه و تن خوزا هکان پیشوزای لایه نگیری به کی به فراوانی ته واری نه و هه ننگاوانه یان کرد. هه ر بو یه ش کونگره ی نیشتمان دو وه می حیزن شیوعی عیر اقی له بر یاره کانی دا، له لاپه ره ۵۴-۵۵ راپورن لیژنه ی مه ر که زی دا نه ووی نوویات کرد که ریکه و تنامه که سه ر که و تیکی گه و ره بوو بو گه لی کوردو سه ر انسه ی بزوتنه ووی دیو کراتی.

له لایه ن باری گشتی جیهانی به وه، پیشوزای له و گورانکاری و په ره پیدانه ی عیر اق کراو لایه نگیزی لی کرا نه و ته تا برسو که ی سه روکی ده سته ی سه ره کایه تی نه نجو و منن بالای سو فییه تو سه روکی نه نجو و منن وه زیر ان له په کیتی سو فییه تدا ده لیت: - ده ئیمه له و باو ره داین که به جی هینان نه و ریکه و تنه گر ننگه یاریده ی پته و کردن په کیتی نیشتمان و دوستایه تی نیوان هه ر دوو گه لی برای کوردو عه ر به له چوار چیوه ی کوماری عیر اقدا ده دات هه ره وها ده بیته پشتی نه و گورانکاری به نابووری کو مه لایه تی یانه ی که له ولاتدا له به ر زه و ندي گه لی عیر اق و به ر زکردنه ووی زادی گوزه رانی شادی گه لدا ده بن.

ریگای چاره سه ر کردن ناشتی خوزان نه ی کیشی نه ته وایه تی کورد له عیر اقدا له لایه ن په یاننگا کانی لی کولینه و به پایه خی بی درا نه ته تاله

توانا به وسه ننگو شکوی تایهتی خوی له جیهانی نهر وماندا هه به که داهیتانی
که لوپوور یکی فراوانه له میژووی ره سه ندا . . .

ملخص البحث

في الذكرى السادسة والعشرون لصدور بيان اذار التاريخي . . .

جدور البيان وافاته

د ماجد عبدالرضا
عضو مجلس السلم والصدائة
والتضامن العراقي

الحركة القومية الكردية برزت بشكلها الواضح خلال السنوات الاولى
للقرن العشرين والاساس الاجتماعي الذي نبت جذورها فيه كان كاطار
عام نشو ونمو العلاقات الراسمالية في المجتمع الكردي جراء التغافل
الاقتصادي الراسمالي في الامبراطورية العثمانية التي كانت كردستان تحت
سيطرتها انذاك بمعظم اجزائها وارتباط مع تلك التحولات الاجتماعية تمت
وتطورت الحركة القومية للشعب الكردي . . .

ويتحدث كاتب المقال عن الحركة القومية الكردية بمناها المعاصر
ظهرت بالارتباط مع الحركة البرجوازية التركية التي اندلعت عام ١٩٠٨ في
الامبراطورية العثمانية كما انها تآثرت بالحركة التحررية في روسيا وكذلك
بالحركات التحررية في كل من تركيا وايران . . . مع استمرار مراحل
الحركة الكردية في المهود السابقة في العراق والى اندلاع ثورة ١٧-٣٠ تموز
المجيدة حيث ان حكومة الحزب والثورة ابدت استعدادها لحل المسألة
الكردية حلا سلميا عادلا واعربت عن استعدادها لاقرار الحكم الذاتي
وبالتعاون مع التيار التقدمي في الحركة القومية الكردية وقد تجسد ذلك كليا
وبشكل ملموس في البيان الذي صدر في ١١ اذار عام ١٩٧٠ وصدور قانون
الحكم الذاتي في ١١ اذار ١٩٧٤ .

وان الشعب العراقي وكل القوى الوطنية المحبة للسلم والعدل في المنطقة
يرى مدى الخراب والمذاب الذي يعاني منه شعبنا العراقي في كردستان
العراقية الذي عانى ويعاني من كارثة شاملة لكل جوانب الحياة لشعبنا
الكردي الصابر وقد جرى ذلك كله من خلال الابتعاد عن الحس السليم
والمطلق القويم المعزز بكل تجارب الماضي منذ مطلع هذا القرن التي تؤكد ان
الاطار الذي ينهي معاناة شعبنا الكردي هو الاطار العراقي وبالاستناد الى
بيان اذار العظيم وبعيدا عن القوى الاجنبية التي كانت السبب دائما وراء
معاناه شعبنا الكردي ويعانيه الان وسيعانيه ان هو استمر في ظل الاوضاع
القائمة التي لم تسفر سوى المزيد من التدهور والموت والافتقار الى اولي
مستلزمات الحياة في اجواء السلام .

ليكون ليه وديه كي به يمانگاي پهره پيدان عه رب له لوبنان ، ليكوليه وه
سياسي به خاني سالي ١٩٧٩ لاپره له لاپره ١٦١ دا بهم جو ره ده دوي :-
دهر ياره ي چاره سه ركردن عاديلانه و ناشتي خوازانه ي كيشه ي كوردو
پته و كردن بنگه كان به كيتي نيشتمان ، وهك به كه م هه نگاو ، نهر كي كه
ده خريته نه ستوي ده سه لاداريني حكومه ته وه هه ر بويه حزب ده سه لادار
ناماده ي خوي دهر بيري بو چاره سه ركردن كيشه ي كوردو بنيات ناني
حكومي زاتي ، به لام نه بچاره بيان له گه له به ره ي پيشكه وتن خوازي
بيوتنه وه ي نه ته وايه تي كورد دا . . .

بيستو شهش سال به سه ر دهر چوون به بياننامه ي نازاري ١٩٧٠ ي
ميژووي دا تي به ربوو ، نيشتاش ، گه لي عيراقو هه موو هيژه نيشتمانو

ناشتي و دادخوازه كان ناوچه كه هه ست به راه ي خاپوور بو ونو نيشو
نه شكه نجه ي گه لي كوردمان له كوردستان عيراقدا ده كنه كه دوو چاري
كاره ساتيني گشتي بو وه ده بيته وه به جو ريك هه موو لاپه نيكي زياني گه لي
كورد ي خوراگرمان گرتوته وه . نه ويش به هوي دووره پهريز وه ستان به وه
له هه ست ي راستو دروستو مه نيتي ره وان كه به تاق ي كردنه وه ي پيشووي
سه ره تاي نه م چهره وه خوي پته وه كاتو نه وه دوو پات ده كات كه ته م به
عيراق ي به كگر تو له سه ر به ماي به بياننامه ي نازاري مه ز نو دوور له هه موو
هيژيكي بيگانه ، كوتاي به دهر ده سه ري گه لي كوردمان ديت . به لام نه گه ر
هاتوو كيشه كورد له م بارو و دووخي نيشتايه يدا بمينيته وه نه واپ گومان پترو پترو
تر نووش نووشو ستوي دهر ده سه ري ده بيتو به ره ننگاري كو سپو ناته واوي
مردنو كه مو كوري پيدا ويسته كان ، زياني ناساي و ناشتي ده بيته وه .

سه ره ري هه موو نه وانهي كه دهر به ري ناكوكي به كان نيوان بزوتنه وه ي
چه كداري له كوردستان عيراقدا ده ترو ي نه وه كو سپو نووشو ستوي يانه ي
كه روويان دا ، به لام نه وه تا به ره ژوه ندي گه لي كورد به نده به به ره ژوه ندي
ته واوي عيراقه وه له كه لي دا به كه ده گريته وه ، چونكه كورد هه زاران ساله له
ناوچه ي سه زووي عيراقدا ده ژي ، هه ر بويش باري رووداوه كان نيشتا
پيوستي به لادانيكي به كالا كه ره وه ي چاونه تر سانه هه به بو راست
كردنه وه ي ره وق سياسي نه وانهي كه له كوردوستاندا جله وي
ده ستيشخه ري يان به ده سه ته وه به بو به رپا كردن نه ولادانه ، به ره وه ره وق
ناشتي ويه كيتي عيراق و بوژانده ته وه ي كوردوستان و بادانه وه به لاي
به بياننامه ي نازاري نه مر و به يره و كردن هه موو خاله به ره قو و اتاكان
به هه ستيني نيشتمان به ره وه ري و له روانگه ي دوور بيئي له هه له سه نگاندن
زياني يانه ي باري كوردستان له كاتي دهر چوون به وه تا وه كو نه م دووخانه ي
نيشتاما به مبه به ست ي سوو دوو عييزت لي وه رگر تن وه كه دوور بيت له
دوژمان گه لي كوردو به ره وه پته و كردن به كيتي عيراقو به ره ولوتكه بردن . . .
عيراق عه ربو كورد كه نالاي نازادي سه ر به ستوي ديوكرا تي به كيتي
نيشتمان هه مبه شه كا ويته و به سه ندنو گه شه كردن ته واوه ق بو
كوردوستان سه رانه ري عيراق . . . به دي به يني نه وه عيراقه ي پر له سامانو

شوره‌ش مه زنتره ژ پیلانا

شعبان مزیری

همه‌ی عیراقی یا وه لاته‌کی سهر به‌ست دفتیت وه‌می یا دفتیت بزیت بدله‌خوشی و کامیرانی و ره‌ه‌تی نه‌فی چه‌ندی همه‌ی یا خه‌بانانا خوکر نوخوکر نه‌ نیک دل نو نیک ده‌ست و لهر سینگتی دوزمنیت ملله‌تی عیراقی راه‌ه‌ستیان نو خوراگرت وه‌می نه‌خش و پیلانیت رژنیت که‌فته‌به‌ریسا تیکدان نو دویم‌هیکه‌ک بو کوله‌داری دانا . . شوره‌شا (۱۷-۳۰) ی تیر مه‌ی ب قومانداری یا پارتا به‌عسا عهره‌ی یا هه‌فیشکی فه دویم‌هیکه‌ک دانا بو رژیم‌عاری و کوریسکا حکمی ژنی ستاند . . نه‌فه‌چیر و که‌کادول و دریزه‌هه‌که‌نم به‌ریت دیر و کاملله‌تی عیراقی فه‌که‌ین و به‌ری خو‌بدینه به‌راهیکا شوره‌شا (۱۷-۳۰) ی تیر مه‌ی دی بو مه‌خویا نو ناشکه‌رایت کو ملله‌ته‌کی نیکگرت نه‌بو . . هه‌فکری‌کا ناشکه‌را هه‌بو و دناقه‌را کوردو عهره‌یادا . . دناقه‌را همه‌ی چوینیت عیراقی دا هزاری و شه‌سای نو نه‌خوینده‌واری یا به‌لاف بو . . سهر و به‌ری نابوری یی لاواژ بو . . عیراق ب بوچه‌ی شانوگه‌ری یا کوله‌داری هوسا ملله‌تی مه‌دژیا دناف نه‌خوشی‌یادا . . هه‌لبه‌ت دده‌لیفتیت هوسادا دوزمن دی شیت نه‌خش و پیلانیت خو بجه‌ی نینیت و دی گه‌هیته‌هی و نارمانجیت خو و دی شیت خوینا ملله‌تی میزیت ج ب‌ریکا هه‌فال به‌ندیت خویان کری گرتیت خو . . نه‌ویت ملله‌تی خو فروق و نه‌ویت گیانی نیشتمان نه‌هاتی و چووی دناف خوینا له‌شی واندا . . نه‌ف سهر و به‌ری نالوز بو بنگه‌هه‌ک داکو گه‌نج و خورتیت عیراقی خه‌باق بکه‌ن ژبه‌ر خاترا رزگار کرنا ملله‌تی عیراقی ژفی چیر وکی خه‌بانانا شوره‌شا (۱۷-۳۰) ی تیر مه‌ی ده‌ستجی کر . . پشتی کو شوره‌ش سهر که‌فتی . . پینگا‌فانیکی نه‌وا هافیتی نه‌بو ناکا کرنا نیکگرت یا نیشتمانی و چاره‌سهر کرنا خلمه‌تا کوردی و ده‌ر کرنا به‌یاناما (۱۱) یازده‌ی ناداری چونکو شوره‌شی گه‌له‌ک سهر بوری بو خو و ره‌گرتیون ژه‌ه‌فر کی یا عیراقی دگه‌ل کوله‌داری نو شوره‌ش بی‌حه‌سیا کو همه‌ی گا‌فا دوزمنیت ملله‌تی مه‌دفتیت هی و نارمانجیت خو بجه‌ی بین ب ریکا په‌یدا کرنا نالوزی و گرتاری یا لناف ملله‌تی دا . . و په‌یدا کرنا ناسته‌نگا دریکا

پیشکه‌فتی دا نه‌فی هه‌فرکی ژی ده‌ستجی کر ژده‌ست پیکرنا هه‌فرکی یا دناقه‌را کوردو عهره‌باندا ل عیراقی . .

نه‌په‌ ژلا په‌کی فه‌ نو ژلا په‌کی دبه‌ه‌ شوره‌ش ب نه‌فی چه‌ندی ژی رازی نه‌بو . . قومانداریت شوره‌شی هزر دکر و دگوت هه‌که‌ مه‌دفتیت ملله‌تی مه‌ بزیت ب سهر بلندی هه‌لبه‌ت دفتیت نه‌م سامانی وه‌لاتی نو نابوری وه‌لاتی رزگار بکه‌ین ژین ده‌ستی دوزمنی . . فیجا پینگا‌فادی ژینگا‌فیت شوره‌شی هافیتین نه‌وژی خومالی کرنا گازی بو . . پشتی نه‌ف گرتاری و نالوزی‌سه‌ پیدویم‌هیکه‌ هاتی قومانداری یا شوره‌شی ده‌ست ب ناکا کرنا سته‌تکاری یا نیشتمانی کر و کارگه‌ه‌ ناکا کر نو ژلانی چاندنو سه‌خیر کرنا چاندن فه‌ قومانداری یا شوره‌شی بریادا ب به‌لافه‌کرنا نه‌ردی لسه‌ر جوتیارا و هاریکاری یا جوتیارا به‌ته‌کرنا داکو بشین دراهتی خو و متایی خو . . بجه‌ی بین . . هوسا شوره‌شی دویم‌هیکه‌ک دانا بو ده‌ره‌بگی یی . . نه‌به‌س نه‌فه‌ به‌لکو شوره‌شی پینگا‌فیت به‌ره‌فره‌ه‌ هافیتین له‌میدانا رامیاری و بازارگاتی و سته‌تکاری یی هه‌روه‌سا شوره‌شی تیکه‌لیت خومو کوم کرنا دگه‌ل ده‌وله‌تیت هه‌فال نو ده‌وری عیراقی یی دیار بول‌ناف هولیت وه‌لاتیت نیکگرتی دا نو ده‌ستی هاریکاری دریزکر بو بزافیت رزگاری کرنا ل‌جیهانی نو نه‌رازی بینا خو دیار کر لسه‌ر رامیاری یا توخم په‌ریسی ل‌جیهانی و خه‌بات و بزافا عیراقی پشتی شوره‌شی یا دیار و ناشکه‌را بو . . لناف گونگرت ده‌وله‌تیت بزافا بیلا و پاریزتتا نه‌های یا ده‌وله‌تان . . نه‌فه‌ ژلانی رامیاریا ده‌ره‌فه . . فیجا ده‌می نیمه‌ریالیزی نو کوله‌داری نه‌فه‌ همه‌ی دیتی و هه‌ستجی کری . . نینا هه‌ولدا به‌راه‌ه‌ستاندا خر خالا پیشکه‌فتی ل عیراقی نو شوره‌شا (۱۷-۳۰) ی تیر مه‌ی ئینا رابو ئیرانا دوزمن پالدا نو به‌ره‌نگاری عیراقی کر و ناگری شه‌ری ب عیراقی داکر . . همه‌ی ژبه‌ر خاترا داکو دربه‌کی بدانه‌ عیراقی نو عیراقی ژملله‌تی عهره‌ی دوبر بینخن . . نه‌و شوره‌شا (۱۷-۳۰) ی تیر مه‌ه‌اپیر و ژیا سالا (۱۹۶۸) ژنه‌خش و ریکه‌خستا پارتا به‌عسا عهره‌ی یا هه‌فیشکی به‌نه‌وا سهر وکی قوماندان (صدام حسین) نه‌خش بو کیشای نو پریقه‌بیری هه‌تا کو وه‌لاتی و کوریت ملله‌تی لدور خر فه‌بو و بن نه‌فه‌جه‌میان چونکو پارتا سهر کیش هاته‌ریک‌خستن ژناف وان نه‌خوشی‌یادا نه‌ویت ملله‌تی مه‌ تیدا دژیا و کوریت ملله‌تی همه‌ی یا شاگه‌ه‌ ژسه‌ر و به‌ری ژیا نا ملله‌تی هه‌بو . . دبیزار بوون ژوی ده‌سته‌کا حکم دکر ل سهر ملله‌تی نه‌وا اگر یدای ب کوله‌داری نه‌فه‌ ئیمه‌ریالیزی . . هه‌روه‌سا نارمانجا وان کورسیکا حکمی بوو نو میتتا خوینا ملله‌تی ژبه‌ر هندی لوان سالیته‌سیهی نو چلی نو پینجی . . هه‌که‌سه‌حکه‌بته‌به‌ریت و یی دی بین ج کارگه‌ه‌یت و هه‌س لناف وه‌لاتی مه‌دا نه‌بوون . . ج پر وژیت نابوری نه‌بوون و نه‌دانا بوون بو چاره‌سهر کرنا نالوزیت نابوری ملله‌تی مه‌ . . نیش

ونه خوینده واری یا به لافه بو . . . فیجاده می کوریت ملله ق ههست بقی ژبانا
ته عمل کری ئیک سهر خر شه بوون لهن ئالایی پارتا به عسا عه ره ب یا
هه قهشکی نهوا بیرو هزرت پیشکه فتی لدهف په ییدا بووین ئو نهو
دروشمیت بهر که فتی ئو ویت دژی کوله داری ئو که فته بهر یسی
بلند کری . . . هوسا پارت پاشه روزه کار وهن دانا بهر سینگی وه لاق یا
وملله ق ئوهی و ئارمانج بو خه لکی دانان لدویف بیرو هزرت
نه ته وایه تی ئو بیت مرو فایه تی بو ئافا کرنا ملله ته کی ئیک گرت . . . ئه گه
قوناغای پیش ژدایک بو ونا پارت قوناغه کانالوز و نه خوش بیت ل دهف ملله ق
عه ره ب به لاق پارت بنه جهه کر کو پیدقی به ئیکه ق یا نیشتمانی بهیته پاراستن
وریک بهیته گرتن ل بهرام بهری پیلانیت نیمه یالیزی و که فته بهرستی فیجا
روژ بو روژی نیشانا سهر که فتنا شوره شی یا دیار بو . . . بنه جهه دبو و ئو
گه ش بوو . . . هوسا پارت هه ولدا بهر نگیه کی هشیار و زیره ک و کاریگه
بیرو هزرت شوره شگیران بیت که تواری و سه وزووعی بهر دهست و
بهر چاف بکهت هه ره و سا یا ئاگه هدار بوو کو شرو فته کرنا قوناغا بهر
شوره شی یا پیدقی بوو داکو بو خو سهر بوری یا وهر گرت ژسه ره بهری
ژبانا ملله ق ژبه رخاترا ئافا کرنا ملله ته کی پیش که فتی و داکو دوبر بکه فت
ژهلنگا فتی و خار بوون ئو سهر داچوون . . . فیجا هوسا نیشانا وی یا
ژهمی یا باشر نهو بوو وه کومه گو ق قوناغا بهری خو شرو فته کر ئو
پر وگره می بهر فته بوو قوناغه کا باشر دانا نه فه ژی دز فریت کو چونکو
پارتا به عسا عه ره ب یا هه قهشکی نه کو پارتا که چوبه کی بتنی بهر لکو هه می
چوینیت چفاکی یا ملله ق عه ره ب دگریت فیجا هوسا دیت کو
دهست که فتیت پارت دهه می مه ییدانا دا بن چ مه ییدانا چفاکی یان رامیاری
یان ئابوری یان ره و شه نیبری ئو مرو فایه ق . . . نه فه ژی هه می دز فریته وی
ژبه اتنا بهر که فتی یا سهر وکی قوماندان بو به سهر کیشی کاروانی خه پاتا پارت
بو دهه می قوناغادا پر یقه بر . . . لهوا هه می نه خش و پیلانیت هاتنه دانان بوو
شوره شی بهر ئافیدا چوون ئو هه ولدانیت خودا داکه فتن و سهر نه که فتن
به لکو هه می گاغا . . . سهر که فتن بار پارت بوو به لاق پیلانا ژهمی یا مه زتر نهو
بوو . . . ته و شوری دوز مناتی یاب عیراقی دایه کرن ئو نه فه شه ره هه تانه وی
بهر ده واهه . . . به لاق وه سا دیار بو کوله شکه ری مه و کوریت وه لاق ده ستیت
خو بیت تیک گرتن ئو بهر هه فانی وه لاق دکهن ئو لمه ییدانا سته تکاری یا
له شکه ری دا ملله ق خه می ژبی خار و خو پیشه وه ستاندو ماندیکر ژ بهر خاترا
دایه ره مه کی باش چیکه ن بو خوشمیر یگه ملله ق . . . نه فه ژی داکو

پیدقیته له شکه ری به جهه بین . . . وه لاق مه نه که فته لهن سته کاری یا وان
و به جهه ئینانا هیفی و ئارمانجا وان هوسا عیراقی یا دقا خو دوبر بیخن
ژگفاشتنا ده ولت . . . ژلایه کی دیشه هه که بهری خو بدینه بهر امیکا
شوره شا (۱۷-۳۰) ی تیره مه می دشین بیژین راسته عیراقی بن ده ستا
نیمه یالیزی نه بوو به ئو بنگه هیت بیانی ژبی نه بووینه به لاق خو سهری یا
نیشتمانی یاست و خاف بوو . . . بهر گفابوو . . . فیجا دقوناغا بو پیدا
سهر بوری یا پارت دجه نگا خو سهری یا نیشتمانی دا ده وله مه ندوو . . . ئو
بکویری دیار کر کو پیدقی به بزاف بهیته کرن بو موکم کرنا پار یزتتا
سهر بهستی یا نیشتمانی . . . ب ریکا خو سهری یا رامیاری ئو ئابوری و
له شکه ری ژبه ر قی چه ندی پارت و شوره شی خه مه کامه زن ژخلمه تا چه کی
ئو بهر هه می چه کی له شکه ری خار . . . چونکو دقوناغی دا نه ف خلمه ته
گه له کا پیدقی به بو پار یزتتا خو سهری یا رامیاری ئو سهر بهستی یا نیشتمانی .
نه فه و یا هه ژبی گو تخی نه ل پیش شوره شا پارت عیراقی چه ک وهر دگرت
ژسه ره وکانی به کی بتنی نهو ژبی ئیکه ق یا سو فیه ق بوو . . . ئیکه ق یا سو فیه ق
باراست هاریکاری یا عیراقی دکر . . . به لاق دهه می رژنیا ئیرانی شه ر
ب عیراقی دایه کرن بو پارت ئو شوره شی وه سا دیار بوو که هه که خو بهیته
ب هیشیا ده وله تافه دی داکه فیت دبار یزتتا نیشتمانی دا . . . فیجال قی ده لیفیدا
قومانداری یا پارتو شوره شی بزافه کا دی کر ئو ریکه کا دی دایه ره سینگی
کاروانی ریفه چو و نا خو ورا بو وه ئالینیت خو به ره فکرن دگه له ده وله تیت
جهیان ئو شماره زای یا چه کی ژدهف وان کری ئو کارگه هیت چیکر نا چه کی
دانان ئو ته کولو جی به کا باش بده ست خو فته ئیخست و چاره سهری به ک
دانا بو وان ئاسته نگا ئو گر فتاری یا . . . ئو شیا ده هه نیت خو بداقوتیت ژوان
ئاسته نگا و شیا راییت ب راستی یا کریاریت گوهورینی هوسا پارت خو
راگرت ل بهر سینگی هیزیت جهی بیت خو کرین لاق ملله ق مه وره و
ریشالیت خو به لافه کرین ئو شیا ده ویا هیکه کی بو بدانیت جارا مه گو ق
دهستی بیانی یا دناف ملله ق دابوو . . . ب هیجه تا کو ب عیراقی فه نائیت . . .
راییت ئیشیت ئابوری خو چار سهر بکهت ئو پیش بیخیت نه فه ژی دز فریته
چه ند نه گه را نه وان نه گه را گر ییدانه کا هه ب لاقیت رامیاری و چفاکی ئو
ئابور یقه . . . بو نمونه ده وله تیت کوله داری هیجهت دگرت ئو دگوت
دهر هینانا گازی ئو پاقر نا وی ئو هنارتنا وی بو دهر فه ی وه لاق ئو شیانیت
ده راقی ئو هونه ری و ریبه ری پیدقین مه باوره نه فشیانهل ده ف حکومه تا
عیراقی یا وی ده می په ییدانه بوو . . . ئو پی چینه دبوو . . . فیجا نه وان نه ف
هیجه ته بو خو دگرتن داکو ب که یفا خو پیک هاتنا گر ییده ن و مور بکن

- ٤- راپورتا مهلبه ندى يا كونگرا نه هي يابار: نا به عسا عه رهن ياهه فېشكى
١٩٨٢ .
- ٥- خليل مراد . حرب الخليج وانعكاساتها على الامن القومي العربي ، بغداد
١٩٨٧ .
- ٦- الصراع العراقي الفارسي ، تاليف مجموعة من الباحثين بغداد .
- ٧- امين هويدي ، الامن العربي في مواجهة الامن الاسرائيلي . بيروت دار
الطليعة سنة ١٩٧٥ .
- ٨- د . فاضل البراك ، استراتيجية الامن الداخلي . وزارة الثقافة والاعلام .
بغداد ١٩٨١ .
- ٩- د . فاضل البراك تحالف الضداد ببغداد .
- ١٠- عبدالقادر فهمي . الحرب العراقية الابرانية واثرها على الامن القومي
العربي . مجلة افاق عربية .

دگهل كومپازيا فيجا ده مي شوره شگيرا هه ست ب في قوناغى سرى نو
ر ابووينه سه رخو فيجا ده سته كيت ته مه عكار ب جافه كى نكامى نو
دور منايه ق بهرى خودا شوره شى نو بو نه خش و بيلان . نان نو ناسته نك نو
نه خوشى فيخسته دريكا كاروانى شوره شى دا داکو هيقي نو نارمانجيت خو
بجهه بينن وهك زه وشقى نه فى شهرى بى ديار و ناشكهره . . كوسه رى
ژريكا سه ربلندي چيرلين . . نه نه يناهق دفره نه نگا خه با تيدا نو
ز بهر خاترا نازادى . .
ز بهر :

- ١- صدام حسين ، الحكم الذاتي وعمق وحدة العراقيين .
٢- ميشيل علق . معركة المصير الواحد ، المؤسسة العربية للدراسات
والنشر . بيروت لبنان .
٣- اعداد من مجلة الثورة العربية . يصدرها مكتب الثقافة والاعلام القومي
لحزب البعث العربي الاشتراكي .

ان ابعاد ثورة (١٧-٣٠) تموز منذ بدأها واستمرارها تعرضت الى ضغوط
ومؤامرات من كافة الزوايا الاقتصادية والسياسية والعسكرية وغيرهما مما يس
الحياة العامة ويؤثر فيها انها كلها قد حظيت باهتمام الاوساط المعنية سواء في
داخل القطر او في الوطن العربي او على المستوى الدولي
(١٧-٣٠) تموز بالنسبة للشعب العراقي والامة العربية لها دور عظيم تسامى
في تأثيرها وفعاليتها على كل الاحداث الخطيرة التي مرت على العراق وعلى
الامة العربية او بما احدثت من تغيرات ومستجدات في الساحة العربية وطنا
وشعبا وبما احدثت من تحولات اجتماعية ونفسية وحضارية وصناعية
وثقافية في القطر العراقي وبما احدثت في قلب الموازين في الاوساط الدولية في
مجال التعامل مع العراق . . يتناول كاتب المقال الظروف والإوضاع التي
كانت سائدة قبل ولادة حزب البعث العربي الاشتراكي وكيف كان اعلان
الحزب على الساحة العربية ايذانا بعهد جديد يرقى بالنضال القومي لمقارعة
اوضاع التجزئة والتخلف والقوى المرتبطة بتلك الارضاع وكيف استطاع
الحزب بعد تسلمه السلطة ان يحقق قدرا واسعا من الانتصارات في كافة
الميادين ويشير الكاتب في مقاله الى المؤامرات الامبريالية والصهيونية
والايرانية والامريكية وقوى الرجعية للحد من مسيرة الثورة

شمس بان منيرى

ملخص البحث

الثورة
والمؤامرات
الامبريالية

بنچینه و واتای هه ندیک ناو

جه مال بابان

- ار جتین (ئه ره جتین)
یه کیکه له ولاته گه وره کان ئه مریکای خواروو. ناوه که ی ئیسپانیه،
(ار جانت) به واتای (زیو) دیت.

- اریجا (ئه ریجا):
له فه له سینه. شاریکی میژوینی کۆنه نزیك به روباری ئوردونو
(غواردن) و ئه که وینه روزه لاتی شاری (قدس). گوايه به ناوی (اریجا) ی
ئه وهی (ارفخشندی کوری نوح) هوه و ئه و بنیاتی ناوه.

- ازهر (ئه زهر):
له کاتی خویا (جه وهه ری صقلی) له شیوهی مزگه و تا بنیاتی ناوه، ئه و
پیاوه پیشه وای له شکری فاقیه کان بوو له میسر، ئه ویش دوی
دروست کردنی شاری قاهره بوو که له سالی ۳۶۱ ک به رامبه ره ۹۷۲ زهر
له لایه ن فاقیه کانه وه بنیاتی نرا. ناوی فاقیه کان به ناوی فاقیه کیچی
پینقمبهر (محمد. د) هوه یه. (زهرا) ییش ناسناوی فاقیه یه و ئه زهریش له
(زهرا) هوه هاتوه. (زهرا) ییش له هه زه بنیدا زیاتر به ئافره ق رووگهش
وسپی ونه، ان ئه و ترتری، (زهیر) ییش به واتای سپیکه له دیت.

- استراخان:
لای خومان (هه شته رخان) یان پی - روت. له کاتی خویدا گه لیک له
بازرگانه کان سلیمان بو کاروباری بازرگانی گه یشتو و نه ته ئه و ی به کیک
له وانه حاجی ئه مینی کاکه حه مه بوو. لیره وه شتیان ئه بر دو له و سه ره وه
(وه رشاو) و شتی تریان ئه هینا، له هه مووی زیاتر (سه ماوه) بوو. ئه و سا
په کیک بوو له به نده ره گرنگه کان رووسیا: ناوه که ی له ناوی جوړیک له
ماسی یه وه هاتو وه که پنی ئه لین (STURGEON) هه ئه م ماسیه شه که

خوشم نازانم میژوچی وه هاشه بیدای بنه و بنچینه ی ناو بووم به جوړیک
وای لیکردم کتیب له سه ر ناوی شارو شوینه کان لای خومان بنوسمه وه.
یه که میان (اصول اسماء المدن والمواقع العراقية) سالی ۱۹۷۶ له چاپ ذرا.
دوای ئه ویش سالی ۱۹۸۴ جاریکی تر ئه و کتیبم به شیوه یه کی فراوتر به
دوو بهرگه له چاپ دایه وه. بهرگی یه که م هه ره به و ناوه وه که و ته بازاره وه.
به لام بهرگی دوو هه م به داخه وه که و ته گیزه نه ی سه ره می گران یه وه گران
کاغزه و چاپه مه زو هه یسوه ووت تر، هه روا ساوه ته وه چاوه رینی هه لی
قایی کردنه وه یه. بهرگی یه که م زور به ی ناوی شارو دیهاته کان شوینه کاز
کوردستان لای خومان تیدا هاتوه جگه له شارو شوینه کان سه ره جهم
عیراق

به هه ره حال ئه وه ی لیره شدا پیشکesh کراره بنچو و بنچینه ی ناوی
هه ندی شوینی دهره وه یه. جگه له لیکدانه وه ی واتای هه ندی ناوی عه زه ی
که هه ره لایه ن روزانه ماندا به کاریان ئه هینین و واتا کاریان نازانین.
خوینده واری بهر یز: توهاوری که ت به (ابوطلال) یا خود (ابو فراس)
با (ابو زینب) یا (ابو باب) بانگ ئه که یه ت. تو جگه له وه ی ناوه که ی خوی به
ده گمه ن ئه زانیت. ئه نجا ناشرانی ناوی کوره که ی یا خود کچه که ی به ناوی
چی دیت. بویه ئه لیم (واتای) ئه و چه نده ناوه ی لیره دا هاتوون ب سوود نیه.

- ابو الهول (ئه بو له هول)
ناوه که له به ره تدا (کنعان) یه و اتا (بو حول) هه گوايه له به ره ئه وه یه که زور له
(حول) ی خوای که نعانیه کان ئه کات. ورده ورده ناوه که له (بو حول) هه و،
بوته (ابو الهول) و یه کیکه له (هه م) هه کانی میسر.

(کافیار) ثادات. کافیاریش هیلکهی ثم ماسیانهیه که زیاتر (هیزی جنسی) به خواردن زیاد تهییت.

- اسکندر به :

گرنگ ترین شاروبه ندهری میسره، تهسکه ندهری گهوره له سالن ۳۳۲ پ. زدروستی کردوه به ناوی تهوهوه ناونراوه. ثم شماره تهکه وینته مهر دهریای سپی ناوه راست.

- استانبول :

ناوه کانی لهوه پیشی (ناستانه) و (قومسته نته پنه) و (بیزننه) بوو. به که م شاری تورکیا به له مهر دهریا.

- اسوان :

شاریکه له (صعید) میسر. جار جار به (اصوان) یش ناوه تبریت ته که وینته مهر روبری نیل له ناوچهی (نوبه) دا. لهوه پیش (بیو) یان پی تهووت، مهر وها (سونیت) و (سینه). جهوزی ناوی اسوان که له تهنجامی دروست کردن (مسد العالی) دا له سهردهمی سهر وکی خوالی خوشبو جه مال عه ببول ناسر داپه یدابوو، گهوره ترین کاربوو که له سهردهمه دا له میسر هیترا به دی.

- اغادیر :

شاریکه له ولاتی (مغرب) له مهر دهریای ته تله سی اغادیر یا خود (اجادیر) ووشه به کی (بربر) هکانه به واتای (دیوار) دیت به لام وادیاره بته چهی ناوه که ته گهرینه وه بو سهردهمی فنیقیه کان. مهر ثم شماره بوو که جهند سالیگ له مهر ووهو له تهنجامی بوومه له رزه به کی یان شاماند ازوری ویران بوو.

- افغانستان :

شویی ته فغانه کان. لهوه پیش (خراسان) یان پی تهووت به وه داکه ته که وینته به شی روزمه لاتی وولاتانی ئیسلام (خور - ناسان) یش به واتای تهووشیته دی که خوری لی هه لدی. به لام پیش هاتنی ئیسلام به خوراسان و تراوه (آریانا)

- اروپا :

له بته چه داناه که یونانیو به واتای (ولاتی بلاو) دیت. هه ندیکیش ته لاین گویا به ناوه که (ارامی) به به واتای (روژاوا) دیت.

- اردن :

له زمان عهره پیدا به واتای (خه والو - التماس) دیت. به لام زیاتر به واتای زور و سهر که وتن (الشدة والغلبة) دیت. له لایه کی تره وه ته لاین (اردن) و (فلهستین) ههر دوکیان جووت کوری (سام کوری ارم کوری سام کوری نوح) بوون.

- ام القری :

ناویکه له ناوه کانی (مکه) ی پیروز. ته لاین له بهر ره وهی که بته چهی زه مینه بویه وای پی و تراوه. واتا کو پترین دی به له گشت دوورگهی عهره بداوله

گشتیان گرنگ تره وه له هه موزیاتر رووی تی ته کن.

- اورغواي :

ولاتیکی ته مهریکای لاتینی به. به ناوی (اراغونا) وه ناونراوه که روبریکی دریزه له (برازیل) و دریزه به کی ۱۸۰۰ کیلومه تره وه له گه لیک شوینی گویر و باره که (کانی تلماس) هه به.

- اولان باشار :

پایته ختی کوماری (منغولیا) به که دانیش توان نزدیکه دوو ملیون که سن به لام پانتایی ولاته که به قه د هه مو ولاتی هندستان ته ییت و زوری ده شته.

اولان باشار به واتای (پاله وان سوور - البطل الاخر) دیت.

- البحر الابيض المتوسط :

زوتر عهره بی یان تهووت دهریای روم، جگه له وهی گه لیک ناوی تری هه به وه که دهریای (مغرب و مغربی و غربی) و دهریای (روم و رومی و افرنج) و دهریای (شام و شامی). هه روه ها دهریای (خوی) شی پی تهووتری و به تورکی (آق دکن) و هه ندیک جار دهریای سهوزیشی پی ته لاین بو ته وهی له دهریای ته تله سی جیابکر بته وه که دهریای (تاریکستان) یان پی تهووت.

بحرین :

له راستیدا خوی له جهند دوورگه به کی بجووک پیک هاتوه له ناو ناوا له وه پیش (اوال) و پیش تهویش (دلسون) و پیشتریش (تیلوس) یان پی تهووت.

بنده قبه :

شاری (فینسیا) ی تیتالی به. که به شاری هونه روجوان به ناو بانگه. بندقیه ش لیکدانه وهی (بونو دوتشیا - الدوقية الجميلة) پی عهره بی به.

برازیل :

سالن ۱۵۰۰ له لایه ن (کابرا) هو، دوزراوه ته وه. ناوه که ش له ناوی داریکه وه هاتوه که زور بلاوه له و ولاته دا ناوی (برسیل) ه و رزه بگی سووریان له م داره دهر ته هینا وه که بو به کار یان ته هینا.

البحر الاحمر :

له مهر و پیش (قولزوم) یان پی تهووت به ناوی شاری قولزومی کونه وه که ته مهر و شاری (سویس) ه له میسر. ئیستا دهریای سووری پی ته لاین به هوی ته ووه که ناوه نیایانه وه که تیا ته رین و ئیوار این له کاتی خوراوا که تیشکی روزمان لی ته دات ره نگیکی سوور ته ده نه وه.

برج ایقل :

ثم بورجه ته نداز یار (ایقل) له پلنی ناسن له پاریس دا دروستی کرد. ههر ثم پیاهوش بوو هه یکلی (تمثال الحریه) ی وه که دیار به کی گه لی فهره نسه بوگه لی ته مهریکا دروست کرد.

بنتجاب :

له پاکستانی روزاوادایه. ناوه که بریتیه له دوووشه (به نچ یا خود به نچ یا خود پینچ) و (آب یا خود ناو) و اتا ولاتی پینچ روبرار.

البيت الابيض:

لهواشتنن سهر وكي ولاته په كگر توه كاني ته مريكاي تبادانه نيشيت .
سالي ۱۸۱۲ ولاته په كگر توه كان (جاري) شهر يان دادزي ټينگلته ره . سالي
دوايي ديسان ته مريكا هيرشي برده سهر كه نه داو سهر نه كهوت . بويه سالي
۱۸۱۴ بریتانیا هيرشي برده سهر واشتنن و داگيري كردو ده ستي كرد . به
سوتاندن زور شوين كريك له وانه نيشته جبي سهر وكي ته مريكا بيو .
دواي ته وه ته مريكا بيه كان ههستان مهنزلگاي سوتاوي سهر كوتاماريان
به بويه سبي بويه كرده وه ، بو ته وه ي شوينه واري سوتاوكا بيه كه ي
بشاريته وه . له بهر ته وه له وساوه ته شوينه ناو نراوه (البيت الابيض) .

بيت لحم:

ره ننگه هه په هه نديك كه س ته و (لحم) ه به گوشت تي بگا به لام له راستيدا
ته و (لحم) ه به زماي (سرياني) به و به واتاي (نان) ديت .

بولشيا:

ولانيكي ته مريكاي خوار وه به ناوي پيشه واي ته مريكاي خوار و
(سيمون بولشيار) هه ناو نراوه كه شويي له دا يكي ووي فنه زويلا بو و دواي
مردن ناشتي له (كولومبيا) بو .

تاج محل:

كوشكيكي رازاوه ي زور جوانه له (اجرا) نزيك (دهلي) له هندستان . له
بناغه دا وهك گومه نزيك بو شاردنه وه ي لاشه ي (ارجومه ندي زني شاجيهان)
دروست كرا كه (تمتاز محل) پيشان ي ته ووت . ته موش وهر گير او بو و به
(تاج محل) شاجيهان ټيمپراتوري هندستان بوو ، خوي له بته چه دا
موسولمانيكي مه غولي بو و له سالي ۱۶۲۸-۱۶۵۸ حوكمي كرد . زنه كه ي
زور خوشه ويست و چوارده منالي لي ي بوو كه مرد ته و گومه زه ي له سهر
گوره كه ي دروست كرد .

تايلاند:

په كيكه له ولاته كان روژ ه لاق ناسيا له وه پيش (سيام) پيشه ووت .
تايلاند به واتاي (زمينه ي نازادي) ديت .

تر فلگار:

يانخود به عهره ي (الطرف الاغر) . مه يدانيكه له له نندن . له
ناوه راسته كه يدا پايه يك له مرمهر هه ستاوه كه بهر زايه كه ي (۱۸۵)
بي يه ، ته موش به ناوي ته و شوينه وه يه كه شهره ده رايه كه ي
به يني فنه نسو ټينگلته ره ي تيار ووداو سهر كرده ي هيزه كان ټينگلير
(نلسون) له نزيك (كه زي طارق - جبل طارق) له پال گابهر ديكابو و كه
عهره بي يه . ته لين (طرف الغار) و به شكاندن فنه نسبه كان كوتايي هات .

كناري Canary:

چهند دورگه په كي سهر به ټيسپانيان نزيك به سنووري ته فه ريقا .
ته مانه دورگه ي گه شت و گه شتيا ره كانن . ناوه كونه گم يان (دورگه ي
به خته وهره كان) بوو . به لام كه ناري به لاتيني Canara به سه گ
ته ووتري . ته موش له بهر ته وه په كه سه گي زور له و دورگانه دا ته زي .

جزر القيمر:

له ده راي (هندي) دارن و له وه پيش له لايه ن فنه نسبه كانه وه
داگير كرا بو و ټاكو له سالي ۱۹۷۵ د سهر به خور بوون . دانيشتوانيان
نزيك ي چوار سه د هه زار موسولمانن كه له كان خوياري يان كوتونه
ته ووي و نيشته جبي بوون . به زوري (گول) ته فروشن به
دهر وه . ناوه كه ي به واتاي (سبي) ديت .

حبشه:

ناوه عهره بيه كه ي عه شره تي (حبش) ي عهره بيه كه له كاتي خويدا له
دورگه ي عهره به وه و بهر يگاي ده راي سورا دا پر يوت ته وه و له م شوينه ي
ټيستايانا نيشته جبي بوون . به لام ته ورو پايه كان له دوايانه م ولاته يان ناونا
(ابي سينا Abyssinia) به لام ټيسنا خه لكي ولاته كه هه ر (اثيوبيا) ي
بي ته لين ، كه ته موش ووشه په كي يوناني ره گه زه و به واتاي (رووي سوتاو)
ديت چونكه يونانيه كان زوو ، ته م ناوه يان له دانيشتواني وولاي (توبه) ي
خوار ميسرو سودان و حبشه نابوو ، ټاكو له دواييدا هه ر ته نها به حبشه وه
گير سايه وه و به سهر ته و دايرا .

سوربون:

ناوي كوليجي ويزه وزا نيا ري به له دانشكاي پاريس . هه نديك جار هه ر
به خوشي ته لين دانشكاي سوربون . ته موش به ناوي
دامر زرينه كه به وه يه تي (روبير سوربون) كه قه شه يك بوو له سهر ده ي
لوپي نوه مه دا قوتا بخانه په كي كرده وه بو خويندن ثابتي قوتايه
دهست كور ته كان . دواي ته وه بوو به كوليجي ويزه وزا نيا ري و له
دواييشدا بوو به هه ويني دانشكاي پاريس .

ماراثون:

ته مروناي را كرنديكي به كومه له وه له سهر خو به لام ماراثون خوي ناوي
شاريكي كوني يونانيه . سالي ۴۹۰ پيش هاتي ميسا شهريك له به يني
دانيشتوان (ايني اي يونان) و فارسه كاندا روويداو به سهر كه وني
ته ټينايه كان كوتايي هات . بويه له خوشيا په كيك له سهر بازه يونانيه كان له و
شاره وه كه تياسه ركه و تن به را كردن به ره و ته ټينا كه و ته ري بو ته وه ي مژده ي
سهر كه و ټينايان بډان . به لام دواي گه يشتي ته و ننده ي ته بر د له ماندويه تيدا
مزد ، بويه ناوي ته و شاره كه ماراثون بوونرا به سهر ته و را كرنده دا بو
به ياد كرنده وه ي ته و سهر بازه ته مريكه به دري زايي ۲۶ ميل به بي پشو
هه راي كرد .

نهم ناوچه په دېته خواره وه.

سیناء:

نهم ونیمچه دورگه په په که ناسیاو نهم فخر یقاپیکه وه نهم به ستنه وه له بنه چه دا ناوه که ناویکی (اکدی) کونه به واتای (خوای مانگه) دیت ولای میلله تانی سامیه کانی کونوبه واتای (زهمینه مانگه) چه سپاوه.

سوقطره:

په کیکه له پاریزگاکانی کوماری به من و (حدیو) پی ته ختیته ناوه که ی له (سوق قطر) هوه هاتووه (قطره) شلاویکه که له دار ودره خته کانی چپای

واتای نهم ناوانه چین؟

زهره:

رووگه ش. سپی، پرشنگدار،

رباب:

ههوری سپی

ربب:

ناوی پاک، ناوی شیرین.

زینب:

داریکی یونخوشه له عه ره بساندا.

زمزم:

ناویکه تامه که ی له بهینی سویر و شیریندا به. ناوی زمزمه می پیر وزیشه .

رشوه: (ره شوه):

ناسک یا خود (نیرینه ی ناسک)

رشوه: (رو شوه) برتیل.

فاروق:

نازناوی همزه رقی عومره، که فهرقی بهینی حقوق ناحه قی نه کردو له په کی جیا نه کردنه وه.

فراس: شیر

طلال: روو جوان.

طل: سووکه باران یا خود شه ونم.

طارق: ته ستیره ی بهر به بیان (الطارق). وما ادراك ما الطارق، النجم الثاقب.

کلثوم:

دهموچا و قه له و. دهموچا و پر (ام کلثوم): خاوه نی دهموچا و یکی تر)

دریغ: نهم که سه په دان له دهمیانه و (درداء: بوژنه).

سهام: (سیهام): کوی (سهام) ه که برتیه له (تیر).

سهام: (سوهام): گهر مایه کی بی دادوبی نه ندازه به.

سیبویه: گه وره ترین زانای (ریزمان) بوو. ناوی پش کوزی عومره کوری عوسمانه. له به سره له دایک بووه و سالی ۷۷۰ز له نزیک شیراز فهرانی یه ز دانی به جیهیناوه. دایکی له خوشه و بستیاپی و وتوه (سیبویه) که به زمانی فارسی (بونی سیو) نه گه به نیت. چونکه مندالیکی سور و سپی و رومه ته کانی وه ک سیوه لاسوره بوون.

سمیرامیس:

په کیگ بوو له شازنه کانی ده ولتی ناشوری و ناوه که به واتای (کوثر)

دیت:

قبرص:

ناوه که ی له (کبیر یوس) ی لاتینیه وه هاتوه که به واتای (زهره - نحاس) دیت.

کلنیه ی قیامه:

له (قدس) شازنه هیلانه دایکی (قسطنطین) سالی ۳۳۵ ز که سهری له (قدس) دا، فهرانی ده رکرد بو دروستکردنی نهم کلنیه به. یو په پنی نه لین کلنیه ی قیامه، به و بر وایه ی عیسا پیغه مبه ر له کانی خو یا له و یوه (هه لساوه) و به ره و ناسمان سهر که وتوه.

مقادیشو:

پایته ختی صوماله. گوا به به زمانی دانیشتوانی نهم ناوه (مقدشو) نهم شونیه که مهری تیا مول نه دری بو فروشتن، لای خومان پی نه لین مهیدانی مهران و شان. هه ندیکیش نه لین گوا به له بنه چه دا (مقلد الشاه) به و بو: به (مقدشاه) تنجا مقدیشو.

محیط الهادی:

ماجلانی پورته عالی نهم ناوه ی به سهر ابری له کاتیگدا که به (دهر به ند - مضیق ماجلان) دا تیه بری به ره و نهم مریکی خوارو، نهم سانه و له و روزه دانه و ده ریا گه وره یه ی کپو هیمن و له سهر خودی بو یه نهم ناوه ی لی تا له کاتیگدا که ناوی نهم ده ریا به له گشت ده ریا کانی تر توره تر و شه پوله کانی به رز تر و هه لساوترن.

نویا:

ناوچه به که له خوارو وی میسر. ناوه که نه گه ریته وه یو سهر ده می فیر عه و نه کانی میسر به واتای (نالتون) دیت چونکه خناکه که تی له نالتوندا ده و له مه نده.

کریت:

دوورگه به که له پال یوناندا. کاتیگ که عه ره به کانی تیچوو ناویان نا (اقریطش).

یابان:

یا خود جاپان: ناوه که له بنه چه دا به زمانی چینی به Jim pen. واتا روزه لات.

روژی زیندوکردنه وه و لیسر سینه وه (روژی قیامت) (القارعه)
مالقارعة .. و مادراك مالقارعة ..
غانیة :

ژن جوان که هیچ پیوستیه کی به نارایشته نهی و دست به
خویانه هینیت
هیشم :
بینجروی کولاره
اخطل :

له بنجینه دانا ناوای شاعیری نه موی (غیاث التغلیبی) به اخطل به واتای
(گوی زل) و (گوی شور) دیت . شاعیری لوبنانیش (بشاره خوری) نه و
نازناوهی له خوی نابه خوشی نه ختلی نه موی به وه .

جعفر : رووبار
لینه : دارخورمای زر (بی بهر) یاخود دار خورمای بچووک .
احنف : شهل .
عاهل : شا . مهلیکی مه زن . هر وه ها به واتای بیوه ژن (ارمله) یش دیت .
حاتم : واتا حاکم (دادپرس) .
حارث : کاسبار .
هشام : به خاوهن دهستو دلی فراوانو به خشنده نه لین . (باشماوهی بو
جاریکی تر) .

صبا (صهبا) : گه نجیته .

صبا (صیبا) : بای روژه لات . (ره شهبا) .

مناخ (مه ناخ) : نه و شوینه به که حوشتری تیا یخ نه دری .

مناخ (موناخ) : ناووه ووا .

مسیح :

بنجینه که ی (عبری) به و (مسیحا) به ، نه وهی که (پیروزه) یاخود
پیروزکراوه و به روژن زهیت هه نویانه بو پیروزی .

یسوع :

نه میش به عیسانی (مخلص و اتار زگار که ر) دیت .

عیله : ژن قه لو

هریره (هوره بیره)

(ابوهریره) به کیکه له (هاو دهه) هکان (پیغه مبه ر . د) ناوی
عه بدولره هان کوری صخره وه له بنجینه داخه لکی (مین) ه . هر له منالیه وه
که شوان مهر و مالآت بووه بیچوه پشیلهی له گه ل خوی بردوته دهشت یاری
له گه ل کردوه پی رابواردوه . هر له بهر نه وه به ناو نراوه (ابوهریره) که
زور بهی به شیکی زوری قسه کانی (پیغه مبه ر . د) به زمان نه وه وه نه گه
رینه وه .

قارعة :

الخلاصة العربية

اصول اسماء بعض المدن والمواقع مع شرح معاني بعض الاسماء العربية للذكور والاناث

جمال بابان

وعلاقتها فقد وصل الى المرحلة النهائية تقريبا الا ان احداث الحرب سنة
١٩٩١ وما ارتفعت من ارتفاع اسعار الورق والطبع وغيرها حالت دون
انجازها . فالقسم الاول من المقال يتطرق الى شرح اصول بعض الاسماء
العربية والاجنبية وكيف بنيت وترسخت الاسماء المذكورة . اما القسم الثاني
من المقال فهو خاص بشرح معاني بعض الاسماء العربية المتداولة من الذكور
والاناث حيث ان معاني اكثرية الاسماء غير معروفة لدى الاكراه على الاقل
بالاضافة الى بعض المتكلمين بلغة الضاد نفسها . وبسط مثال على ذلك
فقليل هناك من يدري ان معنى (جعفر) هو (النهر) وان (عيله) تعني (المرأة)
المكتنزة . ولشرح معاني البعض من تلك الاسماء تم تهيئة القسم الثاني من هذا
المقال .

يقول الكاتب : ان ولعه بالبلدانيات دفعه باستمرار الى الجري وراء
اصول اسماء المدن والمواقع لحين الوصول الى نتيجة ماثية تبلور بحوته . وعلى
هذا الاساس فقد اصدر في سنة ١٩٧٦ كتاب (اصول اسماء المدن والمواقع
العراقية) الذي احتوى بين دفتيه شرح اصول اسماء اكثر المدن والمواقع
الكرديية في كردستان العراق بالاضافة الى الاسماء العراقية الاخرى بصورة
عامة . وبعد صدور الكتاب المذكور وتجمع معلومات اخرى لديه بتس
المال اعاد طبع الكتاب الانث الذكور بصورة مزينة ومنتحة وبجزئين الاول
اصول اسماء المدن والمواقع في العراق (عدا بغداد وعلاقتها) وهي الاسماء التي
توصل الى اصولها وقد طبع سنة ١٩٨٩ . اما الجزء الثاني الخاص ببغداد

به بالای ته‌ئریخی جانا

نووسینی : عه‌مه‌ده‌ جه‌میل روژ به‌بیانی

وازی‌ین ئه‌نجا به‌خه‌ته‌ زور جووانه‌ که‌ی ره‌ ضاب‌ه‌گی نه‌مر چوار نووسخه‌ی ئی
هه‌لگر تووه‌، به‌کیکیانی نار دووه‌ بو له‌مین زه‌کی به‌گه‌ که‌ له‌ ته‌ئریخی سلیمان و
ولاتی‌ا سوودی ئی بیینی (لا په‌ره‌ کان ۱۷۹ - ۱۸۶) ورو نووسیکشی
نار دووه‌ بو پارێزه‌ری به‌هه‌شتی میژ و نووس عه‌باس اله‌زای که‌ له‌ کتیی
المشائر المراقبه‌دا که‌لکی ئی وه‌ر بگری (لا په‌ره‌ کان ۲۸-۷۶) هه‌روا گو‌یا
دانه‌ییکی نار دووه‌ بو حه‌سه‌ن فه‌می به‌گه‌ که‌ له‌ کتییخانه‌ که‌ یا بیاریزی و
له‌سه‌ری بنووسی دانه‌ییکی له‌ کتییخانه‌ که‌ی خو‌یا بمینته‌ وه‌.

لیر هه‌دا به‌داخه‌وه‌ ئه‌لیم : جگه‌ له‌ ته‌ولیف و هه‌می به‌گی به‌هه‌شتی که‌ له‌ زیانی
خو‌یا کتییخانه‌ هه‌ره‌ گرنگه‌ که‌ی خو‌یی بو پارێزان داوه‌ به‌ کوری زانیاری،
هه‌موگه‌وره‌ پیاوان کوردی به‌خدا و جیانی تری (ئه‌مین زه‌کی به‌گه‌، هه‌لی
که‌مال به‌گه‌، مه‌هر و ف جیاووک، عارف جیاووک، بنه‌ماله‌ی شیخ زه‌ضایی
ناله‌بان، وه‌ندی له‌بنه‌ماله‌ی بابانو هه‌ندی له‌ بنه‌ماله‌ی حه‌یدره‌ری و
بنه‌ماله‌ی زه‌هاوی و بنه‌ماله‌ی سنه‌وی و بنه‌ماله‌ی قزنجی و بنه‌ماله‌ی سه‌جادی
هه‌مویان کتییخانه‌ کانیان وه‌ک خو‌یان به‌ وه‌جاخ کویری په‌رده‌یان به‌سه‌را
کیشرا. . عه‌بیاس هه‌زای پارێزه‌ریش که‌ له‌ تاران هه‌سته‌مبولو شامو
میصر و جیانی تری هه‌زاران کتیی نایابی تری ده‌ست‌نووسی به‌ده‌س هینابو
که‌مرد وفاضل‌هی کوری هه‌موی خسته‌ په‌رده‌ستی ده‌سنووس کران و لاتی
سمودییه‌و کویت وه‌هه‌ندیکی له‌ لایه‌ن دراجیه‌ خانی، کچی به‌وه‌ فر و شرا
به‌نامه‌خانه‌ی ده‌س‌نووسی سه‌ره‌ک سه‌دام. . به‌لام گه‌رچی سێ نووسخه‌ی
کتیبه‌ که‌ی که‌ریم به‌گه‌ سه‌ری تیاجو، باش بو به‌ختی یاری بنه‌ماله‌ی جاف
هه‌تته‌ کار و له‌په‌ر نووسخه‌ که‌ی لای عه‌بیاس هه‌زای دوژرایه‌وه‌، ئه‌مویش
به‌هه‌میته‌ شیخ حه‌مه‌ هه‌لی قه‌ره‌داغی که‌ کتیی ده‌س‌نووسه‌کانی ئه‌و
کتییخانه‌ به‌ (چه‌رده‌ نه‌کا جاله‌و هه‌وانی کتیی که‌ی گه‌بانده‌ بنه‌ماله‌ی جاف
کوران داووده‌گه‌ و که‌ریم به‌گه‌و ئه‌وان تر زور پیاوانه‌ که‌وتته‌ خه‌می و
ده‌ستی که‌ره‌م یان بو شیخ درێژ کر ده‌ که‌مه‌ول بدات له‌م قاتو قری کاغزه‌و
گرانی خه‌رچی چاپه‌دا کتیی که‌ چاپ بکات به‌په‌شه‌کی به‌کی لا په‌ره‌ری
خو‌ی و ۱۰۳ لا په‌ره‌ی دوکتور حه‌سه‌ن به‌گی که‌ریم به‌گه‌وه‌ که‌ به‌ ناوی
لیکولینه‌وه‌ نووسیوه‌ له‌سه‌ر کتیی که‌ی که‌ریم به‌گی باوکی که‌ ۸۴ لا په‌ره‌یه‌ و
۱۲ به‌شه‌ (فه‌صل).

ئه‌م کتیی بو‌هه‌لی جاف بو‌هه‌شتی خاکی کوردستان هه‌ر له‌ قزراپاتی
(خوسره‌و ئابادی) ئزیکی چبای حیمه‌رینه‌وه‌ تا ئه‌وه‌ په‌ری سنوزی هه‌له‌ بجه‌و
تیه‌سته‌: هه‌م میژ و وه‌هه‌م جو‌غرافیا به‌. هه‌له‌سه‌نگاندن و نرخ دانانی ئه‌م کتیی
ته‌نبا شایان که‌سیکه‌ زور به‌وردی بیخوینته‌وه‌و شارمزی عه‌له‌ که‌و
ولا ته‌ که‌ی، ئه‌وه‌ی راستی ئه‌وای که‌سان ئه‌وای هه‌وار و مه‌له‌ندو خاک و
ئاوی که‌ ئه‌م عه‌له‌ سه‌دان سال کر دوویه‌ به‌ مه‌یدان هه‌مشو و جه‌ولا ئه‌نگای
خو‌ی، فه‌ره‌هه‌نگی جو‌غرافی ئی دور و ئه‌ست ئه‌ی، به‌ باوه‌ری من ئه‌م سێ
دیره‌: و طایفه‌کان جاف له‌ خاکی ئیران و عیراق داو هاتی جاف له‌ ئیران بو
کوردستانی بابانو گه‌رانه‌وه‌ یان بو ئیران و دووباره‌ هه‌تته‌وه‌ یان بو ولاتی بابان و
ده‌باوه‌ به‌ ناوی ئالتون بنووسرا به‌، که‌ نه‌گه‌نجاوه‌ ده‌بو به‌ چیریکی درشتی

سه‌روکی مه‌زن عه‌لی جاف که‌ریم به‌گی فه‌تاح به‌گی به‌هه‌شتی پاش
داگیر کردن کوردستان له‌ لایه‌ن ئینگلیسه‌وه‌ له‌ سالانی ۱۹۲۰-۱۹۲۵ دا به
هوی بلاو بوونه‌وه‌ی روژنامه‌و گو‌ناری کوردی له‌ به‌خدا و سلیمان و
دامه‌زانی هه‌ندی قوتابخانه‌ له‌ خانه‌ قه‌زو کفری، هه‌ستی به‌دووا که‌وته‌ بیه‌ر
عه‌لی گه‌وره‌ی جاف نه‌خوینده‌واری زور به‌ی گه‌لی کورد کر دووه‌ داخو
خه‌فه‌تی له‌دلا په‌نگاوه‌ته‌وه‌و ئه‌شکی قارو حه‌ز مه‌ت له‌ چاویا ته‌تیس ماوه
بریاری داوه‌ به‌توماری ناوی عه‌له‌ که‌ی له‌ میژ ووا خه‌مه‌تیکی بکات،
به‌و ئارمزه‌وه‌ بی یاخو ده‌خیالکی تری ناوی تیره‌و جوژ و خه‌له‌کان
پاداشت کر دووه‌و، طایفه‌و لیره‌ که‌کان له‌قه‌له‌م داوه‌و سه‌ر ژمیری
ئه‌ندامان سوارو پیاده‌ی هه‌ر خه‌لیکی خسته‌ته‌ ده‌فته‌رو مه‌له‌ندو
قه‌له‌مه‌وه‌ی راگه‌زه‌ری هه‌مو به‌شیک بوکوچ و په‌وه‌ی گه‌رمیان و کوردستان
دیاری کر دووه‌و به‌رامبه‌ر به‌ (سه‌بیاری عه‌ره‌ی وشه‌ی (گه‌ریاوی،
دور و ست کر دووه‌و له‌ زاره‌وه‌ی (کوچه‌ری خو‌ماتی لای داوه‌، بوچ؟ هوی
ئه‌وه‌ نادیاره‌! دور و ریش زیه‌ ئه‌م ئه‌ر که‌ی له‌سه‌ره‌تادا له‌سه‌ر داوای لایه‌تیکی
ده‌ولت بوون که‌و یستویه‌ بزانی سه‌ر ژمیری میزی جاف چه‌نده‌و تاج
را ده‌ی ئه‌توانی و کۆده‌ و اتا ئازا ئه‌یان به‌سه‌را به‌بیتری . .

وادیاره‌ که‌ریم به‌گه‌ له‌ سالانی ۱۹۳۱ به‌ دواوه‌ که‌ به‌رگی به‌ که‌می
خو‌لاسه‌ییکی ته‌ئریخی کورد کوردستان ئه‌مین زه‌کی به‌گی به‌هه‌شتی
که‌وتوته‌ په‌رچاو سه‌رنجی داوه‌ که‌ ئه‌م میژ و نووسه‌ کورده‌ له‌تومار کردنی
ئاوی تیره‌و عه‌له‌کان کوردستانا رایه‌رمه‌وه‌ به‌ راپه‌ورته‌ که‌ی
میچه‌رسوندا، هه‌روا شه‌ره‌هه‌نسه‌ی چایی فارسی قه‌میره‌ی دیوه‌ که
زیه‌ییکی بی په‌ی ناوان عه‌لی و هوژ و تیره‌ی کورده‌و ته‌نیا ناوی جاف
گه‌وره‌ترین عه‌لی کوردی تیا زیه‌ نا هه‌تته‌ هه‌مان داوه‌ به‌ په‌یره‌وه‌ی له‌وان
به‌ر هه‌مه‌ که‌ی به‌جو‌ریکی ریک و بیکتر دابه‌ریزی، که‌ خو‌ی و بنه‌ماله‌ که‌ی ئی

ره شتر بوايه . نهوش كه زور جيني نه فسوس و داخه نه وه به كه لاپهري
په كه مي سدری تيا چوه ، دهی كه ريم به گ نه ولا په ربه ی به چ و و ته گه ليكي
جافانه ی په تی رازانديته وه . . .

شيخ حه مه عه لی جيني سپاسه كه نركي سهر په رشتي چايشي گرتوته
نه ستو به لام نه ده بو سهر قالی روزگار كه مته ر خه می بكات له گوله بزيري
هه له دا په راستي هه له ی زوری تی كه وتوه كه له جيني خویا باسی نه كم .
نهو ، جگه له وه هه ندي ورده په راوزيشي نو وسپوه بو راست كرده وه ی
هه ندي پرگه ، مانی ناواپن به لام ده بو نه وه ی له بيري نه و حه له كوردي
په و جوړه نه نو سهر خوزگا بيز انيا په من چ حالیکه به ده س كوردي په كه ی
زانای مه زن نه مين زه كي به گه وه ، به لام پرگه ی لا ۱۲۸ (له و سهرده ا . . .)
نه وه توركی په (صه ربه ، و اتاسهرده م . . .) به لام خود كه ريم به گ
نه مانه ی هه له به :

۱- وه نه شكی لاپه ره ۴۷ شهره فنامه ی فارسی تی سووه به «باشكي»
(لا په ره ۱۳۳)

۲- هه ره هه مان لاپه ري شهره فنامه دا ناوی هارون هاتوه كه په كي بووه
له و عیله ته ی كورد كه پاش ده وران نه ییوب له سهرده می پاشماوه ی
(زه نگی) دا (صه ده ی شه شم) له (جبل السماق) ی شامه وه هاتوته
لورستان ، كه ريم به گ به جانی داونه قه لم خوزگا بیوتايه : (له گه گ
جافدان) . هه روا دهر باره ی «ضیائی» و «شوانكاره و» (گه لالی) هه ره
نه مه ی بیوتايه چون «زیله التواریخ» له لاپه ره ۳۹۰ دا نو وسپویه :
له سهرده می شاه عه بیاسی دووه جا سالی ۱۰۶۸ میر سلیمان ندره لان
جهوانر دو عیله جانی خستوته ژیر ده سه لان صه ق سولطان گورانی
میر ضیاء الدینی كه به لگه به له سهر نه وه ی ضیائی له بشه ره تادا گورانن . .
هه روا قه لقه شه ندي په وهر گرتن له «مسالك الابصار» لاپه ره ۲۶۱
خولا صه ی ته نریخی كورد كورده ستان : گه لالی له عیله كانی گورانن . . .

هه روا «شوانكاره و» له صه ده ی پینجه جا خوی ده و له تيكی په هیز بوون له
كناری كه نداوی خه لیچه وه تا به خيك له نوستانی فارس (شیرازی) نیسته
یان به ده ستوه بووه ، پایته ختیان شاری دارالته مان بو كه به سهر چای نیگ
هوه بو ، سه لجوقی ولاته كه یان تی داگیر كردنو ته رته وهر ته یان كردن ،
له بیر مان نه جینی عیله «شوان» ی نیوان كه ركوك - پردی به شی له وان بوون
بویه گه و ره ترین گوتندی خویان ناوانبو دارنه مان كه نه كه و ته سهر ریگه ی
پردی جگه له مانه / هه له ی كه ريم به گ شيخ عه بدو القادری شه هیدی سالی
۱۹۲۵ ی تی بو بو به شیخ عوبه ی دیلای باوكی كه له مه دینه مردبو ، پاش
شورشی مه هابادی دوور خرانده وه ی . له م په سن و هه له سه نگانده دا نه لیم :
پاش نه میر شهره فخان هیچ كوردي دهر باره ی عیله ی بافه رماندارین
واله نو وسینا سهر ته كه وتوه ، مه لا شهریف ، نیسما عیل ، مه لا حه سن ،
خه سهر و هه محمد ، مه ستوره خانم مه مویان له كتیبه كانیان ته نیا به سهر و گوینی
خاتانی ندره لانا هه له نده ن . حوسه یین ناظم به گیش له ده فته ره كه یا ته تپا
باسی هه میرانی بابانو شری ناو خویان نه كات نه و میژوو نه و سانه ش وه كو

خوزی و هی تری كه دهر باره ی میرانی سورانی میرانی به هه دینا
نو وسپویانه ، دیسانه وه هه رستایشی میره كانه ، به لام كه ريم به گ باسی
(كه په جاف) نه كات ، باسی مله پوری یان باسی خوارو ژووریا
له كورده ستانا ، نه م كتیبه باسی روله ی كوردي ژیر ده س كه وتوه نه ك میرا
زه به رده س . . .

باپیته سهر لیكولینه وه كه ی دوكتور حه سن
جاف خوا هه قه هه ولی داوه زور ده نكشی باسی میژوی كوركوتنه
له سهر چاوه ی جورجوری كوردي عه ره ی فارسی و بیگانه وه ، به
كه پرسی به من بكر دایه نه موت : نه نیا پیشه كي به كي كورت دهر باره
كه ريم به گ باوكی بنوسی نه و دوا ی زانسته میژوی كان بكاته پاش
نه و كه لیكولینه وه . جا نه مانه شی نه خه مه به رچاو .

۱- له مه و به ر نو وسپوم «جاف» به پی بو چوون منورسكي و عه زاو:
یرو باوه ری خود من هه ر جافانه كان كوتن كه له سهره تادا نزیك به ده مان
نیشته جی بوون و له زور كتیبه میژوی كونا ناویان هاتوه ، له ده ور
بووه یی به كاندا (نال بویه) كه هه را له نیوان سه یده خاتونو كوره كانی د
وماوه جاوان خویان داوه ته پال به دری حه سن و هه یی نه و عیله او:
نه و خاكه دایه زرانسون نزیك به و روپاره كه به ناوی نه وانه وه نا
جاوان رودی په یدا كرده وه ، كه سه قام گیر بوون هه نديكيان خوو
داوه ته كشتو كالی هه نديكيان هه ره به ده وار نشینی ماونه وه ، وه كو پیشه :
سپای «عجر» ی حه سه نو هه یی كشاون په ره و خوارو گه ییونه «ده سكر
(نه ره و ان) ، «نه عمانیه» ، «كه رگه رایا» (كوت) و له گه ل به ن نه
په كوچهری نامه نده لی و خانه قین جه ولانیان كرده وه ، پاشان كه عه یی
له گه ل به در نیوانیان تیكچووه و ، بوون به ده عبا ی «بو هه یی» په كان ده و
په غذا و هه له تی ولاته كان ژیرده می به دریان داوه جاوانه كان ل
به ن نه سه د كشاوته وه بو خوار به غذا ، له وه دونا به ته واوه ق له گه ل
نه سه دريك كه وتوونو له صه ده ی پینجه م به دواوه به هاوكاری شاری
یان دوزوست كرده وه و له وه نده به به كا تيكه ل بوون عه ره ب ج
شازه نگان (زه نگه نه) یان به تیره یی له به ن نه سه د داوه ته قه لم نه
نیسانه ی دلپای و خو به كه م زانیق گه لی كورده . گه لاله ی قسه ناوی :
تاصه ده كان شه شه م سهره تای حه و ته م ناواننگی داوه ته وه هه م به
شازی و هه م به هوی نه میرانی جاوانو هه م به هوی نه سهره
شاعرانیانه وه (سهرنجی نامیلكه ی جاوان مصطفی جهوادی به ه
بدن) له سالان ۶۴۰ ك په دواوه نركه یان نه ساوه وادیاره پاشن شه
له و لاكو بو سهر به غذا گه راونه وه چیاكان كورده ستان . ناوی جاوان
بته رتا «جافان» بووه عه ره ب وایان زانیوه كه ناوی دووه كي (ت
سووكیان كرده وه بووه به جاف به لگه م بوته م ده سكار یی به تاهم سه
دواپی به له ناوچه ی قه رده حه سن گوندي «جافان» ناو هه رما بو .

۳- له لاپه ره ۱۷ نووسرا بو : . . . میژوی جاف نه گیز نه وه بو ۹۴
له مه و به ر و خود د . حه سن به گه گالته ی تی هاتبو به لام نه ده بو ه

اكتشاف تازهی در وکانی له زاری روزنامه و گوفاره کانه و بلا بکاته و نه مانه مه به ستیان هه لته کاندن دهنگو باسی به نرخی میژویی به ، و ر قسهی قوری و هه ماده باره ی ناوی نه و روز و ناوی کاوه و شتی و هه که د ، خلی به که رده و هه بی نووسرا بو .

۴- له پهره ۱۸ نووسراوه : له شهر یکندا عوبه یدللالی نه نصاری له سیروان نه که ونه (۱؟) ته و به ره و له بناره ی شتروی نزیک به هه له بجه نه کوزری و له وئی نه تیوری که بیی ده لئین عه با به یلی . راست نه و به میژو و نوسان هه موویان جه ختن له سه ره و هی داگیر کارانی خانه قین حه له وان شاره زور سه روکیان جه ریر ، عبدالله بجلی ، عززه کوری قهیس ، سه ر قهده (یافه ره ده) بیون نه عبدالله کوری عوم سه نه سه بو عوبه یده ی جه راح هه چیان نه گه بیونه کوردستان من هم باسانه م زور باش له کتییی و فتوح سواد العراق دا روون کردو ته و هه درو و هاشو و هوشه کان ناو نه و کتیبه م هه بو راست کردو ته و هه ، زور له یاران پیغه سه ره (د.خ) له شاره زوراً به مارو دوپشک مر دوون . به لام له هه یچ فره نه گیکئی ناواندا کابرای و هه تاومار نه کراوه ، لیره دا گالته نیکم هاته بیرا له طاوغ گو م هه زیکئی بچو و کی قول هه بو ناوی و نیمام یه له ، بو پیره نه کان لایان و ابو یاداری له نه با که کتییی و طاوغ م نه نووسی چوومه لای پیره نه مچه و ره که و وتم : هم قه بره می کی به ؟ و وئی هه عبدالرزاق کوری عبدالقادی گه یلان به ، و وتم : تو حیر القیبت حمز له گه یلان ناکی چون بویه مچه وری ؟ و وئی : خه لک هه مو ده چن بو زیاره ق نیمام یاقرو و نیمام زه بن العابدین ته ینا سوئی به کان دینه تیره من هم ناوم بوی دوز یوه ته و هه . بی که نیم و وتم نه و دووانه که ش هه و ره که نه مه درون . و وئی : تو خیرت نه ته ینا نانی خه لک نه بری . نیسته نیمام هه ل گو م هه زیکئی سه و زو حه و شیکئی گه و ره ی تازه ی بو کراوه .

۵- ناوی جاف له کتییی و خوداوه ندی له هه موت دا لاپهره ۶۷۵ هاتووه که (پول تامیزی قه ره نشی) نووسیویه و ده بیح اللاه مه نصوری و هه ر ی گیراوه به فارسی : . . . ته رکان خلتونی سه لجوقی ژوی مه له که شاه که هه همیشه خه ریکئی ته گبیر (مؤامره) بو بو کوشتاری ته جو نه و له باسی هه وئی دا بو کوشتی حه سه ن صه باح ناوی عه بدو للاه به گئی جاف هاتووه که یاز یله دهری نورالدین خان که لو ره بووه له فه رمانده یی هیزی کر ماشاندا ، گه رچی دیاردی بو سه ر جاوه نه کردووه ، نه مه کونترین ناوی چاله که سالانی ۸۰ ک (۱۹۰۲ م) تو مار کرا ب . من قسه کان گروخی و یارسان ، هه مو به خیالاتی ته و نووسه رانه ته رانم که ده ما و ده م شتیان بیستووه و تو مار یان کردووه ته ماشای کتیبه کان یان بکه تانیسته هه چیان دهر باره ی سه ر گوزه شتی سولتان تیسحاق قسه یان ریکتیه .

۶- حه سه ن به گ نووسیویه . . . دایراگ . . . کچی حوسه بن به گئی جله ی جاف بووه . . . به لام شاهنامه ی حه حقیقت له لاپهره ۳۲۶ دا ناوه که ی جلد نووسیویه گوا به : حوسه بن به گئی سه روکی طابقه ی جله کچی خوئی داوه به شیخ عیسی به ر زنجی که ته مه ق ۲۰ سال بووه . . . (۱۲) ، له م قسه

پر و پو و چانه یان ز : زوره .

۷- ده بی عیله به گئی جاف کا که بی (اهل الحق) بووبن که من سالی ۱۹۴۴ پیشینی به کان عیله به گئی م . له گه لا ویزا بلا و کرده و کا که بی به کان سلیمان - که رکوک - خانه قین زور شله ژان به و هی چون هم سه ری کا که بی به کان گه بیوه ته ده ست من .

۸- ناوی جاف له لاپهره کان ۳۹۰ زبده التواریخ و ۳۲ لب التواریخ و ۲۳ ته تریخ نه رده لان تیسما عیل دا به م جو ره هاتووه : سلیمان خان نه رده لان که سالی ۱۰۴۶ ک (۱۶۳۶ ز) پاش مهرگی خان ته محمد خان به کم له سه ر ته ختی نه رده لان دانیشته و صه فی سولطان خان گوران میر ضیاء الدینی کردووه به سه روکی عیله جافو جه وانرو . .

۹- قانع له و بر و ابه دایه که جاف پاشماوه ی سواری جه فالی به کانه لا ۲۲۰۰ . . من چاوم گبیرا به زور کتییی ته تریخی و فره نه گئی ناوانا ناوی جه فانی م ده س نه که موت قانع له کوئی هیتاوه ؟

۱۰- لاپهره ۲۴ ناوی ضیاء الدین بووه به ضیائی و به کوردی بووه به صه داز ۲۲۰۰ نازانم حه سه ن به گ نه م تیلالو ته بدیلهی چون کردووه ؟ ضیائی ده بی به زبائی ده بی به زبائی به لام چون بووه به صه دانی ؟ باشت بوویوتیا به : ده بی صه دانی پاشماوه ی صه هان کون بن بووبن چا کورد .

۱۱- لاپهره ۲۵ نه و پهر او یزه ی «علی شاکر علی» هه له ی تی که و تووه راستی به که ی به م جو ره یه : . . . لای سنوره و جه سانو بادران ده بی بکه و ته لای نیمه (عوثمان) پشتی مه نده بلین نا ده گاته دهر ته نگه له وئی سه ر میل کراوه به سنور هه مو بی ده شته کان ده بی سه ره نیمه (عوثمان) بی ، هه روا عیله جاف که بی یان ته و تری ضیاء الدینی ده بی به نیمه (عثمان) بکه وئی ، بیره و زه روئی بکه و ته به نه و لا (تیران) و ده بی قه لای زنجیری سه ر شاخ ویران بگری ، گونده کان لای خو ر ناوا سه ره نیمه (عوثمان) بی و گونده کان لای خو ره لات سه ره نه و لا (تیران) بیست و نه و چیا یانه ی دیار قه لای ظالم ی نزیک به قه لای شاره زور ده بی هه نیمه (عوثمان) بی . .

تاد . . . (لاپهره ۸۷۶ ته حقیقات حلدویه ده قی په یان نامه ی سولطان مورادو شاه صه فی به توری و لاپهره ۶۰ ته حدیدا حدود دهر ویش پاشا . ۱۲- لاپهره ۲۵ نووسه راره . . . بریتی به له سی به ش . . . به و هه له به راستی به که ی «بریتی به له چوار به ش و هه ناوه کان ، هه روا ژماره ۱۹۲۳ هه له به راستی به که ی ۱۶۲۳ به .

۱۳- لاپهره ۲۷ حه سه ن به گ نووسیویه : به لای منیشه و هه بی ظاهر به گ له سالی ۱۱۵۵ کوچیدا هاتی بو کوردستان عثمان . . .

په بیی هم هه و الا نه ی دی ده بی ظاهر به گ به ره له و له شاره زور بووبن خاونه زبده التواریخ له لاپهره ۴۸۱ باسی خان ته محمد خان سی ته م ده کا که چون له تریسی نادر شاه رای کردووه بو پال ده و له ق عثمانی به لام زور کورت و ناوی ظاهر به گ نا هیتی . . به لام خه سه ره مچه مدتی نووسه ری لب تواریخ لاپهره ۴۲-۴۵ و تیسما عیل مه لا حوسه بن لاپهره ۲۳ ته تریخ نه رده لانو مه سنوره خانم له لاپهره ۸۱ ته تریخ نه رده لاندا هه رسی جه ختیان

له سهر تهوه كړدووه كه خان محمد ظاهر به گي جاني سالی ۱۱۵۵ ك
كوشتووه چونكه سهر پيچي كړدووه ملي پوهرمان دانه نواندووه . به لام
سهر تهويه هره سي يان به هاش و هوشی تهوه نده پر له لافوگه زافه وه باسی
خان محمد خانیان كړدووه : كه چون ظاهر به گي كوشتووه و شاره زوری
داگیر كړدووه و كه ركوكي داگیر كړدووه و موصلی داگیر كړدووه و حله به
داگیر كړدووه و چووه بو تهسته منول سلطان پیشوازی لی كړدووه
قهه كاتیان له میشکی هیچ كه سیکي خلاه ناوه زدا جتی نایته وه و ته نیاله
خیالی بانگی بهنگ كیش و ده پونگه نه چی وادیاره هره یك قیصه خوان تم
هواله ی بوتگیر اوته وه .

۱۴- لاپهزه ۳۴ دیر ۱۷ نووسراوه : . . . هره مهولانا نیدریشی بو
بیماره ی «حصن کیف»ی دوروست كړدو مهلیك خه لیلی له سهر داناو
به و شووه نه بیشت كوانوی ته یو بیان كویره وه . . . تم په راویزه ی ژماره
۲۴۲ زور دورو دریزه وادیاره هه ندیکي هی شهمسی تهسكه ندروری
به . . . كه نه میش زور له راستی بهوه دوروه . وهك له بیرم بی له ژماره ۵۷
په نگین دا به ناوی «مهلاش هله نه كاه» و تارنیکم دهر باره ی مهلیك خه لیلی
نووسیو وادیاره حه سه ن به گه نه یونندونه باجاریکی تری تم باسه
له پنه به تهوه شی بکه سهوه : . . . مهلیك سوله یان له پامان دورانی
چه نگیزی دا پادشای حصن کیف بو سالی ۷۳۶ك (۱۳۳۵ز) كویچی
دوایی كړد، ملك محمدی كویچی له جتی دانیشته و ساله ها ولاته كه ی به ریوه
برد پاش مردن ملك عادل كویچی له جتی دانیشته پهره ی دا به خزمهت
ولات سالی ۷۸۱ك (۱۳۷۹ / ۱۰ كویچی دوایی كړد پاش ته و ملك اشرفی
كویچی جتی گرتوه و لات سالی ۷۸۱ك (۱۳۷۹ز) كویچی دوایی كړد پاش
تم پیاوه هاو دهره ی تهیموری له نگه بو سالی ۷۹۶ك (۱۳۹۳ز) كه تهیمور
پاش داگیر كړدن به خد او تكريت روی كرده ماردین ملك عادل
چووه پیشوازی تهیمور زوری ریزی نا تا مردن پادشای حصن کیف بو پاش
مردن ته و ملك خلیل ی كویچی جتی گرتوه سالی ۸۲۴ك (۱۴۲۱ز) كه
شاه روخی كویچی تهیمور بو په رانگاری قهرا یوسف روی كرده «وان» و
«وه سلطان» ملك خلیل پیشوازی لی كړد، له گهل زور له سهران كوردستان
وسالی ۸۶۲ك (۱۴۵۶ز) په رهمهت خواچو ملك خلف ی كویچی ملك
سلیمان له جتی دانیشته له م سهرده مه دا حه سه نه دریزی ناك قویونلو سهری
هه لدا و هیز یکی گه و ره ی نارچو داگیر كړدن قهلاكه ، به لام سهر نه كه و تن ،
یه کی له خزمانی ملك خلف خه له تیترا به و ناوه ی ته یكه ن به ملك چوو
له گه رماوه ملك خلف ی كوشت به م جوړه حصن کیف كه و ته دهس
ناق قویونلو . (كتیبی دیبار به كره ۳۶۶/۲) نووسیو به : (حه سه ن دریز
ملك زین العابدین و ملك ابوب ی له خوینی ملك خلف دا كوشته . . .
پاشان له هلیكا ملك خلیل كویچی ملك سلیمان به سهر تور كمانه كان
ناق قویونلودا زال بو ولاته كه ی نازا كړد . . .

تهمانه ی شه رفته نامه دیبار به كری به گه واهن كه ته لانیدریس هیچ
دهروریکی نه بووه . تم ملك خه لیله له هلیكا په عقوبی ناك قویونلو

برباری دا بته ماله ی حه پده ری صه فهوی قربكاو كچه كه ی شاه حه پده ر
ویستی بو حه ج پچی به سهر حصن کیف دا ملك خلیل پیشوازی كړدو
ته بیشت بو حه ج پچی ماره ی كړدو شایه کی زور به شكوی كړد كه
تیسما عیل صه فهوی بوو به پادشاه هه مو سهران كورد چوون بو
پیر و زبانی ته و هه مو یان خسته زیندانو داوای له ملك خلیل كړد
خوشكه كه ی طه لاق بدا ملك خلیل نه یكړدو له زیندانانا ماتا
له شه ری چالدیدر اندا هه مو سهران كورد له زیندان رزگاریان بو . راسته
مهولا نانیدریس دهستی هه بو بو دامه زراندن فیدراسیون كورفو
سهران كورد له و جوړه هوشیاری به دوو زبوونو به قهسه یان نه كړد به لام
تهوه ی كه بو تری ته گه مهلا نیدریس نه بوایه دوله ن ته یو بی حصن کیف
نه ما بو ته مه یان گومان شهمسی تهسكه ندروری به ته وهك من كه حه سه ن به گه
وهك سهرچاوه ناوی هیناوم .

۱۵- لاپهزه ۷۳ دیر ۱۵ شیخ محمد ره نوفو شیخ عهلی ، تمه ده ی هه له ی
چایی بی هره مه به ست شیخ عمدرؤف كویچی شیخ عهلی بی . هه روا
«مه جید پاشای كویچی» ش ده بی هه له بی مه به ست مه جید پاشای كفری (بابان)
بی . تهوه ش كه نووسراوه له لاپهزه ۹۲ دا شیخ قادری شیخ پاشا ۲۲ په بی
هه له بی مه به ست شیخ قادری شیخ سه غیدی حه فیدی كه برا بچو کی شیخ
مه حود بو .

نازانم مهلا عهلی قهره داغی كه هه میشه كاری له گهل چاپو چله مهن دایه
چون رپی داوه تم كتیبه ته و نده هه له ی تی بکه وی؟ هه روا نازانم چون
حه سه ن به گه و شیخ عهلی چه ندین جار ووشه ی «تهوه» یان له باتی «روله»
به كار هیناوه له بیر یان چووه شیخ مه عروفی نووده ی ته لیت :

«نجل و ولد چی؟ روله به حه فیدو حافد چی؟ تهوه به»
تهمه وه جا پیشنیارم بو حه سه ن به گه به لكو خوا یاریده ی بدات دوو باره تم
كتیبه چاپ بکاته وه :

۱- نووسیته كه ی بکات به باشكو نهك لیكولینه وه .
۲- دره ختی نژادی ثاماده بکات بو هه مو نیرینه ی به گزاده یك لاپهزه
جی یگری . . .

۳- ناوی نارهت كان ده خرتیه میژو به كاریکی گرنگ هه ستان وهك خانی
وه سمان پاشا حه فسه خانی نه قیب كوینجا نه رگسی شوان قهرا لیچهی
سوران . . . تاد . . .

۴- ده بوو سهر گوزه شتی گه و ره پیاوان جاف بنوسی ره ضابه گي ته دیبو
خه ط خوش حه سه ن فه می میژو نووس ظاهر به گي شاعر ته حه ده موختار
به گه حه مه مین به گه نه به ردی نووسه و شاعیری جوانه مهرگه جگه
له به گزاده هه نندی پیایو به ناوی وهك حاجی برایی شاستری ،
مه لاهه مه كهریم . . . تاد . . .

تیتر به هیوم حه سه ن به گه تم نووسیته م به خزمهت ته تریخی بزانی نهك
ره خنه .

دەر باره ی فیڤر کردنی وشه و دهسته واژه ی نینگیزی له قوناعی دواناوه ندی دا

د عبدالحمید یعقوب جبرائیل
پروفیسوری یاریده دهر، کولیبجی ئاداب - زانکوی سه لاجه دین

پیشه کی

خویان خهیه . بوغونه ، وشه ی iron (فورم یاده ر برین) له نینگیزی دا به گشتی به واتای «ئاسن» (ناوه ر وک یا واتا) دیت . ههروه ها به واتای تووتوش دیت (دابش بوون) ، که چی له کوردی دا ته نیا واتای «ئاسن ده به خشیت» .

مه به ستغان له وشه و دهسته واژه زمان به کان ته مانه ی خواره وه به :

(۱) وشه کان ، وهك grin, hospital

(۲) په شه کان وشه ، وهك un له untie

(۳) دهر برینه لێ دراوه کان ، وهك hap- The Tower of London, hap- py - go - llucky

(۴) دهر برینه زار اوه به کان idiomatic expressions وهك to be all at sea, to pull someone's legs, to look daggers at some , etc.

نزیکن په نجا وشه و دهسته واژه ی وهك راناوو pronound کاری یاریده دد و auxiliaries هند . ئه رکی ریزمان دهر دهر بن function words گشت وشه و دهسته واژه کان تر ، وهك ناوو nouns کاری سه ره کی و main verbs زور به ی ئاوه ئناوو و adjectives ناوه لکاره کان adverbs واتای که لتووری یا خود فه ره نگی دهر دهر بن content words

فیر بوون وشه و دهسته واژه ی فیر بوون دارشتنی رسته سوودی کاره کی زور که می هه به به لām له لایه کی تره وه زال بوون به سه ره به ره م هینان رسته ی ریزمان سوودیکه ئه وتوی زیه ته گه ر قسه که ر یا نو سه ر کو گایه کی وشه و دهسته واژه ی نه ی که له کان یی ویست بیر و بوچونه کان یی دهر بیر ی . له راستی دا وهل و کاته ی که به ی ریزمان نه وه ی ده توانین روون که به وه زور که مه ، به ی وشه و دهسته واژه ناتوانین هیچ شتیک روون که به وه ، واته بیگوا زینه وه بوگویی گر یان خوینسه ر.. (ویلکینز ۱۹۷۸ : ۱۱۱) . برووسکه ی ئاسایی بریتی به له ته نیا چه ند وشه به کی

یهک له هویه سه ره کی به کان نزم بوونه وه ی توانای قوتابیه کانمان له دهر چوان قوناعی دواناوه ندی له زمان نینگیزی نهک ته نیا له ئاسی به ره م هینان زمان (قسه کردنو نووسینه وه) به لکو له ئاسی ی گه به شتیش دا (بیستن و خویندنه وه) که متی وشه و دهسته واژه ی زمان به vocabulary ه پیچه وانه ی توانایان له روتانه بنجی به کان ریزمان که دیاره تاراوه به له به سه ر یاندا زال بوون له ناکامی چالاکی دووباره کردنه وه به کی چر - in tensive repetition به در یزایی خویندن سه ره تایی و ناوه ندی یانه وه و گرن گترین هو ی ته م لاوازی به ش پشت گو ی خستی چالاکی فیر کردن وشه و دهسته واژه وه که موکوری مامه له کردنه له گه ل ته م چالاکی به که نهک ته نیا له کتبی مه به جی دا به لکو له لایه ن ژماره به کی زوری ماموستا کایش دا .

لیره دا نو سه ر له م که موکوری یانه که بوونه ته هو ی به ره ده و امپوون ته م گیر و گرفته ده کولیته وه چه ند پیشنیاز یک ده خاته به ر چاو ماموستایان زمان نینگیزی به وه هیوا به ی سوودیکان یی وه ر بگرن له و کاته ی ئه ر که قورس و پیر و زه که یان ته نجام ده دن .

ناوه ر وک و گرنگی وشه و دهسته واژه

دانه زمان به کان یا خود فه ره یگی به نان ، به شیوه به کی سه ره کی وشه کان ، فورم form یا خود شیوه ی دهر برینی expression تاییه ت خویان هه به که به ناوه ر وک content یا خود واتا meaning به ستر اونه ته وه . فورمیش که ده کری به زیاتر له شیوه به کی بنویسنی ، به فونیمه کان دهر دهر بری وهك 'd, 'd Would, که چی ناوه ر وک له که لتووری قسه که رانی زمان ره ننگنده داته وه . دانه کان فورم ناوه ر وکیش شوینی تاییه ت خویان هه به له رسته دا ، واته دابه ش بوون distribution . دهر برین و واتا دابه ش بوونیش له هه ر زمانیکدا شیوه رسته ی تاییه ت

فهره نگی به بی هیچ زانیاری به کی ریزمان ، ریزبوونی وشه کانی word order بی در چیت . له گه له مه مش دا گوی گر یا خوینره به ناسان تی ده گات .

بی ویسته هاوسه نگی به ک هه بیت له نیوان وشه ودهسته واژه له لایه کو ریزمان له لایه کی تره وه ته نانهت له قوناغه سه ره تایی به کانی فیر بوونی زمان بیان دا . وه روشنایی تاقی کردنه وه مان له گه له قوتایی به بیانی به کائمان دا ده توانین بلین راده به کی زوری وشه ودهسته واژه شان به شان نرم تریز راده ی رونانه کانی ریزمان به زوری تگه یشتن له ریگی خویندنه وه دا reading comprehension ناسانتر ده کات له وهی که زانیاری به کی چاکی رونانه ریزمان به کان له گه له زانیاری به کی که می وشه ودهسته واژه دهیکات . (مورسیا وروژنیک ۱۹۹۰ : ۲۴۲)

که مو کوری به کان

پشت گوی خستی وشه ودهسته واژه له نه نجامی نروانی رونانیا structuralism که نه مهش زیاتر له سی ساله له نارادایه سه بارهت به فیر کردن زمانه بیانی به کان . به گوی به هی هم بیرو بوچونه بی ویسته وشه ودهسته واژه به نانهت کم بگریته وه به دریزی نه و کاته کی که قوتایی به خه یکی فیر بوونی رونانه ریزمان به کانی لایه نه سه ره کر به کان . رشنه ی دهنگه ده بن . به م جوړه ، فیر کردن وشه ودهسته واژه به نه کیکی ناگر نکه له قلم ده دریت . له بهر نه وهی هه ره له سه ره تادا بایه خیکی که م تاراسته ی وشه ودهسته واژه ده کرت ، هم هه لو یسته هه ره به دوام ده بیت ته نانهت له قوناغی دواناوه نندی نه که تمیا له لایه نه دانه ره کانی کتیبه کانی ینگیلیزی به لکو له لایه نه ماموستا و بگره قوتایی نیشه وه . گومانیشی تیا زیه که هم که له نه گوره به یی نه بوونی وشه ودهسته واژه تر سناکترین که مو کوری پر قوسه ی فیر کردن زمان ینگیلیزی به له قوتایی به کائمان دا و ره خنه به کی تو . نده که همیشه تاراسته ی شیوازی بیستن و تن Audio-lingual Approach سه ره به ریبازی رونان ده کرت .

له روشنایی تو یزینه وه کانی هم دواپی به دایه بارهت به وشه ودهسته واژه و شیوازی فیر کردنیانو به هوی تاقی کردنه وه له بواری مه شق کردن ماموستایان زمان ینگیلیزی و ناماده بوونم له وانه کانیان دا ده توانم هم که مو کوری یانه ی ژیره وه ده ست نیشان بکم .

(۱) هه بوونی هه ولدانیکی زور کم بو درست کردن سیاقی واتادار Contextualization به هه ردو و جوړی به وه مادی physical contex زمان verbal context ، واته که که زهسته ی زمان ته نیا بیسترویان نو سر او بیت .

(۲) هه ولدانیکی زور کم بو مه شق کردن له سه ره نه وشه ودهسته واژه کی که بیشتر پیش که ش کراونو چه سپاندیان به تاییه تی مه شق کردن له سه ره وشه ی فره واتاو فورمه کانیان له ریگی سیاقی جوړ او جوړو دارشتی وشه word formation .

(۳) ده ره چون له پور پرزی کتیبی مه نه جی . شه مهش ده یته هوی رانه هینان قوتاییان له سه ره سیاقی راسته قینه به په یوه نندی کردن زاره کی oral communication که ته نیا له شیوه ی گفتوگو و dialogue رزلنواندن role playing نه نجام ده دریت .

(۴) ژماره به کی زور که می ماموستایان سوود له هیمای ده مو چاو و facial expression جو ولانندنه وهی نه ندامان لهش paralanguage رده گرن بو وون کردنه وهی وشه ودهسته واژه ی ده قه کانی خویندنه وه reading passages له چوار چیه ی چالاک کی تگه یشتن به خویندنه وه .

(۵) پشت گوی خستی چالاک کی تگه یشتن له ریگی بیستن listening comprehension له لایه نه زور به ی ماموستاکان هه ره چه نده شه چالاک یه ش به شیک ی پر وگرامی دواناوه ندی به .

(۶) رانه هینان قوتاییان له سه ره خویندنه وهی فراوان extensive reading . شه مهش ده ره نه چوونیک کی زیان به خشه له سنووری کتیبی مه نه جی .

(۷) رانه هینان قوتاییان له سه ره کارامه یی هه هینانو inference from context هه ره وه ها له سه ره به کار هینان قهر هه نگی باش و به سوود له میانه ی هم لیدوانه ی خواره وه سه بارهت به ، شه ودهسته واژه ی

active vocabulary ناچالاک passive vocabulary و توویز له سه ره هم که مو کوری یانه ده که یز و له هه مان کاتیش دا چه ند پیشیناز یک ده خه یه به ره چاوی ماموستایان هیژا ده باره ی فیر کردن وشه ودهسته واژه ی زمان ینگیلیزی .

فیر کردن وشه ودهسته واژه ی چالاک

مه به ستمان له زاراه ی چالاک وشه ودهسته واژه ی به ره هم داره - pro ductive vocabulary ، واته نه وشه ودهسته واژه ی بو قهر که دنو نو وسینه وه به کار ده هینرین . سه رجهم نه وشه ودهسته واژه ی بو بیستن و خویندنه وه سوودیان تی و ده گرن کو گایه کی ناچالاک دروسته که کن که به وشه ودهسته واژه ی وهر گیر او ناوده بری receptive vocabulary . بی گومان کو گای وشه ودهسته واژه ی چالاک زور له کو گای ناچالاک که متره . شه مهش واده گه به نیت که کو گای به کم به شیکه له کو گای دووم ، نه که پیچه وانه ی شه مه .

ده توانین بلین هه ره جوړه وشه یا دهسته واژه ی بی ویستی به شیوازیکی تایید هه به . به لایه ده شتوانین پشت به شیوازیکی گشتی بیه ستین بو فیر کردن گشت وشه ودهسته واژه کان به م شیوه یی خواره وه .

(۱) گه باندن وانا به هوی پیناسه کردن definition ، نواندن dramatization ، هویه کانی روون کردنه وهی بیتر او visual aids ، ها وواتایی synonymy دژواتایی opposition ، وهر گیران translation ، هند . به لایه زور جار ماموستا په ناده باته بهر دوو یازیاتر

2. The witness saw the deceased two days before his death.

نهم جوره هه له به به به کجاری له میسکی قوتابیان دوور دهخریته وه .
جوریکی دژواتایی نه وه به که دوو وشه بهر انبهر به کتر ده بن به شیوه به که
که ریگه ده دریته پله بوونی ریزه می وه کو **young old, hot cold** . نهم
جوره په یوه نندی به به **antonymy** ناسراوه و جیایه له جوره
په یوه نندی به کی تری وه که نه وه ی نیوان **dead alive** . نهم به یی ده و تری
ته و او که ری **complementarity** . لیره دا نه ری به که میان نه ری
دوو میان ده که په نیت و پیچه وانه ی نه مهش راسته . به واتایه کی تر **not**
alive په کسانه به **dead** که چی **not young** مه رج نریه په کسان نیت به
old چونکه ژماره به که پله هه به له نیوان **young** و **old** . وشه ی **young**
به اور دی به که ده که په نیت له گه ل یا خود به یی میعیاریک **norm** . له
رسته ی :

He is young but he is older than his brother.

وشه ی **older** نه وه ناگه په نیت که بکه پره .
نهم په یوه نندی به سیمانتیکی به ، وه که ها وواتایی له هه موو سیاقیکدا
نه سته مه سه پینتریت . بو غوونه **dry** ژماره به که دژواتایی هه به هه چهنده
wet باوترین دژواتایی تی . به لام بوده بر یی دژواتایی **dry air** قسه که ری
ئینگلیز ده سته واژه ی **damp air** به کار دینیت نه که **Wet air** * یا *
moist air که چی بو در بر یی دژواتایی **dry lips** هه مان قسه که ری
ده سته واژه ی **moist lips** یی باشتره .

جوریکی تری په یوه نندی سیمانتیکی کومه له وشه ی گونجاوه **col-**
location or cooccurrence . نهمه بر یی به له و وشانه ی که
ناره زوی کو بوونه و ه یان هه به له رسته به کدا وه که ناسمان شین . له هه
ژمانیکدا ژماره به کی وشه به راده به کی که کم بازور پیکه وه به کار ده هینترین .
له لایه کی تره وه ، وشه هه به هه رگیز له گه ل وشه به کی تر به کار ناهینتریت
یا خود ناگونجیت . بو غوونه ، دهر بر یی کی وه که **tall noise** * یان *
Painted noise ره چا و نا کریتو نهم راستی به هیچ گیر و گر فیتیک بو
قوتابیان دروست ناکات . له لایه کی تره وه وشه و ده سته واژه ی واهه به که
له لایه ی سیمانتیکی دا ده گونجین به لام ریژه ی کو بوونه و ه یان ، واته پیکه وه
هاتیان ، له زمان ی ئینگلیزی دا به کجار زور که مه ، وه که **new old noises**
of a car engine

به لام جیگه ی به دبه ختی به که به سته وه ی نه و وشانه ی جوره گونجانیکی
سیمانتیکی یان هه به مه رج نریه دهر بر یی کی په سه ندر او بهینته دی . بو
غوونه ، **loud** و **quiet** له زور سیاقدا دژواتان . له نه جامدا له واته به
جاریکیان قوتاب ده سته واژه ی **quiet noise** به کار بینیت که چی نهم
دهر بر یی نه نا په سته نده . راسته نهم دوو وشه به گونجانیکی سیمانتیکی یان هه به
به لام له هه مان کاتدا سه چاوه ی هه له ن له لایه ی قوتاب یانه وه .
نهم کیشه به نالوزتر ده بیت سه باره ت به ده سته واژه زار او ی به کان چونکه

له م شیوازه بو زیاتر روون کر دنه وه چه سپاندن واتا .

(۲) دوی نه وه ی وشه به که یا ده سته واژه به که روون ده کریته وه له سیاقیکی
دیاری کر اودا ، واناو فورمی تری وشه دهخریته بهر چا و قوتابیان . لیره دا
ماموستا ده بن سه رنجی قوتابیان بو باوترین واناو فورمه بکیشیت . نهمهش
به ی سیاقی نوی نه انجام نادریت .
(۳) راهینایی قوتابیان له سه ر به کار هینانی نه و وشه و ده سته واژه ی له چهنده
وانه به کی پیشو و به کار هینر اون له قسه کر دنو نووسینه وه دا .
نیستاش و تویژ له سه ر چون یه تی مامه له کر دن له گه ل وشه و ده سته واژه
له روژ ایی نهم سی قوناغه سه ره کی به ده که یین .

قوناغی په که م

جیگه ی داخه که شیوازه کانی پیناس کر دنو نواندنو هو به کانی فیر کردن
بینر او پشت گوی خراون هه چهنده به کار هینانیا ن کاریکی نه وه نده قورس
نریه . پیناسه کر دن هو به کی کار یگه ره نه گه ر بیتو ماموستا وشه ی ناسانتر
له وه ی که پیناسه ده کریت به کار بینیت ، واته نه و وشانه ی لای قوتابیان
روونو ناشکران . هه مو مان ده زانین چون ماموستا ده توانی واتای وشه
لیله کان روون کاته وه که ناماژه بو چهنده که لو پهل وینه ده کات له ماوه ی
چهنده چر که په کدا و هه ره ها چون قوتابیان به په ر وشه و شماره زای واناگان
ده بن که جار به جار ماموستا به هو ی نواندنیکی ساده شتیک
روونده کاته وه .
هه ر چونیک بیت ، دوزینه وه ی واتای وشه به که له سه ر زانینی
مه دلوه که ی **referent** ناوه ستیت ، به لکوله مهش گر نگر نه که وینه
سه ر بهر چا و گرتی نه و هه موو په یوه نندی به جزا و جور نال : انه ی نیوان
وشه کان ، نه و په یوه نندی یانه ی که روانه کانی سیمانتیکی زمانیک دیاری
ده که نو هه ره ها په یوه نندی به کانی نیوان وشه کانی دوو زمان جیاواز . لیره دا
باسی ژماره به که له م په یوه نندی یانه ده که یین وه که ها وواتایی و دژواتایی وه تدا .
جار به جار ها وواتایی سوود به خسه بو روون کر دنه وه ی و
ده سته واژه به لام ده بی له بری نیمه و قوتاب یه کاتمان نه چیت که له و کاته ی
ده توانین وشه به که بخه بته شوینه وشه به کی تر له سیاقیکی دیاری کر اودا ، له
هه موو سیاقیکدا نهمه کاریکی مه حاله . بو غوونه ، ده توانین وشه ی **glad**
یان **pleased** یان **delighted** له بری وشه ی **happy** به کار بینین له
رسته ی :

I am very happy to see you again

که چی نهم رستانه ی ژیره وه هه له ن :

Glad new year.

I Wish you a pleasedent, there were four deceased.

نه گه ر ماموستا روون کر دینته وه که **the deceased** نه نیا له بواری یاسا
به کار ده هینتریت ، وه که :

1. The deceased did not leave a Will.

واتای نیم کومه له وشانه ناووستیته سهرشی کردنه و هیان بو به شه کانیانه وه . یه واتایه کی تر ، پیکهینه ره کانی رسته یه ک یا دهسته واژه یه ک واتای گشتی نیم رسته یه یا دهسته واژه یه ناگه یه نن . سهرنج بده نیم نمونانه ی خواره وه :

به تو وره یی سهری ده کات **to look daggers at someone**
مرد **Kicked the bucket**

زیانیکي ناساندبو خوش **a bed roses**

سوعه تی له گه ل ده کات **to pill someone's slogs**

بو ماوه یه کی زور دریز **for donkev's years**

سه باره ت به **inrpect of**

بو نه وه ی **in order to**

پی ویسته ماموستا بو قوتای یان روون بکاته وه که نیم جوره دهسته واژانه گور انکاری یان لی ناکریت . بو نمونه سه باره ت به **head over heels**

in love ناشی بو تری : **heels over head in love** * یان

*** head over heels in trouble**

«شاره زایی به کی کومه له وشه ی گونجاو **collocations** ناخوزار اوه یان ناسایی ، نیشانه ی کارامه یین له زمان بیانی دا . (ویلکنز ۱۹۷۸ :

۱۲۹) . له راستی دا به کاره یین دهسته واژه ی زار اوه یی **idioms** شیکر ناسان زیه له لایه ن قوتای یان و که قوتای فیری ژساره یه کی نیم جوره دهسته واژانه ده ییت به ریگه ی له بهر کردن لیسته یه ک له مانه ، توانای نه وه ی ناییت که له کاتی پی ویست به شیوه یه کی گونجاو به کاریان بییت . باشترین ریگه ی فیرجوونیان نه وه یه بخرینه ناو وتوویزو **dialogue** مه شتیان له سهر بکریت .

هویه کی سیمانتیکي تری روون کردنه وه وهر گیسر انه . له راستی دا وهر گیران له پولی فیرکردن زمان ئینگلیزی (یان هر زمانیکي تر) ناکامی

سه لیبی ده بییت ته گه ر بیست ماموستا زور به وردی مامه له ی له گه ل نه کات . واتا ناسایی به کانی وشه یه ک و واتا مه جازی به کانی له زمانیکدا هر گیز پر او پر

نیم واتایان یان ناییت له زمانیکي تر دا . «جار به جار ده توانین واتاکان و شه یه کی ئینگلیزی وهر گیزین بو زمانیکي تر به لام ژماره یه کی زور که می

وشه کانی همدوو زمان له هه سوو واتاکانیان دا پر او پر ده یین . (لادو ۱۹۶۱ : ۸۴) . ته نانه ت وشه ی قه رزکراو **Loan word** بو زمانیک

ده ستکاری ده کریت له لایه ن قسه که ران نیم زمانه دا نه ک ته نیا . باره ت به واتاو ه لکو له دابه ش یوونو فورمیش دا . وشه ی **chance** له زمان

کوردی دا به «شانس» گوده کریتو ته نیا واتای «به خت» ده گه یه نیت ، که چر له ئینگلیزی دا سهر برای نیم واتایه واتای تریش ده به خشی هه ک «ریکوت»

و دسه ر پل و هتد . بویه له وانیه قسه که ری کورد له گشت واتاکان نیم وشه یه نه گات که ده بیست یان ده بخو بییت . هه ره هادو و چاری هه له به بییت

که خوی وشه ی **chance** به کار دیت له قسه کردن یان نووستیه وه دا . هه مه وا ده گه یه نیت که له وانیه وشه یه کی زمان زگماکی قوتای هه مان

واتای هه بییت وه ک وشه یه کی تری زمانیکي تر له سیاقیکي دیاری کراودا . بو

نمونه **foot** یه کسان به «پی» له کوردی دا که چی له رووسی هاو واتای **foot** زیه . رووسه کان وشه ی **noga** به کار دینن که لاقویی ده گریته وه .

به لام واتا مه جازی به کانی **foot** و پی به هیچ جور نک یه کسان نین له ئینگلیزی و کوردی دا . سهری نیم وشه و دهسته واژانه ی ژیره وه بکو

واتاکانیان به کوردی لیک بده ره وه . نایا وشه ی «پی» له چند له م واتایانه دهره که ویت به رانه ر وشه ی **foot** ؟

to have feet of clay, to put one's best foot forward, foot-hills, foot-wear, football.

ته نیا دوا وشه یه که وشه ی «پی» بو لیکدانه وه ی له کوردی دا به کار ده هینریت .

هه ره وها **hand** یه کسانه به «ده ست» به لام که واتای نیم دهسته واژانه ی خوار ه وه به ئینگلیزی لیک ده ده ینه وه وشه ی **hznd** ناگه ویت به رچاو ته نیا له

دوا دهسته واژه نه بییت : ده ست پی ده کات ، کار به ده ست ، ده ست پیشخوری ، دهسته واژه ، ده ست کورت ، ده ست گیران ، ده ست خوش ده ست دریزی ده کات ، ده ست نیشان ده کات ، ده ست کرد . . .

نه وه ی ده بیته هزی ناسان یان قورسی فیر بوون وشه و دهسته واژه راده ی لیکچوو و ر جیاوژی به له نیوان زمان بیانی و زمان زگماکی قوتای دا . له

زمانی نه لانی **essen** و **fressen** یه کسان به **eat** ی ئینگلیزی ، به لام یه که میان بو ناده میزادو دو وه میان بو نازه ل به کار ده هینریت . سهر نه جام ،

نیم دوو وشه یه ده بنه مایه ی گیر و گرفت سه باره به قسه که ریکی ئینگلیز . له لایه کی تر وه وشه ی **presidente** ی نیشانی سه باره ت به هه مان قسه که ر

زور ناسانه چونکه نه مه و **president** ی ئینگلیزی هاوچه شتن له فوربو واتاو دابه ش یووندا . قسه که ری ناو پراو «خال» و «سام» ی کوردی پی

زه هه تن چونکه هه ردوو وشه له ئینگلیزی دا یه کسان به **uncle** .

له هه مان کاتدا ده ی له بیرمان نه بییت که سهر چاوه ی ژماره یه کی زوری لایه نه کانی سه لیبی وهر گیران له ناو بولد اکتیبی مه نه چی و ماموستان چونکه

کتیبی مه نه چی پره له لیسته ی وشه ی وهر گیر اوو زور به ی ماموستایانیش په نا ده به نه بهر وهر گیران بو روون کردنه وه ی واتا . «هه ر چند ده کری

وهر گیران چه نده ده کری وهر گیران یار مه ق قوتای بدات بو قگیشتی واتاله سیاقیکي دیاری کراودا ، له بهر کردن لیسته ی وشه ی وهر گیراو کاریکی

راست زیه نه ک ته نیا له بهر نه وه ی له میشکی قوتای دا هه ر وشه یه ک به وشه یه کی هاوچه شتی زمان قوتای به که ده به ستریته وه ، به لکو له بهر نه وه ی

هه ر وشه یه کیش له سیاقی سر و شتی خوی دا جیاکراوه ته وه» (ویلکنز ۱۹۷۸ : ۱۳۰) .

وهر گیران وشه یی کاریکی سه لیبی به نه ک هه ر له ناسی وهر گرتن ، واتای گه یشتن دا ، به لکو له ناسی بهر هه م هینانیش دا . بو نمونه ، نیم پر و سه یه

هانی قوتای ده دات که رسته ی وه ک **Don't be tired** * به کار بییت له قسه کردن نووستیه وه دا بو دهر برینی و ته ی «ماندوونه بییت» یا **on my eyes**

بیر برینی دهسته واژه‌ی «به‌سه‌زچاوه». له کوردی‌دا وشه‌ی

«ده‌کاته‌وه» سه‌باری واتا سه‌ره‌کی به‌که‌ی خوی، بو‌کردنه‌وه‌ی رادیو و ته‌له‌فزیونو هتد به‌کارده‌هینری. له‌ناکامدا ده‌کری قوتاب‌ناره‌زوویه‌کی تو، ندی‌هه‌بیت بو‌ده‌برینی رسته‌ی وه‌ک؟ **Shall I open the radio?** له‌جیات **Shall I switch/turn the radio** له‌لایه‌کی تره‌وه قوتاب‌ناره‌زوویه‌کی ده‌بیت به‌هوی نه‌وه‌ی که دووشه‌یاز یاتر هه‌مان واتایان بو‌داده‌نریت له‌لایه‌ن ماموستایان گتییی مه‌نه‌جی یان هه‌ره‌هنگی دوو زماندا **bilingual dictionary** که‌چی له‌ئینگلیزی‌دا نه‌ک ته‌نیا واتاکانیان به‌لکو به‌کاره‌ینانیان جیاوازه. سه‌یری نه‌م جوت و شانه‌ی ژیره‌وه بکه‌و دوا به‌دوای نه‌مه سه‌یری رسته‌کان بکه‌و بزانه چون‌چهند هه‌له‌به‌کی سیمانتیکر یان گرتو ته‌خو:

ground/floor, remain/stay, reason/cause, ago/before, centre/middle, very/too, customer-client, persuade/convince.

*** On entering the room, I saw a snake on the ground.**

*** Few figs have stayed on the tree.**

*** What is the reason of a sandstorm?**

*** She got married before two years.**

*** The child was in the centre of the street.**

*** It was very hot to play tennis.**

*** The grocer has many clients.**

*** We could not convince him to play.**

سه‌ره‌هجم، ته‌بیر و بو‌جوونه‌ی که گویا هه‌ر وشه‌یه‌ک له‌زمان قوتاب‌هاوتلیه‌کی هه‌یه له‌زمانیکی تردا هه‌ستیکی هه‌له‌به‌چونکه فیر بوونی زمانیکی تر به‌گورینه‌وه‌ی کومه‌له‌ ناوونیشان زمان قوتاب‌به‌کومه‌له‌ ناوونیشان تری ته‌زمانه‌نایه‌ته‌دی. بو‌یه‌زیده‌پشتیه‌ستن به‌وه‌رگیران له‌ناو‌پولی فیرکردن زمانیکی بیانی‌دا کاریکی تر سناکه‌وه‌دی دوا به‌ناگابیت که ماموستا سوودی لی وه‌رگیریت بو‌روون‌کردنه‌وه‌ی واتا، له‌راستی‌دا وه‌رگیران کارامه‌یی به‌کی زور پیش‌که‌وتوه.

پیش‌ته‌وه‌ی کوتایی به‌م به‌شه‌ی پاسه‌که‌مانه‌وه‌هینین سه‌باره‌ته‌ قوناشی روون‌کردنه‌وه‌ی واتا، پیویشته‌نمازه بو‌چالاکیه‌کی زور گرتنگه‌بکه‌ین هه‌ر چه‌نده‌پشت‌گویی خراوه له‌زور به‌ی قوتاب‌خانه‌کامان دا. نه‌م چالاکیه‌ش جوولانده‌وه‌ی نه‌ندامان له‌شه له‌کاتی قسه‌کردن داوونلیکی کاربگر ده‌بیت له‌روون‌کردنه‌وه‌ی واتادا. نه‌م چالاکیه‌ی سه‌روشقی به‌پیش‌ته‌وه‌ی ده‌ست کرد بیت چونکه دیاره‌به‌کی زور ناسایی به‌و بگره‌یی ویستیشه له‌کاتی به‌یوه‌ندی کردن به‌هه‌ر زمانیکی مر وندا. ده‌که به‌ناسایی ده‌دوین له‌چوارچیوه‌ی پر و سه‌ی به‌یوه‌ندی کردن سه‌روشقی ته‌نیا ئورگانه‌کاتی ناخاوتن به‌کار ناهینین. پر و سه‌ی قسه‌کردن برینی به‌نه‌ک ته‌نیا له‌درکاندن ده‌نگه‌زمانی به‌کان به‌لکو له‌جوولانده‌وه‌ی ماسوولسکه‌ی ده‌م

چاوو زور به‌ی نه‌ندامان له‌شیش‌دا. (ویدئوسمون ۱۹۷۹: ۵۹). که قوتاب‌سیاقی مادی ده‌بیت شان به‌شان قسه‌کردن ماموستا، نه‌م قوتاب‌یه‌هه‌ست ده‌کات که فیری شتیکی راسته‌قینه‌و سوود به‌خش ده‌بیت. نه‌م شیوازه‌رولیکی کاربگر ده‌بیت به‌تایه‌تی له‌کاتی خوینده‌وه‌ی به‌ده‌نگی به‌رز **reading aloud** له‌چوارچیوه‌ی چالاکیه‌کی گه‌یشتن به‌خوینده‌وه‌ی **reading comprehension**. سیاقی ده‌قیق یا خود پارچه‌به‌کی خوینده‌وه‌ی ته‌نیا به‌ وشه‌ ده‌ره‌پریت به‌لام خوینده‌وه‌یه‌کی چاک له‌لایه‌ن ماموستاوه‌ی زور شت ده‌خانه سه‌ر نه‌م سیاقه وه‌ک ناوازی ده‌نگو **intonation** هیز و **stress** ثقیاق و **rhythm** جوولانه‌وه‌ی نه‌ندامان له‌ش و هیمای ده‌م چاوو هتد. بی‌گومان نه‌مانه‌ش ده‌بته‌هوی تی‌گه‌یشتی به‌باشتری قوتاب‌یان.

تا ئیستا خه‌ریکی و توویژکردن بووین ده‌باریه‌ی روون‌کردنه‌وه‌ی واتا له‌روشنایی به‌یوه‌ندی به‌کان سیمانتیکی نیوان وشه‌وه‌سته‌واژه‌چ له‌چوارچیوه‌ی زمان ئینگلیزی چ له‌نیوان نه‌م زمانه‌و زمان قوتاب‌دا. بی

گومان واتا له‌م قوناشه‌دا به‌گشتی له‌ریگی له‌وه‌سیاقه‌ی دیاری ده‌کری که وشه‌یه‌ک یادسته‌واژه‌به‌کی گرتبته‌خو. هه‌روه‌ها و تمان ماموستا به‌نا‌ده‌باته به‌ر جووره‌ها شیواز بو‌روون‌کردنه‌وه‌ی واتا له‌ریگی پیناسه‌کردن و نواندنو وه‌رگیرانو هتد.

یا بزاین، بو‌نموته، ماموستا چون‌مامه‌له‌گه‌کن وشه‌ی **hard** ده‌کات له‌**hard material** لیره‌دا ماموستا ده‌توان ده‌ست به‌شتیکی ره‌قی وه‌ک ته‌باشیر بنیتو بلیت:

Chalk is hard. material.

دوا به‌دوای نه‌مه‌ده‌ست به‌شتیکی نه‌رمی وه‌ک پارچه ئیسفه‌نجیک یان شان چاکه‌ته‌که‌ی ده‌نیتو ده‌لیت:

Sponge is soft

سه‌باره‌ته‌به‌م نمونه‌یه‌ی ماموستا هیچ بی‌ویستی به‌وه‌رگیران یان هاوواتایی یان پیناسه‌کردن نیه. ئنجا ماموستا راده‌ی تی‌گه‌یشتی قوتاب‌یان تا قی ده‌کاته‌وه‌ به‌هوی چه‌ند پر سیاریک لیره‌دا قوتاب‌، دوا‌ی نه‌وه‌ی تا ئیستا

ته‌نیا گویی گرو پینهر بووه، ده‌ست به‌به‌شداری ده‌کات له‌پر و سه‌ی روون‌کردنه‌وه‌ی واتا له‌ریگی وه‌لام دانه‌وه‌ی پر سیاره‌کاندا، بو‌نموته:

Is Wood soft? What about stone? What other things are hard?

نه‌فوناشی دووه‌دا، قوناشی مه‌شق‌کردن له‌سه‌ر واتاو فوورمه‌بنجی‌به‌کان تری وشه له‌چوارچیوه‌ی سیاقی گونج‌اودا، قوتاب‌یان زانیاری به‌کی تر وه‌ده‌ست دینیت بو‌ته‌وه‌ی بتوان له‌قوناشیکی دواتر دا، قوناشی به‌رهم هیتان، وشه‌وه‌سته‌واژه‌ی گونج‌اودا له‌کاتی بی‌ویست به‌کار بنیت.

قوناغی دووم

لیره دا واتای stop به هوی وشه کانی تری رسته ده ستیشان ده کری .
له لایه کی تره وه stop به وشه یه کی لیل ambiguous له قه لم ده دریت له
رسته ی Stop it! به بی سیاقیکی مادی physical context ، بوغونونه
که تم رسته یه له لایه ن دایکیک بوتری بوراگری گریان مناله کی ، یان بو
راگری شه ری نیوان دوو که س یان بو وه ستاندن ئو تومبیلیک له لایه ن
شوقیره وه .

روون کردنه وهی ده برینیک زور جار بی ویستی به دروست کردن
سیاقیک ده بیت بو نه هیشتی لیل . سه باره ت به فیر کردن واتا . له راستی
رسته یه کی روتی وهك . that spring was beautiful واتایه کی
دیاریکراو نابه خشیت نه گهر بیتو نه خریته ناو سیاقیکی مادی یه وه .
سه رنج بده چون گورینه وهی سیاق واتای جیواوز وه دست دینیت له م
رستانه ی ژیره وه :

That spring I took no courses.
That spring waters a large area.
That spring needs repairing.

نیستاش دوو باره باسی hard ده که یان ناوه کویز این چون ماموستا
مامه له ی له گه ل ده کات له م قوناغه دا . لیره دا ماموستا قوتا یان به باوترین
واتای وشه یا ده سه واژه ی ژیر تویرینه وه دناسینیت له چوارچیوهی
چه سپانلی وشه وه سه واژه ی چالاکو له ریگه ی ئالو گور کردن له نیوان
ماموستا قوتا یان دا . راهیتان نه واتایانه له چوارچیوهی مادی و زمان
نه نجام ده دری . بوغونونه :

teacher: Is mathematics easy or difficult?
Student: Difficult, sir.
Teacher: Right you are. It's a hard subject.

ناشکر ایه که تم واتایه ی hard جیایه له و اتا که ی به که می تم وشه یه .
دوای تمه ماموستا ده توان باسی واتایه کی تری hard بکات :

Teacher: Do you like your father, Azad?
Azad: Yes, I do.
Teacher: What about you, Aso?
Aso: Er... I don't, sir.
Teacher: Oh, Why?
Aso: He baets me.
Teacher: You mean he's rather severe... hard..
Aso: Yes, sir.

بهم جوره ماموستا ده توان لیره دا پوه ستیت یان بهره وام بیت له ناسیتی

زور به ی وشه وه سه واژه ی چالاکو قوتا ی زیاتر له واتایه که ده به خشن و
وه ده ست هینان زانیاری یه کی بی ویست ده باره ی واتا جورا و جوره کانی
وشه ته نیا به ریگه ی سیاقی دیاری کراو دیته دی . پیش نه وهی چه ند
نموونه یه که بخه یته روو به بی ویستی ده زانین باسی ناوه و لگو گرنگی سیاق له
دیاری کردن واتا بکه یی .

که لو پدی راسته قینه و realia هویه کانی روون کردنه وهی بیتر او ،
قوتا ی به ته نیا یه که واتای وشه یا ده سه واژه دناسینیت به لام وه ده ست هینان
شاره زایی ده باره ی فره واتای ژماره یه کی زوری وشه کان له ریگه ی سیاق
نه بی تاگری چونکه واتای راسته قینه ی وشه یه که له سه رنه ما ی په یوه ندی یه
ئالوزه کانی له گه ل وشه ی تری سیاقا ده ستیشان ده کریته . (ویلکینز
۱۹۷۸ : ۱۲۶) . تمه سه باره ت به زانینی واتا . به لام بو نه وهی قوتا یان
بتوان مامه له یه کی سوو ده خش له گه ل وشه وه سه واژه بکه ن له هر دوو
ناسی قه گه یشتن و به ره م هینان دا ، ده بی په نابه ریته به سیاقه وه ، نه ک فیری
چه ند لیسته وشه ی مردوویان بکه یی . نیمه نامانه وی قوتا یه کاغان ته نیا
راستی یه که بزاین ده باره ی وشه کان . ده مانه وی قوتا یان بتوان به
شیه یه کی گونجاو وشه کان به کار بینن . تمه ش به بی مه شق کردن ناو سیاق
تاگری (برایتو ماگ گریگور ۱۹۷۶ : ۱۷) . زمان ته نیا کومه له وشه
ده سه واژه نیه که هر یه که یان واتای دیاری کراو چه سپاوی هه بیت .
زمان نورگانیزمیکی چالاکو پاژه کانی (وشه وه سه واژه) کار له
دراوسی یه کانیان ده که نو له هه مان کاتدا دراوسی یه کانیان کار یان لی
ده که ن . په واتایه کی تر ، نه وشه ی له دور و به ری سر و شتی خوی جیا
بوو بیته وه ره مزیکی لیله و هر که ده چینه ناو سیاقیکی دیاری کراو زور له
واتاره چاو کراوه کانی فراموش ده کرین و ته نیا تاکه واتایه ده سینیت .

سه باره ت به سیاقی زمان verbal context وهك بیستی رادیوو
خویندنه و ، واتا به هوی کومه له وشه ی گونجاو collocation له
دور و به ریکی زمانی دا ، سه رنج بده چون واتای stop ده گوری به
گوکراو دور و به ره کی .

Stop the thief.
The policeman stopped the fight.
When will you stop working?
He stopped my wages.
The clock has stopped.
What about a stop for food?
They came th a full stop.
.....etc.

قوتاپریان به واتای بنچینه‌ی تری وشه .

لهم قوناغه‌دا ماموستا هه لیکه هه خستی بو با کارهینان وشه که له سیاقیکی زاراوی‌دا . بو نمونه ، روون کردنه‌وهی هکیک یا زیاتر لهم دهسته‌واژانه‌ی خواره‌وه :

to rake a hard line, hard of hearing, as hard as snails, hrad and fast rules, to drive a hard bargaing, ... etc..

دوای نه‌وهی قوتاپریان فیری واتای وشه‌یه که ده‌بن ، چه‌ند فورمیکی سوو‌ده‌خش پیش‌که‌ش ده‌کری . بو نمونه ، لیره‌دا تانیستا hard به ناوه‌لئاو هاتوو . ماموستا له کاتی پی‌ویست (مه‌رجیش زیه‌له هه‌مان وان‌دا) باسی به‌شه‌کان ناخواتنی parts of speech تری hard ده‌کات وه‌ک ناوه‌لکارو کارو ناو نه‌گه‌ر بیشتر ماموستا پیش‌که‌شیان نه‌کر دیت . به‌لام باشترا وایه ماموستا هه‌میشه دوور‌که‌ویته‌وه له فره‌دارشتنی فورمه‌کانی وشه‌یه تاییه‌ته فورمه‌ ناباوه‌کان چونکه نه‌مه ده‌بیته مایه‌ی سه‌ر لی‌شیوان قوتاپریان . له لایه‌کی تره‌وه فره‌روون کردنه‌وه فره‌پرسیار کاتو کوشش به‌فیر وده‌بات .

نه‌گه‌ر فورمه‌کان له هه‌مان به‌شی ناخواتن بن به‌ناسایی واتای جیاوازیان ده‌بیته‌پی‌ویسته‌نم جیاوازی‌یه روون بکریته‌وه . بو نمونه :
continuous/ continual, historic/ historical, economic/ economical

له راستی‌داروون کردنه‌وهی واتا ته‌نیا به‌شیکی پرۆسه‌ی فیر کردن وشه‌وه دهسته‌واژه‌یه . وه‌ده‌سه‌هینان وشه‌وه دهسته‌واژه‌ی چالاک له‌سه‌ر مه‌شق کردنیکی ریلکویلیکو دریز‌خایه‌ن ده‌وستیت . له قسه‌کردنو بیست‌ندا (مه‌به‌ستمنا له بیستن هه‌ولی ق‌گه‌یشتنه له کاتی گوئی راگرتن) . بو‌یه ده‌بی باه‌خیکی ورد بدریته چون‌یه‌ت به‌کارهینان وشه‌نه‌ک ته‌نیا روون کردنه‌وهی واتاکی (لادو ۱۹۶۱ : ۱۲۰) . به‌م جوړه ، ئیستاش ده‌چینه قوناغیکی نوی که قوناغی سی‌یه‌می فیر کردن وشه‌وه دهسته‌واژه‌یه .

قوناغی سی‌یه‌م

گر ننگترین و کار یگه‌ترین شیوازی په‌ره‌پیدان توانای زال‌بوون به‌سه‌ر به‌کارهینان role playing چونکه زمان له بنچینه‌دا بری‌یه له قسه‌کردن له چوار‌چیوهی په‌یوه‌ندی کردن زاره‌کی‌دا ، شان به‌شان روون نواندن دارشتنی کورت دیت ناخو نه‌مه زاره‌کی بیت یا نووسراو .
دوای نه‌وهی ماموستا ناوه‌ناوه هه‌ست ده‌کات که قوتاپریان کوگابه‌کی گونجاوی وشه‌وه دهسته‌واژه‌ی چالاکیان وه‌ده‌سه‌هیناوه که ده‌توانن

وتوویریک بنوینان راپورتیکی کورت پیش‌که‌ش بکه‌ن ، له وکاته‌دا ماموستا ده‌بی هه‌رگیز دوودل نه‌بیت بو ناماده‌کردن بارو دوخی گونجاو بو نه‌نجام دان نه‌م چالاکیه به‌پی‌ی نه‌وکاته‌ی بو نه‌م مه‌به‌سته‌ده‌ره‌خستیت . له راستی‌دا ، نه‌نجام‌دان نه‌م هه‌نگاوه (ده‌لین هه‌نگاوه) له‌به‌ر نه‌وه‌ی ده‌بی ماموستا لیره‌دا نه‌ختیک له سنووری کتییی مه‌نه‌جی سه‌پیتراو (ده‌رچیت)

ناسان زیه‌وه له ناکام‌دا پشت‌گوئی خراوه . له روون‌اندن‌دا قوتاپریان له‌سه‌ر نه‌وشه‌وه دهسته‌واژانه مه‌شق‌ده‌کن که بیشتر به‌چری مه‌شقیان له‌سه‌ر کراوه ، به‌لام به‌شیوه‌یه‌کی تر ، واته به‌شیوه‌یه‌ک که لاسای دیمه‌نیکي ژیان راسته‌قینه‌ی روژانه بکات . نه‌ه‌ش پی‌ویستی به‌ناماده‌کردن کوته‌لی له ده‌ر بری‌ی گونجاو هه‌یه که قسه‌که‌ره‌کان به‌کاریان دینن بو په‌یوه‌ندی کردن ده‌ر باره‌ی رووداو یک یا کیشه‌یه‌کی دیاری کراو .

بو نه‌وه‌ی قوتاپریان به‌شیوه‌یه‌کی چاکتر روئی خویان نه‌نجام‌بدن باشترا وایه ماموستا به‌کوردی چون‌یه‌تی ره‌فتار کردنیان بو روون بکاته‌وه . سه‌رنج بده‌نه‌م نمونه‌ی ژیره‌وه :

نیازت وایه دووشه‌وه له میوانخانه‌به‌ک‌دا بخواه‌یت . له سه‌ره‌تادا نامانجی سه‌ردانه‌کات روونده‌که‌یته‌وه بو به‌ریوه‌به‌ری میوانخانه‌که . به‌ریوه‌به‌ر ژوووریکت پیش‌که‌ش ده‌کات له نه‌ومی دووه‌دا . دوا به‌دوای نه‌مه داوای زانیاری ده‌کیت ده‌ر باره‌ی کری‌ی ژووور‌که‌وه‌ناماده‌ی خوت ده‌ر ده‌بریت سه‌بارت به‌م کری‌یه . له کوتایی‌دا به‌ریوه‌به‌ر داوای ناسنامه و ئیمزات لی ده‌کاتو کلیلی ژووور‌که‌ت ده‌داته ده‌ست . نه‌مانه‌ش چه‌ند وشه‌وه ده‌سته‌واژن که روون‌ویته‌ره‌کان پی‌ویستی‌ان پی‌ده‌بیته‌و باشترا وایه ماموستا بیانخانه‌سه‌ر ته‌خته‌ی ره‌ش :

..... evening, single room, vacant, second floor, price, including/ excluding service, sign, register, keys.....

له ریگه‌ی مه‌شق کردنیکی په‌لدارو دووباره‌کراودا ژماره‌یه‌کی زوری قوتاپریان ده‌توانن به‌ریلیکو پینکی په‌یوه‌ندی به‌یه‌کتر بکه‌ن وه‌ک نه‌م نمونه‌ی خواره‌وه :

- A Good evening.
- B Good evening.
- A I'd like a single room for two nights.
- B Let me see.
- A What's the price?
- B £50 a night excluding service.
- A OK. I'll have it.
- B Will you sign the register, please?
- A Certainly.
- B Here are the keys.
- A Thank you.

بى گومان زالنه بون به سهر شم جوره واتايانه كه له نيكي گوره دروست ده كات له كوگاي وشه و دهسته واژه ي قوتاي به كانمان له قوناغي دوا ناوه ندى و هره ها له قوناغي پيش كه وتودا .

له کوتاي شم به شهي باسه كه ماندا در باره ي قوناغي دوو مه وه چه ند جوره راهينانيك پيشنياز ده كه ين بو پره بيدانو ف روان كرده وه ي كوگائي وشه و دهسته واژه :

(۱) شه ي خواره وه به چاكي بخوينه وه وه چه ندرسته يك داپريزه به مه رسته يك دوو وشه يا دهسته واژه ي شم نه خشه به بگريته خو؛ بو نمونه :

Iraq is situated in Asia.

I missed the bus

float	miss	two hours	temperature
hospital	fire	wood	Iraq
Asia	discover	journey	bad master
thermometer	captain	treatment	lunch
one o'clock	team	Columbus	bus

(۲) شم بو شاي يانه ي ژيره وه به وشه يكي گونجاوي شم ليسته به پر بگروه :

heavy, brave, fresh, ugly, true

(a) This morning, I feel as..... as a daisy.

(b) It feels as..... as lead.

(c) She is as..... as sin.

(d) He is as..... as steel.

(e) He is as.... as a lion.

(۳) وشه يك له ليسته ي دهسته چه پو به كيكي تر له ليسته ي دهسته راست به كار بينه بو دار شتي چند رسته يك در باره ي دهنگه كان تازه ل؛ بو نمونه :

Dogs bark.

Dogs roar

Shakes bleat

Cows hiss

Sheep bark

Cocks moo

شم جوره چالاكي به سياقي نيمچه سر و شتي داين ده كات و ليره دا قوتايان ده توانن له سهر وشه و دهسته واژه ي نو ي و كون مه شتي كن . گرنكي شم چالاكي به ش له وه به كه وشه و دهسته واژه له سياقي راسته قينه يان : مچره راسته قينه دا مه شتيان له سهر ده كريت .

ليره دا پي ويسته له بيرمان نه چيت كه وشه و دهسته واژه ي چالاك ته نيا وشه ي ناساي ناگريته وه ، به لكو در پرينه زار او ي به كانيش ده گريته وه و نه مانه ش روليكي كار بگريان له پيوه ندى كردن زاره كي ناره سمى in-formal oral communication هه به . بويه با شترين شينواز نه وه به بخرينه نار و تو ويژه وه چونكه به ي سياق روون كرده وه يان زور زه حه ته . ماموستا ناتوان دهسته واژه ي ده ك drop somebody back و ك somebody off بو قوتاي يان روون بكاته وه به ي و تو ويژيكي ده ك نه مه ي ژيره وه به مريجك شم و تو ويژه له يك وانه دا به لكو له سي چوار وانه ي داهاتو وش دا :

A Sorry, but I missed that.

B I said, I'll run you back in the car.

A Isn't it too much trouble?

B No, it won't take a minute to drop you off.

نه مه ي ژيره وه ش نمونه يكي تري مه شتي كرده له سه هه مان جنور دهسته واژه :

... to be off, to go down with something, to pass something on..

A How's your father?

B He's been off for a day or two

A What's wrong with him?

B He's gone down with a cold.

A I hope he'll soon get better.

B Thanks. I'll pass it on.

شايان و ته شم جوره راهينانه پي ويستي به سهر به رشتي و ياره مترو ته نانه ت به شدار بووني به رده وامي ماموستا ده بيت .

له لايه كي تروه ده ي له بيرمان نه چيت قوتاي پي ويستي به فير بوونو مه شتي كردن له سهر ژماره يك و اتاكان چي ند كاري باو هه به چونكه زال بوون به سهر و اتا سهره كي به كان شم وشانه به شيكي بنجي گرنگتر ين وشه و دهسته واژه ده نو نييت . سه يري شم نمونه ي خواره وه بكه :

Look here! to look blue to look down on

to look forward to to look up to to look after, etc.

Wolves howl
Lions crow

(۴) چون داوای تم که لو په لانه ی ژیره وه له فر و شگ کانددا ده که پت؟ بو
نمونه:

I'd like a kilo of tomatoes.
Potatoes bundl
matches bunch
flowers kilo
shoes box
pins packet
firewood pair

تم جوړه راهینانه تایه تن به کومه له وشه ی گونجاو
cooccurrence. ماموستا ده توان راهینان تر ناماده بکات سه بارت به
په یوه ندی به سیمانیکي په کانی تری نیوان وشو ده سته واژه.

فیر کردنی وشه و ده سته واژه ی ناچالاک

سه که ری ښنگلیز نریکي دوو هزار وشه به کار دینیت بو
په یوه ندی کردنی زاره کی روزانه. به لام کوگای وشه کانی له ناسی
خویندنه وه و بیستن په کجار فراوانه. نه گهر ویستمان پهره به توانای
قوتای یان له تیگه یشتی چکی که ره سته ی تراوو نووسراو بدین، ده ی
کوگا ناچالاکي په که یان فراوان بکین. نه ممش له دوو سهر چاوه وه دیت.
په که م خویندنه وه ی فراوان extensive reading. دوو هم تیگه یشتن به
بیستن listening comprehension.

مه به ستمان له خویندنه وه ی فراوان نه وه په قوتای له سنووری کتیبه
مه به جی تایه ت به خویندنه وه له قوناضی دواناوه ندی. در چیت. به
واتایه کی تر، ماموستا پر وگرامیکي ریکوینکی خویندنه وه ی دهر وه ی
پولی خویندن دابنیت که قوتای بتوانی ناوه شتیک له کتیبخانه ی
قوتابخانه یان له ساله ودا بخوینیت. نه ممش پی ویستی به دابین کردنی
ژماره په کی گونجاوی کتیبه جوړ او جوړ هیه. بی گومان له قوناضه ودا
قوتای هر توانای نه وه ی هیه که سوود له سی جوړ کتیبه وه بگریت:
کتیبه ناسان کراوو simplified کتیبه کورت. کراوو ناسان کراوو
abridged and simplified کتیبه کورت کراو. abridged.
تم چالاکي په تنیا کوگای وشو ده سته واژه ی قوتای زیاد ناکات
په لکو قوتای کاتیکی خوشیسی له گله ودا به سهره دبات. وه ریگه ی
خویندنه وه ی فراوان قوتای تم راستی به ده دوزینه وه که وشو ده سته واژه ی

زمانی زگمک پر به وشو ده سته واژه ی زمانیکي بیان نیزو له هه مان کانددا
ورده ورده شاره زای نه و اتایانه ده بیت که وشه کانی به سه که ری تم زمانه
بیان په ده گه به نن چونکه وشه کانی له سیاقی سر و شتی خوینانه وه
په کار هینز اون. له لایه کی تره وه په یوه ندی نیوان قوتای و زمان یان
نووسراو به تایه تی که تم که ره سته زمان په به چه ندین شیواو بو جوړه های
مه به ست نووسرا بیت ده بیت ه مایه ی شاره زای په کی پته وتری قوتای
سه بارت به زور به ی زوری نه و دهر پرینه ناسای یانه ی سه که ری بیان
په کار یان ده هینیت. (ویلکنیز ۱۹۷۸: ۱۳۲).

نایا تم چالاکي په گر نکه له قوتابخانه کلماندا نه نجام دهر دیت؟ به
داخوه نه خیر! تم گیر وگرفته نالوز تر ده بیت کانی بیر له و راستی به تاله
ده که پته وه که ژماره په کی زوری ماموستایان نه که تنیا تم چالاکي په لکو
انه ناهت کتیبه مه به جی په کانی تایه ت به خویندنه وه شیان readers
خستو ته پشت گوی به تایه تی کتیبه کانی سهر به پولی چوارم و پینجه می
دواناوه ندی چونکه تنیا کتیبه پولی شه شهم The Merchant of Venice

Venice داوا کراویکی تالی کردنه و کانی وه زاری به.
په رهمی خویندنه وه ی فراوان زور باشر ده بیت نه گهر ماموستا
قوتای یان له م سی کارامی په ی ژیره وه راهینیت.

(۱) دارشتنی وشه Word formation

(۲) هه هینان inference، اته هه ولی دوزینه وه ی واتاله ریگه ی سیاقی
زمانی یان دهر و به ری زمانی وشه یان ده سته واژه ودا.

(۳) په کار هینان نهره نگی تاک زمانی monolingual dictionary
گونچار

شیواویکی به رهم مداری دارشتنی وشه به کار هینان پیشگر و باشگر اته
affixation. ناوه ناوه ماموستا پیشگر prefix یان باشگر suffix
هه لکه بزیتریتو داوا له قوتای یان ده کات چه ند نموویه که ببین وه که
زیاد کردنی ment بو. argue, assign, manage, etc. یان un- بو
care, tie fold, happy, believable, etc. یان less - بو،
home, money, etc.

لیره دا ناشکرایه نمونه ی په که م دارشتنی ناوه و noum نمونه ی دوو دم
په کار هینان un- او بو که یانندن پینجه وانه ی کار و verb ناو لئاو و شتیک
ده که به نیت. به هوی تم جوړه راهینانه قوتای توانایه کی پتر وده دست
دینیت بو دوزینه وه ی واتا سه بارت به سیاقیکي دیاری کراوه وه.

شایان سهر نجه تم جوړه مه شق کردنه به چالاکي په کی سهر به خو له
قوله م نادریت چونکه له میانه ی چالاکي سهره کی په کانددا نه نجام دهر دیتو
در نیزین مه شق کردن ته نیانز یکه ی سی ده دقیقه ده خایه ن. جگه له وه ی که تم
کورت چالاکي یانه قوتای یان به وشه ی نوی ده ناسینن له هه مان کانددا هوی
وه بیر خستی نه و دهر بریتانه ن که قوتای یان ماوه په که به کار یان نه هیناوه یان
انه یان بیستوه.

له خویندنه وه ی فراواندا نه گهر قوتای واتای چه ند وشه په که نه زانی،

ملخص البحث

«حول تعليم المفردات اللغوية في المرحلة ما بعد المتوسطة»

د. عبد الحميد يعقوب جبرائيل
استاذ مساعد
قسم اللغة الانكليزية - كلية الاداب
جامعة صلاح الدين

لقد ادى اهمال المفردات اللغوية النسبي من قبل الطريقة السمعية - النطقية التي سادت مختلف انحاء العالم قرابة الثلاثين عاما الاخيرة، خصوصا في المراحل المبكرة من تعليم اللغات الاجنبية، الى فجوة كبيرة في خزين المفردات اللغوية لدى طلبة المرحلة ما بعد المتوسطة وبالتالي المرحلة المتقدمة. الا ان الطريقة المذكورة وانعكاس فلسفتها على الكتاب المنهجي ليست هي المسؤولة الوحيدة عن هذه المعضلة حيث ان عددا كبيرا من المدرسين يتحملون قسطا لا يستهان به من المسؤولية بهذا الصدد.

يوضح هذا البحث كيف ان المدرس المخلص والكفء يتجاوز حدود طريقة التدريس التقليدية والكتاب المقرر احيانا لتطوير كفاءة الطلبة في مجال المفردات اللغوية للغة الانكليزية ليس فقط على صعيد الاستيعاب بل وعلى صعيد الانتاج ايضا.

ان تطوير القدرة الاستيعابية والانتاجية للمفردات الناشطة لا يتحقق دون فهم العلاقة الدلالية بين اللغة الاجنبية ولغة الطالب بداية ومن ثم التعرف على استخدامهما للتواصل من خلال تدريب منظم للطلاب على تمثيل الادوار وتقديم تقارير شفوية او تحريرية قصيرة ومفهومة حول الاحداث والحياة اليومية والاهتمامات الخاصة للطلبة.

ومن جهة اخرى ينبغي عدم اسقاط المفردات غير الناشطة عن الحساب ويتم ذلك من خلال القراءة الواسعة والاستيعاب السمعي وهناتيرز اهمية تدريب الطلبة على صياغة الكليات والاستدلال واستخدام القاموس. الا ان ذلك كله يتوقف على اشراف وتوجيه منظم وفعال من جانب المدرس.

نزيكهي سى سأل له جيهاندا بلاو بووتوه به تايهتق له قوناغيه ستهر تايه يه كان فير كردن زمانه بيان به كاندا بووتوه هوى كه له نيكي زور گوره ي كوگاي وشه دهسته واژه ي قوتاي قوناغى دواناوه ندى و ته نانت قوناغى پيش كه وتوو. به لام ته نيا شيوازي ناوبر او ره ننگدانه ودى فهلسه فه كهى له كتيى مه نه جى دا بهر پرسيار زيه له م كيشه يه، به لكو زماره يه كى زورى ماموستا يانش بهر پرسيارن له م پر وسه يه.

ثم باسمه روى ده كاتوه كه چون ماموستاى دلسوز و ليها توتو ناوه ناوه سنورى شيوازي ته قليدى فير كردن كتيى مه نه جى جى ده هيتيت بو بهر پيدان تواناي قوتاي بيان سه باره ت به وشه دهسته واژه ي زمان. نينگليزي له هدر ذو ناستى قگه يشتن و بهر هم هيتاندا.

قگه يشتن و بهر هم هيتان وشه دهسته واژه ي چالاك نايه ته دى بى قگه يشتن په يوه ندى سيمانتىكى له نيوان وشه دهسته واژه ي زمان نينگليزي و زمان زگماكى قوتاي له سه ره تادا و دواى ته مه وه دهسته هيتان شاره زاي دهر باره ي وشه كان به ريگه ي سياقى و اتادار و له كو نايى دا به كار هيتانيان به مه به ستي په يوه ندى كردن سر و شتى به راهيتان يكي ريكو يكي قوتاي بيان له سه ر و ل نواندن و پيش كه ش كردن راپورت زاره كى ونو و سراوى كورت دهر باره ي زيان و رو و دواه كان روزانه.

له لايه كى تروه ده بو وشه دهسته واژه ي ناچالاكيش له م بايه خدانه بى بهش نه كريت. ته مهش له ريگه ي چالاكى خويندنه ودى فراوانو چالاكى قگه يشتن به بيستن ده كرى. ليره دا بى ويسته قوتاي بيان رابجيزن له سه ر دارشتن وشه هه هيتان و به كار هيتان فوره نكي چاك. كوگاي وشه دهسته واژه ي قوتاي بيان، به چالاكو ناچالاكه وه، به بى سه ر بهر شتى و به شدار بوون ريكو ييكو كار يگه رى ماموستا بهر ه ناسيتيت.

سه ر چاوه كان

1. Bright, J. A. & McGregor, G. P. (1976) Teaching English as a second Language. Longman, Hong Kong.
2. Lado, R. (1979) Language Teaching, McGraw Hill, Inc., India.
3. Murcia, m & Rosenweig, F. (1990) Teaching English as a Foreign Languages, Newbury House Publishers, Inc. USA.
4. Widdowson, H. (1979). Teaching Language as Communicatio, OUP
5. Wilkins, D. (1978) Linguistics in Language Teaching, Edward Arnold, Ltd., London.

په ندری پیشینانمان و کتیبه کې الحکمة الكردیه ای دکتور به درخان سندی

لیکولنینه وه
ناهیده ره فبق حیلمی

پیشه کی :

په کم پی ناسیم به په نده کان پیشینانمان له مندالیمه وه بوو به هوی خوا
لی خوشبوو شاعیری فه یله سووفی به ناوبانگی کورد (خاله) (پیره میرد) هوه بوو . هر چنده چوین بو مالی ده چوومه ژووره کې سهر
ناپاو دارو به ردی به روزنامه به تاییه روزنامهی (زین) که خوی دهری
ده کرد و به گوفاو و کتیب داپوشرا بوو . خوشی هه میشه جاوی به سهر
لاپه ره کانه وه بوو . گشت ژماره به کی زین قوزینی چه پی لاپه ره ی (په ک)
وینه به کی پچوکی ، (دهست کردی) خوی له گه ل په کیک له په نده کان
ده پکردن به شاعر ، تیا بلاو ده کرده وه که ده چروم بوی ده خوینمه وه .
له وکانه وه کوکر دنده وهی نه و پندانه بوو به خوولیم . کان کتیبی (دراسه فی
الشعر الكردی) (ماموستا ره فبق حیلمی) م خویندوه که له فهره نسی یوه
وهری گیراوه ته سهر عهره ی ، له پیشه کی به که پیدا دیم ، دانهری کتیه که
شاعیری فهره نسی (لوسی پول مارگریت) (تویه تی : کورد زور ناوبانگی
دهر کردوه به په ندری پیشینانو هیچ بابه تیک ز به نه گهر چنده پندیکی له
سهر نه بیت په ک یان دوان هه بیت . ماموستا ره فبق حیلمی وتویه که نه م
شاعیر هه کتیبیکش له سهر په نده کانمان داناهو خوی وانا ماموستا نه م شعی
وهر گیراوه ته سهر عهره یو به ته مایه بیخاته ژیر چاپ . به لام به داخوه وا
دیاره ههر چنده وهر گیراوه ته کی هه به نه یوانیوه له چاپی بدات . جا بویه من
له وکانه وه ناوا ته خوازم باش تویرینه وه به کی باش چیم پی بگریت له م
پاره یوه بیکه م و له م دوا یه ده دستم کرد به نووسی بابه تیک له سهر په ندری
پشینانمان هیشتا ته واونه بوو بوو بیستم (نادی جمهوریه) (کو بوونه وه به کی
سازاندوه بو له سه نگاندن کتیه کې دکتور به درخان سندی (الحکمة
الکردیه) . ههر چنده هیشتا نه و کتیه م دست نه که وتبوو ، چووم (به
داخوه به سهره تا که پندانه گه یستم و گه لیکش له وهی و ترا ، به گوینکران نه
ده گه یشت له بهر نا ته واوی (میکر و فوننه که) ههر چوینک به . نه م
کو بوونه وه به بوو به هوی بیر کردنه وه له کوزرینی بابه کم به جوریک که

باسی نه م کتیه یش بگریته وه ، چونکه وه ک بوم دهر که وت سهر چاوه به کی
نیجگار به نر خه ول زور له وانه ی تانیستا بهر ده ستم که وتوون فراوانتره . به
ناییه تی چونکه پیشه کی که ی زور به سووده بو نه وانه ی ده یانه ویت بچنه ژیر
بنج و بناوان نه م گه نچ و سامانه مه زنه که باو باپیر مان بویان به چی
هیشتو وین . پیش شی کردنه وهی نه م بابه به گشتی ، به کورتی ده لیم که
دکتور به درخان به م کتیه ی (۳) ناوانی گرنگی خوالی خوشبوو (شیخ
محمدی خالی) به چی هیناوه ، که بی گومان ناوانی هه مو مانه نه مانه شی :-
په ک : شیخ محمد (له پیشه کی کتیه کې خویدا) (په ندری پیشینان) وتویه تی :
نه ی لاوی کورد نه وه نده ی من په ندری پیشینانم کوکر دونه وه ده نه وه نده ی
تر (۱) په ندری پیشینانمان هه به له دیهاتو و لادی وشاره کورده کان . کوردانه و
مردانه . بالی لی هه ماللن و داوینی لی بکن به لادا بو کوکر دنده وه یان . .
دوو نه گهر هه مو خویندنه واریکی کورد له ساوه ی زیان خویا
پیوستیکی کومه لایه تی به چی هینا به ؟ نیستا واره شو و رووت نه نه که وتینه
ولات به لکو نیمه یش وه که لانی تر به سهر چله پوی ژیا نه وه ههر ساته له
ناوازی کمان نه خویند . . هته .

سی زور په ندری پیشینان و امان هه به نه گهر وهر بگریته سهر زمان
بیگانه به قد سه م مقاله ی ره نگین چاوو راوی باشمان بو نه کات له
ناویانا (۱) .

به م جوړه دکتور به درخان سندی ههر ته نمانت به دانانای نه م کتیه و
وهر گیراوه ته و پندانه بو زمانیکی تر بهر له ههر چ ره خنه به کی باش یان
خراب وشعی کردنه وهی به وردی (خرمه تیک) رازگه به کی نیجگار گرنگی
گه له که ی کردوه .

بو زانیی ترخی نه م کاره مه زنه به سووده بیت له پیشدا بزاین ، (په ندری
پشینان) واتای چی به ؟ به گشتی لای گشت گه لان جیهان ، جالای کورد په
ناییه تی ، پاشان مه بهس چی به ؟ له کوکر دنده وه بو پاراستن و وهر گیرانیاں ؟
وسوودیان چی به ؟؟؟

واتای (په ندری پیشینان) (مثل - أمثال - حکم)
(Proverb)

واتای به گشتی : به پی فهره ننگ : په ندری پیشینان به کوردی واتای :
(وته ی پیشوان) هه بی باو باپیر مان . بو به پیشیان ده لین (وته ی پیشینان) . و
دانشت به واتای (حکمة) ؛ و ته ی زانایان . و ته ی مه زنان .

- به عهره ی = (مثل - حکم - حکمة) = (قول - حکیم) . (۲)
- به نیگلزی = (Proverb) و (Maxim) و (adage) (م) .

به لیکدانه وهی نه م وشانه = و ته ی (ره وان - بیژی ، قاییم و توندوتول) . و
نه مه به شیکه له گشت (زمانیک) و شیوه به که له (ادب) و ویزه ی فولکلوری
که به زاری نه ک به نووسین بلاو بوته وه . له وانه ی لیکولنینه وه تویرینه و یان
هه به له م بابه ته دا که میان به به شیکه فولکلور یان داناهو ته نمانت
(بو یکارتر لاو فر) (۳) له کتیه که پاندا له سهر فولکلور (فولکسند) که

سالانی (۱۹۳۰-۱۹۵۰) ی گرتوتهوه.

شیخ محمدی خال وتویهت: په نندی پیشینان: وتاریکی کورق ریکو پیکمی جوانی به نامی به تهوژمی به تینی کاری گهره که له دلوه دهر ونیکی بیداری ناوه دانی ناگاداری پیشینانه وه هاتیبته دهره وه، له پاش به اور دو تاقی کردنه وه یکی زور و دوور و دریزه^(۱).

(ابن عبدزیه) له لایه ن شیوازی وشه ورسته کانی تم په ندانه وتویهت: المثل- ووشی الکلام وجوهر اللفظ وحلی المعانی^(۲) به واتای گفتوگو یه کی رازاوه یه و کرک و اتایان به ترخ به هاداره.

تایا په نندی پیشینان به که له پور داده تریت یانا؟ لای خو مان همر وادانراوه ته وادایسان بخوانی خوشبو و شیخ محمدی خال وتویهت:-

په نندی پیشینان میراتو که له پور یکی نه ده بیه، جا یوچ وای داناوه؟ چونکه باو باپیران له هزازان ساله وه بویان به جی هیستووین و نه مه زاده ی بیرو باوهری گه له وه دست کرده ی کومه له یه و بهر زبی بیرو باوهری گه ل نشان نه دا له ناو گه لانی ترداو نه ندازه ی زیره کی و ت گه یشتن و پین گه یشتن و سهر که و تن و بهر ز بوونه وه ی گه له که پیشان ده دا له پله ی شارستان تیداو تا شکر ای ده کا که نه و گه له نه ندایمیکمی به هیز و کار که ره و شایسته ی زیانو مانه وه. ناوه چه به وه چه بیان کن به ناوینه و له بهر پیدا خو یان ریکو پیکم بکن.

په نندی پیشینان له دلوه دهر وون کومه له دا هه ل قولاه بویه له هه مووشی کاری گه وره تره له دلوه دهر وون کومه له دا وین جباوازی له ناو گشت چینه پیکدا جوانه و به کاری دیت بو به هیز کردنه وه ی گفتو گویان. هاتوو میزووی په نندی پیشینانمان به ته و او ی بزانیایه، کی و چونو بوچی و که ی نه و په ندانه و تراون؟ نه و کاته گه لیک یشت له بابته کومه لایه ت، زانین، نابووری، سیاست، ره وشتو خو و هند. بو مان روون ده بو وه وه.

ههر بهم و اتایه ش ماموستا (اسماعیل حقی شاپوس) یش وتویهت بهم (ده ستورانه)^(۳) کورد له (زه مان) کاتی کونه وه پیویشتی به سهن، نابووری، فیکری، رامیاری، ره وشتی، تیگه یشتی، هه لسوکه و ت، پیشانی گه له که ی داوه). واته نه میش په نندی پیشینان به به شیک له میراتو که له پوری (فولکلور) ی داناوه.

دکتور بدرخان سندی ته می به راستو ره وانی دوو پات کردنه وه وتویهت: الامثال والحکم الکرديه جزء من الفلکور، واته په نندی پیشینان به شیکه که له پور. و بو روون کردنه وه وتویهت «فهی احدی اوجه التراث الفکری الاجتماعی لدی الکررد وتلمب دورا واضحا فی مجال العلاقات الاجتماعیه من خلال اللغة الیومیة للمدینة الکرديه او الریف الکردی» و روویه که له گه نچ و سامان فیکرو کومه لایه ت لای کورد و رونیکی ره وانی هه به له په یوه نندی کومه لایه ت به هوی (زمان) (وتوویزی پروژانه ی شارو لادی.

به کورق به شیکه له (که له پور) له (فولکلور) و روویه که له میراتی بیرو کومه لایه ت کورد^(۴).

بیزووی دانانی په نندی پیشینان:

که ی؟ کی؟ له کوی؟ بوچی و چون په نندی پیشینان کورد داتراون؟ به داخه وه هه تا نیستا کهس وه لایه تم پر سبارانه ی به ته و او ی و پنه راستور هوانی نه دا وه ته وه نه نه یندوزیوه ته وه هاتوو. نه مه بزاترا به نه و کاته میزووی نه و سهر ده ماتمان با شتر بو روون ده بو وه له بابته کومه لایه ت، زانین، نابووری، ره وشتو خو و، و گشت په له کاتی تری زیان.

تهوی و تراوه سه باره ت به میزووی په نندی پیشینان زاده ی لیکدا نه وه ی تایه تره، که به جوړیکی لیکدا وه ته وه، بو نمونه: هیندیک وتویاته: چونکه په نندکان ده ست کرده ی کومه لن، له بهر ته مین گومان هیندیکیان له ناوچه ی بهر زو هیندیکیشیان له ناوچه ی په ستا داریزراون یاخود هیندیکیان له ناوچه ی خویندمواری، زیری و بیری بهر زو هیندیکیشیان له ناوچه ی نه خویندمواری

وهک هه مووشیعر وداستان وگورازو سمر گوزشیکمی کومه لایه ت. له بهر نه وه هیندیکیان له کالاه مه به سستکی زور بهر زو جوانان و هیندیکیان به پنجه وانه ی. یو وینه ی جوړی یه که تم: «سهد سال بکیت ییگانه، په رستی، دوا یی همر دینیت نوسشتی، و جوړی دوو ههم، «ته مه ل نه تی هه مووی نه خوم. دوا یی نه تی چیم کرد به خوم»، به لام به تیکرای هه موویان جوانو همر په که یان نه ستیره یه کی گه شه له ناسوی گورده مواری دا. و ههر په که جوړه په ننگور وونانی و بریسکه یه کی هه یه و نیشانه ی شیکه وری نمونه ی چهنده که سیک نه کات بو مه به سستکی بهر ز. چونکه ههر په که له به سهر هاتوو چونتی په کا هه ل قولاه، له خوشی و دلته نگیدا، له بوونو نه بووندا، له به نندی یا به دمه لایتیدا له ساغی یا له نه خوشیدا هند. بویه تم په ندانه وهک ناوینه یه کی بالانمان چاکو چونتی نه و سهر ده مو و بهر مو ناوچانه مان پیشان ده دن که تیا یانه په پیدا بوون و ههر په که میزوویه کی تایه ت و سهر گورشته یه کی دوور و دریزی خو ی هه یه به لام به داخه وه تا نیستا ته مانه نه زانراون.

ته و نه به گشتی زانراوه که زانایانو دانایانو میزووناس و ویزه وان له کونه وه میزووی کاتی خو یانوه ی باو باپیران یان هی دور و بهر و کومه لایه ت و نابووری، رامیاری و روشنیری، زاتیاری و فیکری-یان به زاری (زار وکی) به جوړی شیعر و گورازو (مه لحه مه) وداستان چیر وک و ته و په نندی پیشینان بلا و کردنه وه ههر بهر جوړه له وه چه یه که وه بو تهوی تر له نه وه یه که وه بو هی دوا یی نه مانه ش هیندی تری تازه ی خو یانان ناوه به دمه وه یاخود هیندیکیان لی تیک چوه و بو جوړه گوراوه. به لام دیسان ههر زور به یان باش پاراستون و له بیر ماونو هه میسه به کار هاتون. له گشتیان زیاتر په نندی پیشینان بهر گمی گرتوه به دریزی شو هه مو و سهرده مانه و تالو ترشی و ناسوری زیان سه ختی گه له که مان. چونکه په نندی

پیشیان سر و شتیکی تایهت ههیه؛ کورق رسته و ریکو پیتیکی خهستو خوئی و اتاو جوان وشه و زار او وه هیندیکیشی وهك شیعره یاخوده به ترپو کیشه و له شیوهی پئی ده لئین (سجج) به عهره بی، هه ره ها چونکه له مانه دا ههست به لیشاوی و راستی بیرو باوه ره کان ده کریتو به جولانی سوزو ههست؛ بویه هم جوره له وان دی زیاتر ناو بانگیان ده کر دووه و پاراسترون و هه میشه به کار هاتون، به دم گه و ره و پچو و کوه و زانوا نه زانه وه و ژنو پیاوه بوون - به ناسان له بهر کراون له بیر نه چونه ته وه. له گشت کاتو شوتیکدا به کار هاتون به تایهت چونکه کورد وهك و ترازه گه نچ و سامانیکی ئیجگار ده له مه ندو به نرخ و به هاداری ههیه له م باه ته داو وهك لوسی پول مارگرت و تویهت کورد هیچ شتیك زی به نه گه ر چه ند په ندیکی پیشیان نه بی له سه ری، پهك دو انیکی هه ره هیه.

به لام به داخوه له م دوایی به دا په ندی پیشیان خه ریکه پشت گوئی بخریتو له بیر بیر ته وه به ره به ره له ناسوی کرده واریدا ناو ای. له لای گه لیک که سه وه وهك جارن به کار نا هینرین زوریان فری دراوونون بوونو ره نگه و نتریش بین. ئیستا زورتر له ناو نافرته نه خوینده واردا به کار دینرین. و زور له مانه که بگره گشت گفتو گو یان به م په ندانه یه، و په ندانه کان زوریان هینستا نه نووسراونه ته وه، که (خوا لئی پوردن) په ندانه کانیشیان له گه له ده نیرین و نه گه ره و ابر و ای گومان پاش ماوه پیک زوریان ده گه رینه وه باوهش پیشیان و زینده به چال ده بین. له بهر شه مه و چونکه وه کو و تمان و دوو پات ده که پنه وه؛ په ندی پیشیان گه نچو سامانیکی به نرخ گشت گه لو میلیله تیکه و به شتیکی زور به سوودی که له پوره و ناوینیه میژووی ژیا نه ته وه که به بو خوشی و بو ناسینشی به گه لان تر، په ندی پیشیان له روزه لاتیش و له روزه ناوایش خرابوونه کار و زوریان کراون به شیعرو توژیته وه و لیکولینه و یان له سه ره ده کرد کتیب و بابته زوریان داده نا بو پاراستیان. له سه ره می (۱۶) هم و (۱۷) هه مدا ئینگینه ره له مه دا گه پشتبووه لوتکه . . . وهك (جون های وود) "و" له نه مه ریکا بنیامین فرانکلین ۱۷۳۲-۱۷۵۷ له سه ره تای سه ده ی بیسته مدا ده ست کرا به توژیته وه له به ره فولکلور، به تایهت په ندی پیشیان که ره سه ته یه کی زیندو وه و شارستان فولکلوری دیرینه یی گه لان پیشان ده داو که وهك له پیشان و تمان زاده یی و باوه ری گه له وه ده ستر کرده ی کومه لو به رزی بیرو باوه ری گه لان پیشان ده دا له ناو گه لان تر داو نه ندازه ی زیره کی و تن گه یشتن و راده ی پیشکه و تنی له شارستانی دا.

لای خومان یه که م که س که بی ری له کوکر دنه وهی په ندی پیشیان کورد کر دینته وه و نووسیان مه لا محمود بایزیدی بووه بو د ریزه ی میژووی نووسینه و هیان بر وانه. باسی سه رچاوه کان.

شیوه ی دارشتی په ندانه کان: هیندیکیان وهك شیعرو ریکو ره و وانو به رانه رن، و هیندیکیان له شیوه ی (سجج). یاخود (پرسیار و وه لام) ن ۱- وینیه په ندانه شیعری یه کان: دناوی پروا بوور و خانه، خویش بیخوا نهك

بیگانه

۲- له شیوه ی پرسیار و وه لام:

« کویره پیت نه ری؟ دوو چاوی ساغ»

۳- هیندیکیان ته نه ارسته یه کی کورتن هیندیکیان دوورسته ن.

به ده گمه ن هه ن له دیریک زیاتر بگر نه ود.

وینیه یهك رسته یی کورت: «سوالی کیمیاییه»

هی دوورسته یی: «سال به سال، خوزگه به پار».

زور له په ندانه کان کراون به شیعری یا له ناو شیعردا به کار هاتون، وهك

نه وانیه ییره میرد له روزه نامه ی (ژین) دا بلاوی کر دنه وه. هم چونینی یه ی

دارشتی په ندانه کان، به و شیوانه ی سه ره وه. (کورت ده سه وازه و

سته کان و خهستی و اتاو هیزی واته کان له سه ره جولاندی ده سه سوز.

بوونه هزی ناسان نه بهر کر دنیان ووتنه وه یان له بیر هاته وه یان به م جوره

پاراستیان له ون بوون و فه و تاندن، به دیر ژانی نه وه سه دانیه که هینستا

تی دا. به نووسین نه نووسرا بوونه وه و له بهر شه ویش که له

ناو کورده واریداو له روزه ناوایشی شاعیر و نه دیان هه لیان داوه که نه وانیه

به شیعری نه بوونو ده شیت، بیانکه ن به شیعری یان ناو شیعردا بلاویان

بکه نه وه. وهك هینه کانی پیره میرد بوته هزی پاراستیان بوونیه ی شیعره کانی

په ندی پیشیان پیره میرد بر وانه گشت ژماره کان روزه نامه ی ژین و کتیه که ی

باسی پیره میرد:

(والیره هیندا غوونه ی یه کیک له مانه پیشان ده دین).

غوونه ی یه کیک له په ندانه کان پیشیان کورد به شیعری شاعیری کوردی به

ناو بانگ پیره میرد:

گهردو خوئی ئەم ئاسمانە شینە .
هەرچی لێ رو دادرووی مهینه

چلکه هه و دی به داوو به تاو
له پاشی نیوسه عات ئەیکا به لافاو
خانوی هه زاری پی ئهرو خینی
تووی زور داری پی دهره وینی^(۱)

ئەم رەنگا و رەنگەش ئەبینی ئینسان
«ئەلی نه بایان دیوه و نه باران»

کتیبه کهی «الحکمة الكردية» :

(په نندی پیشینان) ی کوردی ، دکتور بدرخان سنندی :-

ئەم کتیبه سالی ۱۹۹۰ ز (دەزگای روشنبیری و بلاوکر دهنهوی کوردی) له چاپخانهی الحرية له بهغدا له چاپی داوه و بلاو کر اوتهوه . کتیبه که بریتی به له (۳۴۰) لاپهرد . وزور به جوانو روونی پوختهی له چاپ دراوه و بهرگیکی قه شهنگی نایابی توندو توئی بو کر اوه ؛ بهرگی پشتهوهی ، له سه شینوازی چاپه منی کتیبهی روز ناوایی وینه په کی پوچوکی دانەر له گه ل لیستهی گشت بهر مه مه کان بهر یکو پیککی تیا بلاو کر اوتهوه . بهرگی په کهم سه رده تایی کتیبه که و ده زگای بلاوکر دهنه و ناوی دانهری و وینه په کی قه شهنگی ده ستر که دی هونه ر مه ندانه ی له سه ره .

جوړ و شیوازی دانانی کتیبه کهی الحکمة الكردیه :

کتیبه که کر اوه به سی به شهوه ؛ بهک : سه ره تا . نووسینی دانهری کتیبه که ، دکتور بدرخان سنندی . دوو ناوه روک : کو مه له بهک (په نندی پیشینان کوردی) دکتور بدرخان کوئی کر دونه وه و کر دون به عه ره و لیککی داونه وه و اتانایان ، مه په سیان و کات به کار هینانایان نووسیه . هه وره ها بیر و پای له سه ره هیندیکیانو وینه ی و نه وانه ی وینه یان هه به له عه ره بیدا پشان داوه .

په نده کان به پیی بابه ت ریکخراون بهم جو ره - خودا - نیشتمان - بیر (عقل) و ناموزگاری - زیانومردن مافو راستی - کار و پشت به خو به ستن - پارو و سامان - چالکو خراب - نازایی و ترس - په یوه ندی کو مه لایه تی و خیزان - زمان (اللسان) - په ر و ه رده و شاره زایی - دلداری خوشه وستی و خوش هیوا - نارام چاره نووس پی زانین - هاو به شی و یارمه تی دان - قه رز - (ده ست بلاوی) به خشنده یی - چلیسی - میوانداری - درو ، دزی فر و قیل ناو بانگنو رووگیری - جوړاو جوړ (هه مه چه شن) .

سی - سه ر چاوه کانی کتیبه که :-

دانهری کتیبه که له پیشه کی په که یدا زور بهر یکی و پوخته یی و به شیوازی زانستیانه ، میژووی کوکر دهنه وه و نووسینه وه و هه رگی رانی په ندی پیشینان گهیرا و ته وه بو مان ؛ (بایسی کوردو بیگانه گشت نه وانه ی له م بواره یان داوه و

چونو که یو له کوئی به چی زمانیکو ناوو سه ره تایی بهر هه مه کانایان ؛ کتیبه ، یا خود بابه تو نه مانه له کام گوشار یا خود روژنامه دا بلاو کر اوته وه و له چی ده دین ؟) .

به لام کاتی لیسته ی سه ر چاوه کانی خوئی به کاری هینان دیاره هه ر نه وانه ی ژماردوون که بهر دهستی که و توونو سوودی لێ و هه رگرتوون له کتیبه که یدا . و نه مه پیش لیسته ی نه و سه ر چاوه نه په که به کاری هینان :-

لیسته ی سه ر چاوه کانی کتیبه ی (الحکمة الكردیه) ی دکتور بدرخان سنندی :

۱ . په ندی پیشینان (شیخ محمدی خال) سالی ۱۹۲۱ ۱۹۵۷ لاپه ریه به په راویزه وه .

۲ . هه زار بیژ و و په ند (معروف جیاوک) ۱۹۳۸ .

۳ . مه سه ل ئومه ته لوکی (اوردخان جلیل و جلیلی جلیل) .

۴ . گو تیت مه زنا و نه ی مه زنان (حاجی جعفر) .

۵ . په ندی کوردی عمر شیخ الله .

۶ . کو مه له تیکستی فولکلوری کوردی (کوردیف) .

ب - نه وانه ی بیگانه دایان ناون :

۱ . (پروانه په ندی پیشینان) ی (دکتور رمضان عبد التواب) (رودلف زولهایم)

۲ . العقد الفرید ابن عبدربه

۳ . البرهان فی وجوه البیان (ابوالحسن بن وهب) .

۴ . ئیسا یکلوی دیا بریتانیکا .

۵ . کتیبه ی روژیه لیسکو به کوردی و فه رهنسی . (رهنگه روژیه) ش کورد بیت له (روژ) هاتبیت نه گه ر (روژ) نه بیت به واتای (سوور) .

■ لیسته ی سه ر چاوه ی (په ندی پیشینان کورد) به پی سه ره تایی کتیبه

(الحکمة الكردیه) ی دکتور بدرخان سنندی

به پیی سالی دانانو بلاو کر دهنه وه :

به گشتی دکتور بدرخان له (پیشه کی) کتیبه ی الحکمة الكردیه و تویی : په که م که سی بیری له په ندی پیشینان کورد کر دینه وه روژ هه لات ناسه کان بوون و زیاترین نه وانه ی (په کتیبه سوقیاتی کون) و به تایه تی نه ر مه ز به کان .

۱ . (ابو قیان) زانیاری نه ر مه من له ناوه ندی سه ده ی نوژده هه مله نیشانه ی ده و له مه ندی فولکلوری کوردی و له مه هی په ندی پیشینان کوردوه . هه ر وه ها بایسی په ی بهر زیمی یان .

له زانیاران به ناو بانگی فولکلور نه وانه ی نرخیان داوه به فولکلوری کوردی .

۲ . ف . ا . گوردلفیسکی^(۱) .

۳ . ن . یامار .

۴ . اوریلی^(۲) .

۵ . ف مینورسکی .

چالاکی ئەمانە بنەمای تومار کردن ئەنقووغرافیاو زمانهوان کوردی دامەزراند. ئەمانە هەولیان دا فولکلوری کوردی کۆبکەنەوهو ریکیان بێخەن.

چەندکتییکی بەنرخ بەهەدار لەبوار (فولکلور) کەلەپوری کوردیدا دائرەلەلایەن رۆژەهلات ناسەکان وەک.

۱/۶. سۆتسین

۷/ ئە. بریم

۱/۸. زایاومان

۹/ ماکش

۱۰/ هایکونی

۱۱. بیوتر لیترخ رۆژەهلات ناس سالی ۱۸۵۷ کۆمەلەیک پەندی پیشینیان کورد لەوانی (بایەزیدی) کۆی کردنەتەوهو وەری گیراوەتەسەز ئەلمان و روسی. واتە یەکەم کۆکەرەوهی پەندەکان (مەلا محمودی بایزیدی) بوو.

۱۲. ایفی ازار و فدا لیبەر سراوی بریقان لە ئەرمینیا لە چالاکی کۆمەلەیی (جوغرافیای ئیمپراتوریەتی روسیای) (جاران) لە ناوچەیی ئەفقسایدا کتییکی دانانە بە ناوینیشانی (وینەیی پوختەیی ئەنقووغرافیا) سەبارەت بە کوردی ولایەتی ایریقان) و سالی ۱۸۹۱ لە (تیلیسی) لە چاپ دراوه.

۱۳. سارکیس هایکونی شارەزای تاییەتی فولکلور (ئەرمەنی) گەلیک (پەندی پیشینیان کورد)ی وەرگیراوەتە سەر زمان ئەرمەنی و لە گەل کوردی بەکانی لە (ترانسکریسیای) ئەرمەنیدا تومار کردووه ئەمە پۆتە سەرچاوەیکە بەهەداریی بەنرخ بو ئەوانی ئارەزوو دەکەن توێژینەپە بکەن لەسەر پەندی پیشینیان کورد.

۱۴. میچەر نوئیل- (حاکمی سیاسی ئینگلیز) توێژینەپەیکە بە ناوینیشانی (کەستی کورد) وەک لە پەندەکانیاندا دیاری دەدا) لە گۆفاری (دراسات)ی رۆژەهلات ئەفریقی) لە ئەندەن بۆلاوکردنەوه. سوودی لە زیانی لە خەکاری لە کوردستان وەرگر توه. (۱۳)

۱۵. سالی ۱۹۵۷ لە بریقان (پایتەختی ئەرمینیا) کتیییک دەرجووه بە ناوی (فولکلوری کرمانج) (۳۶۰) پەندی تێداپە بە زاری لە دەم ئەوانی وتویانە وەرگیراوەن- بە پێی پیت دابەش کراون.

۱۶. سالی ۱۹۶۱ لە موسکۆ (چاپخانەیی آداب رۆژەهلات) کتیییک دەر کردووه ئە ناوینیشانی (پەندی گەلە رۆژەهلاتی بەکان) (۳۵۰) پەندی کوردی تێداپە (فتاتی کورد) ماموستای توێژینەوهی کوردی لە (ناموزگای) (رۆژەهلات) لە لیبەرگادور و دینگو) کردون بە روسی.

۱۷. نووسەر و شاعیرەیی ئەرنەسی (لوسی پۆل مارگریت) بە یارمەتی (ئەمیر کامەران عالی بەدرخان) کتیییک لە سەر پەندی پیشینیان کورد دانانە بە ئەرنەسی ئەمە ماموستای خۆلی خوشبو رەفیق حیکیمیش لە وەرگیرانی کتیبەیکەیی هەمان شاعیرە کە بە ناوی (دراسات فی الشعر الکردی) بە پاسی

ئەمەیی کردووه (وێک و تومانه خوشی لە ئەرنەسی پەوه کردون بە کوردی). ۱۸. (رۆژیە لیبیکۆ) سالی ۱۹۳۷ کە وەک رۆژەهلات ناسەکان تری ئەرنەسا بە هۆی بەدرخانەکانەوه پەندی پیشینیان کوردیان ناسیوه بە پەتیکەیی لە (گۆفاری ئیسلامی) دا لە بارەیی پەندی پیشینیان کوردەوه بۆلاوکردنەوه، ئەمانە هیندیکیان لە نووسینەکانی ئەمیر بەدرخانەوه و هیندیکیان بە زاری وەرگر توه. بریتین لە (۲۸۰) پەند بە پێی بابەت دابەشی کردوون وەک ئایرو (شرف) خوشەویستی. دلداری میژوو- ئاوات- هەستو سۆز- خۆپەرستی (بەگشتی سەرشتی زیانی) کۆمەلایەتی کوردی شاخ و دەشت و دەر پیشان دەدات).

ئەمە لە کوردی خۆمان یەکەم کۆکەرەوهی پەندەکانی پیشینیان کورد ماموستا (اسماعیل حقی شاوہیس بووه) کتیییک (قسەیی پیشینیان) گوستاو لوبون سالی ۱۹۳۳ لە بەغدا لە چاپ داوه و بۆلاوکردنەوه پیرەمیر شاعیر و ئەیلە سووپی بە ناویانگی کورد (۶۵۰۰) هەزار پەندی لە مانە، کوردووه بە شیعەر هەر جارە یەکێک لەو شیعەرانیە لە رۆژنامەیکەیی خۆیدا (رۆژنامەیی ژین) بۆلاوکردووه.

- دوامین کتیبە لەم بوارەدا وەک دکتۆر بەدرخان سندی وتویەتی: حقی ماموستا حاجی جەعفەر (قسەیی مەزنا) وتەیی مەزەنەکان سالی ۱۹۸۶ ز لە چاپ دراوه بریتییە لە (۴۵۰) پەند. بە پێی پتەکان ریکخراون پیش ئەمە ۱۹۸۰ ماموستا عەمر شەیخ بە زاری بێجەیی کۆمەلەیکەیی لە چاپ داوه بەوهی کتیییک (الحکمة الکردیە)ی دکتۆر بەدرخان سندی سالی (۱۹۹۰) ز لە چاپ دراوه لە چاپخانەیی الحریرە لە بەغدا ئەم کتیبەیی دکتۆر سندی دەبیتە دوامین کتیبە لە عیراقددا کە لە بارەیی پەندی پیشینیان کورد نووسراو بیتەوه و بۆلاو کرایتەوه...

- جگە لەم سەرچاوانە- گەلیک گۆفاری و رۆژنامەیی کوردی (۱۸) بە تاییەتی کۆنەکان وەک (دیاری کوردستان- هەدیەیی کوردستان دەنگی گیتی تازە- هاوار- روناهی) و گەلاویژەنت... ئەمانە یان لاپەرەیی تاییەتیان بۆ ئەم پەندانە تەرخان کردووه یاخود ستونیک لە گشت ژمارەیکە کدا.

سەلمانندی (۱۹) کتیییک (الحکمة الکردیە)ی دکتۆر بەدرخان سندی

وێک لە سەرەتادا و تمان (پانەیی جهوریە) بە میژووی ۲۵/ ک/ ۱۹۹۴ کیداریکی ریکخستبوو بۆ سەلمانندی (لیکۆلینەوهو شی کردنەوهی) لە کوشکی پۆشنیری لە بەغدا- بە بەرپەرەیی بەردن د. حسن جاف و لە ئەندامەکانی بەشداریان کردبوو... محمد عروسو... سالم الالوسی...

بەداخووه بە سەرەتاکەیدا ئەگە بێشتم لە بەر لاوازی دەنگ گەورە کەرەکە زۆری و توویژو رەختەکان بە گۆی گران ئەگە بێشت. و چونکە بەر لە سەرەتاکەیی دکتۆر حسن (بە سوپاسی زۆرەوه) و تارەکان ترم دەست ئەکەوت، لە بەر ئەوه ناتوانم بە تەواوی لەم لایەنەوه بەدویم، بەلام بە پێی ئەو

ره خخته نانه ی به (گویم) دا هات ده توانم به کورق بلیم نه وانه گشتیان ره خخته ی زمانه وان بوونو نه که له بابه تی کتیه که به گتی یا خود به تاییه تی؛ اچالکو چون لهم لایه نه وه، مه به سی هم جو ره کتیه ان. به گشتی و مه به سی بووسر له دانان کتیه که ی، و سوودی دانان کتیه، له سر هم بابه ته به گشتی و سوودی هم کتیه به تاییه تی، نایا هیچ تر خیکی هه به بوگه له که ی؟ نایا هیچ که لیتیک ده گریته وه له کتیه خانه ی بهر هه مو چا په مه ندی کوردی به گشتی و له می که له بوو به تاییه تی به ندی پیشیان کوردیدا؟ نایا هم کتیه به مای زانسی دانان کتیه به کاره نیا وه نایا دانه ری مای خوی داوه تی به لیکولینه وه توو یته وه شی کردنه وه و پشکین و به کاره نیا سهر چاوه ی په سه ند؟ هتد. نایا نه گهر پاش وه لامدانه وه ی هم پرسیاران وه پاش به سهر داچوون هم کتیه له م بهرگه بو نه و بهرگی و خوینده وه ی چی (سهره تا، پیشه کی، پیش ده ست، تی بی، روون کردنه وه، لیسته ی ناوهر وک، لیسته ی سهر چاوه کان ته نانه ت سوپاسی یارمه تدارانیشی جا خوینده وه ی ناو روکی زور به وردی و هیمنی و دلسوزی و تومار کردن تی بییی خو به وینه ی نووسینه که و ژماره ی لاپه ره وه بو په راویز و په راورد کردن نووسینه که له گه ل سهر چاوه کان کتیه که وه سهر سهر چاوه ی که تر به سه ست ره خته گره وینه یله ی بهر زه ی هم کتیه و راهی راستور و اواز سوودی بو توو یته وه و لیکولینه وه و ده ک سهر چاوه ی زانسیانه ی، بو دابین؟ چه ندی بو ده ژمیرین؟؟؟ بی لایه نگیری نه به چاک نه به خراب به لام به و یجدانیکی پالکو خاویز و سهر راستو ماف ماس وه؟؟؟

تا بهم جو ره به شی هه رچ کتیه لکو هه رچ بابه تیگ و هه ر نووسه و ده انه ریلکو شاعیر و شاعریک به خریته زیر دوو بییی ره خته وه! نه و کاته نه و دوو بییه ده توانیت بییی و بناوان شی بکاته وه و له بییژنگی بدات و چالکو خرابی جیا بکاته وه به ته و او ی بی هم و کورق و مای خوی بدان.

کور ته ی ره خخته کان له دیداره که ی یانه ی جمهور به :-

ته و ره خخته انه ی له دیداره که دا بهر گویمان که و تن به کورق، وه و عمان، سه بارت به زمان بوون، لیره دا (زمان هه ره بی) که دکور به درخان و ده رگیرانه که ی بی کردوه. دکور خوی وه لامی ته مانه ی دایه وه. ته مانه ش هیندیک له و ره خخته وه و لامه کان دکور و بیرو و امانه. وا باشر بوو که و ده رگیرانه که به شیوازی (سجع) بووایه دکور په درخان: (ته مه ره نگه بیوایه ته هوی گو زریقی و اتاو مه به سی په نده کان). په نده کان خویان به کوردی روریان به و جو ره بوون به لام هه رچه ند نووسر دانا و زمان زان بین ديسان هه ر له و ده رگیراندا تر بو کیش تیگ هه چن. و بوو ریک خستی بهم. جو ره ره نگه و شه به ک به کار بهیتریت که و اتاو مه به سی په نده که بگو ریت.

۲- بو دانان گشت په نده کان به کوردی به که شیان =

دکور: (ته مه زور گرانه، چونکه بی نه وه کتیه که گوره به جا به وه شه وه

زور گوره تر ده بوو و نه کو تیچوون دوو جا ده بوو.

۲- گو زریقی هیندیک و شه ورسته به و شه ی تر یا خود نالو گوو کردن جیگی و شه ورسته.

د. ته مه پیش ديسان ره نگه بیوایه ته هوی تیچوون و اتاو مه به سی په نده که. یا خود به بی ده ستوری زمان نه شیت و ده رگیر به تاییه تی بو هم جو ره بابه تانه ته بیت هه ر ته و وشانه به کار بهیتریت که و اتایان ده پار یزیت نه ک و شه ی جوان بو شه نگه و نه وانه ی توانای زمان زان پیشان دده ن به لام دوو زری به هه مان و اتا نه دات یان بیته هوی تیگدان مه به س گو زریقی جیگی و شه ورسته. ره نگه ته هوی له زمانیکدا ده شیت له م لایه نه وه له گه ل زمانیکی ترا و ده ستوری نه گو نه جیت وه ک ریکه خستی کردمو کسار که و پاش و لیشخستیان. بو وینه به کوردی ده لین (سیوه که م خوارد) به هه ره بی ده لین (اکلت التضاحه). هتد.

به گشتی و ديسان به کورق لیره دا بیرو و باوهری خوم پیشان دده م به لومیدی نه وه ی گشت بیرون له هه رچ که مو کورق به کی ته مانه و که سی دلگیر له بیت چونکه مه به سمان چاکی به و به سو ره خته لی گرتی که سی زیه.

به کومه تی ته و ره خخته انه ی له دیار ده که دا نشان کران پاشی یاچوونه وه ی ناو روکی کتیه (الحکمة الکرده) ده توانین بلین که دکور به درخان خوی پاش و به راستو ره وانی وه لامی ته و او ی دانه وه به لام هاتوو دکور خوی ده سقی بگاتو ماوه ی بیت تا پاش به سهر کتیه که بدا بچینه وه و له سهر وه له چاپی بداته وه ده توانیت هه ر ته و په نده انه ی ماوه هه به دار شسته که بیان یان هیندیک و شه یان بگو ریت تا وه کو شاعر یا خود (سجع) ده ر بچن چونکه راسته هم جو ره دار شتانه جوانتر یان ده نوینیت و به ناسانتر له بیر دینه وه و نه شه نگی و کیش بایه خی زیاتریان بی ده دات و ترخی کتیه که بهر تر نه کاته وه به لام نایا دکور به درخان سندی ته و ماوه به ی هه به؟ بو وه لامی ته مه لاسی لیش و کار و نه کی دکور مان کردبو و دکور ته مه ی به زیاد زان و بیی الابر دین نه ک به (مه دحی) دابنریت. به راستی مه به سی سهر که یمان له بامی هم کتیه نه وه بوو که بلین:

کات خسته بهر هه می نووسر یگ، دانه ریک، هونه رمه ندیک زیر دوو بییی ره خته وه ناییت بکه وینه گیان ته و بهر هه معز خاوه نه که ی و چی که مو لکورق به ک بوو هه ر ته و به خینه رو و هینده ی تریش گه زره ی بکه یین و پشت بکه یینه هه رچی سوو دو بهر و بوومی باشی هه به. ده بیت زور باشی به سهریدا بچینه وه چه ند جار و زور به ووردی بییوین له تایی ته راز و ودا و بو هه مه پیوسیه سهر چاوه ی تریش له و بابه ته دا بخوینینه وه یا خود ده سستیکی بالامان هه بیت له زانیا ریدا نه گهر هه ر تاییه ته ندیش نه بیت له و یواره دا، هه ر و هه به لای مته وه زور پیوسته که ره خته گر زانیا ریکی باشی هه بیت له بارت به خاوه ن نووسین و کتیه که؛ بزائیت چی به راستی له بار دا هه به و لایا ته و بهر هه مه ی به سه نگی تواناو زانینتی؟ نایا نه گهر که مو کورق هه بیت له نه زانینتی یان له بهر بار و دوخی تاییه تی خوی و گشتی به یا خود له بهر گونی

نه دانو هوی تره . نایا کتیبه که به گشتی و به چی که مو کورتیکش مه بیت ،
 هیچ سوو دیکي تاییه تی یا خود گشتی مه به . . . ؟ یا خود نو و سهر توانیوی تی
 بنگات به و مه به سسی که بوی داناوه ؟ و نه و مه به سه هیچ ترخی مه به بو
 گه له که ی یا خود بو خوینده وار . له بهر نه مه هیندیک له که سیتی و
 ره و شتوزانیاری خویندنو بهر مه مه کانی تری دکور بدر خان سندی دوا
 بووم به لام به داخوه و ریگی نه وی لی گرتم و به به بابه ته که ی لی گهریم
 چونکه خوی سهر نو و سهری گو فاره که به و نایه ویت بسی تاییه تی بلاو
 بکریته و .

په نده کانی پیشینان له کتیبه (الحکمة الکرديه) :

نه و پندانه ی لیره دا تو مار کراون بی گومان گه لیکیان له کتیبه تری شدا
 ده بیترین به لام زوریشیان له سهر چاوه ی وا هاتوون که ره نگه بهر ده ست
 گم که س که وتین ، له بهر نه وه نه مه به گه نه جینه به کی فراوتر داده تریت له م
 بابه ته داو به مه زورترین په نده یار زوریت له ون بوون یان فو تاندن . جگه
 له مه جووری ریگخستیان به پی بابه تو دابه ش کردن بابه ته کان به م شویه
 نوی به ده بیته هوی بینینان له چوار چویه کی تازه تر داو بایه خ پی دانیان به
 جووریکي هه مه ره نگ . و کانی ورد بوونه وه له لیسته ی دابه شکردن
 په نده کانور ریگخستیانو له شی کردنه وی هه ره په نده و بیر و رای سه باره ت
 به هیندیکیان هه ست ده که ی که دکور بدر خان سندی وینه به کی ره و شتو
 هه ستو بیر و رای خویمان پشان ددها . . سهرنج بده نه پاش و پیشخستی
 بابه ته کان ، ده بیتن به که م بابه ت دایاوه (خودا) به و به کسه ر پاش نه و
 (نیشتمان) جا (عقل) بیر و ناموزگاری - زیانو مردن - راستی و ماف . .
 نه وی شایان باسه که له پاش خودا (نیشتمان) ی داناوه و نه مه که م نه به .
 بر وانه جووری دابه ش کردن نه وانه ی له کتیبه تر دا نو و سهر اون وه که ل
 کتیبه که ی ماموستا اسماعیل حقی شایس به (سیاسی) ده سستی پی کردوه
 جا ادبی اقتصادی . . . وله هی شیخ محمدی خال به پی پیت رویشتوه . .
 بر وانه بیر و رای دکور بدر خان سهر باره ت به زور به ی په نده کان دیسان
 هه ست ده که ی که نه وانه ی نیشانه ی نیشان کردوه که هه سستی بهر زو
 ره و شتی چاک پشان ددهن .

نایا کتیبه (الحکمة الکرديه) ی دکور به در خان سندی هیچ
 سو و دوتر خیکي هه به بو گه له که ی یا خود به گشتی ؟

بی گومان تر خیکي زور گرنگی هه به : - به گشتی : نه مه سهر چاوه به کی
 نایا به بو خویندنو تویر بته وه له بابه تی که له پوره و په ندی پیشینان به شیکه له
 که له پور . ۲ / سوو دیکي بی هاوانای هه به بو کورد به تاییه تی بو ناسیتی
 بیگانه و نه وه کانی تر به نه وی کورد ، بو زانینی ترخی که له پور مانو فراوانی بو
 بینین راده ی تیگه یشتن و پیگه یشتی و روشنیاری زانیاری و دوور بینینو
 لیکدانه وی کورد . و بو کورد خوی نه مه سهر چاوه به کی تری نه و په نده انه به
 که له باو باخیر مانه وه بو مان ماوه ته وه هیشتا زور یان تو مار نه کراونو
 نه ترسی هه به له ون بوونیان . و بی لایه بگری ده لیم که تا نیستا چهنده کتیبه

له م بابه ته دا دانراون به کوردی هه ره چهنده گشتیان به ترخو به سوو دن به لام
 ده توانم بلیم نه م کتیبه جیاوازی هه به له گه ل نه وانه و نه و جیاوازی به زور
 زور بایه خداره بو مان - پیشه کی نه م کتیبه وه ک باس مان کردوه له سهره تاوه
 باشترین سهر چاوه به بو سهر چاوه ی په ندی پیشینان کورد نه وه و
 سهر چاوه کان کتیبه که خوی دهر گایه کی فراوان ده که نه وه بو گشت نه وانه ی
 له مه و دوا بیانه ویت له م یواره بده نو به ناسان ده ست بخره نه سهر نه و گه نچ و
 سامانه به هاداره ی بو مان ماوه ته وه . هه ره و هاداکور به و پیشه کی به چاومان
 روون ده کاته وه و دلمان خوش ده کات به زانینی ترخی که له پور مان لای
 بیگانه وه دانانی کتیبه نو و سیتی بابه ت له سهر په نده کاغان به زمان خویمان و
 نه مه ش هاغان زیاتر ده دات که خوشمان تا بتوانین زیاتر لی بکولینه وه
 وهر یان گبرین به و زمانانه ی ده یانراونو بیانپار یزین .

چهنده تی بینی به که له په ناو پیچدا :

وه که زانراوه هیچ ستی و هیچ که سیک نه به که مو کورتی بیت وینه ی
 بیت . له بهر نه وه بو به کی که ناسراوه به زوری و گرنگی نیش و کاری و
 لپه سر او ی بی گومان هه تر تریک ناتسه او وی له په ناو پیچدا بهر چاو
 ده که ویت . (نه گهر زور به وردی پیشکرتیت بو ره خنه لی گرتن) وه کی تر
 نه مانه هیچ نه وه ناهینن هه ر باسیش بکرتین چونکه زور ساکارو بی ترخن
 یان تر خیکي وه هایان نه یه شایان باس بی و هیچ له راده ی بهر زوی نه م نه ر که به
 پیروده که م ناکاته وه . به لام دیسان و ره نگه هه ره بو نه مه ی نیمه پیش بلین
 کتیبه که مان لا بهر یزه ، بو به هه ره به سهر زاری چاومان پیا نه خشانده و بگره
 زور به وردی بیاجوینه ته وه و چهنده وینه به کمان هه لپزار دووه بو وینه به
 نو میدی نه وی هاتوو دکور کتیبه که ی دوو باره له چاپ دابه وه ره نگه
 بتوانیت سوو دیان لی وهر گرتیت نه م چهنده تی بینی به نیشانه ده که ی :

پیش نه مه دوو باتی ده که یته وه که وهر گبران ناسان نه یه و چاکرتین وهر گبر
 به گرانی ده زانیت چی وهر گبریت به وینه ی ده که که نیسو به هامان ترپو
 کیش و اتا ، چونکه وهر گبر وه که دانه ر سهر به ست نه یه ، کام وشه ورسته ی
 لا که شه نگو جوان بوو به دل بوو و چون ویست دابینیت وریکی بخت .
 وهر گبر ده سستی به ستراره ده بیت چی و تراوه به کام شیوه و جور و مه به سی
 هه ره نه وه دابینیت بو به وهر گبرانه که هه مان ترپو کیش و تامو بوی ده که کی
 ناییت دکور بدر خان خوشی نه مه ی نیشان کردوه به لام دیسان هاتوو
 وهر گبر ماوه ی هه بوو چهنده جاریک به سهر وهر گبرانه که بده بچینه وه ، به
 ته نه اچولاندن هیندیک وشه ورسته و به دوزینه وی وشه ی قه شه نگرو و ،
 ترپو کیشتر بو هه مان وشه به مهر جیک به هه مان و اتاو مه به س بیت
 ده توانیت وهر گبرانه که ی به هادار تر و به تر ختر بکات . نه مه ماوه و نه رکی
 زیاتر پیویسته - له وانه به نه گهر دانه ر ماوه ی نه بوو چاوه رینی کرد ماوه ی له
 ده ست دهر چیت - نیمه پیش نیستا که هینده پیویستیمان زوره و اچاکتره
 چیمان له ده ست دیت زو و به زو و بیکه ین - «عصفور فی الیک خیر من عشره .
 علی الشجره» (چوله که به که له ده ستا له ده باشتره به سهر دره خته که وه) بو به

لیره دا دکتور بدرخان دریغی نه کردوه . به لام بو هملی له چاپدانه وهی کتیبه که می ئاوانه خوازین ماوهی زیاتری بیسو بتوانیت چی کرا بو به چی هینان ناموزگاری به کانی دیداره که وه هم چند تیبی به بیکات :

۱- گه لیک په ندی تر له کتیبه که پیدا وینه یان هه به به عهره بی - وهک بو کیف یکون الکبش یکون الحمله « فرخ البط عوام » ل ۱۸۷.

۲- جار و بار که وانهی پچو وکی (کوته یشن مارک) ی به کار هیناوه به لام ناوکه وانه کان دهق نین کورته یان واتان . به ته نها لابر دن شه و که وانانه کیشه که نامینیت . وهک په ندی شه شه می لاپره (۲۰).

۳- چه ند په ندیک له وه ده چیت دهقی هیندیک وشه یان جیاواز بیت نه بوون ده که به کوردی له کتیبه که پیدا له وانهی پشکین ده مانخاته گومانه وه . وهک ایها الجدار احذک « ایها الکتة اسمعی » وابزانم له جیات الجدار (خه سو) « الحمامة » ل ۱۷۲.

۴- چه ند په ندیک واتایان روون زیه له وه ده چیت وشه ی ، هه له ی چاپدان تیا بیت . وهک : « کان احدهم لا یستطیع مصارعة خصماً واحدا » ل ۱۱۹ و ل ۱۲۰ « غیر اخیر لقی شران احد الخصمین » ؟ . هیندیکیشیان به هه مان وانا وهر نه گپراون وهک ل (۲۰۰) السارق یشک بنفسه نه که نه گهر بسو (له دز وایه هه مو و که س دزه) بیت ده بیت بکریت به (السارق یظن ان کل الناس سراق) .

سهر نه نجام

باو بایران کانی هینتا نووسین نه زانرا بوو میژووی نه ته وه که یاندر گه له که یان به زاری به شیوهی چیر وک ، کورته چیر وک ، شیعر ، شیعی چیر وکی ، به لاد ، مه له مه - گوران - لاوانه وه - لایانه - سهر گورشته
په ندو و ته ی (پیشیان) بلا و ده بکر ده وه هه به و جوره ش له وه چه به که وه بو وه چه به کی تر له نه وه به که وه بو نه وی تر ده مایه وه ده پاریزرا له مانه په ندی پیشیان له گشتیان زیاتر ناو بانگی دهر کردوه و باشر پاراسترا وه و به سهر گشت ده میکه وه بو وه هه همیشه به کار هاتو وه چونکه شیواز یکی تایه تی هه بو وه ؛ کورق رسته ، خهستی وانا ، ریکخستی گه لیک به جوری شیعر به تر پو کیش یان (سجع) نه مه بوته هوی له بهر کردنیان به ناسان : له بیر نه چوونه و ه یان

گشت گه لیک و نه ته وه به ک په ندی خوی هه بو وه هه یه به دریا ی میژووی به کاری هیناوه و پاراستویه تی - له سه ده کانی (۱۹-۲۰) مدا بایه خیکی تایه تی دراوه به که له پور به گشتی و به په ندی پیشیان به تایه تی و نه مه به شیکه که له پور له هه مان کاتدا گه لیک زانیاران تایه تی نه م بابه تانه له روژ ه لات ناسه کان وهک هی به کیتی سوئیان جار ان و به تایه تی نه م زیه یان که وتونه ته کوکر دهنه وهی هیندیک که له پوری کوردی وشه کردنه و یان و چه ند کتیبکیان له م باره یه وه له چاپ داوه و بلا و کوکر دته وه . پاشان چه ند له وانهی له ناوچه ی کوردستان زیاون وهک میجره نویل و

یا خود به ره می زانیاران تریان دیوه له م بابه ته دا وهک روژیه لیسکو به هوی بدرخان یه کانه وه ، کتیب یان بابه تیان به ره هم هیناوه سه باره ت که سیتی و که له پور و په ندی پیشیان کورد . له کورده کان خومان بو به که م جار مه لا محمود بایزیدی له په ندی کانی کوکر دته وه و نووسینته وه . له عیراق یه که م که س ماموستا اسماعیل حقی شایس له م بواره ی داوه و کتیبی (قسه ی پیشیان) ی داواوه .

له بهر مه ترسی فهوتان و ن بوون په ندی کان له مه و دوا ، چونکه وهک جار ان به کار ناهینرین ، گه لیک نووسه ران تر که وتونه ته پشکین و لیکولینه وه و دانانی کتیب ، بو پاراستی نه م په ندانه که زاده ی بیر و باوه ری باو بایر مازن و به شیکن له که له پوری نه ته وه که مان و براده ی بیگه شتن و تیگه یشتن و روشنبیری و ژیری پشیان دهنه ، هه ره هه میژووی خه بات و چالاکی و سزاو ناسوری و ده ستور یکن بو وه چه ی تازه که له سه ری پر و نو له رو ناکیدا هه نگاو هه لپهین به سه ره پله کانی زیانیدا .

جا هه ره نووسه ره کتیبک دانیت له م بواره دا به شی خوی (خزمه تی) رازگهی نه ته وه که می ده کاتو به شداری له پاراستی که له پوری . به بی میژووی دانانی کتیبه کان تالیستا - کتیبی (الحکمه الکریه) ی دکتور بدرخان سندی دوامین کتیبه سه باره ت به په ندی پیشیان کورد .

باش به سه ردا چونیکی که م ناو پشکینیکی خراب ناو لیکولینیکی به به له پن ناوشی کردنه وه به کی باش ، بو سه لاندن نرخی نه م کتیبه که به به شداریم له گوی گرتن له وتو ویزی دیداره که ی یانه ی الجمهوریه له لاپه ن نه م کتیبه وه هه ستم کرد که کتیبه که زور له وه بابه خدار و به هادار تر و به سوود و به ترختره که باسکرا ، نه م باسو لیکولینه وه به م تاماده کرد ، به نو میدی نه وه ی هک نه م راستی به بخه مه بهر چاوو دوو نرخی راستی نه م کتیبه بو پاراستی نه م به شه له که له پوره که ی بزاتریت ، تانوسه ران و میژو و ناسو دانه ران تر یشمان وهک خوالی خوشبو و شیخ محمدی خال وتویه تی «قولی لی هه لکه نو کوردانه و مه ردانه» بکه ونه کوکر دهنه وهی چیر هه یه و نووسینه وه یان و پشکین و لیکولینه وه بو زانین میژووی دانانیان و دانه ریان چونکه گه لیک میژووی خوی نه زان و هک مندالیکه که باو کوکرایکی خوی نه ناسینیت .

له کوتای داده لیم هه ر بژین گشت نه وانهی دریغی ناکه ن له بوژاندنه وه و پاراستن و گه شه پیدان میژووی گه لو نه ته وه و نیشتمانیان و هه همیشه هه نه ستیره ی دره و شه دار بن له ناسوی ولاته که ماندا بو روون کردنه وه ی ریگهی زیانی و چه تازه کاغان

په راویزه کان

۱- (خاله) پیره میرد - حاجی توفیق له خیزان هه مزه ناغای (مصرف) بووه هه مان خیزان و خیل بنه چه ی (بنچینه) ی ره فیق خیلمی و خیزانه که ی و خیزانی پیره میرد پوری ژن ماموستاره فیق خیلمی بووه (خوشکی باوکی که

نه نکی کاک فائق هوشیاره . له بهر نه وه هاتوو چومان بومالی پیره میردوهی
نه ویش و خیزانه که شی بومان زور بووه . و هه مووشمان گه و ره و پچوک
پیمان دهوت (خاله) . بر وانه باسی (منو خاله پیره میرد) نووسینی ناهیده
ره فقیح حیلمی له روژنامه ی هاوکاری دا .

۲- بز وانه کتیبی (دراسة فی الشعر الکردي) دانهری به فهره نسی لوسی پؤل
مارگریتو ک . ا . ب (بدرخان) پاریس ۱۹۳۷ به ناوی *Une etude*
Sur La Poesie Kuyde ماموستا ره فقیح حیلمی له فهره نسی به وه
کر دویته . به عهره ی ۱۹۳۹ لی (۹) لوسی پؤل وتویته که (الاب) (پؤل
بایندهر) له کتیبی (صرفونحوی کوردی) [خوی که سالی ۱۹۲۵ له پاریس
له چاپی داوه وتویته : «زمان کوردی زمانیکی خوشه ترپو کیشی
هاوسه نگی هه یه . . زمان کوردی به نگی زور به کار هاتوو تی دایه
- نه و پهنده نی بنه مای گشت گفتوگوکانن و بر بر بیانن و به راستی له
گرنگترین تایه ته ندیتی زمان کوردی به . و کوردی به ندینیکی هه یه بو گشت
شتیک بو گشت باه تیک و نه م پهنده نه به شیکن له زیان و ژیری (زیره کی
کوردی به وه کورد توان هستی به امه ر گشت شتیک له سر و شتاده بریتو
ره وان بیژی نه م زمانه له فله سه فه ی که متر نی به . . هتد .

بر وانه ل ۱۰ به عهره ی به که ی و فالکردی مثل لکل شیء و کل موضوع و هله
الامثال هی جزء من حیاته و الذکاء الکردي قد مکن الکراد من التعبير عن
کل شیء فی الطبیعه ولا نقل بلاغة هذه اللغة عن فلسفتها . .

۳- یانه ی - نادى جمهوریه - له کوشکی روژنیری کو بونه وه به کی ساز کرد
بوو بو سه لماندنی کتیبی (الحکمة الکرديه) ی دکتور بدرخان سنندی روژی
پینج شه مه ۱۳/۲۵ / ۱۹۹۴ .

یانه که هی روژنامه ی (الجمهوریه) به

- بر وانه روژنامه ی هاوکاری ژماره (۳۰۰۱) ی روژی چوار شه مه
۲۱ / ۱۳ / ۱۹۹۴ بو بلاو کردنه وه ی (بوژانین) ی نه م کو بونه وه به دکتور
حسن جاف دیداره که ی برد به رو یوه . . له ماموستایان به شداری
لیکولینه وه و شی کردنه وه ی کتیبه که بیان کرد - ماموستا محروس و ماموستا
سالم الالوسی .

۴- شیخ محمدی خال په نندی پیشینان ل (۹)

۵- هه مان سه رچاوه لا پهره .

۶- هه مان سه رچاوه لا پهره (۵) .

۷- فهره نگی عهره ی ئینگلیزی (قاموس الیاس) (العصری) الیاس
انطوان الیاس و ادوار الیاس *modern Dictionary* و کتیبه که ی
(الحکمة الکرديه) د . بدرخان سنندی .

۸- قاموسی عهره ی ئینگلیزی سه ره وه . قاموسی ئینگلیزی ئینگلیزی
ویستهر دیکشینهری - مودرن دیکشینهری . و چه ندی تر .

۹- بر وانه گو فاری (الادیب الکردي) ژماره (۴) (نوسه ری کورد) ثاب
۱۹۹۲ لا پهره (۱۶۸) .

۱۰- په ندی پیشینان ، شیخ محمدی خال ، یشه کم ، کتیبه که .

۱۱- (الحکمة الکرديه) ، دکتور بدرخان سنندی ، ل ۵ .

۱۲- قسه ی پی شینان گوستاو لوبون - گوته ی مه زان و فله سفی ، اسماعیل
حقی شاو یس ۱۹۳۳ ل ۱ .

۱۳- (الحکمة الکرديه) (دکتور بدرخان سنندی) ل ۷ .

۱۴- هه مان کتیب (دکتور بدرخان سنندی) .

۱۵- کوردل فیسکی : نه مه دیاره خوشی کورده .

۱۶- اوریل : ئایا راستی به که ی (اوریل) بیت ؟ له (ئر بیل به وه هاتینت و
ورده ورده ناوه که بیان له بهر به رینی یا خود زیاد کردن (نوقطه) خالو بیت
کاتی نووسین یان خویندنه وای لی هاتوو لیره دا له جیاتی به ک خال بو پیتی
(ب) بوته دوو خالو به وه بوته پیتی (ی) ؟

۱۷- بو دریزی باسی منیجر نوئیل و زیان له کوردستاندا بر وانه
(بادداشت) ه کاتی خوالی خوشبو و ماموستا ره فقیح حیلمی ۱۹۵۴-۱۹۵۶ .

۱۸- بو روژنامه ی (هدیه کردستان) هه دیه ی کوردستان بر وانه کتیبی
(الحکمة الکرديه) ی دکتور به درخان سنندی - سه ره تاکه ی و باسی
سه رچاوه کاتی په نندی پیشینان .

۱۹- لیره دا وشه ی (سه لماندغان) له جیاتی (ره خنه) به کار هینا چونکه
هه رچه ند هه زاران جار دوو پات کر او ته وه که وشه ی ره خنه و ره خنه ی
زانستی و اتای هه ر پشکین هه له و نیشان کردن نی به - نه م وشه ی به بیت گشت
لایه نیک بگریته وه چالو خرابو به مه به سی یار مه تی دان نووسه و دانه ر بو
به ر ز کردنه وه ی نرخی نووسینه که ی تا خوینته ر زیاتر سوودی لی و در گریته -
و نه ک توانج و نیلار ت گرتن و پشت شکانندی و سووک کردن به ره هه مه که ی
ئایا له بهر مه به سی تایه تی ره خنه گه ر بیت یا خود ره خنه گه ر هیچ له بابته که
نازانیتو بابته که تی ناگات یان به وردی ناخوینتیه وه بو یه ده گه ر بیت چه ند
هه له به کی زمان بدوژیتیه وه و بیکات به ده ست که لا تا بلین کتیبه که ی
خویندوتیه وه و پشکینوه . دیسان هه ر له گه ل ده لین (ره خنه - نقد -

Criticism) هه ر به واته ی (زه م) کردن دیته گو ی مان بو یه ناو اته خوازم له
جیاتی نه م هه موو دوو پات کردنه وه ی سووده وشه ی (ره خنه و نقد) به
جاریک لابرینو له جیاتی وشه ی که ی تری راسته و روانتر به کار بیت که
هه ردوولا بگریته وه به جو ریکی راسته و راست . و لیره دا و ایزانم وشه ی
(سه لماندن) به واتای خسته تایی ته رازوو و کیشان و هاوسه نگی تاکان
یا خود به رزو نزمیان - چاکی له لایه کی خرابی و کم و کورت له ولای کامیان -
به رتر نو کام نزم تر ئایا ده توانین نزمه که بکه ین به هاوسه نگی به رزه که
یا خود له و به رتر تیش نه گه ر لای چا که که نزم بوو ؟ و نه مه شه مه به سی
ره خنه ی زانستی ، نیشانه کردن لایه نه که مو کورت و لاوازی به مه سی
راستکردنه وه و به ر ز کردنه وه ی راده ی نووسینه که بیتو نه ک شکانندی و
نه مه یش به جی نایه ت ته نانه ت به وه نه بیت که ره خنه گه ر زور زور توانیت له
یابه تی نووسینه که دا ، زانیاریکی فراوانی هه بیت له و بابته دا به گشتی و زور

زور به وردی نووسینه که یاخود کتیبه که ی ره خنهی لی ده گریتهو له م بهرگ
بوتهو بهرگه سه بر بکات . و پیش ده ست کردن به ناوهر وک چی (سه رتا ،
پیشه کنی ، پیش ده سقی ، ناموزگاری ، ق بیی ، سوپاسی یارمه تدهران ،
لیستهی ناوهر وک ، لیستهی سه رچاوه جگه له بیلیوگر ایایی کتیبه که)
بخوینتهوه . چونکه نه مانه کللی ناوهر وکن - تا به ناسانی بتوانن له
دهر گاکه یه وه بچته زوری نه که له په نجه ره کانه وه به خیشه خیش .

سه رچاوه کانی بابه ته که

- ۱- کتیبی (الحکمة الكردیه) د. بدرخان سندي ۱۹۹۰ ز.
- ۲- (کتیبی په نندی پیشینان) شیخ محمدی خال ۱۹۵۷ ز.
- ۳- (کتیبی قسهی پیشینان) ماموستا اسماعیل حقی شایس ۱۹۳۳ ز.
- ۴- (کتیبی درسه فی الشعر الكردي) تعریبی ماموستا رفیق حیلمی ۱۹۳۹.

- ۵- (یادداشت) ه کانی ماموستا رفیق حیلمی ۱۹۵۴-۱۹۵۶.
- ۶- روژنامهی (هاوکاری) ۲۱/۱ک/۱۹۹۴.
- ۷- دیداره که ی نادى جمهورییه ۲۵/۱ک/۱۹۹۴.
- ۸- (روژنامهی (ژین) چه ند ژماره یه که له ژماردن نایه ن .
- ۸- گوڤاری گه لایز - هیوا - پیشکه وتن روژنامهی (روژو بانگ
کوردستانه هند . . . و گه لیکى تر له روژنامه و گوڤاره کونو تازه کاتمان
چه ند ژماره یه که گوڤاری کوری زانیاری .
- ۹- (کتیبی هه زار بیژ و په ندی) ماموستا معروف جیاوک ۱۹۳۸
- ۱۰- (پیره میرد) خوی ، روژنامه که ی (ژین) و کتیبه که ی باسی ژیاو
شیمیری ده کا .
- ۱۱- دکوور بدرخان سندي خوی له کانی بدریوه بردن ئیش و کاریداو له
دیداره که وو گه ئیک دیداری تری نه ده پوروشنیری دا . . .
- ۱۲- (گوڤاری الادیب الكردي) نووسه ری کوردژ (۴) ۱۹۹۲

خلاصة البحث

هکمنسا و امثالنا و کتاب الحکمة الكردیه للدکتور بدرخان سندي

کان اسلافنا القدماء، قبل معرفة الكتابة والقراءة، يتناقلون احداث
تاريخهم عبر الإجمال بصورة شفوية بأسلوب قصصي على شكل حكايات
وروايات وقصص قصيرة . . او على شكل اشعار . . اشعار قصصية .
ملاحم، وقصائد قصيرة او طويلة عمودية . . او اغاني . . ثم الامثال
والحكيم . وهذه اشتهرت اكثر من غيرها لكونها ذات اسلوب خاص يسهل
حفظها واستعمالها وعدم نسيانها . فهي قصيرة الجمل، كثيفة المعاني،
والكثير منها منظمه كالشعر او السجع .

لكل امة حكمها وامثالها ولقد حرصت كلها على حفظها مر العصور ولقد
ازداد الاهتمام بجمعها ودراستها وحفظها بين القرنين (۱۹ و ۲۰) بشكل
خاص كجزء من (الفلكلور) او التراث الشعبي . في نفس الوقت توجه
بعض المستشرقين كمستشرقى الاتحاد السوفياتى السابق والارمن منهم
بشكل خاص نحو دراسة الفلكلور الكردي وجمع الامثال والحكم الكرديه
والتعليق عليها، ولقد وضع الكثير من الكتب في هذا المضمار كما ان بعض
المستشرقين الاخرين كالضباط والحاكم السياسى الانكليزي (نوئيل)
(الذي عاش برهة من الزمن في المناطق الكرديه ودرس الشخصية الكردية من
خلال حكمهم وامثالهم . (روزيه ليسكن) الذي تعرف على الحكم الكرديه
من خلال اطلاعاته على نتائج العائلة البندرخانية في باريس وباللغة
الفرنسية . وضعوا بعض الكتب او اعدوا مقالات حول هذا الموضوع .

من الاكراد انفسهم الملا محمود الباي زیدی له الدور الريادى في جمع
الامثال والحكم الكرديه وتسجيلها لأول مرة . واول من يادر بمثل هذا

العمل في العراق الاستاذ اسماعيل حقی شایس .
ولقد تابع اخرون في متابعة هذه المسيرة خوفا من ضياع الامثال
واندثارها فبحثوا عنها ودرسوا وجمعوا الكثير منها في كتب او مقالات للحفاظ
عليها لانها حصيلة افكار و اراء ومعتقدات اجدادنا ولانها جزء من تراثنا
وترمز الى مدى فهمنا وتقدمنا وسعة ثقافتنا وعمق تفكيرنا وهي كالسفن
والقوانين لسير ابنائنا في ظلها والانتقال عبر مراحل الحياة مسترشدين
بنورها .

ولهذا فان كل من وضع كتابا في هذا الحقل له دوره في خدمة امته وفيه
الحفاظ على تراثه القومي .

وبموجب تواريخ وضع تلك الكتب نجد ان كتاب (الحكمة الكردیه)
للدكتور بدرخان سندي هو آخر ما نشر في هذا المجال .

بعد دراسة وبحث غير قليل وتحليل وتعليل غير سطحي لتقييم هذا
الكتاب الذي بسماعي لبعض الآراء عنه في ندوة (نادي الجمهوریه) في
۲۵/۱ک/۱۹۹۴ واحساسى بان الكتاب يعنى بالنسبة لنا اكثر بكثير مما
وصف به وانفع واثمن مما قدر، اعددت هذه الدراسة املا في ان اولا : اصع
هذه الحقيقة امام الاعين وان اعرف القراء باهمية هذا الكتاب للحفاظ على
هذا الجزء الهام من التراث القومي ؛ كى يهب بقية كتابنا ومؤرخينا كما قال
(الشيخ محمد الجلال) لجميع كل ماتبقى من هذه الامثال وتسجيلها والبحث
عن تاريخها وقائلها لان اي شعب او قوم لا يعرف تاريخه، كالطفل الذي لا
يعرف ابويه .

نایا خواوهندی یه زیدی به کان مه له کتاوس ته وته می بوو؟

سه ره تا :

د. حسین قاسم العزیز

داستان نه ورۆز لیخن . . هر وه ها نهو بابه تانهی که په یوه نندیان به
بنج و بناوانی کورده کانو سومه ری به کانه وه هه به، سه بارت به وهی که
ته مان نه وهی تهو پیشره وه داهینه رانه نه له سازدان وینه ریژی (تصورات) ی
له ننازی دا (Fantastic). هه ره ها له سازدان باوه پرگه و
ته فسانه کانیان دا .

له نه نجامی لیکولینه وهی باسه که دا، گه بیستمه ته وهی که سه رچاوهی
داستانه که، په ستراوه به نه فسانه ی خواوه نندی سومه ری (دموزی) و،
دهر که وتنی له سه ری سالی سومه ری «زاگموک Zagmok» و خواوه نندی
ته موزی بابل به کان له جه ژن سه ری سالی «ئه کیتری - Akitu» به بی بر
خواوه نندی «تاو زه ی سو ی به حه ران به کان و خواوه نندی «مه له ک تاووس» له
جه ژن سه ری سالی یه زیدی به کانداندا . . وه کولایی هاتی به سه رکه وتنی
کاوه ی ناستنگه ر به سه ر زو حالکو گه رانه وهی ته ختو تاج بو فهریدون . .

گه رچی چاره سه زکردن کیشه که مان لیره دا به سفتی و به رفه روان
پی نه کراوه، هه مان گرتووه بو درسه بیکی قولتر له داهانو دا . . وه واش
بوی چووین، که خواوه نندی یه زیدی به کان «مه له ک تاووس» له باشماوه ی
(بقایا) ته وته می په رسته وه سه ری هه لداوه (هاتوته دی). ته مهش پیویستی
به لیکولینه وه و خسته روویکی به رفه روان باوه ریه دیرینه سه ره تایی به کان
هه به . ته شمان توانی ته مهش ته نجام بدین، چونکه ته م کورته باسه که هه ر
هه نده ی به به ره وه بوو . .

ناهه ننگه گران گه لانی هه ریمه که (عیراقو، باکووری سوریاو،
روژاوا ی ئیران) به بوته ی جه ژن سه ری ساله وه له به هاری هه موو سالیکندا .
(له سه ره تایی مانگی نیساندا، که به مانگی په کم داده تری له سالتامه ی
هه موو ته و گه لانه دا). ته م جه ژنو ناهه ننگه ش به خوشی به ریوون
خواوه نندی ته فسانه یی، یان قاره مانگی خورانی داماوو که ساس و
نازار در اووه ده گه ر درا (ده کرا)، که له سه ره تایی گوران و هه زری به هاردا
به ره لاکراوه و ناز ادبووه . . سه ره تایی ناهه ننگه که له باکووری عیراقه وه - له
ناوچه شاخاوی به کانه وه، دهستی پی کردوه . . له م بوچوونه شم دا، پشتم

یه زیدی به کان، که به شی هه ره زوریان کوردن، هه تاوه کو نیستاش له
باکووری عیراق له شوینه شاخاوی به کان ده ژین و، هه ندی کیشیان له
ده ره وه ی عیراق ده ژین . دوو کتیبی به نه رخیان هه به :

۱- جلوه، که شیخ عدی کوری مسافر^(۱) [۶۷ک / ۱۰۷۴ ز - ۵۷ک /
۱۱۶۲ ز] «دای ناوه وتنی داله بنج و بناوان دیری یه زیدی به کان ده دوی»^(۲) .
۲- ته وی تریان «کتیبی رهش هه»^(۳) . هه ر دوو کتیبه که به زمان کوردین .

یه زیدی به کان له و باوه رده دان، که «مه له ک تاووس» خواوی هه ر
(شه تیان) ه، بویه ده ی به رستن و ریژی له ده گرتوونی نزیک ده که و نه وه،
قوربانی پیشکه ش ده کن . یه زیدی به کان له و دوو کتیبه به نه رخه دا، زور
ته فسانه و حیکایه تی نووسراوه وته چنی (ته خبار) ی ده ماده م گه ر راوه یان بو
به جی ماوه .

یه زیدی به کان جه ژن دیری خویان هه به، که به ناو بانگتر یان جه ژن
(سه ری سالی)^(۴) ه، ته وان تریش ته و جه ژنانه نه که به لاسایی و نو پینه جه ژن
موسلمانه کانو مه سیحی به کان و هریان گرتووه، چونکه دراوسی بوونو
چاویان بر بویه ته نه ری بی کومه لایه تی په کدی .

زانایانو تویره ره وه کان له سه ر ناوانی بنجینه ی خواوه نند (مه له ک
تاووس)، بیرو راو بوچوون جیاواز جیاوازیان هه به . له بهر ته وه گه ی
بوچوونو بیرو راوی پچر پچر هاتوته گوری بو ناتوانی به ته واوی پشت
به هیچ لایکیان به ستری . به لام به یی بوچوونو چاره سه ری خوم - له دوا
لیکولینه وه، چوونه خواره وه بو قولایی کیشه که له رابوردوویکی
فره کوندا، له هه ریمی باکووری عیراقو ته و هه ریمانه ی که دراوسی به
عیراقن و به گه ران به دوا ی ره گه ته فسانه یی به کان داستان نه ورۆزدا، بوم
روون بوته وه، که هیشتاوه کو زور بابه تی گرتگ هه به به گیانگی زانستی
چاره سه ر نه کراوه، بیرو راویکی ته پچری به به لگه و مه نتیق دار یژراو،
له سه ر ته مه نه هینه راوه ته کاپه وه . هه تا بتوانی کیشه که ی له به ره ته دا پی
چاره سه ر بگری . جاری ته وتو هه به بیرو راکان لیل و نادیارن،
سه رچاوه کانیان ده ر باره ی شوین و کاتی په دابوونو گوری یی یونیه ی زه بی

به به لگه‌ی زانستی و باوهری مه‌نتیقی به‌ستووه، سه‌بارت به‌وکه‌نم ههریمی له سه‌ده دیرینه‌کاندا، له هه‌موو ههریمه‌کۆنه‌کانی تری عیراق چرتر بووه و خه‌لکیکی فره‌دیرین و سه‌ره‌تایی تیدا نیشته‌جی بووه. نه جاله‌به‌ره‌وه‌ی که نه‌و خاکو بایه (ژینگه‌یه) له‌بار بووه بو‌خو‌راکی رووه‌کی و گیانه‌وه‌ری، نه‌و خه‌لکه‌سه‌رتایی‌یه‌ی که به‌کوکر دنه‌وه‌ی شمه‌که‌وه‌به‌ریوه‌چوون، له‌سه‌ری ژیاوونوگوزهرانیان کردووه‌جگه‌له‌مه‌ش نه‌شکه‌وتو که‌فری سروشتی‌یان به‌ده‌ست که‌وتووه که‌تی‌دا هه‌ل‌بکه‌نو له‌کاتی سه‌رماوگه‌رمادا رووی ق‌بکه‌ن، وه‌ک نه‌شکه‌وت: شانه‌ده‌ر، هه‌زارمیرد، زه‌ری، جرمو... هتد. له‌نیو نه‌و نه‌شگه‌وتانه‌دا پاشماوه‌ی ئیسقان و هه‌ندی شوینه‌وه‌ری دو‌زراودر هه‌ل‌کۆلینی زه‌وی و لیکۆلینه‌وه‌ی شوینه‌وارناسه‌کان، وه‌ک: گاروود سولیکی، سپایزر، مورتکان، سیتون لوید و چه‌ندان‌دی، نه‌وه ده‌گه‌یه‌ن که‌ مروف به‌ره‌وه‌ی زنجیره‌گۆرانیکی هیدی هیدی به‌سه‌ردا هاتی، له‌و شوینه‌دا ژیاوه...

کاتی که‌خه‌لکی کۆمه‌ل‌کۆمه‌ل له‌چیاکانه‌وه‌دا ده‌کشان بو‌ناو‌دوله‌کانوله کۆمه‌لگای بچو‌ل‌دا نیشته‌جی ده‌بوون. نه‌و کۆمه‌ل‌گایانه‌به‌گۆترین گۆندی جوتیاری داده‌نریت له‌گیتی‌دا، به‌تایه‌ت له‌دوا نه‌وه‌ی نه‌و کۆمه‌ل‌خه‌لکانه‌ توانیان هه‌ندی رووه‌ک برۆین و هه‌ندی گیان‌داری کۆی ده‌سه‌مو بکه‌نو قیری کشتو‌کال ببن و به‌شی خو‌یان خو‌راک بیکه‌وه‌بن.

له‌پاشا باوهره‌یو ماوه‌پشتاوپشته‌کانیان له‌ته‌ک نه‌و نه‌فسانه‌و شاهه‌نگه‌ به‌هاری‌یه‌ی که‌ به‌بۆنه‌ی چه‌ژن سه‌ری سانه‌وه‌ده‌گێردا، له‌ری نه‌وه باکووری‌یه‌که‌انه‌وه‌ بگۆزیرینه‌وه. نه‌و نه‌وانه‌ی (وه‌چانه‌ی) که‌ له‌هه‌ریه‌ شاخاوی‌یه‌که‌انه‌وه‌ له‌باکووری عیراقه‌وه‌روویان کرده‌هه‌ریه‌ده‌شتی‌یه‌پر له‌زه‌لکاوه‌کان له‌ده‌شته‌نیشتوه‌که‌ی خواری عیراق، که‌ ناویان ناو‌لات، یان زه‌وی سۆمه‌ر [کي-ین-گی Ki-en-gi] زه‌وی ده‌وه‌ن و بیه‌لان... ته‌وراتیش بی‌ده‌بیزی «خاکی شه‌نعار».

سۆمه‌ری‌یه‌کانیش به‌رده‌وام بوون له‌به‌جی هینانی شاهه‌نگی چه‌ژن سه‌ری سالی «زاگموک Zagmok»، هه‌ر نه‌و نایزو هیماره‌و هه‌شتانه‌یان به‌کارده‌هینا، که‌ له‌هه‌ری باکووری‌یه‌که‌انو سۆمه‌ری‌یه‌که‌انه‌وه وه‌ریان گرتبوو، چ به‌لاسی کردنه‌وه، چ به‌وه‌گرتن، چ به‌کارکردن.

نه‌وجا دو‌ان له‌چه‌ژن سه‌ری سالی یه‌زیدی‌یه‌کان (سه‌ری‌سال) و باسکردن کاته‌که‌ی خو‌اوندی هینا «مه‌له‌ک تاووس» که‌ له‌م چه‌ژنه‌دا، له‌سه‌ر زه‌وی به‌ده‌ره‌وت. وه‌ک «کتیبه‌ره‌ش» بو‌مان ده‌گێرینه‌وه، بو‌نه‌وه‌ی «موسا» قه‌ومه‌که‌ی عیراقی‌یه‌کان، له‌زۆلم و زۆرداری فیرعه‌و نو‌هیزه‌ چه‌په‌له‌ی زرگار بکاتو فری‌یان بداته‌ده‌ریاوه (ده‌ریای سوور).

یه‌زیدی‌یه‌کان له‌باوهردان، که «مه‌له‌ک تاووس» ی خو‌اوه‌ندیان، خو‌اوه‌ندیکی نازاردراوه‌و، خوای خیر و خوشی دووری خستۆته‌وه‌و لای بردووه، نه‌مه، به‌پنی ق‌دوانینی نه‌وان. وه‌ک ماموستا الحسینی ده‌بیزی: «فرشته‌ی ده‌رکراوه» و خوای شه‌ر (شه‌یتان) ده‌نوینی. له‌به‌ر شه‌وه‌به‌ لایانه‌وه‌ ناخۆشه، ناوی شه‌یتان به‌یتری.

وه‌ک له‌مه‌وه‌به‌ر گۆتمان، به‌پنی بو‌چوون نیمه‌ناوانه‌که‌ په‌یوه‌ندی به‌جه‌وه‌هه‌ری خو‌اوه‌رستی یه‌زیدی‌یه‌که‌انه‌وه‌هه‌یه، که‌ ده‌گه‌رینه‌وه‌بو سه‌رده‌میکی هه‌ره‌دیرین له‌رابوردوودا، نه‌مه‌یان به‌ره‌ت و سه‌ره‌ل‌دان ناوانی «مه‌له‌ک تاووس»ه، به‌پنی بو‌چوون خو‌م ده‌گه‌رینه‌وه‌بو ته‌وته‌می و مه‌له‌ک تاووس له‌رابوردووییکی هه‌ره‌کۆندا ته‌وته‌می کۆمه‌له‌یه‌ک بووه، که‌ باوهریان به‌نایینه‌ سه‌ره‌تایی‌یه‌ کۆنه‌کان هه‌بووه. ته‌وته‌مه‌که‌یان گۆردراوه، سه‌بارت به‌وه‌ کوشتن و ناوه‌یتان حه‌رام بووه‌و ناتوانی له‌گۆشته‌که‌ی بخوری، مه‌گه‌ر له‌ناهه‌نگیکی نایینی به‌کۆمه‌ل‌دا نه‌بیت، بو نه‌وه‌ی بچینه‌ناو له‌شی هه‌موو لایه‌که‌وه. هه‌تا هه‌موویان وه‌ک یه‌ک خیری ل‌بینن...

تو‌زیننه‌وه‌ له‌باوهره‌که‌ سه‌ره‌تایی‌یه‌ کۆنه‌کان به‌په‌رتوبلاوی کاریکی گرنگو پنیسته‌بو نه‌و چه‌اره‌سه‌رانه‌ی که‌ نیمه‌به‌دوای‌دا و یلین و ده‌مانه‌وی شتی‌ک له‌م باره‌یه‌وه‌هه‌ل‌بکه‌رین.

ئه‌وه‌لیاتی نایینی سه‌ره‌تایی‌و نه‌و ئالو گۆرانیکاری‌یه‌ی که‌ به‌سه‌ری‌دا هاتووه

بیر و رای به‌شی هه‌ره‌ زۆری زاناکانی کۆمه‌ل‌ایه‌ی نه‌نرۆپۆلۆجیاو، نه‌نرۆلۆجیاو، میژووی کۆنو نایینه‌به‌راوردکاری‌یه‌کان له‌سه‌ر شه‌وه‌ پینک‌هاتوون، که‌ نایینی سه‌ره‌تایی‌ به‌خو‌ی هه‌ردوو به‌شه‌که‌یه‌وه «باوهره‌که‌کان» ته‌تبیقاته‌کان «وه‌ک یه‌ک، نه‌توانراوه‌ له‌لایه‌ن په‌گه‌زی به‌شه‌روه‌ له‌هیچ پارچه‌زه‌وی‌یه‌کی ئه‌م سه‌رزه‌مینه‌دا. گه‌رچی به‌سوکت‌ین شیوه‌ش بو‌ویت، بایه‌خی بی‌یدریتو به‌کاربه‌یتریت... نه‌و زینده‌وه‌ره‌ به‌شه‌ری‌یه‌ سه‌ره‌تایی‌انه‌و، نه‌وانه‌ی که‌ له‌سه‌ر نه‌ستیره‌که‌مان (زه‌وی) له‌شیوه‌ییکی سه‌ره‌تایی‌و کۆی و ناشی له‌تاریکی‌دا ژیاون، هیچ شتیکیان ده‌رباره‌ی نه‌و باوهره‌که‌و ته‌تبیقاته‌ نایینی‌یا نه‌. به‌هه‌زاران سال له‌مه‌وه‌به‌ر، نه‌زانیه‌... مروفی په‌کین (سینان‌روب)، که‌ سه‌ره‌ل‌دان و هاتنه‌گۆرینی به‌نیو ملیۆن سال پ. ز. داده‌نری، به‌کۆترین ده‌سته‌مروف ناوده‌برین، که‌ ئیسقانو هه‌ندی شوینه‌واریان دیتراوه‌ته‌وه (دو‌زراوه‌ته‌وه)... هه‌روه‌ها مروفی جاوه (پیشکات‌روب)... وینه‌ریزی (نه‌سه‌ورات) باوهره‌گی هینتاوه‌کو له‌نیو نه‌و دوو کۆمه‌له‌دا سه‌ری له‌نه‌دا بوو، به‌لام مروفی

نیاندرتال - میژووی سهره‌لدان به زوری ده‌گه‌پیشه‌وه بوسه‌دهی سه‌هول‌به‌ندان دو‌ه‌مین [۴۵۰/۱۰۰ - ۱۰۰/۱۰۰ پ. ز.]، له‌تک سهره‌لدان هندی سهره‌تای وینتریژی باوه‌رگه‌یی ساویلکه (ساذج) که‌وته‌کاپه‌وه، مروئی نه‌شکه‌وتی شانه‌دهر [۵۰ - ۶۰ هزار سال پ. ز.] ده‌گه‌پیشه‌وه بو‌هی کومه‌له مروئیکی نیاندرتال، له‌پاشا‌تم باوه‌ره‌نه‌به‌کامه به‌ره‌به‌ره که‌وته‌گه‌شه‌و‌گوران له‌سه‌دهی مروئی نوی‌دا، که‌به‌مروئی زیر ناوده‌بری (Homo Sapiens) و له‌سه‌دهی به‌ردینی نوی‌دا، که‌مروئی کروماتیون [CRO-MAGNON] وینسه‌ییکی شه‌وه‌ده‌رونو سهره‌لدانیان له‌نیوان (۴۰ - ۳۰ هزار سال پ. ز.) ق‌ن‌ناپه‌ری . . . له‌پاشانو له‌سهره‌می‌تم جوزه مروئیانه‌دا، هندی زینده‌وه‌روگیان له‌به‌رو ووه‌کی کیوی ده‌شته‌کی مالی‌کرانو له‌زه‌وی‌وزاردا چینران (له‌ده‌ور و به‌ری ۱۰ هزار سال پ. ز.) نه‌وجا‌تم مروئی ژیر و به‌سه‌لیقه‌به‌ده‌ستی کرد‌به‌به‌ره‌مه‌هینان خوراک‌ی خوی مه‌تایی‌پیزی له‌کول خوراک خر‌کردنه‌وه‌و‌گوران به‌دوایا‌دا بیته‌وه . له‌دوای نه‌وه‌ی که‌توان به‌ته‌واوی شه‌و‌تامیرانه‌ی که‌پنویستی پی‌ده‌بیت له‌کاره‌که‌ی‌دا، دروستی بکات . . . هه‌رچه‌ند نه‌شی‌توان بگاته‌پویه‌ی سهره‌کوتن له‌به‌ره‌مه‌هینان‌دا - مه‌تا به‌ته‌واوی ده‌ستی نه‌دایه‌کارکردنو‌جوله . . . دیاره‌ته‌و‌کارکردنه، گه‌شه‌ی به‌میشکی‌داو، ناسوی بیر‌کردنه‌وه‌ی ره‌ها‌کردو فی‌سری کشتوکالو‌به‌خی‌کردن زینده‌وه‌ر (زینده‌مال) و پیشه‌و‌بازرگانو نووسینو هندی سهره‌تای زانیاری و زانست بوو، وه‌گه‌ییشه‌پله‌ی زیاری (حضارة) و شارستان . . .

تویزیننه‌وه‌ی نه‌ترو و بولوجیاو، نه‌تولو‌جیا هینا بو‌ئه‌وه‌ده‌کن، که‌گه‌لانی سهره‌تایی گیتی - به‌پن جیاوازی، وینتریژی باوه‌رگه‌ی نه‌به‌کامیان تیدا دهر‌کوت . . . به‌لام له‌به‌ر لاوازی و نه‌توانینیان دزی سر‌وشت بوسه‌ستن، په‌نایان برده‌به‌ر خدیایی به‌بیت مه‌تایاریده‌یان بدات له‌دروستکردن نه‌فسانه‌و‌خه‌رافیاتدا . . . خدیال به‌نایابکاری‌یه‌وه‌که‌وته‌گه‌شه‌و، سهره‌لدان له‌لای نه‌و‌گه‌له‌سهره‌تایی‌بانه‌وینتریژی فه‌نتازی بیک‌هات دهر‌باره‌ی دیارده‌سروشقی به‌کانو‌ره‌گه‌زه‌سادی‌به‌کانو هه‌ر شقی، که‌ده‌ور و به‌ری ژینگه‌سهره‌تایی‌به‌کان گرتبوو، هه‌روه‌ها شه‌و‌سهر‌چاوه‌رو‌وه‌کی‌وزیننده‌وه‌رانه‌ی که‌پاویان دهر‌کردنو له‌سهری ده‌ژیان . . . فردریک ئنگلیز نووسیه‌وه‌ده‌بیژی: «ناین له‌سه‌ده‌سهره‌تایی‌به‌کان‌دا په‌یدا‌بوو، له‌وینتریژه‌کانی م‌هدمی گیل و نه‌زانو بیر لیل و هیچ له‌بارا نه‌بوو، دهر‌حق به‌سروشقی خویانو دهر‌باره‌ی شه‌و‌سروشته‌ده‌ره‌کی‌یه‌ی که‌له‌هم‌مو‌لاوه‌ده‌وری‌دابوون»^(۳).

نه‌و‌گه‌له‌سهره‌تایی‌بانه، باوه‌ریان به‌وه‌هینا - به‌هوی نه‌ندیشه‌ی نایاب‌ریزه‌وه، که‌هیزه‌کانو دیارده‌سروشقی‌به‌کان چواره‌دوریان داوه، هیزیکی جادوویی له‌هسته‌ده‌ری میتافیزیکی هه‌په‌و‌زاله‌به‌سه‌ر‌هم‌مو

شتیک‌دا، له‌به‌ر نه‌وه‌له‌نه‌نجامی لاوازی و گیلی خویانه‌وه - به‌پنی باوه‌ری خویان، نه‌و‌هیزه‌میتافیزیکی به‌ده‌توانی ده‌ستیان لی‌بوه‌شینی . . . له‌به‌ر نه‌وه‌لی ده‌ترسان نه‌کو ده‌ستیان بو‌به‌ری‌وزه‌بر‌وزه‌نگیان له‌ته‌ک‌دا بنویستی . . . بو‌به‌ره‌به‌ستی شه‌مه‌هاتنو یاساییکی توندوتیژیان دهر‌بسه‌ری خواردنو‌کردنیان بو‌خویان‌دانا (ری‌یان له‌هه‌وسه‌ری به‌ک‌گوشتی‌گرت . . . ری‌یان له‌ژنه‌هینان له‌خزمو‌خویش و خو‌خینی‌گرت (ENDO GAMY)، ته‌نیا ری‌یان‌دا ژن له‌بیگانه (Exogmy) به‌پن^(۴) . . . سهره‌لدان . تم باوه‌ره‌ناکامه‌له‌سه‌راوه‌به‌ژیری‌و‌پیشه‌کوتنی مروئی‌هوشیاری مروئی نوی‌وه، مروئی زیر (Homo Sapiens) له‌کار و کردنه‌وه‌و‌ژیان کومه‌لا‌په‌ت‌دا، له‌دوای نه‌وه‌ی هیزی میشکی که‌وته‌اگه‌شه‌کردنو له‌نگه‌رگرتن . . . توانای مروئی له‌بیر‌کردنه‌وه‌ی رووت - دا، که‌وته‌دهر‌کوتن، له‌خدیال‌کردنه‌ودا، له‌فه‌نتازی‌دا، که‌به‌پن‌نه‌وانه‌نایابکاری (الابداع) نایه‌ته‌دی . به‌لام به‌هوی کم‌توانایی و ناشتی‌و‌کم‌شاره‌زایی له‌کارکردن‌دا، ده‌بو‌و‌کاری فه‌نتازی له‌واقع‌دور‌بخه‌ریته‌وه، شه‌مه‌ش بو‌به‌هوی نه‌وه‌جیاوازی‌به‌ک‌بکه‌ویته‌نیوان ته‌سه‌وره‌خورا‌قی‌به‌کانه‌وه، سه‌باره‌ت به‌وه‌که‌کاریکی واقیعه‌و‌کار له‌چاره‌نووسی مروئی‌ده‌کات^(۵) . . .

لی‌کولینه‌وه‌زانستی‌به‌کان وا ده‌گه‌به‌پن، که‌که‌له‌سهره‌تایی - به‌کان، گه‌بیش‌تونه‌ته‌چوار شیوه‌له‌بیر‌باوه‌ری‌تایی‌دا، وه‌تم‌شیوانه‌ش له‌نیو نه‌و‌گه‌لان‌دا ترنجوانه‌ته‌ناویه‌کترو، جوی‌کردنه‌ویان له‌به‌ک‌دی، تو‌زی گرانه‌چونکه‌به‌ره‌ق‌ماددی، خدیاله‌کانیان خوی له‌خوی‌دا‌جوی‌جوی‌به‌به‌هه‌ر حال شه‌مه‌هه‌ر چوار شیوه‌که‌به‌وه‌به‌که‌به‌که‌لی‌یان ده‌دوین :

۱- شیوه‌ی جادویی (Magical) :

تم شیوه‌ی دیارده‌کاتو هیزه‌کبان سر‌وشت به‌وینته‌ی میتافیزیکی لی‌ک‌ده‌داته‌وه‌وه‌ول‌ده‌دات شه‌هیزه‌سروشقی‌بانه‌و‌دیارده‌کان به‌پنی ماره‌زوی مروئی بخاته‌به‌ر بار، وه‌ک‌هندی‌به‌کان نه‌گه‌ر باران نه‌باری‌و‌داوای باران‌بارین له‌خوای‌گه‌وره‌بکن، ده‌هین سهربانی خانووه‌کانیان به‌ئاو، ناو‌رشین‌ده‌کن . . .

هه‌روه‌ها‌کوره‌کانش نه‌گه‌ر‌هه‌ر‌سانی، له‌هه‌ر‌ناو‌چه‌ییکی ولاته‌که‌یان - په‌تایی‌ه‌ی‌گه‌رمیان، دهر‌نگه‌بیساری، ده‌هین بو‌وکی دروست ده‌که‌نو ده‌ی‌پرا‌زیننه‌وه‌و‌جاسا‌وه‌ری‌گونله‌که، یا شار‌و‌چکه‌که‌به‌خویانو منداله‌کانیان‌وه‌بو‌و‌که‌که‌هه‌ل‌ده‌گرتنو ده‌چنه‌ده‌ری‌و‌له‌خوای‌مه‌زن ده‌پارینه‌وه، که‌پارانیان بو‌بیارینی مه‌تا ده‌غله‌کانیان وشک نه‌بیت، زور جاره‌ده‌سته‌جی‌ئاو‌ته‌که‌یان ها‌توته‌دی . به‌م‌بو‌و‌که‌ده‌بیژن : (بو‌و‌که‌به‌پاران) . . . (گوره‌ر) .

ب - فتیشی (Fetishism) :

هه ننگاوی یاسای خیلا په زو هوزا په تیرهوه هه په له هه ننگاوی خوراك كو كړدنه وپراووشكاردا^(۱).

تهوتم ورك خواوهند نا په رستری، په لكو به باوه رگه، یان خویشیكي په ریز، یان براییكي مه زن، یا هه رشتیكي به ریزی دی - وه كو له مه وپه ر گومان، داده نری. له تهوتمه می دا، [تابو Taboo] كه به بنه چه وشه ییكي پولیزی - مالیزی په ری له خه لکی په شو رووت ده گری، كه شمه کی پیروز - تایه ته په گیانو خواوهند، بخونو ری نادا تهوتمه پكوزن، یان یخون، مه گه ر له هه نندی كات دیاری كراودا نه بیته، وهك زیافه ق تهوتمه می.

پیگومان په رستنی «آه» هول، له میسری فیرووزو گای بالدار له كن لاسوری په كانو تاووس له لای په زیدی په كان له پاشماوه می تم ته سورا ته وه ماوه ته وه، چونكه سرچاوه كان خوراك، وهك رووه لكو گیاندار ده شیت له ناو پچنو نه میتن - ته گه ر سنوری بو پاراستیان دانه نری، له بهر ته مه احرام كړدن [تابو Taboo] یان هیناوه ته كایه وه و كړدو یانه به (پیروز) بو (په رستن)، هه تا كمس توختیان نه كه وی ده ستیان بو نه بات.

نه صیم نه رج ده یزی: «تهو خیله سر تایی یانه، ویستویانه ژبان هه نندی گیاندار دیاری كړا پیاریز، هه تا له ناو نه چنو ز او زنی پكن. هه ر خیله گیاندار یكي بو خوی هه لیزار دووه و كړدو په به خوشه ویستی خوی ری نادا به هیچ كه سی یكوزی، یان گوشته كه می بخوات، مه گه ر له ناهه رگتیكي فیلی تیایه تدا، كه تاكه تاكه كان خیله كه هاو به شی نیدا پكن، هه تا گیان پیروزی لایته به گیان كومه ل بیته. له بهر ته وه نهو ناهه ننگانه بوونه جه ژنیكي فیلی و، تهواوی خیله كه نهو گیانداره یان خوش ده ویستو به رگیان له پیسته كه می دروست ده كړدو، له بهر یان ده كړد^(۲).

وه نهوهی شایان سر نه چدانه، په زیدی په كان له جه زن گه ورمدا «جه زن به كومه ل» له روزی چواره مدا ناهه نگیكي به كومه لیان ده گپرا، پی ده گوترا «سماط چلمیره»^(۳) هه موویان له و خوار دنه یان ده خوارد) كه بو گیشیان لاماده كرابو.

بیر و باوه ری (تایو) بهر له په رستنی تهوتمه می په میدا بووه له ناو شیوه كان دی په رستن دا بلا بوته وه^(۴). تایو هه ر به رده و امپوو، (خوی له) زو ترترین هه ریكه كان گوی زهوی دا، داكوتا.

د - گیانه وهری (روحانی AMIMEISM) :

شیوهی چواره می بیر و باوه ری سره تایی، نهو بیر و رایه، كه باوه ری به ژبان وهری ماده می هه په و باوه ری په وش هه په، كه هه رچی له م بوونه ورمدا (كون) دا هه په، به لكو له بوونه و خوشی دا، گیان هه په و تیی دا

فتیش شتیكي وشكو نه بزپوه، كه له سره تایی په كان باوه ریان وایه، كه فتیش توانای جادویی تیدا په و ده توان بو پاراستنی خواوهند كه می و پاراستن دای به كاری بیئی. وه له دواړو ژدا ده گوردریت بو بتو پته په رستی، وهك [خواوهنده كان عه رب: یعوقو یغو شو هند: .]، نو شتمش ناو عه ربه دیرینه كان دا، ناوونیشانه ییكي هه بووه، هه روه ها (عوزه) شو (ته میمه) ش. كه بریقی په له مووروی، یان كوزه كه په ك، یان شمه کیكي دی له و جوزه، ده گری به ناوشان مر وندا، یان سره یالو قول دا، یان هه ر شونیكي دی دا بو پاراستنی له چاوی پیسو به د، یان گیان شه رازو رتاوی.

هه تا ته مروض مووروو كوزه كه می شینو ددانه گورگنو بو خورو، پیروزه، هویكي پاریزه رو بلاوه له نیو مر وندا، وه كو دیار ده په ك خوی ده نویی له ناو كومه ل، یان جه ماوه ری دواكه و تودا. چونكه پاشماوه ی باوه ره تایی په كان سره ده مه كونه كان (فتیش) ه.

ج - تهوتمه می (TOTEMISM) :

گمپیش، په یوه نندی به یاسه كه مانوه هه په و، تم ناوانهش له وشه ییكي هندی - ته مریكه په وه هاتو ته گوری و اتای ره گز، یان خیل ده گه بن. نه روه ها په یوه نندی تاكه تاكه می تهوتمه ییكي دیاری كراوه و پنج په ست به وه چه ییكي هاو په شوه ده گه بزپو نهوه ده رده خات، كه نهو تهوتمه تاییه ته په وان (واته به و خیله، یان ره گزه). په یوه نندی په كه یان، په نندبواری (صلاته) می به خوینه وه زیه، واته به هوی خویی خوشایه تی په یوه نه به سترون به په كه وه، به لكو په یوه نندی په كه یان له نیو په كتر دا له ری جادویی په وه هاتووه و به تهوتمه كه می خویشانه وه (گیاندار بیت، یان رووهك) ده په ستیه وه.

باوه ری لاییی له تهوتمه می دا، ته تیا هه ر گیاندار، یان رووهك ده گریته وه له شیوهی جادو وداو به بالادهستی خیل (سهرگه وری خیل) و پاریزه رو، پیشكه شكری خیر و بهر كه شو شادی داده نری. تهوتمه كه ده گریته هیا بو خیل، یان هوزی و له لایه نهو خیل و هوزوه له شیوهی (بت) دا، ده په رستری و ده چینه شیوهی نهو گیانداره، یان رووه كه وه، وهك تاووسی په زیدی په كان، كه له شیوهی بالنده په كدا به. وه هه نندی له هندی په كان ته مریكا، كوله كه ییكي تهوتمه می (Totempole) له بهر مهاله كه می خویشاندا ده چه قین، كه په نیگاری تهوتمه می هه ل كوتر او، یان وپته كیشراو وازیتراوه تهوه. سهر هه ل دان بیر و باوه ری تهوتمه می په یوه نندی به ده ر كه وتی

بهرده و امه . چونکه له و باوه پردایه ، که گیان بریره و یکی زینده گی بریکو بیکه بو بوونه وهریش ، له بهر نه وه هندی پنی ده بیژن : «باوه پری زینده گی»^(۱۱) سه بارهت به وهی که مروفه سهره تایی به کان خویمان خستبووه ژیر چاویری خویمان وه ، یارمعت نه وهی دان ، که وان ته سوور بکن . گیان ده جوئی و ده نگیشی مه به . گیان له جهسته (لهش) : ده چینه دهره وه له کان نووستندا ، ده گهر پته وه بوئی . هره وه ها گیان له بهر دودره خسته کان ، له دوا مردنو وشک جوون ، جار یکی دی ژیان بو ده گهر پته وه . نه مه یاریده هی نه وهی داون له ته سه وری گیانه وهری (الروحي) خویمان بگن له هموو شتیگدا .

ئاسه واری بیره و باوه ره سه ره تایی به کان له لای یه زیدی به کان ؟

بگومان بونییهی زهینی دیرینی کورده کان هیچ له بونییهی زهینی دراوسی به کانو که لان هاوسی یان له هه ریمه که دا ، دواکه وتوو تر نه بووه ، له هینانه دی و دا هینان ته سه وراتن فتنازی دا . بووردبوونه وه له و سر وشت گوربان گوره ، که له وهرزه کان سالدا به چاویانه وه رووی ددها . وه هره وه ها نه وه پیه ونه دی به کومه لایه تی بهی که له نیوانیاندا هه بوو ، تاییدت به خویمان بوو ، مه گهر به ریزه بیکه که م جیاوازی هه بوو بیت له شیوهی ژیان هه موو کومه له یه دا ، له رووی بهر مه م هینانو جوداوازی له مسته وای گوربان بهر مه می هه ره یه کیاندا . نه مهش له بهر نه وه بووه چونکه بهر مه هینانو مسته وای که شه کردن ، په یوه ندی به مسته وای و شیارو ههست کردنه وه هه بووه . وه نه گهر هه تاوه کو نیستا نه تو انرایت ده فیکه نووسراو (تومار کراو) به زمان کوردی چنگه بکه وری وراوردووه کوردی یه که هی

له دیریندا ، بیره و بیکه پته وه ؛ به ناچاری نه مروفه پشت به و سه رجوانه ده به ستین ، که به زمان کوردی نیر و شتیان تو مرده گرین دهر باره هی کوردو به پیوانه ی مه نتیق هه نندی سه ره نه نجایانمل هه لده هینجین ، له نه نجامی نیورپته نه و گوربانکاری - بهی که به سه ره مروفه دا هاتوو له ژیانو گوزهر اندا ، هه ره ها میژووی که لان دراوسی . له ناخری دا ده که پته نه وه ، که کورده دیرینه سه ره تایی به کان ، نه وانیش دیسان ته سه وراتو خه یالاتو په رستگه و باوه رگی سه ره تایی نه به کامی خویمان هه بووه ، هه ره وه که ده بیین هه نندی شوینه واریان هه تا نه وروش وه ک خویمان ماونو پاریزراون ، وه ک پاشماوه کان باوه رگی کان رابوردو ، که بهر له وهی مادی بهت روویدات ، نه مان هه بوونوری خوشکه بوون بو هه نگانان له کومه لگه ی هاو به شی به وه (مشامی) بو کومه لگه ی چینیات . نه و جا به پنی نه مه باوه رگی سه ره تایی به کونه کان ده که ونه بهر لیشاوی گوران هه لگه بوو دا گهر ، جگه له وهی چنگیش براوه بو وهر گرتن و چینه وهی شمه که له کومه لگاکان دراوسی ، که نه وان گوراوتر و پیشکه وتوو تر بوون . به لام

نه و پاشماوانه ی که له باوه رگی یه زیدی به کانه وه سه ری هه لدا بوو ، به وینه بیکه گشتی ماون پاریزگاری جه وه هری خویمان کردوو ، وه ک :

- ۱- خوای شهر (شهیتان) ، چوته شیوهی (تاووس) وه ، که بالنده به که و پیه به کان له پنی مرای ده چیت (مه له ک تاووس) = په رستی ته و ته می^(۱۲) .
- ۲- باوه هینان ، که گیاو دهر وون ده چینه جه ساوه ره وه له گیانه وه ردا ده ژیته وه له رووه کدا سه ره له ده داته وه له مروفه دا - له دوا دهر باز بوون له جه سه دی مروفه دا ، له دوا ی مردن ، ده گهر پته وه^(۱۳) = په رستی گیان (گیانه وهری) .

- ۳- هه رام کردن خواردن رووه ک (کاهو) ، که لهرم ، قهرنایت ، هه نندی سه وزه کوله که^(۱۴) و گزوشی گیانداران (بهرازو) ، مسامی به خوئی گشت جوهره کان به وه ، کار مامزو ، که له شیر له شیخ و دستو پیوه نده کان هه رامه ، بو ریزگرتن له شیخ و دستو پیوه نده کان هه رامه ، بو ریزگرتن له خواوه نده که یان (مه له ک تاووس)^(۱۵) = په رستی ته و ته می .

- ۴- به پیره و زانی هه نندی دهره ختی دیار بیکراو (په رستی گیان)^(۱۶) .
- ۵- نا هه نگی به کومه ل (سماط چلمیره) ، له روژی چواره دپا له جه رن کردن به کومه ل (نا هه نگی ته و ته می)^(۱۷) ده گهر دیت = په رستی ته و ته می .

گه وه هری بیره و باوه پری یه زیدی به سه ره تایی به کان خو جی به یه و با زهیر بوون ساله های سال خراوه ته چوار چینه ی کار تیکردن دهره کی و دراوسی : نیرا و . . . هتد .

ماموستا عبدالرزاق الحسینی دهر باره ی نه و شمه کانه ی که له یه زیدی به کان قه ده که راون ، ده بیژی : کاهوو ، که لهرم قهرنایت و هه نندی سه وزه که به پیسانی مروفه په بیین ده کرین ، خوار دنیان بو یه زیدی به کان هه رامه . . .) ، وه که ده بیین هه رام کردن هه نندی خوارک به نده به په بیین کردنه وه . نه مه په لپیکه دواکه وتوو وه هیچ دادتی به یه زیدی به کان نابه خشی ، چونکه فاسولیاو لوییا ، که د سامی سعید ناویان ده ختی به پیسانی مروفه په بیین نا کرین ، هه ره ها کدوو (کوله که) . نه وهی راستی بیت نه م شمه کانه ی که هه رامین ، پاشماوه ی بیره و باوه ره کونه کان بوو ماونه ته وه - له په رستی ته و ته مییه وه .

هه نندی بیره وراو فهره زیات ، دهر باره ی بنج و بناوان ناوانی مه له ک تاووس :

نه مین زه کی وا بسوی ده چیت ، که وشه ی (تاووس) له به زه تدا ، یونانی به و له وشه ی (تیسوس) وه وهر گیراوه ، که به واتای (خوا) دیت . مه سیحی به کاتیش له یونانی به وه وهر یان گرتوو له کتیه تایی به کانیان و سه له واته کانیاندا به واتای (خواوند) به کاریان هیناوه ، له پاشا به ره به ره گور دواوه هه تا بوته هاونا له ته ک بیژه ی (خوا) دا ، نه و جا یه زیدی به کان

لهوانیانهوه وەرگر تووهو بهسەر به ناوبر اوه که ی خویندا بر یوه^(۱۱۱)

ئهم بیر وراپهی ئەمین زهکی ئەو وتەپەیی خۆی پێ لیکەداتەوه، که دەبیزی: «پەزیدی پەکان کەرتوش دەبەنە پەر پتە که بیان، که له شیوهی بآئندە بەکداپە، پتیی دەگوتریت (مەلەک تاووس) وه لهو باوهرەدان، که ئەم خودایەیی ئەوان بەر له هەموو بووتەوهری (کائین) ی هەبووه له هەموو شویقی نامادەپە. هەر دوایەدوای ئەم بیر وراپەیی دەبیزی: باوهر پەکان پەزیدی پەکان له ئیرانهوه هاتوووه له (مانهوی) و زەرەدەشتی پەوه وەرگیراون. . . هەر وها لەسەری دەرواوتو دەنووسی: «پنج و بناوان ئایینی پەزیدی پەکان دەگەڕیتەوه بو مەزەپ (مانهوی)، وه بەپتیی حیکایەتکی دی دەگەڕیتەوه بو ئایینی زەرەدەشتی، چونکه پەزیدی پەکان خوشیان دان بەوهدا دەنێن، که دوو خواوەند هەپە پەرستی (خور) و، (شەیتان) بە پیوست دەزانن، وهک زەرەدەشتی پەکان، که پەرستو دروستو پیوست دەزانن. هەر وها باوهریان بە بوون (خوای شەر) هەپە، که زەحمەتو بەزەپ و بەزێ نایەتە کوتایی، دیسان باوهریشیان بە (شەیتان) هەپەوهو پ گومانن، که شەیتان بە تەنیا سەرچاوهی شەر و بەلایە، له بەر ئەوه پەرستی پیوست بو خواراستن له شەر و خرابەیی، دەترسین ئەکو پکەونه بەر شالاری زولم و زور داری. . .»^(۱۱۲)

ماموستا عبدالرزاق الحسینی باپەخی بە پنج و بناوان ناوانان (مەلەک تاوس) نەداوه، بەلام ئەو چیرۆک حیکایەتانی که له (مەلەک تاووس) دەدوین، دیگەر پتەوه دەبیزی: «پەزیدی پەکان وادەبینن ئەم بووتەوه (کون) له دوو هیز پێک هاتوووه. هیزی خیر و هیزی شەر. . . هیزی خیر، که (خوای مەزن)ە، بەسەر هیزی شەردا، که (شەیتان)ە، زالبوووه له دەسەلات (مەلەکوت) دەری هاویشتوووه. هەر و کوزە زەدەشتی پەکان باوهریان پەوه هەپە، که دوو خواوەند هەپە: خواوەندی خیر، که (هەرمزەدە) و، خواوەندی شەر، که (هەرمەن)ە. . . لیرەدا، وه بەپتیی پەزیدی پەکان، شەیتان له شیوهی فریشتەیی دەرکراودا. . . له دوا دەرکەدە که گەڕیتراوه ئەوهو کەوتۆتەوه موه کارو، مایە هەلگیرسانی هەموو شەر و ئازاوهو خرابەپە که. . . له بەر ئەوه خوینان له ناوهینان دوو پەریز دەگرنو، حیکایەت (ئادەمو و مارو تاووس) که له تەوراتدا هاتوووه بەسەری دا تەبیت دەکەنو وادەچیتە دلایانەوه، ئەو (تاووس) هەپە، که له بەهەشت دەرکراوه^(۱۱۳).

لەپاشا ماموستا الحسینی له جەژن سەری ساتی پەزیدی پەکان دەدوین دەبیزی: [پەزیدی پەکان وای بو دەچن (مەلەک تاووس) لەم پۆزەدا، واتە جەژن سەری سالداندا هاتۆتە خواری بو سەر زهوی بو ئەوهی موسا (ع) خۆی و هاوکارەکان له فریقلی ئەراعیتهکان رزگار بکات]^(۱۱۴). هەر وها دەبیزی: فریشتەیی له بەرچاوهو توو، له پیش ئەوهی له بەهەشت

دەر بکری، پتیی گوتر اوه (تۆسە فریشتە) له بەر جوانی شیوه که ی و قەشەنگی وینە که ی.

له لیکۆلینتەوه هەل سەنگاندن دانراوه کانی ماموستا ئەمین زهکی دا، که تاییەتن بە کار و باری کوردەواری پەوه، هەر وها ماموستا عبدالرزاق الحسینی، که پەسپۆرە له میژووی کۆنو باپەخ دەر بە کار و باری میژووی گشتی، هەر وها د. سامی سعید الاحمد، دەگەپتە ئەو ئەنجامە، که هەموویان لەو باوهر دان، که ئایینی ئیران کاری کردۆتەسەر بیر و باوهری پەزیدی پەکان. لەپال ئەمەشدا، ئایینی جولە که کانو مەسیحی پەکان ئیسلامە کاتیش تارا دەرەک کاریان کردۆتەسەر بیر و باوهری پەزیدی پەکان، سەبارەت بە شەیتانو تلووسو، چیرۆکی نەسرود. . . بەلام ئەویشیان دوویات کردۆتەوه، که زەرەدەشتی و مانهویش بەشی خوینان کاری گەر بوون. سەبارەت بەوه که پەزیدی پەکان خواوەندی خیر و شەریان لەلا پیرۆز بووه، له هەمان کاتدا، بە تاییەتو زیاتر باپەخیان داوه بە خوای شەر، که شەیتان له شیوهی (مەلەک تاووس) دا تە نەری بووه (واتە: نوینەری خوای شەر). . . هەر وها بە جیاواز، یان بە وینەیی راستەخۆ، یان ناراستەخۆ پەنجەیان بو تەسیراتی ئایینە کۆنەکان عیراق: دەرێز کردوه.

دەموزی، یان (تاووسی) دوو ناوانن بو پەک خواوەند. وهک له ئیمه روونە، وەلی هەل گەر و داگەر و رۆزگار بو تە هوی ئەوه بە رووانت و ابیترتی، که دووشتی جیاوازن، وهک له مەو پاش گۆزان له کار و گرتگی و مەرکزی هەر پەکیکیاندا رووی دا، بە بو تەیی دوو تایی زەمانو شوین. . . هەر چەند ئەمەش شتی لەو راستی بە ناگۆری، که هەر دووکیان - دەموزی و تاووسی، دوو ناوون بو پەک خواوەندو، هەر دووکیان له خوشی و شادی (له بەهەشت، یان گیتی زیندەوهرهوه) دوو خراوتەتەوهو کەوتوونەتە پور باری ئەشکەنجەو ناخوشی. وه ئەو روودانەیی که بەسەر گۆرانی ئاوانانو کاروبار و مەرکزی هەر دووکیاندا هاتوووه، لەدوای جیاپووتەوهی وهچە کانو دوو کەوتەتەوه یان له پەکتی تارا دەرەک کاری کردۆتە سەر ئەم گۆرانکاری پە. . . که کاتی سۆمەری پەکان له باکووری عیراقهوه گالیان گواستەوه بو باشووری عیراق، له شوینە لوی پە که شاندا دەست بەرداری ناوانانە که (ناوانانی دەموزی) نەبوونو پاراستیان. . . بەلام (دەموزی) له سەردەمی بابلی پەکاندا گۆرانیکی بەسەردا هاتوو بو بە (تاووز) لەکن سوپی پە حەزانی پەکان له باکووری سواریا. . . وه ئی کوردە کۆنانەیی که له ولاتە که ی خوینان نەجوولانو هیشتیانەوه. هەتاوه کۆنانانە که تووشی گەرداوی رۆزگار بوو و گۆردرا بە (تاووزی)، هەر لە میژوه (مەلەک تاووس) داهاات. دەشتوانین بلاین بە پێچەوانەوه راستەر: بەرەتی

ناوانانه که له پيش دا (تاووس - تاووز) بووه و به قهبر بوون سالو سردم گوردراوه به (دموزی). نه مه له تەك باوه رگه ی یزیدی به كونه كاندا ده گونجیت . .

وه نه بیت هیمای خواوه نده كان : (دموزی) سو مەری (تەموز) ی بابل و (تاووس) ی یزیدی و (تاووز) ی سو بیه حەران یه كانی ته نیا له ناوه ر و لدا له یه كه وه نزیكن ، به لكو هه تار اده ییكنی فرەش له رووی بیژه یی به وه له یهك ده چن . له بهر نه وه وا فرز ده كه ین ، كه هه ره كئی له دموزی و تاووس و ، تاووز له یهك رگه وه هاتوونه ته خواری و هیچ گیر وگرفتی له وه دان یه ، نه گه ر جیاوازی كه وتیته نیوان پینه كاته وه سه بارت به وه كه گ و رانكار ی یان به سه ردا هاتی و جیاوازی له گوگردن هندی پستدار ووی دای ، له نیوان هندی كۆمەنی دوور له یهك ، به پنی سه رده مو شوین ، خواوه ندی (دموز) ده توانی به زمانی كوردی بیژری (نوزشی ، تاوسی ، توزی ، تاووزی) چونكه پیتی دال ده توانی بگوگردینه وه به پیتی (ط) و (ت) ، هه روهك له ناوانانی شاری (داقوق) دا ، زور بهی خه لكه كه ی نه وی ده بیژن (طاووخ) ، یان (تاووخ) ، هه روهاله گوگردن شار وچكه ی دوزخور ماتوو ، ده توانین بلین (طوزخور ماتوو) و (توزخور ماتو) ، به لام پیتی (ز) ده گوگردنیت به (س) ، وه به پیچه وانه شه وه ده توانی به شاری (سەرد) بیژریت (زەرد) ، وهك هندی دلین : فلان زه عرتیه . . هه روه ها پیتی (م) ده گوگردنیت به (و) له زمانی كوردی دا ، وهك :

- وشە ی (نام) ده بیژریت (ناو)
- وشە ی (نیم) به (نیو)
- وشە ی (چام) به (چاو)

له م هه لسه نگاندن و به اور دكاری به وه ، ده توانین بلین : ناوی (دموزی) ده توانی به (تاووسی) و (تاووزی) گو بکری . . به دووری مه زانن ، كه وشە ی (تاووز = خواوه ندی تاووز) خواوه ندی حەران یه كان له وه وه كه وتیته وه . . گه رچی هاته خواره وه ی بیژه ی (تاووز) له (تەموز) وه هاتی زۆرت رینی نه چنی ، چونكه پیتی ئه لف وه رگبیراوی پیتی (م) له وشە ی (تەموز) دا . وه ده شیت ناوانانی (تاووز) له (تاوس) وه هاتیته خواری ، سه بارت به وهی كه هاوسین و ده توانی راسته وخو لئوهی وه ر بگریت ، چونكه نه وه هه ریمانیهی كه سو بیه حەران یه كان تیی دا نیشته جی بوون - وه كو له كتیی (حەران كوتاهه) هاتوو ، له نیوان رانو میدیادا بووه هه ر هه مان هه رین ، كه یزیدی به كان له دبیرترین زه مانه وه تیی دا نیشته جی بوون ، به لام ناوانانی (تاووس) له تەك ناوانانی (دموزی و ده موزی) یه كده گره وه ، كه بنچینه ی ناوانانی (تموز) ه . .

ده بیت نه وهش بزاین ، كه حەران یه كان ناوی (تموز = تەموز) به مانگی چوارم ده لین له سالنامه كه یاندا . . هه روه ها ابن اللدیم له (فهرست) دا

ده بیژنی : ته ورات به راشكاوی په نجه بو خواوه ندی (تاووز) به ناوی (تموز) وه براده كتیی . . به مه پنج و بناوانی ناوانانی (تاووز) ده خرنیه نیوان (دموزی) و تاووس) وه . به لام كیشه ی دانانی سنووری بو کامیاز راسته و ، کامیاز : له پش نه وی تر دا هاتو ته گو بزی ، له ناوانانی (دموزی و تاووس) ئالوزه و پیوستی به نیکولینه وه هه لسه نگاندن و ده راس . . ییكنی وردو به فراوان هه ی . . ره نكه نه و جیاوازی به ی نیوان دموزی و تاووس بو نه وه مان را بکتیی ، وا هه سته بکه ین ، كه دوو خواوه ندی جیاوازی به یه كتر هه یه . به لام نیمه وای بو ده چن هه ردو و ناوانانه كه هی یهك زانن ، چونكه دموزی له باكووری عیراق بهر له وهی بگو بزی رینه وه بو نیوسومهری به كان له باه روردا بهر ستر اوه . . له هه مان هه ر نیم دا بهر ستر اوه ، كه سه لهك تاووس هی تیا . . بهر ستر اوه . .

لیره دا كیشه ی چواندن مه لهك تاووس به ی بالنده ناسراوه ی كه پنی ده بیژری (تاووس) ده میتیته وه چاوه رینی چاره سه ره و پرسیا ریکیش سه ر هه لده دات نایا هه ل بزار دهنه كه له پیناوی گونجاندن شی به شتیكه ، له دوا نه وهی كه (دموزی) گوردراوه به (تاووس) ؟ یان ناوانانی تاووس ، له پاشماوهی بهر سته سه ره تایی به كونه كانه وه سه ری هه لداوه ؟ بالنده ی تاووس له زه مان هه ره كۆندا ته وته می بووه بو كۆمه له بهك ، كه له باكووری عیراق دا له روزان بهر ستنی سه ره تایی دا ژیاون نه و كۆمه له به ته وته مه كه ی خوئی (بالنده ی تاووس) پاراستوو وه ده سته بهرداری نه بووه و به قه بر بوون زه مان ، گرنگی و بایه خی پیناوه وه تا له لایان پیروز بووه كه وتوو نه بهر ستنی و به دل خوشیان ویستوو وه به چه ندان نه فسانه یان ده رباری تواناو هه بوون وزه تیی دا ، كه ده توانی وهی سزاو نه شكه نجه و نازار به خه لکی بگه یه تی دا ناوه ، له بهر نه وه خوی خیر لئی به فیتا كه وتوله به هه شت ده ری كرد . .

له بار یكدا ، كه ده بیژن (ته وته م تاووس) گوگردا ، یان بوو به خواوه ندیك شایان ریزو ، بهر ستن و بایه خی پیناوه تیتو له نیون حه وت خوداوه نددا خو به ده ربخات ، ناوانانی نه و خواوه ندیه به (مه لهك تاووس) له جیی خوی دایه . .

سه رچاوه كان و ده ركه ناره كان :

- ۱- زانسی به ناوبانگه محمد امین زکی كورته ی میژووی كوردو كوردستان ، كه ماموستا محمد علی عون له كوردی وه و كوردی به عه ربی - به عداد ، ۱۹۶۱ - ۲۹۷ ل هه روه با بنۆره :
- ۲- سامی سعید الاحمد ، یزیدی به كان ، دوو بهرگه - به عداد ۱۹۷۱ ز . .
- ۳- صدیق الدملوجی ، یزیدی به كان - موصل ، ۱۹۴۶ .
- ۴- ماموستا عبدالرزاق الحسنی ، یزیدی به كان - بیروت ، ۱۹۸۰ .

- عباس العزاوي، ميزووي يه زيدية كان - به غداد ١٩٣٥ .

- د. شاکر خصباک، عيراقی باکوور - به غداد ١٩٧٣، ل ١٨١-١٨٧ .

- ٢- خير الدين زرگهلی - الاعلام - بيروت ١٩٦٩، ١١/١٥ .

- ٣- محمد امين زکی - کورتهی کوردو کوردستان ل ٢٩٧ ودهرکه نارى ره نووس (١) .

- ٤- هه مان سه رچاوه، ل ٢٩٧، ده رکه نارى ره نووس (٢)، که به وینه ییکی گشتی له بنج و بنپاوان بوونه و ده رکه کان (الکائنات) و بنج و بنپاوان يه زيدية کان ده دوى .

- ٥- جه زن سه رى سال ده که وینه يه که م روژى چوار شه مه له مانگی نيسان دا، که يه که م مانگه له سالنامه يه زيدية کان .

- ٦- يه زيدية کان، ل ٤٢ .

- ٧- ف. انگلز، لودفيغ فيورباخ و کوتايى فهلسه فهى کلاسيکى ئەمان به (رووسى)، موسکو، ل ١٩٥٢، ٤٨، هه روه ها مارکس انگلز (به زمان هه ره به) موسکو ١٩٧٠/٤٦٢ .

- ٨- دينکى، فه ره نهنگى زانستى کومه لابه تى، گوپينى د. احسان محمد الحسن - به غداد ١٩٨٠ ده ربه رى هاوسه رى گوتشى (الزواج اللحمى): ل ١٢٣-٤، هاوسه رى ده رکه ل ١٣٣-٤ [مه به ست له هاوسه رى گوتشى نه وه به نايبت زن له قه وم خویشى نزيك و خيلى بهيترى، که له يه ک گوشت بن، واته خون و گوشتيان تیکه له به يه ک بوون (وه رگير) .

- ٩- ميزووي گشتى عالم، دانان ليژنه يه که له زانايان سه رفيت به زمان رووسى، موسکو ١٩٥٥، ٧٣/١. هه روه ها بنوره: وتاره که يه نيمه ده ربه رى فهلسه فهى وه ضمى - گولارى (آفاق عربية) سالى پينجه م ١٩٨٠، ١٥٧/٥ .

- ١٠- د. نه عيم فرج، ميزووي ژيارى عالمى کونوپيش ميزوو، ديشق ١٩٧٥، ل ٢٧ (مه به ست له ژيارى (حضارى به). هه روه ها بنوره: سفموند (موساويه کيتي) گوپينى جورج طراييشى، چاپى بيروت ١٩٧٧، ل ١٨٠-١، هه روه ها بشنوره: وتاره که يه نيمه ده ربه رى فهلسه فهى وه ضمى، که له گولارى [آفاق عربية] ١٥٦/٥ و ده رکه نارى ره نووس (٣٤) دا بلا و کراوه ته وه .

- ١١- ميزووي ژيارى عالمى کون، ل ٢٧ .

- ١٢- ده ربه رى (سماط چلميره) و (جه زن به کومه ل)، يان جه زن کردن به کومه ل، بنوره: د. سامى سعيد الاحمد - اليزيدية احوالهم و معتقداتهم، ل ١٧٩/٢-١٨٤. هه روه ها بنوکره: ماموستا عبدالرزاق الحسنى، که له کتبه که يه دا (اليزيديون)، ل ١١٧، ١١٩، ١٢١، ١٢٢ ده بيژى: جه زن به کومه ل (ره ننگه گرنگترين جه زن يه زيدى بيت، ل ١١٧) .

- ١٣- بنوره: انگلز، دانراوه کانى مارکس، ٥٩٨/٢٤، هه روه ها برزانه وتاره که يه نيمه ده ربه رى گوپانکارين نابورى، گولارى (کلیة الاداب)، ٢٢٧-٢٢٥/١٧ .

- ١٤- بوژ ياده زانى، بنوره: فرويد، (موساويه کيتي)، ل ١٥٧-٨ .

- ١٥- بنوره: د. سامى سعيد الاحمد، ٦٠-٥٦/٢ هه روه ها ماموستا الحسنى - يه زيدية کان، ل ٤٢-٤٦ .

- ١٦- الحسنى - يه زيدية کان، ل ٨٧-٨، هه روه ها، د. سامى سعيد الاحمد، يه زيدية کان، ل ١٠٧-١١٤ .

- ١٧- الحسنى يه زيدية کان ل ١٠٠، هه روه ها د. الاحمد، يه زيدية کان - هه ندى گيساندار و رووه کى تریش ده ها وینه سه ر شه ليسته به، که شه که يه لى له يه زيدية کان قه ده غه کراوه، وه ک (کوئرو، که رويشکو، فاسولياو، لوبيا)، ل ١١٩/٢ .

- ١٩- الحسنى - يه زيدية کان، ل ١٠٣ .

- ٢٠- بنوره: نه وه يه فرويد ده ربه رى (زيافه تى) (موساويه کيتي) نووسيو يه تى، ل ١١٤-٥ فرويد کتبيکى له سه ر (ته وته تاپو) داناه وه له سالى ١٩١٢ دا به چاپى گه ياندوه، به لام من هيشتانه مه ديوه .

- ٢١- کورتهى کوردو کوردستان، ل ٢٩٦، ده رکه نارى ره نووس ژماره (٣١) .

- ٢٢- هه مان سه رچاوه، ل ٢٩٤ .

- ٢٣- يه زيدية کان، ل ٤٢، ناوى هه ر دوو خواى زه ده شقى يه کان: [آهور امزدا] و، (آهور امين) به شيواوى له لاي ماموستا محمد امين زكى و ماموستا عبدالرزاق الحسنى ناويان هينراوه. (آهورا) ش و اتاى خواوه ند ده گه يه ن .

- ٢٤- هه مان سه رچاوه، ل ٤٤ لاپه ره که مان به ته واوى روو نووس کر دووه .

ملخص البحث

هل كان إله اليزيدية طاووس ملك طوطما؟

الافتراضات وتشبهها وابتعادها عن الواقع وافتقارها للبت برأي مقنع ناطع . فلقد وجدنا، ونحن نعد بحوثنا، لا تزال مخطوطة، وهي :-

١- دراسات عن بعض اصول الاكراد

يواجه الباحث بشؤون الطائفة اليزيدية، وغالبتهم اكراد يقطنون شمال العراق الجبلي، وفي خارجه، مسألة متشابكة معقدة عن الاصل الذي انحدرت منه تسمية إله الشر [الشيطان] به طاووس ملك؛ لتضارب

٢- الجدور الاسطورية للمحمة النوروز الشعبية

٣- المفصل في نشأة النوروز الذهنية الابداعية .

بأن العديد من الافتراضات متناقضة وبعيدة عن الواقع ، فبعضها ، للعلامة محمد امين زكي ود . سامي سعيد الاحمد والاستاذ عبدالرزاق الحسيني (١) ، وقد ارجعت العقيدة الزيدية الى اصول ايرانية ، الى تأثير العقيدة التنوية الزرادشتية - المانوية ، عن اله الخير والنور «هورامزدا» ، واله الشر والظلمه «آهورامين» ، ونسبت تسمية الزيدية الى الديانة المجوسية ، السابقة للزرادشتية ، على اعتبار انحدار اللفظة [الزيدية] اما عن اسم مدينة «يزد» الايرانية والتي كانت من مدن المجوس المهمة ، واما عن الاله «يزدان» ، بينما يروون عن الزيديين ادعائهم ، حسب ما ترويه كتبهم المقدسة ، الجلوة ، ومصحفي رش [الكتاب الاسود] ، بازلية وقدم معتقداتهم وان الاله «طاووس ملك» الشيطان ، الذي وصف بطاؤوس الملائكة لجماله ، قبل اقصائه وطرده من الجنة ، بأن ليس له بداية ولا نهاية وهو ملك ساقط قديم اعيد بعد سقوطه ، ثم يذكرون ، امين زكي ود . سامي سعيد ، غير ذلك بان تسمية الطاؤوس مقتبسة عن اليونانيين ، عبر المسيحيين ، عن لفظة *Theos* ، التي تعني عند الاغريق (الله) ، بينما يورد د . سامي ، بتلخيص مكثف ، العديد من افتراضات الباحثين ومناقشتهم عن احتمال ارجاع تسمية الطاؤوس ملك الى الاله تموز حيث كان يعبد ، بالإضافة الى جنوب العراق ، في شمال العراق وسوريا ايضا ، ولا عبرة باختلاف بعض الاحرف بين طاؤوس وتموز فحرف الميم يلفظ باللغة الكردية احيانا او ؛ كما نام = اسم ناو ، نيم = نصف نيو ، وجام = عين - جاو ، وغيرها ، كما يمكن ارجاع عبادة الطاؤوس كطائر الى ما كان شائعا من عبادة الحيوانات المقدسة في آشور والطيور المقدسة المستخدمة للسحر في العصور البابلية . ومع تقديرنا للجهود العلمية الرصينة المبذولة لدوى المذكورين اعلاه ، فإن افتراضاتهم في عملها لم تقدم تفاصيل دقيقة عن الاصل ولم تبت برأي قاطع عنه ، ونحرم ، في الوقت نفسه ، الاكرد الاقدمين من امتلاك القدرة على ابداع تصوراتهم الخاصة عما كان ينعكس امامهم من تجليات محيطهم وتجمعهم البسيط بينما ترى الدراسات الاثرية والانثروبولوجية والايثنولوجية [العراقية] بان بنية قدماء الاكرد الذهنية لم تتخلف عن مجارة نظائرها في المنطقة في اختلاق تصورات خاصة بها فنتازية [Fantastical] انعكاسية لتجليات الطبيعة المتغيرة امامهم ، فصليا ، وللعلاقات الاجتماعية البسيطة القائمة بينهم ، الا نسبيا ، بمقدار الاختلاف في نمط الانتاج السائد لديها وللتباين في مستوى تطوره لدى كل منها وذلك لعلاقة الانتاج ومستوى تطوره الجدلدية ، بمستوى الوعي والادراك . ولما كان شمال العراق الجبلي ينفرد قديما بامتلاك الشرط الظرفية الملائمة انثذ للحياة ، بتوفير القوت من المواد الغذائية . النباتية والحيوانية وملاحيء من مغار وكهوف ، فكان من الضروري البحث في

باضي المنطقة السحيق ، الى نشأة المعتقدات البدائية لذلك انطلقنا لدراسة ذلك الماضي وما فيه من بدايات اولية لنشوء المعتقدات بروح علمية ويتجرد موضوعي يستلزم التحرر من سلطان الهوى - وانتعصب العرافي والمقائلي ؛ لدراسة الاشكال الاربعة البدائية : السحرية *Magical* والفيتشية *Fetishisw* والطوطمية *Totemisw* ، الارواحية بما هيأت لنا امكانية تقديم افتراض نعتقد برجحله من ان العقيدة الزيدية تمتلك راسب من تلك الاشكال الاربعة بعد تطورها وتداخلها وان الاله طاؤوس ملك كان طوطما معتمدين على ان السنجق الذي يمثل الاله طاؤوس هو على هيئة طائر [اقرب الشبه بالبطة من دون أرجل] وعلى تحريم نباتات وحيوانات وتقديس اشجار معينة وله قدرة خارقة في الشفاء والوليمة الجماعية [سماط چلميرة (الاربعون) في اليوم الرابع من عيد الجماعة الزيدية] وهي تشابه الوليمة الطوطمية واعتبار الطاؤوس الهاحاميا ومنتقذا ومخلصا وله القدرة الخارقة على الحاق الضرر بالبشر ، مع الايمان ، بالحلول والتناسخ مما يدل على عميق صلة المعتقد الزيدية بالمعتقدات البدائية المؤرثة من الاشكال الاربعة وخاصة من الطوطمية والارواحية . واذا كان من الصعب ، لحد الان ، الحصول على نصوص كردية مدونة توثق ماضي الاكرد السحيق فان ذلك لا يقف حائلا ولا يمنع من مواصلة البحث لاستنتاج قياسي منطقي ، ولما كان انسان كهوف شانيدر وزرزي وهزار مرد وجومو وكريم شهر الذين تمت دراسة عظام هياكلهم وبقاياهم من قبل كاروود وسوليكسي وسبايزر واويتهايم ومورتكات وستون لويديو وغيرهم ، ويتمون الى انسان نياندرتال الذي ظهرت لديه بداية المعتقدات الهمجية ومن ثم الانتهاء الى الانسان العاقل *tfono sagiens* انسان الكرامانيون الذي تطورت لديه المعتقدات بعد ان تمت قواه العقلية بالعمل ، لذلك لا يساورنا شك بان للاكرد القدماء البدائيين كانت لهم تصورات وتجلياتهم والمهتم ومنها دموزي واعتقادهم البسيطة التي دلت عليها الكشوف الاثرية ثم اخذت معتقداتهم بالتطور والتحوير والتغيير وخاصة بعد تمكنهم من الانتقال من طور جمع القوت الى طور انتاج القوت التدريجي بعد تدجين بعض النباتات والحيوانات البرية وتعلم الزراعة والاستقرار في مجتمعات سكنية اعتبرت من اقدم القرى الفلاية في العالم في جرموتيه جورة وبارم تبه ، فتطورت معتقداتهم اكثر ونتيجة التفاعل والاقتراب من مجتمعات مجاورة متطورة لذلك فان الاله طاؤوس كان في بدايته طوطما وربما كانت تسمية دموزي تحرقه وان طاؤوس هو تحريف للاله دموزي الذي سيمى في العصر البابلي باسم تموز .

«بیدار»

شاعری نیشتمان په روڼه رڼی ناوچه ی خانده فی

۱۸۹۴-۱۹۴۹

● نوصیفی: هېدايهت نه محمد ●

ثیراھیم باجه لان په ك دوو وتاری له سر بلاو كړو ته وه، به لام به كورق
دو باره ی دواوه تیر و ته سول نین به گوږه ی نه وهی كاك ثیراھیم بی وتم
نیازی نه وهی هه به نه و شیعرا نه ی كه لایه ق له نامیلكه په ك دا چاپیان بكات،
هه وی زورم له گه ل بته ماله كه یان دا بو وده س هینان شیعره كانی. جسی
داخه كوره كانی سوراخی تاقه دیریکي شیعری باوكیان نازان و ته تانته
ده یانگوت وینه یمان ز به و (دقتر نفوس) ه كه شی، كه وینه ی پوه بو ته سلیم
دائیره ی نفوسمان كړدوه.

ژيانو به سهر هاتی (بیدار): -

ناوی: (شیخ بابا علی كورې شیخ عه بدوللای كورې شیخ عه لی
كورې شیخ له تیفی كورې شیخ سلیمی هه نجیرانه) (۱)، له بنچینه دا
ته گه ریته وه سهر نه وهی (پیریونس) (۲)، كه له كتیبه - نور الانوار - دا پاس
كراون. شیخ عه بدوللای باوكی لای خانده فی له (ناوایی گه وړه) (۳)
نیشته جی نه بیستو له ویش هاوسه ر بو خوی په پيدا نه كاتو خیزان پیکه وه
نه نیت. له ساتی (۱۸۹۴ ز) (۴) كورېكې نه بی ناوی نه ن (بابا علی) و. به
مندالی فیری خویندنی نه كات تا ته من نه گاته دواتره سالان، پاشان
نه بیتریته شاری خانده فی له خزمت شایخ صالح مودرس دا دست نه گاته
خویندن. له تهك ته ممش دا به هو ی خویندنه وهی شیعری شاعیره كانه و
سه ودا ی شیعری نووسین په پيدا نه كات، له پیش دا ته خیس له سز غزه نه
(حافظ) نه كات و باوكیشی به پینوسی خوی شیعره كان بابا عه لی -
نه نووسیته وه. كاتی باوكی كوچی دوا یی نه كات دست له خویندن هه ل
نه گری و ته گه ریته وه بو دیکه ی خویان. (شیخ محمد امین) (۵) به یی برای
(بیدار) نه نیت: - «بیدار دوا ی دس هه ل گرتی له خویندن گه وړه ته وه
(دی) (۶) كه ی، خویان پاشان، چهن جار يك ماله كه یان له م دی بو نه و دی بار
نه كاتو ماوه یی سهر لی شیواو یی كارو پیشه نه بی، پاشان دست نه كات»

پیشه كسی: -

ته گه ر به وړدی چاویك به گوډار و ر ژنامه و په رتو و كه كوردی په كاندا
بخشیتین، نه بیین ده یان شاعیری نه ناسراو یان كه م ناسراو له سهر یان.
نوسراوه و لیان كورلاره ته وه، دیاره نه و نوسینانه س بونه ته هو ی
ناشكر اكر دن گوشه په ك له زیانو به سهر هاتو شیعری نه و شاعیرانه و
رژگار كړدنیان له دونیای وون بوونو له ناوچوون. نه نجامدان نه م نه كه
نه ده بی یانه ش كاریكی ناسان ز به و پیوستی به ماندو بوونو كوشش هه به،
به گه ران په دوا ی زانیاری یاده ر باره ی شاعیر له و شوینانه ی تیا به اژباوه، یان
به سهر دانی كړدن بته ماله و ناسیاوه كانی و هاوه لانی خوالیخوش بووان:
پیره میردی نه م، نه جه دین مه لا، ره فیق حیلمی، عه لی كه مال باپیره
عه لا نه ددین سه جادی. شوره سواران نه م مه یدانه بوونو نووسیند
وتاره كانیان به به ردی بناخه ی ده زگای نه دیان نه ته وه كه مان نه ژمیر دین.
باموستاو بریایان هیزاش: عه بدولكهریم مدرسو دكتور عزیز دین و
عه مه دی مه لا كه ریمو عه مه د عه لی قهره داخی و كه ریم شاره زاوه هر ده ویلی
كاهه یی و چهن نووسه ریکي دیکه مان شایان نه وهن په نجه ی شایه تیان بو
دربیز بكریت كه خویان ماندو كړدوه و ده كه ن له پیناوی زیندو و كړدنه وه ی
به سهر هاتی شاعیرانو كه له بووری نه ته وه كه مان دا. به رلستی كه لیفی باش
پر نه كه نه وه به نووسینو لی كولیته وهی وردیان شكاره كانیان، خواله
نموونه یان زیاد كاو ته من دربیز بن بو خزمه تی گه وړه تر.

نه وهی راستی بن له م نووسیته م دا خوم به قوتای په كی سهره تایی
قوتابخانه ی نه و نووسه رانه نه زانم، چونكه به تاسه وه زور به ی
نووسیته كانیانم خویندو ته وه شتیان لیوه فیر یوم، بو به باوهرم به خوم بو
دست بو پینوس بیه م نه م لی كولیته وه به بنووسم.

شاعیری باسه كه مان شیخ بابا علی (بیدار) ه. كه زانابه كی دینی و
شاعیر یكی نیشتمان په روڼه رڼی بووه. تا نپستا لی كولیته وه به كی
نه وتوی له سهر نه كراوه هه قی خوی یلزیقی ج له باره ی به رری
شیعره كانیوه، ج له باره ی هه سقی نیشتمان په روڼه رڼی به وه. نووسه ر

کاسی و زهوی کیلی و کشتو کال کردن. هوره‌ها مه‌لایه تیشی نه‌کرد، به‌لام نه‌ک بو‌ته ماعی دونیا به‌لکو مفته له ریگای خودادا، (بیدار)، به‌پاره‌ی ده‌سکه‌ون جوتیارمی په‌که نه‌ژیا، دیوه‌خانیکمی باشی هه‌بوو خه‌لکی نه‌هاتنه لای بو‌دانیشتنو پرسیار کردنو بیستنی ولّامی له (بیدار). له ژیان‌دا چوارژن هیناوه له ژنیکیان کوریکمی نه‌بو نه‌مری، له ژنیکمی تریان که ناموزای خوی بووه‌سی کوری هه‌یه نیستا له شاری که‌لار نه‌ژین. (بیدار) پیایوکی بالا به‌رزی قامته ریکی جوان خاصی په‌نگه‌ته‌سمه‌ری ده‌مو چاو پر بووه. زه‌لامیکمی زور ته‌رپوش بووه، هه‌ر پارچه‌یه‌ک گران باو بوایه‌ته‌و قاتی که‌واو سه‌لته‌ی نه‌کرد، روو خوش‌و سه‌خی ته‌بیمه‌ت بوو، رقمی له‌زه‌لامی روگرژبو. هه‌ر هه‌زاریک رووی تی بکر دایه‌ بویارمه‌تی نه‌بیرده په‌ناییکه‌وه‌و هه‌رچی له‌کیسه‌که‌ی دایوایه‌ته‌یدایه‌وینی نه‌وت باه‌ر خوتو خواربزانن که‌من یارمه‌تیم داوی. بابا‌عه‌لی له‌ژیان داگه‌لی‌حه‌زی له‌سواری نه‌سپ کردوه‌و نارمزوی به‌خیتو کردنیشی نه‌کرد بو‌نیشی ناییه‌زو کشتو کالو دیدن مه‌لا و هاوریکان له‌وانه: ماموستا سه‌بید حه‌کیم، مه‌لا حه‌مه سه‌عیلی کوله‌جو، مه‌لا عه‌باس، مه‌لا عه‌مدی عه‌دله‌خان، مه‌لا نه‌جه‌ندی هورینی، مه‌لا نه‌جه‌ندی ده‌که.

ته‌مه‌ی دوائی‌یان یومردن (بیدار) پارچه‌شعیریکمی نایابن نوسیه‌به‌ ناو‌نیشان (تاریخی و فاتی مرحوم شیخ بابا‌علی غفر له) تیایدا باسی چونه‌تی مردنو شوین کات و هوکه‌ی ده‌گیرینه‌وه‌وه‌ک نه‌بخینه‌به‌ه‌رچاو: خوالیخوش بوو ماموستا (علاء‌الدین سجادی) له‌میزووی نه‌ده‌په‌ کوردی‌دا ناوی شیخ بابا‌عه‌لی بیداری هیناوه، نه‌ویش سالان (۱۸۹۲-۱۹۴۹ز) می‌بو‌میزووی له‌دایک بوونو کوچ کردن داناوه. جا بو‌میزووی کوچ کردن له‌گه‌ل کاک ئیراهیم باجه‌لان په‌ک نه‌گرته‌وه، به‌لام یو‌میزووی له‌دایک بوونو جیاوازن. وه‌کوبینی بزائم کاک ئیراهیم چوته‌ بینج و بناوان باه‌ته‌که‌و خویشی خه‌لکی ناوچه‌که‌په‌و په‌یوه‌ندیشی به‌بنه‌ماله‌ی (بیدار) هوه‌هه‌یه. بو‌یه‌راستی په‌که‌ی بو‌ساغ بو‌ته‌وه.

شیخ بابا‌عه‌لی و نازناو:

شیخ بابا‌عه‌لی له‌سه‌ره‌تادا (بابا‌ی) کردوه‌ته نازناو له‌شعیر نووسین‌دا پاشان (بیدار)ی به‌کار هیناوه، ته‌م نازناوه‌ش ته‌دیپه‌ پایه‌به‌رزی کورد خوالیخوش بوو (په‌فقیح حیلمی) بوی داناوه (شیخ محمد امین)ی برای ته‌تی: «شیخ بابا‌عه‌لی برام هاورپی‌یه‌کی دلسوزی خوالیخوش بوو په‌فقیح

حیلمی بوو له‌کار و باری سیاسی‌دا، بابا‌عه‌لی نه‌ندامیکمی چالاکی (حزب هیوا) بوو. جار جاره‌ره‌فقیح حیلمی له‌که‌رکوکوه‌ته‌هاته‌خانه‌تی بو‌چاو پیکه‌وتنی شیخ بابا‌عه‌لی و هاوریکان، وه‌له‌گه‌لیان‌دا کو‌ته‌بووه‌وه‌له‌باری گیر و گرفته‌کانی (حزب) و بلاو کردنه‌وه‌ی مه‌نشوراتی حزب به‌دیپاته‌کانی ته‌و ناوچه‌په‌دا. هه‌روه‌ها (بیدار)یش چهن جاریک له‌خانه‌قینه‌وه‌چوته‌ شاری که‌رکوک بو‌دیتنی (په‌فقیح حیلمی) و له‌گه‌لی‌دا کو‌بو‌ته‌وه. هه‌ر ته‌ویش نازناوی ناوی (بیدار)ی لی‌نا، باش ته‌زائم ناوی نه‌تی شیخ بابا‌عه‌لی له‌(حزب هیوا)‌دا (بیدار) بوو. هه‌ر له‌ده‌مه‌دا: به‌ره‌وام گو‌فاری (گه‌لاوین) و بلاو کراوه‌ی سیاسی تر ته‌گه‌بشته‌ ده‌ستی، نه‌ویش به‌ ناوچه‌که‌دا بلاوی نه‌کرده‌وه‌به‌سه‌ر هاوریکان‌دا.

بیدار و شعیر:

بیدار له‌ماوه‌ی ژیان‌دا شعیری زوری داناوه، کاره‌سات و روداوه‌کانی ته‌و سه‌ره‌مه‌له‌ناو شعیره‌کانی دا ره‌نگی داوه‌ته‌وه. به‌تاییه‌تی شعیره‌نیشتمان‌یه‌کانی گه‌له‌گه‌له‌که‌ی داوه‌بو‌رگه‌ر بوون له‌و بارو‌دوخه‌فالتوزی که‌تیایدا ژیاوه، هه‌روه‌ها دژی ئیمه‌ریالیزمونو که‌ران. جیی داخه (بیدار) له‌وه‌مه‌وو شعیرانه‌ی که‌به‌دریژانی ژیان و توویتی ژماره‌یه‌کی زور که‌می لی‌ماوه‌ته‌وه. له‌وانه‌چهن پارچه‌هه‌لبه‌ستیکی که‌له‌ژماره‌کانی گو‌فاری (گه‌لاوین)‌دا بلاو کردنه‌وه. بو‌له‌ناو‌چوون دیوانه‌ده‌بسنه‌سه‌که‌ی (بیدار)، نو‌سه‌ره‌مه‌مدعه‌لی قه‌ره‌داخی له‌پیشه‌کی دیوانی جه‌فایی)‌دا نو‌وسیه‌ته‌لئت: «دوستی خوشه‌ویستم کاک (ئیراهیم باجه‌لان) بوی گیرامه‌وه‌وون: ته‌مه‌نم په‌ک سالان بوو که‌باوکم کوچی دوائی کرد، باوکم خونه‌وار بوو، له‌گه‌ل خونینداری‌یه‌که‌شیدا ده‌ستی خوشنوسمی و ونه‌کیشانی هه‌بوو، پاش له‌دونیاده‌رچوون پرستد و فیکمی گه‌وره‌کتیبو ده‌سخه‌تی لی‌به‌جی ما‌بوو، ماوه‌یه‌ک سنه‌وه‌که‌له‌ماله‌وه‌که‌وتبوو، دوائی که‌س و کاروتیان: ئیمه‌چاومان به‌رای نادا ته‌م سنه‌وه‌له‌م ماله‌دا بیت ئیمه‌هه‌ر چهن چاومان پی‌ی بکه‌ویت وه‌ک کوسمان که‌وتیت وایه‌له‌لسان سنه‌وه‌که‌یان دابه‌کولیان داو بردیان دایان به‌ده‌م شای (سیروان) هوه‌کاک ئیراهیم ته‌لی کاتی گه‌وره‌بو‌مو فامم کرده‌وه‌پرسم و تیان ته‌و سنه‌وه‌گه‌لی ده‌سخه‌تی نایابن تی‌دا‌بووه، دیوانی شعیری باوکم. خوی-تی‌دا‌بووه، دیوانی بابا‌عه‌لی (بیدار) و چهن شاعیری دیکه‌ی کوردی تی‌دا‌بووه» (په‌فقیح حیلمی) بوی داناوه (شیخ محمد امین)ی برای شعیری پی‌داناون، به‌سه‌ره‌تی خوی له‌هوتر او‌ه‌به‌کی دریزدا به‌زمان

فارسی داناوه جینی داخه ئه ویش له ناو چووه. ئه گهر له وشعیرانهی (بیدار) بکولینهوه، ئه توانین بیانکهین به دوو به شهوه: به شی به که میان سه ره تایی دهست پی کردن شاعیرینی (بیدار) پیشان ئه داتو کار یگه ری شیعره کان نالی و سالم مهوله وی و کوردی و حاجی قادری پیوه دیاره و نه شی توانیوه له وشه ی بیگانه خوی رزگار کات ئه و شیعرا نه ش که له و قوناخه دا و تونو ئه گه پیتیه و بو ده و ر به ری جه نگی به که می جیهان. به شی دوو میشیان که ئه گه پیتیه بو سه ره تایی جه نگی دوو می جیهان گورانیکی ته و او یان به سه ردا هاتووو چ له باری به کار هینان وشه ی ساده ی کوردی به یوه چ له باری ناو ر و که وه. بیداری شاعیر له م قوناخه دا وه کو ئه حه د موختار و. و فایق ی که سو و قانیع و ئه سیری و شامو هه نگاو یکی نیشتمان په ره و رانه و شو ر ش گبرانه ی ناوه، به شدار بوون (بیدار) له (حزب هیوا) دا، زیاتر هه ستی نیشتمان بزواندوو به یوه له م قوناخه دا پایه خیکی زوری داوه ته هه لیه ستی نیشتمان.

بیدار و شیعری نیشتمانی:

بیدار له شیعری نیشتمانی دا ده ستیکی بالای هه بووه و گو شاعیره شو ر ش گبر و نیشتمان په ره و ره کان تری سه ره ده م پیش خوی هاتوو ئه و مه ی دانه ئه مه نده ناو و خاکی نیشتمانی خوی لا پیر و زو خوشه و یست بووه ئه گه سه و دای سه ی ران بیوایه. ئه و ادیده ن به کی شاری سوله یمان له لای ئه و له پاریس و خوشتر بوو، وه ک له م شه شیعره دا دیاره: و ئیادی ته بعم دمی و یستی بکه م یادی هه و اگوری و تم پاریس و نیا لوینان؟ و ئی (بیدار) سوله یمان: (بیدار) بیرر باوه ریکی ته و او ی هه بووه یا مه سه له ی ته ته و ایه ت بو یه:

په ره به دم هاوار ئه کات و ئه لیت:

وله روژیکو که یه زدان ئاده می هینایه دونیاوه له هه ره قومی که قه ومان، به قهومی خوری نه جات داوه که میزو و باس ئه کات و حالی حازر ئیمه نه یینین" زیه هیج کاره ساتن و له قهومی ئیمه رویداوه به بانگی ناش به تالی چه رخ هه موو باراشی خوی هاری له به رب هاوده می بار ناشی ئیمه هه ره ها ساوه" (بیدار) ئه ک هه ر نیشتمانی خوش و یستوو، به لکو خزمه ت کردن هاو زمانه کان ناو ئه و خا که شی به ئه ر کیک ی پیر و ز زانیوه وه کو خوی ئه لیت: هه دمی خزمه ت به یارانم به ته ختی خوسه روی ئاده م که نان و ناوی بیگانه به چه شتی دانسه وو داوه

به ئاهی زیدی خوت (بیدار) بناله تا وه کو ماوی له خاکی کوردستان بمسه که روحی کوردی ئیکلاوه" (بیدار) ی نیشتمان په ره و ریش شان به شان ئه حه د موختار له ده شی بنگوره ی ناو چه ی خانه قینه وه ده نگی به ر ز نه کانه وه و ئه لیت:

"نالیه یکی زور به سوز دی و اله جه رگم کار نه کا ق گه ی شتم په ره به دم خاکی وه تن هاوار نه کا دادو فریادی له ئی شی صحبه ی بیگانه یه ده رده داره بو یه ناله ی عالمی بیزار نه کا" و هیا ئه لیت:-

"له ریگای عه شقی تو دا بمکوژن لام وایه قوربانه به قوربان ئه وه م له م جه ر نه قوربانه قوربانه به که عبه ی بو نه زانم گه ر نه تو ئیفکری ئه ی گیانه ئه زان چاوه که م حوی و هه طه ن ئیکه ل به ئیمان" (بیدار) ی وردی بی به تانه ی سه ر شان زانیوه که بیگانه کان نان و نیعمه ت

نیشتمان بخون:

وله سه ره سفره ی خومان ئیسته که دیلی ده ستی بیگانه یان به تازو نیعمه ت ئیمه ئه ژین واقهومی بیگانه به ته لقی زیندوو و مردوو، به بانگی هه ل ئه می نووستو به شه ق گه ر تر نه ی وریا، ژبان ت ژانه که ی ژبانه؟ هه روا ئه لیت:

"که می دانا به دانایی ئه وه ی نادانه داناکا سلاحی یه ک دلی پیشخه ن عه دو وه ک سه گ له دو وتانه ده می که تو خه ی نالت هه ر له ئه غیارت ئه ده ی (بیدار) زه مانه دم ده مه و ا دیاره هه ر دم روژ له چه رخانه" (بیدار) وه کو شاعیر یکی شو ر ش گبر و ئه مه کدار هان هاو زمانه کان ئه دا بو ده ره پهراندن بیگانه وه کو ئه لیت:

"نالیه یکی زور به سوز دی و اله جه رگم کار نه کا ق گه ی شتم په ره به دم خاکی وه تن هاوار نه کا دادو فریادی له ئی شی سته می بیگانه یه ده رده داره بو یه ناله ی عالمی بیزار نه کا بانگ ئه کانه ی ئه هلی غیره ت باری عسره ت لا بده ن

دهوری غه قلهت ز یلله ته وافیگری میلهت کار ته کا! ه
 وهی وه تن روح و دلو گیانت له سه دانیم که مه
 چونکه مایه ی فه خری نیمه ی کی له هق ینکار شه کا،
 لای خوم تو بانگو فریادت له دهس خوت بهر مه ده
 روژی رهش پینکوه. بزین کی دهردی کی نیمار شه کا
 چه نده دل پر نیشه (بیدار) دهستی ناچی ناعیلاج
 روژی سده نه فرهت له دیاری ناحه زی غه ددار شه کا»^(۱)
 (بیدار) ی شاعیر و مروف هر یو نه و ده مه ی نه نه نویسی که تیدانه زیا،
 به لکو ناوری له مناله جگه ر گوز شه کانش نه دابه وه، چونکی به هیوای پاشه
 روژی نه زانی، بویه ههستیکی کوردانه ی دار شتووه. . که میشکی منالانی
 بی زاخاو بدری و بدری ههستی نیشتمانیان بی پته وتر بکریت. چون
 ناووخاکی خویان خوش بوی و لایان پیروزی بیت. بیدار وه کو بنه مالمی
 نه یگیر نه وه. . هم هونراوه (لایه لایه بهی) بو (سالخ) ی کوری
 وتووه:

هه ی لایه لایه کوربه ی نهو جوانم
 تازه گول خونجه ی باخی زیانم
 وه لایه ی کوردی لایهت بو نه کم
 تا باش قیگه ی وهک من قنه کم
 به دریزایه شهو هیچ خوت نایه
 غه منی من هه مه تویش له دلتایه
 هه ی لایه لایه روله ی ناز دارم
 تو چونت زانی من دهرده دارم
 گوی له واتهم که بهلا هوشت بی
 میزووی کوردهستان حهلقه ی گوشت بی
 تو به خینو نه کم بو یارمه ی خه لک
 بو هاو زمانت نه بی بتبی که لک
 هه ی لایه لایه روله ی شیرینم
 بهو هیوای خومه یاخوا بتبینم
 هر کهس بو قهومی راستی لی نایه
 وهک که شتی بی کون کاکه خوی تیدایه
 لایهت بو نه کم بهو شهرت بی زانی
 بوهاو خوی خوت قوچی قوربان

هه ی لایه لایه لایه لایه لایه لایه
 له قوری - نه گبهت رسگار بوینایه
 رازی لای لایهت له دل جیگری بی
 زه بوون کوردت هر کلات له بیر بی
 له گول شیر بیخو هم داستانه
 وهک ماران گازه نیشی بیگانه
 هه ی لایه لایه کوربه ی بهنگینم
 بو خزمه تی گول خوزگه بتبینم
 نه تو زیر که له ی نه وه ی شیران
 نرخسی ولانت زه ریف بزانی
 روله سهره ستیت بهرزی ولانه
 گیان فیدای وه تن ناچو خه لانه
 هه ی لایه لایه کوربه ی لای لایه
 ناخ روژی زورتر تیکوشینایه
 خهوی غافل پشهی نه زانه
 سه و دای نیشتمان مایه ی زیانه
 هه همیشه تکام له لای یه زدانه
 تو بینه بهرهم بو قوتابخانه»^(۲)

بیدار و شیعری دلداری:

داخه که له شیعره دل داری به کانی (بیدار)، ته نها بهک هونراوه م چنگ
 کهوت له قهویش له (شیخ محمد امین) ی برای شاعیره وه که بوی
 خوینده مه وه منیش نووسیمه وه. هم هونراوه به له وه ختی خوی کاک ئیر اهیم
 باجه لان له ژماره (۲۰) ی گو فاری (به بیان) دابلایوی کردوته وه، به لام چه ند
 ذیر یکی ناته واوه. ته گه به وردی ته ماشای هم هونراوه به بکه بین. . نه بین
 (بیدار) شاکارانه به وشه ی جوان و رازاوه دایر شتوه وه کو
 نه یگیر نه وه کاره ساتیکی دل ته زین کاری کردوته سه (بیدار) تویش به م
 جوړه بووه: (بیدار) ی دل ته و هه ست ناسک گیر وده ی عیشی
 فاموزایه کی خوی شه بیت، به نیازی نه وه ی بیخته خوازینی و
 ماره ی بکات. . له گه ل (شیخ نه نوره) ی برای له (بنکوره) وه»^(۳) ته که ونه
 ری بهر وه دینی
 (سه ی خه لیل)»^(۴)، له ریگا جار جاریک مه له (ز بقاوله) بهک به بان

سهر يانه وه هاتو چو نه کاتو پر به دهنگ نه ز يقيني . (بیدار) نه لیت :
 نه نوره ی برام نه ماله ز يقاوله نه لئی هه والیکي یی به؟! هه ره له رینگادا پیش
 نه وه ی بگه نه مالی کچی مامی ، توشی رینوارنیک دینو هه والی به شودان
 کچه ناموزاکه یان یی نه دریتو ، نه م هه واله دل ته زینه گر بهر نه داته هه ناوی
 بیدار به ناگامی نه گه رینه وه دواوه . نه م کاره ساته کاریکی زور نه کاته سهر
 بیدار و نه بیته هوی له دایک بوون پارچه هونراوه به کی نه مه نده ناسکله
 نایاب . که بتوان شان به شان هونراوه کان مه وه لوی وه لی دیوانه و
 سه پیدی خوی بنوینیت ، نه مهش ده قی پارچه هونراوه که به :

هه لکه زه بسونم ، هه لکه زه بسونم
 په ی دبنتت (لهیل) خه یلی زه بسونم
 شه یداو په شیو حال وینه ی مه جنونم
 موحه ییر نه دور چه رخ گهردونم
 عه زمم کهرد وه لای شای نهو سالان
 بروم کهرد نه بارگهی گوزه رگای خه یلان
 هه ره چهن مه پرسام چه رابواران
 بدو به دهستم خه بهر چه یاران
 به کی چه تهران وه بروی هه واوه
 خه یز او ستیزا ناما چه لاه
 به ناواز مهوات دهروون پر چه خار
 مه گیلو سهررا په ی دیدار یار
 جهفات بی سفان خاکت بو وه سهر
 به خه یلی وه ختهن عیل کهردن گوزه
 نه زانام نازیز کوچش کهرده ی
 نای بهد بهخت ونیم کوچش ویرده ی
 نازیز تو لوی کوچ خه ییرت بو
 من مام په ی سزای جهفای دهرد تو
 به وینه ی مه جنون لهیل گوم کهرده بو
 هه ره لهیل له یلمه ن چه پای کهژو کو
 په ی گهردن ساغ مینا ناسای تو
 په ی کوکای زولفان دور گونای تو
 واوه یلا کوچ کهرد نهو نه مام تو
 قومری نه شاخای تهران ن داخان
 ماته من په ری شای بهرز ده ماخان
 بولبولان چه شاخ گولاو نوششان بو
 تازه شانه ی په ری بالای تو^{۱۱۱}

بیدار و شیعیری کومه لایه تی :

له شیعیری کومه لایه تی به کانی (بیدار) ، ته نها دوو دیرم چه ننگ کهوت که
 تیا یانا به پیوستم زانی بیانخه مه پیش چاوی خوینه ران . له م دور دیره ش دا
 وه کو بو مان دهر نه کهوی . (بیدار) دژ به هه موو که سینک یان نا قملیک بووه
 که بوونه ته کوسپ له بهر ده م وره وه ی بهر ده پیش چوون کومه لدا ، نه وه تا
 بروو به بروی مه لاو واعیزه کان بووه ته وه ره خته ی توندو تیزی گر تونه
 بریکیان کردووه . له م برووه (بیدار) له گه ل ماموستای خوالیخوش بوو
 (فایق بکس) ی نه مر دا یه که نه گره وه چونکه (بکس) یش ره خته ی
 زوری ناراسته ی بری له شیخو مه لاو سوئی و واعیزه کان کردووه و پی
 وتوون که هه ره نه وانن بوونه ته کوسپو هوی دوا کهوتی کومه ل ، وه کو له م
 کوبله به دا نه لیت :

هه ره دوو گویم پر بوو له باسی وه غرو سهر فیتره و زه کات
 هه ره هه والی چه شرو نه شرم پی نه لی تاکوو مه سات
 به سیه له مه و زووعه لاده فیری نوینژ بو کائینات
 خوتبه ییکی ئیجتماعیکم پی بلی بو رینی چه بیات
 نه ی مه لا تو بی خودا له م فیکره کونه لایده
 فه نی تازه م پی نیشان ده بو ته ره ققی رینی نه جات ،
 (بیدار) یش هه ره چه ند خویشی مه لایه تی کردووه ، که چی داش به زیوه ته
 سهر مه لاو واعیزه کانو ره خته ی نه وه لی گر تونو که هه ره رابردو و
 نه گه ره وه ناورنیک له سهر ده مو داهاتوو ناده نه وه نه لی . نه وه نه ی هه ره
 خه لکی فیری خوار دنو خه نه که ن . نه ی نه وه ش بلین (بیدار) نه گه ره
 واعیزشی کردی بو ته ماحی دنیا نه بووه یان بو گوزه ران ژیان وه کوله
 سهره تادا رمان گه یاند ، چونکی (بیدار) خوی دهس رو بووه پیوستی به
 داهات واعیزی نه بووه . نه وه ی بیدار ویستوویه تی لای گرنگ بووه .
 توانویه تی به بو نه ی واعیزی به که به وه چه نده ها باسی نیشتمان و
 نه خوشی به کانی ناو کومه ل بو خه لکی ناشکر ابکات . با بزاین له م دوو دیره
 نه لی چی :

هه قسه ی (واعیظ) له گوئی ناکه م له رینی ژینا و ن کردم
 به حیله چاوی به ستم گوشه گسیری قوزینی کردم
 له خوی وه ژینی پششان دام چه ژینی ژینی چه یوان
 له ده رسی (مه عریفهت) هه ره فیری خه ونو خوار دن کردم^{۱۱۱}
 وه کو وغان (بیدار) له ماوه ی ژیان دا په یوه ندی به گه لی له زانایان دینی و
 نه ده ب دوستانه وه بووه له دلیان دا ژیاوه ، بو به دوا ی کوچ کردنی له
 یادبان نه چوه ؛ به کیک له وانه (مه لا نه حمده ی ده که)^{۱۱۱} که پار چه
 هه لبه ستیکی نایان داناوه به بو نه ی کوچی دوا یی (بیدار) وه ، له بهر گرنگی
 هه لبه سته که حزم کرد ده قی هونراوه که وه وینه ی ده ستووسه که بته مه پیش
 چاوی خوینه ران نازیز . نه مهش هه لبه سته که به :

تاریخی وفات مرحومی شیخ بابا علی غفر له^{۱۱۱}
 ده ردی سمومی مه رگه له باغی شه رافهت بسری نه مام

وهختی ته مووزه كوچى عهزیزه بىرا عهفلو قام داغى خهزان گولى گولشهى فهرح نىرا به دهماغ بولبول خه مینه ماته مینه له شینه هه موو سوبح و شام بابا علي نه بیره ئیمامى عهلى به فهزلو نه ده ب به كه سبورامى ته وه ككل گه یشته حوسنى خیتام نه سلى شه جهره ی سلسله ی سابته دياره له بياره كئیی (نور الانوار) ه به بیانان نه كا به جددى ته مام له (پیریونس) وه هدهل شازلی هه تا ئیمامى حه سهن نه سب (حسن) ی هه موو عوله ماو نه ولباو زووات كیرام دهردى وه فائق زه حیره له به غدا وه ب كه سو و غه ریب (لیلة القدر) و جومعه بیستو حه وق نه شره ی نه ییام هه ریه كه له مانه روتبه ی عالی به ده رجاق شه هاده ته (الحقنا) "م" ئایه ق ده رجاق زور بیه ته وه كو جدودى عیرام نیلداى (ارجعی) "م" هاته سه ر وحی روتبه جینان و جودى له بنكوره لای بابو مامى گرت مه قام سه روره له بو قه ومى نه حه دى بابا نه نوره برائى نه مینه حوسه یته بژین به شه رام حروف مه سه ره عى سان به ناوى ره مزى سالى وه فائق (كان دخول بابا علي دار السلام بالصيام) مایه وه بلین (بیدار) ی نیشتمان په روه و شاعیر نه و دلای كه پری بو له خوشه و بیستی خالو ناوی كوردستان بو، له (۲۲) ی نه موزى سالى (۱۹۴۹) "م" له شارى به غدا، له نه خوشخانه ی (دار السلام) به نه خوشی زه حیرى كوچى دواى نه كاتو ته رمه ساردو سه ر كه ی نه هینه وه بو دیکه ی خویانو له سه ر وه سیه ق خوی له گورستان (ئیمام سه ر په ن) "م" به خاکی نه سپیر نو له وى سه رى یه كه چاره كى نه نیته وه.

له كوتایى دا هیوادارم توایتم تاراده یه كه، شوربه سواری مه میدان شه رى نیشتمانی (بیدار) ی شاعیر به ئیوه ی به ریز بناسیم نه گه لى سلاوم دا بو گیان پاکی.

★ پهراویزو سه رچاوه كانى ئەم باسه ★

- ۱- بىروانه گوفارى به یان، ژماره (۲۰) كانوونى به كه م، سالى ۱۹۷۴، ل. ۵.
- ۲- بىروانه باشكوى رۆژنامه ی العراق، ژماره (۶)، سالى ۱۹۷۷ ل. ۷.
- ۳- گوندیکه سه ر به ناحیه ی قوره توو - قه زای خانه قى - له و ناوچانه دا به (دى) نه لى (ئاواى).
- ۴- هه مان ژماره ی پشوو گوفارى به یان، ل. ۵.
- ۵- بىراى شیخ بابا عهلى (بیدار) وه ته مه نى له (۷۰) سالى قه به ر یوه وه كو من پى بزاتم نه مېش ده ستى شاعیر وتى هه به، گه لى له شاعیره كان (حافظ) و

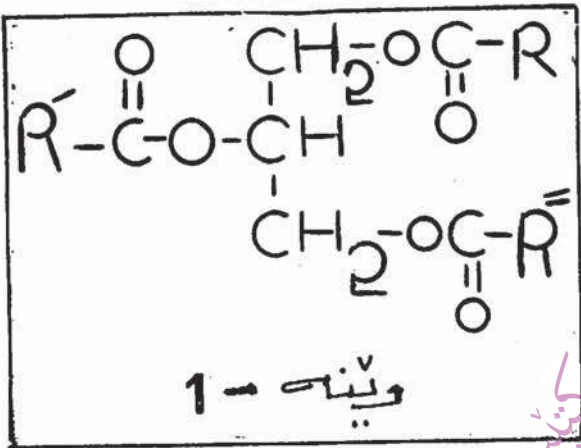
(سه عدی) له به ره وه به كوردیش مانا كه ی شى نه كاته وه. . له قه كردندا زور له سه ر خو و به تاوه له ززه ت نه دوى، كه نه چینه لای بو گشتو گوچه ز ناكه ی به جى بیل، هیوادارم گشتو گو په كى ئایه قى له گه لا به كم ده ر باره ی ژبانى و شاعیره كان.

- ۶- مه به ست له (ئاواى) گه و ره) به.
- ۷- بىروانه عه لانه دین سه جادى، میژوى نه ده بى كوردى، چاپى به كه م، به غدا، س ۱۹۵۲، ل. ۵۵۰.
- ۸- بىروانه پشه كى دیوان جه فایى، كو كردنه وه و لى كولى نه وه ی، محمه د عه لى قه رده اخی، چاپخانه ی شه فیق، چاپى به كه م، به غدا، ۱۹۸۰.
- ۹- له شیخ (محمد امین) ی بىراى شاعیره و ره گیرا وه.
- ۱۰- سه رچاوه ی پشوو.
- ۱۱- بىروانه دیوانى نه حه د موختار جاف، ئاماده كردن پروفیسور عیزه دین مسته فار سه ول - به كو ششى نه فراسیاب نه حه د موختار، چاپخانه ی الادیب، به غدا س ۱۹۸۶، ل. ۱۳۴.
- ۱۲- باشكوى رۆژنامه ی العراق، ژماره (۶)، س ۱۹۷۷، ل. ۷.
- ۱۳- دیوانى نه حه د موختار جاف، ل. ۸۸.
- رۆژنامه ی العراق، ل. ۷.
- ۱۴- گوفارى گه لاویز، ژماره (۲) شوبات ۱۹۴۴، سالى پینجه م، ل. ۳۴-۳۵.
- ۱۵- هه رى ككه پىك هاتوو له چه ن دینا ئىك جى نشینى هوزه كان تاله بانو جو رو باجه لانه، نه كه وینه ژوورى شارى خانه قینه وه.
- ۱۶- گوندیکه به شه ش كیلومه تریك نه كه وینه ژوورى شارى كه لاره وه.
- ۱۷- ئەم پارچه هونراوه یه م له شیخ (محمد امین) ی بىراى شاعیره وه ده س كه وت، ووق هونراوه كه له مه زور تر وه كه چى هه ر نه وه نده م له به ر ماوه.
- ۱۸- ئەم دوو دیره م له شیخ (محمد امین) وه رگرت.
- ۱۹- خوالیخوش بووى ناوبراو زانایه كى دینى قى گه بشتوو ناسراوى نارچه ی خانه قینه، مه لا نه حه د په یوه ندی په كى پشه وى هه بسوه له گه ل (بیدار) دا، له مه دانی شاعیریش دا ده ستى هه بسوه، جى داخه تائىستا شتىكى له باره وه نه نوو سراوه به خوینه ران بناسرى.
- ۲۰- ئەم پارچه شاعیره م له نه نداد یار (سه عد الدین محمد امین) وه ده ست كه وت كه بىرازاى (بیداره)، شاعیره كه م به رینوسى ئیستای كوردى نوو سیوه و چه ن وشه یه كیش له دیرىكا بوم نه خویندارى وه خاله م بو داناوه.
- ۲۱- نوو سه رى شاعیره كه نه مه ی به پهراویز داناوه بو ئاماجه به ئایه ق (الحقنا به م ذریتمه م).
- ۲۲- نوو سه رى شاعیره كه نه مه ی به پهراویز داناوه بو ئاماجه به ئایه ق (بایتها النفس المطمئنة ارجعی الى ربك راضیه مرضیه).
- ۲۳- بىروانه ژماره (۲۰) ی گوفارى به یان، س ۱۹۷۷، ل. ۶.
- ۲۴- گورستانىكى نىزك به دیکه ی خویانو نه كه وینه رۆژئاوا یه وه.

روغنی روغکی و نازهلوی و پیشه سازی یه کانیان

دوکتور ذنون محمد پیرهادی

پروفیسوری کیمیا کولجی زانست زانکوی به خدا

شیخی بلسه همو روغنه شله کان واته (زمیت کان) بهرهمی رو مکن کچی روغی (توند) روغی ثلاثین - لیرمدا پنیویسته زیدمتر روغی بکهمومو بلیم: هموو روغی (توند) ثلاثی نریه چونکه هرورمکوو له کوتلیی نمپلسه بلسی دکمین به هوی کارلیکی کیمیایی دمتوانریت روغی شل واته (زمیت) بگورینه باری (رغی). واته روغی (توند) و مکوو روغی (راغی) ورونمکنی قری نوبلزار. زوریه ی روغی شل واته (زمیت) له نلو تووی همدیک رو مکنده هیه و مکوو تووی کولمبیروزمو توو کونجی توو به موو. همدیک جار زمیتکه له نلو میومدا هیه و مکوو زمیتی زمیتوون.

جیاکردنه وهی (زمیت) له رو مکن

سجور تمکنولوجیا هیه بو جیاکردنه وهی (زمیتی رو مکن) له ملبمندنمکنی:

1. به هوی گوشلار^(۱): واته توو کان نلو مکنانین دمرمکنیتو له پلشان گوشلار دمخریته سمرین بو شهوهی روغنه کی نای دمرچینه دمرموه له پلهی گرمی نلسلیدا.

پوخته ی لیکولینه وه

روغ خواردن ماده به کی سره کی خوراک میروغوه دوو جوری سره مکن. به کم روغی شل واته (زمیت)، دوم روغی توند واته روغی نازهلوی و مکوو روغی ماسی مورو بزنو مانگاو همو بهرهمه کان شیر، هروره ها روغی بزو دونگوو چهوری گوشت.

پلنی له لیکولینه وه به دمرباری پیکهاتوی روغنه به هموو جورو چپشته کانیه وه. هروره ها بلسی پیشه سازی روغ خواردن به تاییه ی روغی (زمیت) واته روغی وه کی. له ماته و همدیک لایه تر که به پوهندی به روغی زهیی خواردمه ی بهرهمه هیه له لیکولینه وه به داسی ده مکن.

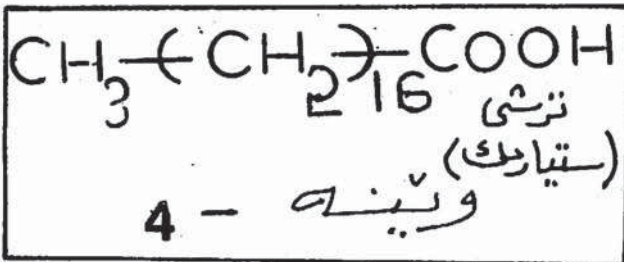
سهره تا

یگومان روغی چهوری به شیکی گرنکه له به شه کان خواردن. خواردمه من به گشتی دابش ده کرتیبه له به شانه ی خوارده وه.

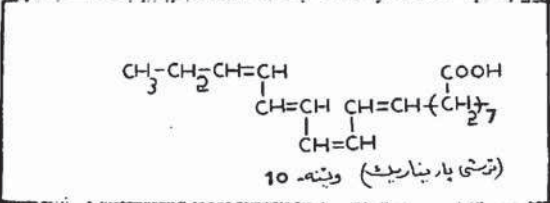
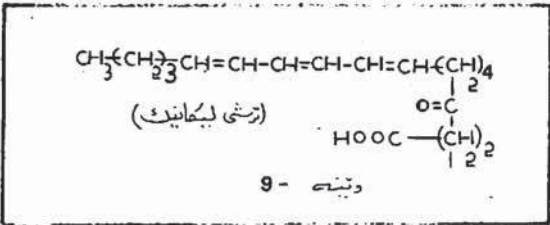
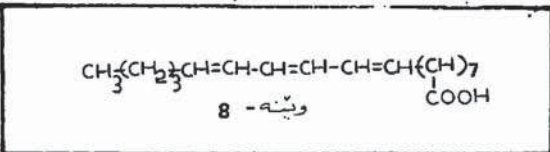
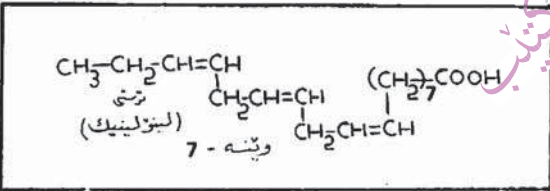
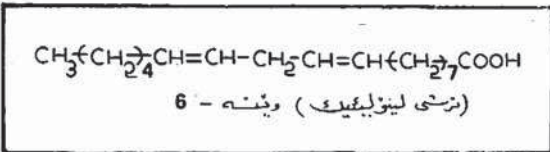
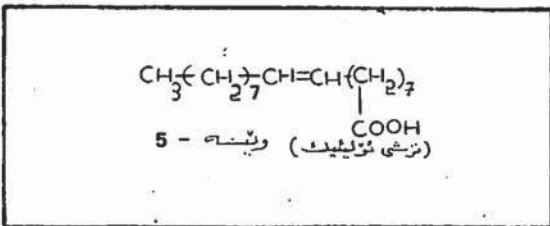
1. کاربو هیدرات
2. پروتینه کان
3. روغی چهوری - واته روغی وه کی نازهلوی
4. لیتامینه کان
5. ناووغوی

به کم زاناکه له پیکهاتوی کیمیایی روغی زهیی خواردن لیکولینه وه دوکتور مایکل چیلر رویل^(۱) بو له لهره نسا هموو روغی خواردمه من چ شلریت (زمیت) یان توند بیت هموو پیکهاتوه به کی تاییه زیان هیه له کیمیا دا پی ده لین (لیستر)^(۲). روغنه کان بریتین له لیستر ی گلیسرین له گهل چمن تر شیکی کاربوکسیل تاییه ی به روغی چهوری.

لیستره کان گلیسرین به نای (گلیسراید GLYCeride) نلسراونو هیما ی خوارمو میان هیه (وینه - ۱).

هيماي ترشه تيرنه كراوه كان واته (نه تيره كان) كه له ناو روڼو چهوريدا هڼ له ماتهي خوارموهن (وينه: 100):

۲. به هوي گوشار گرمي بهيكموه: لهم تهكتولونجيبه دا گوشار دمخريته سهر ناوكه كان لهله يهكي گرمي بهرزاو بهلساني زمينتهكه بهره لايه ميبت.

۳. به هوي توينمريكي گونجو (۹) ليردا به زوري ماده دي هيكان HEXANE به كار دهينن يو جياكردنه وي زهيت. تهكتولونجيبا به هم واته به هوي گوشاري سازد روئيكي به سروشني دروسته كات به لام بهرهمه كهي كه سو ته كليفي رور ته كات. له لايه نرغي ته ندروستي بهوه زهيتكه به ترخه چونكه هه مو فيتاميه كان تبايدا ده ميپتهوه.

جياكردنه وي زهيت به گوشاري گرم بهرهميكي زورتر له دات به لام كه باره يه كه له فيتاميه كانو ماده به سوو ده كان تر ده فو تيت به گرمي. تهكتولونجيبا سي بهم واته جياكردنه وي (زهيت) به هوي توينمري هيكان له هه مو تهكتولونجيبا كان باوتره چونكه به بار بهكي زور له روڼه كه ده گريته مو ته كليفي كهمتره. له لايه كي تره وه روڼ لازه ي به گرمي ده گريته مو به تاينه له به زو دونگه ويو. به لام زور به وي روڼه كان يو يشه سازي ساپون به كار ده هينرين.

ترشه كان روڼ يان چهوری (۱)

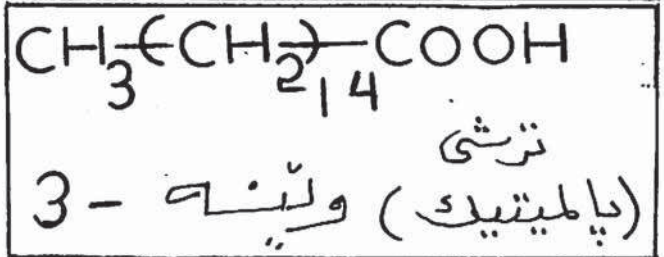
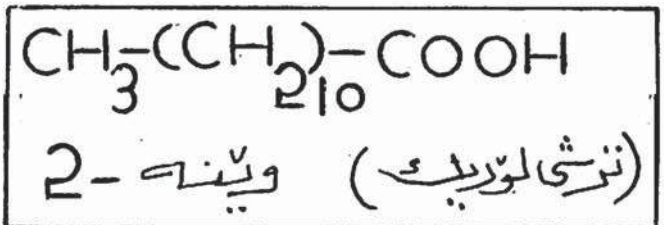
هه ره كوو گونمان هه مو جوړه روئيك يان زهيتيك برنيته له ليستري گليسرين. واته جياوازي نيوان جوړه كان روڼو زهيت به هوي جياوازي جوړي ترشه كان ليستره كانيه وه به. ترشه كان ترش ده كرنه دو به شهوه:

(۱) ترشي تير واته Saturated Fatty acids

(۲) ترشي نه تير (۳) يان ترشي تير نه كراو واته Unsaturated Fatty acids

وينه - (۲) هه تا وينه (۴)

هيماي كيميائي ترشه تيره كان چهوري نيشان له دن:

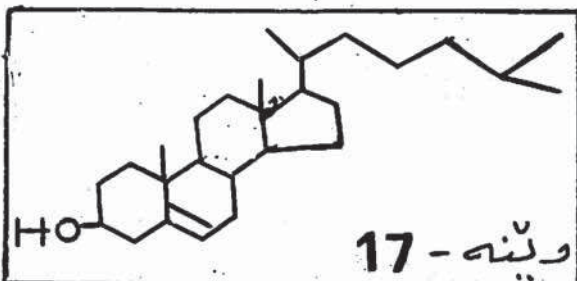

جیوازیلیک هاتون (سهیری وینه ۱- بکه). شی کردنهوی رون بهوی کولاندن له گهل قهبارهکی گونجاو له شلاوی هایدروکسیدی سویدیوم له پاشان ترشاندن شلاوهکان به هوی ترشی هایدروکلوریک ترشه چموری به کان ناوی بهره لا دهن به شیوه به کی هس. خستهی ۱- ریزهی ترشه کان ناو پیکهاتوی چمن روئیکی روکر. واژهی نشان هعات.

همه روئیکی خسته ۱- ی بکه لاشکرای ده کات که ریزهی ترشی سیتاریک له ناو روئنه لازهی به کاندا بهره به گویرهی روئنه روکی به کان. ترشی سیتاریک ترشیکی تیره له پلهی گرمی ناسایی داره. که چی له لایه کی ترمه روئنه روکی به کان هم موو شلن واته زهین له پلهی گرمی ناسایی داو همیشه ترشی (نه تیرمان) زوره وه کوو زهین زهینونو گوله بهره روئنه لواز تر واته ترشه کان خستهی ۱- دوو جورن: جوریکی تیرن وه کوو ترشی پالمیتیک وسیتاریک و جوریکی (نه تیرن) وه کوو ترشی فولیک و لینولیک و لینولینیک

گرنگیتی رون بوئنه ندر وستی

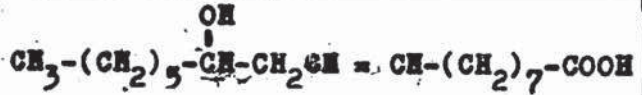
با گومان هر وه کوو کومان روئنه زهیت به شیکی سهره کی خوراکیه پیرسته همو روئیک بخوریت. به لام زیاده خواردن باش زهه چونکه دهینشه هوی قهلهوی و بهره زهون هوی توژی عوین و گبر و گبرقی نه خوشی به کان دل. تیره دا ته لین زور خواردن رون لازهی توژی عوین بهره کانه به چونکه به همیشه ی رون لازهی ماده به کی له گله دایه به ناوی کولسترول. هم ماده به عوی وه کوو روئنه دایه هر چه نده پیکهاتوی کیمیایی جیابه له گهل رون خوارده من. شیان بیه به هیچ جوریک یان ته کتولوجیابه که هه تانستانه تو تراوه کولسترول له رون جو بکر پتهوه. هیمای کیمیایی کولسترول له (وینه ۱۷) دانیشان هدهین

کارلیکه کیمیایی به کان رون

دوولا هس گرنگه له پیکهاتوی لیسره داهه به:
۱. به ندی لیسری ناوگر دپله کان واته (C-O).

شیان بیه هه ترشاندن له سهرهوه باسمان کردن زور باون به لام هه ندیک. ترشی (نه تیری) ترهن که له ناوژماره به کی کم له (زهینه کاندا) همن. هم ترشه ده گه ناته له خواروه نشان کراون (وینه ۱۱-۱۷)

وینه - 11
RICINOLIC ACID

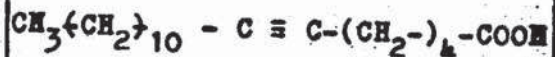
وینه - 12
PALMITOLIC ACID

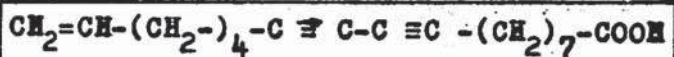
وینه - 13
PETROSELENIC ACID

وینه - 14
VACCENIC ACID

وینه - 15
TARERIC ACID

وینه - 16

ISANIC ACID

با گومان ریزهی (ترشی پالمیتیک) Palmitic Acid له ناو روئنه کاندا زورترین ریزه به، له پاش ترشی پالمیتیک ترشی فولیک دیت Oleic acid. به شیوه به کی گشی گره ده کان رون یان زهیت له سی لیسری

مشتق ۱-

پیکهاتوی چمن روئیکی و نازہلی

پرف				ژمارہی	ژمارہی	ناوی روئ ۱. روئ روہکی
لینولینک	نولینک	ستاریک	پالمینک	وئی	سابون	
۲-۲	۱۰-۱	۵-۱	۱۰-۴	۱۰-۸	۲۶۰-۲۵۰	روئ گوئز ہیند
۱۱-۵	۴۰-۳۸	۶-۳	۴۳-۳۴	۵۸-۶۱	۲۱۰-۱۹۶	روئ دارخورما
۱۲-۱	۸۴-۶۶	۴-۱	۱۵-۵	۹۴-۷۴	۲۰۰-۱۸۵	زہتی زہتون
۲۶-۱۳	۷۰-۵۰	۶-۲	۹-۶	۸۶-۸۳	۱۹۵-۱۸۲	زہتی لستق عہید
۴۱	۴۵	۴	۸	۱۱۶-۱۰۴	۱۹۳-۱۸۷	زہتی کونجی
۴۲-۳۴	۴۹-۴۳	۴-۳	۱۱-۷	۱۳۰-۱۱۶	۱۹۶-۱۹۱	زہتی گہنہ شام
۲۸-۵۱	۳۹-۲۱	۱۳	۱۰	۱۲۶-۱۲۲	۱۹۲-۱۹۰	زہتی گولہ ہرؤزہ
۵-۴	۴۰-۳۰	۳-۱۰	۲۶-۲۳	۴۰-۲۶	۲۳۵-۲۱۶	۲. روئ نازہلی روئ مہر ویز نومانگا
۱۰-۸	۵۵-۴۵	۱۷-۱۵	۲۶-۲۲	۷۰-۴۶	۱۹۵-۱۹۰	روئ پیو وونگ
-	-	۲-۱	۱۶-۱۰	۱۹۰-۱۲۰	۱۹۵-۱۸۵	روئ ماسی

پيروكسيده كان له پاشان شي ده بنه وه له نه نجامدا ژماره يه كي زور له جوړه ها نه لده ايدو كيتون^(۱۱) بهر لا^(۱۲) ده بن. بون نه لده ايدو كيتونه كان و تامين زور ناخوشه و تاو بون و ونه كه ده گورن.

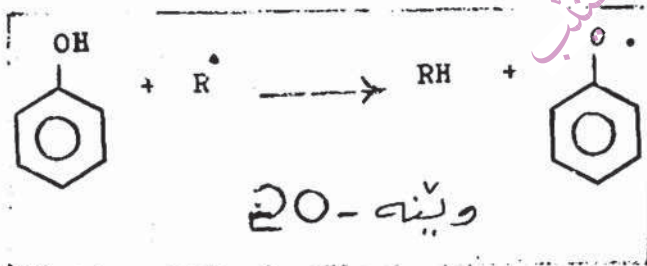
۲. هه نديك جار ناماده بوون قه باره يه كي كه له نا يونه كات ناسن يان مسريان ميسر تاله كات سر^(۱۳) هان روون نه ده بن بوئوكسيدين و له پاشان روون كه نيكله چيت.

۳. هه نديك له زانكان ده لئين: تيكچون روون و خراب بوون تاو بونو به هوي كار ليكي نه نزيمي تايبه ق چي به جي ده بيت.

بهر به سترگ دني تيكچوني روون

زور به ي روون كاندوز به تان كان له تيكچون ده پاريزرين به هوي نيكله كردن روون كه له گه ل ريزه به كي كه م له ماده ي كيميائي تايبه كه ناسراون به (دژ نوكسيدين (Anti Oxidant)^(۱۴) نمونه ي هم ماده دژ نوكسيديتانه فينوله و ساو به كات فينول، هه روه ها جه ن فيتامينيكيش هه ن كه دژي نوكسيديتئين وه كو و فيتامين-E و فيتامين-C

ميكاسمي^(۱۵) كار ليكردن ماده كات دژ به نوكسيدين بر نيته له كار ليكردن ساده كه له گه ل ره گي بهر لا^(۱۶) وه كو له هاوكيشه ي خواره وه^(۱۷) نيشان نه ده بن (ويته - ۲۰)

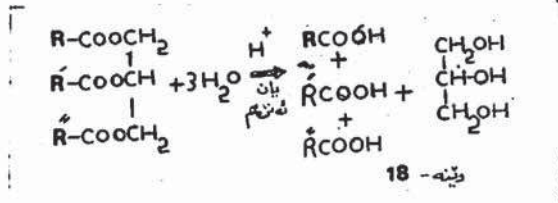

له خووه سوتاني روون نه تير له پر^(۱۸)

هم ديار ده به هه نديك جار روو نه داتو روون (نه تير) واته زهيني شل نه گه ر هاتوو بكه ويته سر پر ويه كي كوونو له شوينيكي به تاك دانرا، نه وا له وانه به له پر ناگر بگريت له خو به وه بو سوتيت.

بي گومان هم ديار ده به هه نديك جار بوته هوي سوتان گه ليك له مالو سامان به بوته ي بي تر خه مي و نه زانين. چون روون كه له خو به وه ناگر ده گريت؟؟ به ي!! به بنده جوو ته كاني نيوان كار بوونو كار بوون واته C=C له گه ل نوكسيجيني هه وادا كار ليكي كيميائي ده كهن و نوكسيدين ده كهن. هم جوړه كار ليكه گه رمي به كي زور بهر له لاده كاتو له ناو پر وكه ده مي نيته وه كو مه ل ده بيت هه تاده گاته راده به كه ده سو نيته وگر ده گريت.

۲. نه تيري هه نديك له روون كاندوز به تان كان. هه موو روونيك يان زهينيكي به هوي ناو به يار يسه دان كه ميك له تر شي نانه ندامي^(۱۹) شي بوگليسرين و تر شه كان ناوي. ويته - ۱۸ هاوكيشه ي هم جوړه شي بوونه وه به نيشان نه دات:

شيان باسه شي بوونه هوي روون له ناو خانه كان رووه ك و گيان له بهر به يار مه ن ماده ي (نه نزيم^(۲۰) Emzyme) جي به جي ده بيت.

بيني تر شه له ندامي به كان به كار ليكردن يان له گه ل تفتيكي^(۲۱) ناسراودا وه كو و هايپر ووكسيدي سو ديوم نه دوز رينه وه. وانه به هوي دوزينه هوي (ژماره ي ساوون) تر شه كان ده ناسرين.

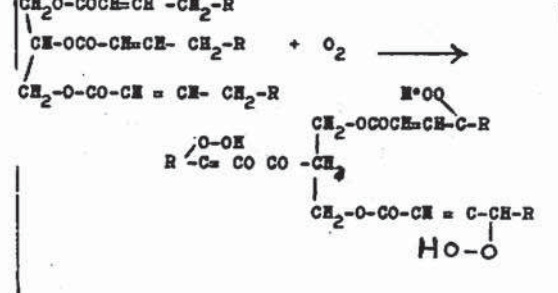
بي گومان روون شل واته (زهيت) به كار ليكي (هايپر ووجيني)^(۲۲) به بنده جوو ته كان تير ده كرين و شيوه ي زهيت كه ده گور نيتره ق ده بيت

تيكچون روون^(۲۳)

بي گومان هه موو نه يزانين روون كوون تام بوينيكي ناخوشي هه به به لكوو تاميشي تال ده بيت و ده گور نيته. مه سه له ي تيكچون و سروشني روون گيسر و گريتيكي باووه گه ليك له تو زينه ره كان ليكو ليته وه بيان ده ر باره ي كروه. نوو سه ري هم و تار ديش ژماره يه ك ليكو ليته وه ي ده ر باره ي (دبون بوون) روون بلاو كر دوته وه^(۲۴). هوي به كان تيكچون تام و بون روون له م خاله ي خواره وه كو ده كرينه وه:-

۱. كار ليكردن نوكسيجيني هه و له گه ل به بنده جوو ته كان روونو بيكهنان پيروكسيدي روون كان.

شيان باسه نوكسيجين په كه م جار له گه ل نه و كار بوته ي ته نيشت به بنده جوو ته كه كار ليك ده كات (سه يرو ويته - ۱۹) بكه:

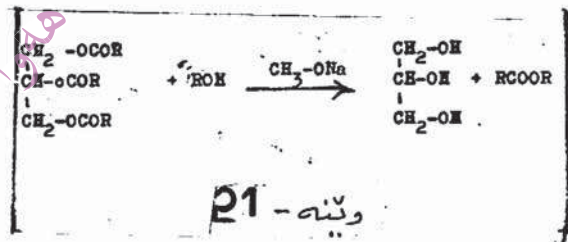
ويته - 19

ژماره‌ی ته‌سیتیل^(۲۷)

ژماره‌ی ته‌سیتیل بریتیه له ژماره‌ی ته‌و میللغرامانه‌ی هایدروکسیدی پوتاسیوم (KOH) پیوسته بو کارلیک کردن له‌گه‌ل ترشی سرکه‌ی به‌ره‌لا بو و له‌غرامیک روغن ته‌سیتیلین کراو واته Acetylated^(۲۸).

گوازته‌وه‌ی ئیسته‌ر^(۲۸)

کارلیکی گوازته‌وه‌ی ئیسته‌ر له‌کیمای ته‌ندامی‌دا ناسراوه و به‌وه‌یه‌وه سروشی ئیسته‌ر ده‌گوریت بو ئیسته‌ریکی نوی. روئیش وه‌کوو گوتمان (ئیسته‌ره) و نه‌توانین پیکهاتوه‌که‌ی بگورین به‌م کارلیکه واته‌به (گوازته‌وه‌ی ئیسته‌ر). کارلیکی گوازته‌وه‌ی ئیسته‌ر پیوسته ده‌بی ب ناو بکریت، هه‌روه‌ها پیوستی به‌تفتیکی گونجاوه‌یه‌وه و وه‌کوو میتوکسیدی سو‌دیوم (سه‌یری وینه - ۲۱ له‌خواره‌ویه‌که)

پیشه‌سازی کردن روغن^(۲۹)

روغن روکی واته (زهیت) پیوسته گورانکاری‌یه‌کی زوری به‌سه‌ردا بکریت پیش ته‌وه‌ی بو‌خواردن مروف ده‌س‌بدات. ئەم گورانکاریانه‌بی ده‌لین (پیشه‌سازی کردن روغن) و له راستیدا برینه له پوخته کردن روغه‌که چونکه روغه‌که خوی له لایه‌ن روغه‌که وه‌دروست ده‌کریت به‌لام بو و تامی خوش زه و پیوستی به پوخته کردن هه‌به.

له عیراق به‌که‌م روغن خواردن له (زهتی دارخورما) دروست ده‌کریت زه‌تی دارخورماش هه‌روه‌کوو گوتمان له‌هه‌ندیک ولاتی ته‌فیری و ناسیای وه‌کوو مالیزیایا به‌کار ده‌هینریت. کومپانیای (زیوت) روکی له به‌غداو له شویی تر ده‌بیاله‌وه و پوخته‌ی ده‌کن. قوناغه‌کان پوخته‌کردن. زه‌تی دارخورما به‌کورت له‌خواره‌وه‌ی باسی ده‌که‌ین:

(۱) قوناغی به‌که‌م:

.....: - زرگار کردن زه‌یه‌که له ماده‌ی سوم^(۳۰):
زه‌یه‌هه‌ر له ریگاوه‌دیت به‌تالی ده‌که‌نه ناو تانکی‌یه‌کی بارلیک و به‌رزو له‌ناو ته‌و تانکی‌یه‌ده‌مینته‌وه بو دووسی جه‌فته بو ته‌وه‌ی خلتو سبوه‌که‌ی ناوی بنیشیت و بچینه‌خواره‌وه.

(۲) قوناغی دووه:

.....: - زرگار کردن زه‌یه‌که له بوغن ناخوش: بوته

ناخوشه‌کان روغن بریتین له‌چهن ته‌لدهایدیکو کیتونیک سووک. به‌وه‌ی رت کردن بوخاریکی گه‌رمی‌ناو هه‌مو و ته‌و ته‌لدهایدو کیتوناته‌ده‌بن‌به هه‌لم‌ور و نه‌که به‌جی ده‌هیلن.

(۳) قوناغی سی‌یه:

.....: - گرتنه‌وه‌ی کاروتین: ماده‌ی کاروتین ماده‌یه‌کی زه‌رده به‌لام له‌به‌ر ته‌وه‌ی قه‌باره‌که‌ی به‌گجار له‌ناو زه‌یه‌که زوره‌ره‌نگی زه‌یه‌که ره‌شه وه‌کرو دوشاو. به‌وه‌ی کارلیکی کیمیایی و تونین‌ری کونجاو کاروتینه‌کان له‌روغه‌که جیاده‌کریته‌وه. کاروتینه‌کان به‌کارده‌هینرین له قوناغی‌کی دوایی بو‌ره‌نگ کردن روغه‌کان.

(۴) قوناغی هایدروجین:

.....: - ئەم قوناغه‌ی زور قوناغی‌کی گرتنه‌وه‌روغه شله‌کان لیره‌دا شیوه‌یان ده‌گورینه روغن تودوره‌ق. لیره‌دا هه‌روه‌کوو گوتمان هایدروجین رت ده‌کریته ناو زه‌یه‌که‌ه‌مه‌که‌وه به‌تاماده‌بوون توخی نیکل یان په‌لادیوم یان توخی میرتالی تر. به‌م جو‌ره هایدروجین کارلیک ده‌کاته سه‌ر به‌نده جووته‌کان کار بوون. کاربون (C=C) و هه‌موویان به هایدروجین تیر ده‌کرین. به‌م جو‌ره باری زه‌یه‌که‌ه‌مه‌که‌وه ده‌گوریت باریکی روق.

قوناغی چواره‌م:

.....: - تیکه‌ل کردن بوغن زرنگ: له‌م قوناغه‌دا قه‌باره‌که‌ی که‌می دیاری‌کراو له کاروتینه‌کان ده‌کریته ناو هه‌ندیک له روغه‌کان ناوی ده‌نریت به‌روغن (راعی).

جاران روغن (زه‌یه‌ب) ماده‌بو و له بازار بو‌نو تامی روغن کوردی ئاره‌لی نه‌دا. ته‌و بوته له راستیدا بوئینکی ده‌ستکرده‌و بریتیه له ماده‌یه‌کی کیمیایی تیکه‌ل ده‌کریت له‌گه‌ل هه‌مان روغه‌که‌ی پاگزکراو. شیان باسه له‌م قوناغه‌دا قه‌باره‌یه‌کی دیاری‌کراو له ماده‌ی (دژیه نوکسیدین) تیکه‌ل به‌روغه‌کان ده‌کرین ته‌گه‌ر هاتوو روغه‌کان عه‌مارکران بو ماده‌یه‌کی زور.

الدهون النباتية والحيوانية وصناعتها

الدكتور ذنون محمد پیر یادی
خلاصة البحث / كلية العلوم جامعة بغداد

يتناول البحث التركيب الكيميائي للدهون الغذائية بشوعها النباتية والحيوانية كما يشتمل البحث على بعض التفاصيل الخاصة بالدهون. كذلك طرق تصنيعها في شركة الزيوت النباتية وكيفية تحويل الزيوت النباتية الى دهونات جامدة بالهدرجة كذلك يتناول البحث اهمية عدم التسخين في تركيب الحوامض الشحمية من حيث الصحة العامة. كذلك دور الكولستيرول الموجود مع الدهونات الحيوانية في الصحة العامة.

وفي نهاية البحث نبذة مختصرة عن مراحل تصنيع (زيت النخيل) المستورد وكيفية تحويله الى دهونات وزيوت صالحة للطعام.

سەرچاوه و پەر او یزه کان

۱. چیهەر ویل **Michael Eugene Chevreul** (۱۷۸۶-۱۸۸۹):
پروفیسوری کیمیا بوو له پاریس فەرهنسا، یه کهم زانا بوو که لیکولینه وهی
کرد به سهرشی کرده نه وهی به ره هه مه سرو شقی به کاندا. له سالی (۱۸۱۱)
شی کرده نه وهی روون به یارمهت هایدروکسیدی سو دیوم نه انجام دا و بهم
جو ره (سابوون) ناماده کرد **Saponification** هه ره وهه تر شه کان
خواره وهی له شی کرده نه وهی روون ناماده کرد:

- ترشی کاپریک و کاپرویک **Capric and Caproic Acids**

- ترشی پالمیتیک **Palmitic Acid**

- ترشی ستیاریک **Stearic Acid**

- ترشی ئولیک **Oleic Acid**

هه ره وهه هه شماری له سالی (۱۸۳۴) ماده دهی کریاتینی له میز
جیا کرده هه هه هه هه هه هه هه هه هه هه هه هه هه هه هه هه هه هه هه
نه مهت (۱۰۲) سالی داگوچی دوا یی کرد.

۲. **Ester** - نه و ناوینته به یه کهم پیک دیت له کارلیکی کیمیا یی نه و ناو
کحو لو ترشی کار بوکسیله وه کوو له هاوکیشی خواره وهه نیشان نه ده یی نه و ناو

۳. راعی: روون کومبانیای زیوت نباتیهی عسراقه وه له روون روه کی
دروست ده کرت به هایدرو جینی زهیی دار خورما (زیت النخیل **Palm oil**)

۴. گوشار = ضغط

۵. توینر = مذیب **Solvent**

۶. ترشی چهوری = الحامض الشحمی **Fatty acid**

۷. ترشی تیر = الحوامض المشبعة واته نه و ترشانه که به ندی جووتیان وهک

۸. ترشی نه تیر = الحوامض غیر المشبعة: نه و ترشه نه ندای نه که به ندی
جووتیان تیا دامه به.

۹. ژماره ی سابوون = عدد الصوبنه = **Saponification Number**
بریت له ژماره ی میلیگرامی هایدروکسیدی پوتاسیوم که
پیوسته بو گووینی غرامیک له روون بو سابوون پوتاسیوم.

۱۰. ژماره ی یودی/العدد الیودی **Iodine Number** بریت له ژماره ی
گرامه کان یو دیکه کارلیکی کیمیا یی له کهل (۱۰۰) گرام له روونه که ده کات.

۱۱. روون دار خورما = زیت النخیل: نه م زهینه له دارلیکی تلیهت بوخته
ده کرت به ناوی دار خورما به لام خورما ناگرت زهینه که وه کوو دوشاوی
ره شوایه، بوئیکی ناخوشی هه به هه ره هه ناامیشی ناخوشه. به لام کارگی
دروستکردنی روون له به غذا نه م روونه که له مالتیزیا و نه فریقیا ده کرت
و بوخته ی ده که نو گه لیک جوو چه شقی لی دروست ده کن وه کوو روون
راعی روون نه رگزو یاسمین وزهینه ب وزهینی کج واته (زیت البنت).

۱۲. روون ماسی نازه نی نیه به لکوو روون گیانه وه ی واته روون
حه یوازیه.

۱۳. ترشی نا نه ندای = حامض لاعضوی. وه کوو ترش گوگردین یان
هایدروکلوریک. هتد.

۱۴. نه نزم = بریتیه له ماده ی پروینی جوو هاچه شن و بایه ت هه به له ناو
خانه کانو شانه کاندا. نه نزم نه توانیت گه لیک کارلیکی کیمیا یی ناسان
بکاتو هه نه نزمیک تابه ته به کارلیکی کیمیا یی دیاری کراو.

۱۵. تفت = قاعده **Base**

۱۶. هایدرو جینی = الهدرجه **Hydrogenation**. کارلیکن کیمیا یی
غازی هایدرو جین له کهل ناوینته ی گونجاو وه کوو (زهینی شل) پی ده لین
هایدرو جینی. نه م کارلیکه پیوستی به که میک له بو دره ی نیکل یان به لادیوم
هه به.

۱۷. بیه ئینگلیزی تیکچوون روون و خزابوون نام بوون به هوی
کون بوون روونه که یان به بو نه ی گه رمی شویی عه مبارکردن و بار و دوخی

هه وای ژوری عه نباره که پی ده لین **Rancidity** به زوبان عه ریش
پی ده لین (تزنخ الدهن) او زناخه الدهن واته نه توانین به کوردیش پی ده لین
(روون درناوی) [چونکه بوون درون لی دیت.

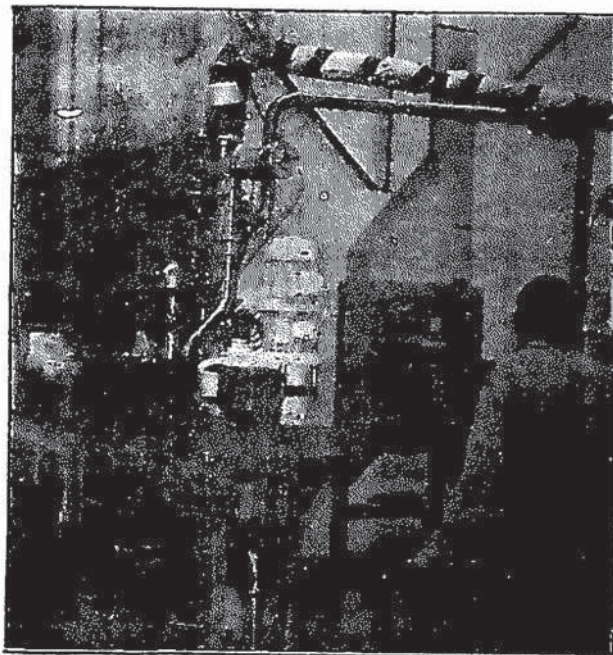
۱۸. نه م لیکولینه وانه م ده رباره ی تیکچوون روون بلا کردو نه وه:

1— **PYRIADI, T.M. and MASON, Composition and Stability of Pecan Oils,**
J. Am. Oil Chem. Soci. 45, 437 (1968).

2— **PYRIADI, T. M., and N. Na3 hat, Effect of Some Antionxidants | Synengists on the Stabillization of Common Ly used Edible Oils and Fats**

Processed Iraq. IRAQi J. sei, 21. (2). 319 (1980).

3— **PYRIADI, T. M. M. A Clhawani, and N. Y. Naz hat. Correlation of stabilities of Locally Processed Edible Fats and Oils in Iraq With their Structures,**
J. Iragi Chem. Sori, 2, 23 (1977) —

4--PYRIADI, T. M. and N. Na3hat
Retardation of Rancidity in some Edible Fats
and oil Processed in Iraq., Iraq J. Sci. 26, 27
(1985).

۱۹. نه لده هايدو و ه کوو $R-\overset{\overset{O}{\parallel}}{C}-R$ کيئون وه کوو $R-\overset{\overset{O}{\parallel}}{C}-R$
۲۰. مير تال = فلر Metal

۲۱. مضادات الاكسدة.

۲۲. هيكانسم Mechamism واته ميكانيكه واته فوناعه كان كار ليكي

كيميائي به دري زي و به قوولي.

۲۳. ره گي به ره لا = جذر حر = FREE RADICAL وه کوو: C_2H^{\cdot} , CH_3^{\cdot} , $C_2H_5^{\cdot}$, H^{\cdot} هنت

۲۴. هاو كيشه = معادله.

۲۵. له خيووه سبوتان له بر Spontaneous Combustion يان
(الاشتعال الفجائي الذان).

۲۶. ژماره ي نه سبيل Acetyl Value

نه سبيل بر نيته له كومه له ي (CH_3-CO)

۲۷. رون نه سبيلين كراو - بر نيته له ورونه ي كه كار ليكي كيميائي له گه ل
(الهدريدي ترشي سر كه دا) كروهه. نه م كار ليكه له راستيدا كومه له كان

هايدر و كسيل (OH) ده بيكاتو ده گور ينم $(O-C-CH_3)$ واته
نه سبيلين ده كر ين چونكه كومه له ي $(-C-CH_3)$ ده جينه ناو و زنه كه
له پاشان وونه كه به كار ليكي كيميائي له گه ل ناوي ترش دا كومه له ي $(-C-CH_3)$
 CH_3 به ره لا ده كات به شيوه ي ترسي سر كه. ترشه (سر كه كه) ده بيور ت
به هوي كار ليك كردن له گه ل شلاوي هايدر و كسيدي سو ديوم.

۲۸. Transesterifi Cation = انتقال الاستر.

۲۹. پيشه سازي كردن = تصنيع.

۳۰. موم = شمع.

۳۱. كارونين = ماده به كي سر و شفي ره كه يه و ره نكيكي زه رديان مه يله و
سووري هيه. كار و ره و شفي زور له فيتامين - A ده چيت.

۳۲. بون رون - له كومپاناي زيوق ره كه يه غذا ماده كه له ژاپون
ده كر نو فه باره يه كي زور زور كه مي بيويسته بوگور يني بون رونه كه.

۳۳. رون (زه ينه ب) و ياسمين و زويده و راعي و زه يني كچ واته (زه يت
الينت) هم و له زه يني دار خور مادروست، ده كر ين.

گشتوکال له

عیراقی کوندا

● نهژاد عزیز سورمی ●

تییینی:

جهز ده کم خونهری به ریز له وه باخه به ربی که ئەم باسه وهك به شیک له پیداویست و مهرجی ده رجون پیشکەشی به شی ئارکیسولوزی کولنجی ئەده بیاتی دانشگاهی به غداکراوه.

● پیشه‌گی ●

له چاخه هه ره دیرینه کانه وه ئاده میزاد له ئەشکه وتی شاخه کانی باکوور و باکووری رۆژه لاتی ئەو شوینده دا ژیاوه که به عیراق ده ناسری.

ئەمەش به و پاشماوه و شوینه وارانە را دیاره که له وه ئەشکه وتانه دا به جی تی هیشتوون و بریکی دی باسیان ده که یین، وهك ئاشکرایشه هه موو پیداویستی و ئامرازه کانی ژیاانی رۆژانه ی له وان سهرده مانه دا له بهرد دروست ده کرد؛ هه ره له بهز ئەوه یشه به و چاخانه گوتراوه چاخه به ردینه کان.^(۱)

جا بو ئەوه ی له بازو دوخی سرووشتی و ئاووهه وایی ئەژ چاخانه بزانی که ئاده مزادی تیا ژیاوه و کاریگی زوری به هه لسوکه وتی گشتی یه وه هه بووه ده بی ئەوه بزانی که :-

گوی زوی به چهند جوولانه وه یه کی جیولوجی تپه ربوه، دوا جوولانه وه یشی ئەوه بووه، که به (هیلیوسین) ناسراوه له چاخی جیولوجی نوی دا بووه ده کاته بیست هه زار سال به ره له ئیستا.

به لام ده ورائیکی جیولوجی گرینگ به ره له م ده ورا نه هه بووه به (پلاستوسین) ناسراوه؛ له م ده ورا نه دا چیا نوی به پتچا و پتچه کان پیک هاتوون و گورانکاریه کی زور له ئاووهه وادا بووه؛ که له ئەنجام دا چوار بارستی شهخته به ندی تیدا خشیه وه به شه کانی باکووری گوی زوی داگرتوه، به تایه تیش شوینه بلنده کانی...

له نیوان هه ردو شهخته به ندیش (ماوه) به کی تاراده یهك گه رموکه ی به خو به وه دیوه.^(۲)

له ده ورائی پلاستوسین دا، چهند کومه لپکی ئاده می و نیمچه ئاده می ده رکه وتن، له وانه ییش ئەو کومه له ی که به (ئاده مزادی مه میرونی ی پشت راست) ناسراوه و کومه له ی ئاده مزادی نیاندرتال و ئینجا کومه له ی (ئاده مزادی ژین)، که به ده رکه وتی، کومه له کانی دی ون بوون و نه مان ئینجا ئەم کومه له یه (واته ئاده مزادی ژین) دهستی به سه ر گوی زوی داگرت. مروقی خالی حازریش هه ره له نو کومه له یه که وتووه ته وه و لقی لی بووه ته وه.

ژیانی ئاده میزاد به م جوړه هه ره له سه ره تای سه ره له دانی یه وه ناکو به چاخه میژ وویی یه کان گه یشتووه، به چهند خو ل و قوناخیکی شارستانی دا تپه ره یه وه که به چاخه به ردینی یه کان ناسراون، چونکه ئەو ئامرازانه ی به کاری هیناوه له به رد دروست کراون.

لی توژه کان ئەم چاخانه یان له عیراق دا به هوی جیاوازی و په ره سه ندنی پیشه سازی به ردی و ئامرازه ئیسقانیه کان به سه رچهند قوناخیک دابهش کردووه که ئەمانه ن:-^(۳)

● چاخی به ردینی دیرین - (Palaeolithic)^(۴)

له م ماوه یه دا ژیاانی ئاده میزاد زیاتر به راوو کوکبر دنه وه ی بزایی یه وه به ند بوو، به لگهش ئەو کومه له ئامرازانه که له

(به زده به لکه) ی نزیکی چه مچه مالی ئیستا (له کوردستانی عیراق) دوزراونه ته وه و به نزیکی (۱۰۰۰۰۰) سه دهه زار سال بهرله ئیستا دیاری کران،^(۶) ههروه ها ئه شکه وتی (هه زارمیرد) له ده وریه ی شاری سلیمانی و (چینی - D) له ئه شکه وتی شانهدر له ناوچه ی هه ولیر.

● چاخى بهردینی نیوه پراست (Mesolithic)^(۷)

ماوه ی ئه م چه رچه دوادواکانی ده ورائی پلاستوسین ده گریته خو به هوی پاشماوه ورده کانیشیه وه به چاخى (مایکرو لیتیکش - MicroLithic) ناسراوه چونکه ئه و نامرازانه ی ئاده مزاد له و سه رده مه دا له به ردو ئیسقان دروستی کردوون پیشکه وتینکی ئاشکرای پیوه دیاره له رووی لی خه وتان و بایه خ بی دانه وه که نموونه یان له موزه خانه کانی دنیادا پاریزراوه، به تاییه تی موزه خانه ی عیراقی له به غذا.

ئه م چه رچه له عیراق دا به هوی ئه شکه وتی (زرزی) به وه به چه رخی زرزی ناسراوه واری ته کاندانی ئاده مزادیشه به ره و ماوه سه رده میکی گرینگ له ژیا نی دا که وا کاکلی باسه که مانه ئه ویش چه رخی بهردینی نوی به.

● چه رخی بهردینی نوی - NeoLithic

یا - سه رتهای شوپشیکی نه براوه له ژیا نی ئاده مزاددا -

چه رخی بهردینی نوی به چاخى به رهه م هینانی بژیوی (Producing Food) یش ناسراوه، سه بارت به وه ی به رهه م هینانی بژیوی به کشت وکال و مالی کردنی ئازه له وه دو ورو داوی گرینگ بوون هاتنه نیو ژیا نی ئاده مزادو ئادگاری شارستانیه تیان پیوه بی؛ به راده ی ئه وه ی زور له میژ و ونوس و ئارکیولوژیسته کان بایه خى ئه م پیشکه وتنه به بایه خى شوپشی پشه سازی شارستانیه تی نوی وه ده گرن.

به رهه م هینانی بژیوی به کشت وکال و مالی کردنی ئازه لیش هوی له راده به ده ر پرایه خ بوون ئاده مزادیا ن له ژیا نی کیویایه تی و چوله رستی چاخه کانی بهردینی کون بو ژیا نیکی پیشکه وتوو گواسته وه. راستیش نه وه کانی ئاخرو ئوخری چاخى بهردینی نیوه پراست زه مینه ی ئه و شوپشه ئابووری به یان خوش کرد.^(۷)

به لام داخو کامه یان له پیشدا بوو، مالی کردنی کشت وکال یان ئازه ل؟

هه ندی له لی توژه کان دوزینه وه ی کشت وکال ده خه نه پیش مالی کردنی ئازه ل؛ ئه وانه وای ده بینن که «هه ولی مالی کردنی زوربه ی ئه و گیانله به رانه ی که ئیستا هه ن له پیش به رهه م هینان دا سه رنه که وتوو سه گ نه بی (!)، چونکه سه گ هه ر له چاخى بهردینی نیوه پراسته وه مالی کرابوو.^(۸) ئه مه پیش ههروه ک ئاشکرایه ده گه ریته وه بو به رژه وندی و پیوه ندی نیوان سه گ و ئاده مزاد؛ سه گ به هوی به رهه ستی ته واوی له بو ن کردن و گو ی قولآخی دا توانیوه تی به دوای نیچیر بکه وئی، له هه مان کاتیشدا له هه موو مه ترسی به ک ئاگاداری خاوه نه که ی بکاته وه، خاوه نه که یشی له پادداشتی ئه وه دا پاشماوه ی نیچیره که ی بداتی.

میژ ووی مالی کردنی ئازه لیش (له ته واوی دنیادا) وه ختیکی زوری ویشتوو، به پیچه وانیه ی ئه و وروه ک و دانه ویلانه ی ئاده مزاد روواندرونی.

بوگورنکاری ئابووریش که به هوی به روویومی کشت وکالی به وه بووه به تاییه تیش دانه ویله، «ئه وه دوای ئه وه ی وشکی روزه لاتنی نزیکی داگرت، چه ند جوړیک گه نم و جو ی خوړسک له و ناوچه یه دا شین بوون، له و کاته دا ئاده مزاد ناچار بوو له پیناوی مانه وه ی دا بژیوی خو ی به رهه م بهینی، بویه به ره به ره به رزایی به کانی به جی هیشت و رووی له میرگه به رئاوه کان کرد.^(۹)

به م چه شنه توانی به روویومی وه ک دانه ویله بروینی و میگه له کانی وه ناوینی، دوای ئه وه ی به کوکردنه و یان ژیا نی مسوگر نه ده بوو.

له جیگیر بوون و دروست کردنی مه زلی جیگیر بوونیش دا، کوئیه کانیا ن له قوړی په تی دروست کردو به قه دی دره ختانیس داره ری یانده کردو پاشان قوړه په سیت ده کرا. به م چه شنه سه قامیان گرت، ئیتر ده ستیان دایه چاندنی به روویومی خواردن و مالی کردنی ئازه ل به مه پیش ژماره ی دانیشخوان زیاتر بوو که له دوایی شدا بوو به هوی نه ش و نهای کومه لگای گوندنشین، له ئه نه جامی به کگرتی

کومه له خیزانیک له پیناوی بهرهم هینانی بژیوی وداکوکی له خویان. زور بوونی بهروبووم و خوراکیش جوړه تایه تمه ندیه کی پیک هینا، وه کو دیارده یه کیش «سره نجامیکی پر بایه خی بوژیانی له وه به دواوی ثاده میزاد: لی که و ته وه، چ له وهی پیوه ندی به پهرسه ندنی هونه روه بی، یا به گه شه کردنی چینیکی کومه لایه تی که وا کاری ناره زووه ناینی یه کانی ثاده میزادی به خو سپارد». ^(۱۱) نه مهش همووی به هووی نهو شیوازه نوی یه بوو که خو له وه رزی کشت وکال هینا برویه کایی.

له روانگهی نارکیولوزیسه وه، لی توژه کانی به رای ته م چاخیان به پیشه سازی گلینه (pottery) له چاخی به ردینی یه کانی دی جیا کردونه وه؛ تا نه وهی گلینه بر به هووی جیا کردنه وه و ناسینه وهی هوارنشینه کانی چاخی به ردینی نوی خویشی... نه مهش له پال پاشماوهی کشت وکالی و ناره ل دا، وه ک پاشماوهی نهو دانه ویلانهی ثاده میزاد چاندوونی (که شم وچو)، هره وه ها نیسک وپروسکی گیانله به ره مالی کراوه کان و نهو نامرازانهی له تیشهی به رد دروستیان ده کرد له کشت وکال دا به کاریان ده هینا.

به لاملیسه دا پرسیارنیک دینه پیشه وه: داخو ته و به ره و پیش چوون و پهرسه ندنه له یه ک کاتداو له گشت دنیا دا وه کو یه ک بووه؟ یان چوون؟

ته و اوی لی توژ و نارکیولوزیسته کان (به شیوه یه کی گشتی) له و باوه زه دان که سهره تا کانی شورشی کشت وکالی له ناوچهی روژه لاتی نریک دا بووه، به دیاری کردنیش بناری چیا کانی پاکووری غیراق و زنجیره چیا ی زاگروس و بانه کانی ناسیای ناوه راست... نه مهش به گه لیک به لگه چه سپاوه؛ له وانه بوونی په گه زی هندی رووه کی کیوی به تایه تیش دانه ویله که ثاده میزاد به چاندن مالی کردوون وه کو گه نم وچو، هره وه ها بنه چهی چنه د گیانله به ریکی کیوی مالی کراوه وه کو مهرو بز و مانگا. بیجگه له و نامرازانهی له کشت وکال به کاری هینان و له هندی شوینه واردا دوزراونه ته وه وه کو داسی به ردی ده سک دارو گاسنی به ردو جوینی و ده ستارو چه قوی به ردی، جگه له نامرازای وه ک ده رزی و که وچک و سوژنی به ردین،

ته نانهت هندی خشیلی به ردینیش که له به ردی مه ربه ریان دروست کردوون، سهره رای په یکه ری نازه له مالی کراوه کان، هره وه ها په یکه ری خوداوه ندی دایک (خوداوه ندی به پیتی) که په رستوویانه و پیوه ندی به و قوناخه وه هه بووه وه کو نیشانهی به پیتی. ^(۱۱)

● هه واره کشت وکالی یه کانی به رای:

نهو شورشه کشت وکالی یه ی باکووری غیراق به خو به وه دی پیشه تاییکی له ناکاونه بوو، به لکو به قوناخ بوو و هره ناوه هایش به ره ی سهند.

سهره تا گونده کشت وکالی یه کان به چوک بوون، له چه ند مالوکه یه ک تینه ده به رین، پاشان وای لی هات فراوانتر بوون به ره و پیشتر چوون، به راده ی نه وهی چه شنیک له دابهش بوونی کاریش له و کومه لگا کشت وکالی یانه پیک هات؛ ژن له و کومه لگایانه دا سهره رای به خیر کردنی مندال دانه ویله شیان ده هار ی و نان و خوراکیشیان ثامیاده کردو ته و نیان ده کردو مالانیشیان په روه رده ده کرد، پیایش چه ک و نامرازای دیکه له به رد دروست ده کردن و کیلگی وه ناو ده هینا و ده پیاراست و ده چووه راوی. ^(۱۲)

کشت وکال له هه وارگه کانی به رای دا دیاری کراو بوو، له روویو یوکی به چوک دا ده کرا که به شی خیزانیک بکا، دیسان تا دواو اکانی ته م چه زخه یش دره ختی به رداریان له کیلگه دا نه ده رواند بویه واپی ده چی کشت وکالیان به راگواستن بووی؛ به وهی که خاکه که تینی تیدا نه ما ده بانگواسته وه زه وی یه کی تری به پیت.

په یندا بوونی ملکایه تی تا که که سیش هه له وه سهره ده م دا بوو، که بریتی بوو له ملکایه تی کیلگه نامرازه سهره تایه کانی به ره هم هینان و گیانله به ره مالی کراوه کانی له وه رگه. گرینگرینی نهو هه واره کشت وکالی یانهش ته مانه ن: -

● چه رمو

تایسته ته م گونده که ده که ویته روژه لاتی شاری چه مچه مال و ۳۵ کم له که رکوک دوره، به کوثرین گوندی کشت وکالی ناسراوه له هه مو دنیا دا. ^(۱۳) پاشماوهی (چه رمو) له لایه ن نیره ده یگی (په یمانگای

رؤزه لات) ی سهر به دانیشگای شیکاگوی ئەمەریکایی یه وه
۱۹۴۸ - ۱۹۵۵) دۆزراوه ته وه پشکینه کانی ئەم نێرده شازده
چین یا دهوری نیشته جی بوونی به دیارخستوه که به قور
دروست کراون .

به هوی به کارهینانی ریگای (کاربون ۱۴ - C14) ^(۱۴) چینی
یه کهم به نزیکه ی ۶۷۵۰ سال پ . ز دیاری کراوه .

(چهرمو) به لگه ی یه کهمین گوندی هه میشه یمان ده داتی ،
شوینه واری تا (۲۵) مالی لی دۆزراوه ته وه ، هه مائیک چه ند
ژووریک بچووکی تیدا یه و دیواره کانیا ن به قور له سهر
بناغه یه کی به ردین دروست کراوه و ئاگردانی شی تیدا بووه ،
جگه له هه ندی په یکه ره وکه ی قوری سووره وه نه کراوی
نازه لان و خوداوه ندی دایک (خوداوه ندی به پیتی) و گلینه ی
هه مه جور که له چینه کانی سه ره وه دا دۆزراوه ته وه .

• به لانی که مه وه دوو جو ره گه نم له چه رمودا چیرا ون ،
ئه مه ش له وه نه که به خه لووز بووانه دا ده رده که وئی که لانی
دۆزراونه ته وه جو ره کانیش (ئینکورن - Einkorn) و (ئیمیر -
Emmer) ن ، سه ره رای جو ریک به زالیا . ^(۱۵)

ئیمه به هوی ئه و جو رنی و ده ستار و سه ره دو بیژینگه قوری و
به ردیا نه وه ده زانین که دانه ویله یان پی هار یوه

● حه سوونه ●

هه وارگه یه کی دیکه ی کشت وکالی یه ، ده که ویته
سنووری شاری مووسل ۳۵ کم به لای باشووردا .

په ره سه ندنی شو رشی کشت وکالی له حه سوونه دا
ئاشکرا تر و روونتره . پشکینه ئارکیپولوزی یه کان تاکو ده
نه وه یان له و کومه لگایه دا به ده رخستوه که پاشماوه کانیا ن له
شازده چینی سه زه کی دا بووه . ^(۱۶)

له چینی یه که مدا له سه ساغه (Virgin Soil) هه وارگه یه کی
کشت وکالی دۆزراوه ته وه که له وه ده چی دانیشتوانی له
چادردا ژیا بن چونکه شوینه واری خانووی قور
ده رنه که وتوه ، ته نیا کومه لیک گلینه ی چه رخی به ردینی نوی
تیدا دۆزراوه ته وه . ^(۱۷)

● ته لלוوصیوان ●

ئەم هه وارگه یه ده که ویته که ناری لای رؤزه لاتنی

روویاری دیجله به ۱۰ کم دوور له باشووری سامه پرپا .
(ته للووصیوان) شوینه واری کومه لیک گوندی کشت وکالی
تیا ده رکه و ته وه بایه خی ئەم شوینه واره دوای لیکولینه وه ی ئه و
پاشماوانه ده رکه وت که تیدا دیترا نه وه .

● گوندی مه تاره ●

ده که ویته باشووری شاری که رکوک و وه ختی خوی
له سالی ۱۹۴۸ دا له لایه ن نێرده یه کی دانیشگای شیکاگو
پشکراوه ، پاشماوه کانیشی له گه ل پاشماوه کانی حه سوونه
پیک ده چن .

هه ره ها (ئوم ئه لده بیاغی یه) که ۲۶ کم له رؤزئاوای شاری
(حه زه ر) هه دووره و (نه ینه وا) و (یارم ته په - له ده شتی شه نگارو)
(شمشاره - له ده شتی رانیه ؛ که ناری لای ده سه ر راستی
روویاری زا بی بچووک) و (ئه ره چی یه) و (برایم عه زو) و
(چوخه مامی) له باکووری شاری مه ندله ی وه ی تر .

● به شی یه کهم ●

هه ره کانی سه ره لدان

ئه و خالانه ی سه رنج راده کیشن ، ئه وه ندی پیوه ندی به
نیشته جی بوونی ئاده میزاده وه هه بی له ده شتایه کانی دولی
دووشاوان (رافیدین) و پیوه ندی ئه وه به ئاو وه واوه ، به لگه
به رده سه ته کان ئامازه بو ئه وه ده که ن که جیاوازی له ئاو وه وای
ئه و ناوچه یه دا ، هه شت هه زار سالی پ . ز له گه ل ئیستادا ئه و
جیاوازی یه جه وه زری یه نی یه چ له باره ی بارینی بارانه وه بی یا
پله ی گه رمی .

ئەم خاله یش به گویره ی ئه و لیکولینه وانه ی پیوه ندیا ن به
لایه نی جوغرافیای میژ ووی عیراق وه هه یه گرینگه ، چونکه
ئه و جو ره لیکولینه وانه له ده رکه وتی شارستانی ه تدا بایه خی
خویان هه په . به ره رحال له پال گه لیک هوی دیکه وه ئاو وه و
کاریکی کاریگری هه بووه له سه ره لدانی شارستانی ه تدا ،
هه ره به نمونه ته ماشا ده که مین گه رمی له راده به ده ری ئه و
ولاتانه ی که و ته وونه ته سه ره للی ئیستیوا هانی سه ره لدانی
شارستانی ه تی نه داوه ، چونکه ته مه لی و نه خوشی و پیگه یشتنی

پیش واده و پسر بوونی پیش واده که نه مهش گشتی به هوی ئاوو
هه واهه به، وای کردوه دانیش تووانه که ی رهنج بدن و که متر
به تهنگه پرووه کانی دیکه ی ژیانه وه بن که شارستانیست
دروست ده کن. ^(۱۸)

به گورتی هوی جوغرافی باوه کونه توانن شارستانیست
بخولقین، به لام ری خوشکهری پهره سندن و نهش و
نمایه تی. بهرچاوترینی نه هویانه پیش که له هتیراق دا مه یسه ر
بوون و به شداریان له سهر هلدانی کشت وکال دا کردوه
نه مانه ن:

یه که م: ئاووه و او شوینی جوغرافی

:-

وهك دياره غيراق شونينكي جوغرافي گرینگی هه به چ
نیستواج له میژووی که ونه رای دا، که ههرسی قارپه ی تیا دا
پیک ده گن، نه مهش به گوریه بازرگانیشه وه هه همیشه
بایه خیکی ستراتیژی هه بووه.

له لایه کی دیکه وه ده که ونه به شی باشووری ناوچه ی
فینکایی و له ههریمی رۆژئاوای قارپه کانیشه وه به، نه م
شونینانه پیش وهك ئاشکرایه «ئاووه واهه کی راگونیسته و گورای
هه به، له نیوان ئاووه واهه کی گهرمی بیابان و ئاووه واهه کی حه وزی
ده رای ناوه راست» ^(۱۹)

بو به شه سرو شتی یه کانیشی؛ ده توانن سی جوژه
ئاووه واهه به نیوی به شه کانی پروویوی دیاری بکه ین که
نه مانه ن:

أ - به شی شاخاوی و نیمچه شاخاوی: یه گشتی نه م به شه
چیاکانی باکوور و رۆژه لاتی باکوور ده گرتنه وه.

ئاووه واهه کی فینکاهه له چه شنی ئاووه واهه کی ناوچه ی ده رای
ناوه راسته؛ که ساردی زستان و گهرمی هاوینانی
مام ناوه نندی به، سالانه پیش له (۴۰ تا ۱۰۰) سانتیمه تری
باران لی ده بارنی.

مام ناوه نندیستی ئاووه واهه وایش له زستان و هاوین دا،
هه ره واهه ریزه ی باران بارین به سهر بو ته وه ی چه شنه ها
کشت وکالی لی بکری.

نلوچه شاخاوی و نیمچه شاخاوی یه کانیش پینج یه کی

پروویوی غیراق پیک دینن؛ له رۆژه لاته وه له سنووری
ئیرانه وه ده سنت پی ده کاو له باکووریش له سنووری تورکیا و
سوریا وه تا نه وه ی له سنووری ده شته لیتاوی یه کان دا ده بیته وه
به رزایی و گردولکه

به شی نیمچه شاخاوییش له بناری چیاکانه وه به لای رۆژئاوا
باشووری ناوچه شاخاوی یه کان وه ده سنت پی ده کا، پروویا و
پروویا به رده وام ده پی تا ده گاته سنووری سوریا به لای
رۆژئاو و لیاو ره کانی بانی رۆژئاوا، به لای باشووری رۆژئاو دا
(سه یری نه خشه بکه).

نه م ناوچه یه ش به هوی بهرئاوی و باران بارینه وه له وه رگی
خوشی لی هه لکه وتوووه و مالاتی لی به خیوه کری.

دیسان به رزی و تزی ناوچه که وه لقه کانی پروویا دیجله
بای ته وه ی تیدایه سوود له دروستکردنی بهر به ست بیینی،
بو به ده بیین چه ندین پرۆزه ی له و جوژه ی لی دامه زراوه وهك
پرۆزه ی (دوکان) له سهر پروویا زایی بچووک و

(ده ربه ندیخان) له سهر پروویا دیاله، ته نانه ت پاشماوه ی
پرۆزه ی کویشی تیدایه، دیارترینان نه و بهر به سته یه که له
کونه وه له سهر پروویا عوزیم دا دامه زراوه.

ب - ده شته لیتاوی یه کان: ده شته لیتاوی یه کانی باشوور و
نیوه راستی ده لتای نه و ده شتاییانه له پیک گه یشتی هه ردوو
پروویا دیجله و فوراتدا پیک دی.

به هوی ئاووه واهه کی گهرمییش له و ناوچه یه داو که می باران،
ههر له کونی کونه وه پرۆزه ی ئاودانی تیدا هه بووه.

دوئی فوراتیش که نه ختیک له دوئی دیجله به رزتره، وهك
دیاره یه کی سرو شتی هه همیشه سوودی لی وه رگراوه له لیدانی
جوگه له و پروویا و که ی وا که نه و ده شتاییانه ی پی ئاودراوه وه له
ئاکامدا کشت وکالیکی به رفراوانی له بهر کراوه. ^(۲۰)

ح - بیابان و ناوچه ده شتاییه کان: که له باکوور دا
ئاووه واهه کی فینکی ده رای ناوه راستیان هه یه وه له
ناوه راست و باشووریشدا ئاووه واهه کی بیابان.

دووم: سه رچاوه و پروویا به ره کان

له پال لافاوی زور و به رفره ی دیجله و فوراتیش، نه گهر

چاوه دیری نه کیری و بهری نه گیری به هوی سرو شتی خاکه که وه کاره ساتان ده قه و مینی .

له گه له نه وه شدا نه و دوور ووباره هر له کونه وه کوله که ی کشت وکال بوون، ته نانهت شارستانیته تی عیراقی دیرین و گه شه سندننی هر له سهرتاوه به هوی نه و دوور ووباره وه بوو . بایه خسی نه و دوور ووباره ییش له وه دا درده که وی که هر هه وارگه و گونده کشت وکالی یه دیرینه کان له قه راخی نه و رووبارانهدا بووه، نه وه نه گهر باسی بایه خیان له ناودان و گه شه سندننی بازارگانی و وهک هویه کی گواسته وه ییش نه که یین .

هر بویه هه میسه به چاویکی پیروز سه پیران کراوه و ته نانهت هیندی جار به خوداوه نندی زاینده ی هیزه سرو شتی یه کان ژمیراوان .

به گونیه ی پرژه کانی ناودانیش، زور هه بوون، تایه تی و گشتی . ته نانهت له ناوچه شاخاوی و نیمچه شاخاوی یه کانی شدا . نه وه تا نووسینه کانی شای ناووریا ن سه نحاریب (۷۰۴ - ۶۸۱ پ . ز) باسی پرژه تایه تی یه که ی ده که نه که ناوی گه یاندووه ته نهینه وای پایته خت .^(۲۱)

ناوچه کانی باشووریش له نیسته جی بوونی بویه که م جارئ ئاده میزاده وه به هوی که م بارانی و به رزی و ناوه روی رووباره کان پشتی ته و اویران به دیران به ستووه، بویه ده بینین ده و روبه ری شاری ئوروک (وه رکا) هر له هه زاری چواره م را له سه رحیسابی کشت وکال به لای پیشه سازی و بازارگانی دا شکاوه ته وه .

له پال نه م هویانه شدا، خاکی به پیتی زور شوینی عیراق که لیته ی به پیتی رووباره کانی پیکیان هیناوه هویه کی دیکه یه . . .

● به شی دووم ● سه رچاوه کانی لیکولینه وه

سرو شتی لیکولینه وه و چاره سه رکردنی هر بابه تیک له

لایه ننی میژ ووبی یه وه به تایه تیش نه و بابه تانه ی پیوه نندی به رابوردووه وه هه بی چ جای رابردوویه کی دیرین، هر له سه ره تاوه لی توژ (که هه لبهت ده بی په پیره وی ریگایه کی زانستی یانه بکا) پیوستی بی یان ده بی و پشت به و به لگه نامانه ده به سستی که له بهر ده سستی دان و سه رچاوه ی لیکولینه وه یی .

نیشانه به م راستیانه دووچوره سه رچاوه مان بولیکولینه وه ی کشت وکال له عیراقی کون دا هه یه :

- ۱ - سه رچاوه ماددییه کان
- ۲ - سه رچاوه نووسراوه کان

به که م سه رچاوه ماددی یه کان

مه به ست له سه رچاوه ماددی یه کان، پاشماوه ی نه و شوینه واره دیرینه یه، که له ماوه ی جیا جیادا دوزراونه ته وه و ه ی رۆژگاری جیا جیان . .

به گونیه ی کشت وکالیسه وه که له م باسه دا مه به سته، هه موو نه و دوزراوانه ده گریته وه که به پاچی پشکنه ره ئاز کی لوز یه کان دوزراونه ته وه .

نه م جوړه سه رچاوانه ییش له سه رچاوه ی تر چاتر جی ی متمانه ن، چونکه ره بینیرین و به ده ست ده گیرین و به مه و دایه کی به رجه سته ییش رابردوو ده گیرنه وه .

به رچاوترینی نه و سه رچاونه ییش که چالاکی کشت وکالیمان له رۆژگاره کانی دیرین دا بو ده گیرنه وه و به لگه ی به رده ست و باوه پی کراون بوونی نه و چالاکی یانه ده سه لمینن نه مانه ن :

۱ / (دانه ویتله به خه لوز بووه کان و عه مباره کانیان)

ئاده میزاد پیش نه وه ی په ی به کشت وکال بیا دانه ویتله ی ناسیوه، نه و ده مه ی له قوناخی کۆکردنه وه ی بژیوی دا بوو و پشتی بی ده به ست؛ پاشان به ره به ره هه ندی چه شنی له و دانانه به چاندن تا قی کرده وه و مالی کردن، به م جوړه سه ره تای کشت و کالکی دیاری کراو سه ری هه لدا .

نموونه ی نه و دانه مالی کراوانه به خه لوز بووی له گوندی (چه رمئی کشت و کالیدا دوزراوه ته وه و ئیستا له موزه خانه ی

عیراقي دا له به غدا پاريزراون .

واپسې ده چي ټه و سرده مه له چه رمودا به هوي كوروه و برژينرايي پاشان هاررايي و كرايته نان ، يان كرايي به شورباو ده گونجي له سره تايشدا هر ټه شورباوه بي و ترشايي و بووي به (بيره) كه له گلي له ټيكنسته نوسراوه كاني له وه به دوا دا ناوي دي . .

بو ټه مباريش گوماني تيدا ني به كه عه مباره كان پيمان ده ټين به ره مي زياد له به كارهيان هه بووه بو به له عه مباران كراوه . پشكيني ټاركيولوزي بووني ټه و جوړه عه مبارانه سي له مانده ووه كه ټه مېش به لگه به كي تره بولي توژ له ليكولينه و هي دا .

ټيره دا جي ي باسه بټين تاكو ټيسا له وه وهاره كشت وكالي يانه چند جوړي له وه عه مبارانه دوزراونه ته وه ؛ جوړتيكيان له وانه به پال مال وه وه به بريتي به له و وورتيكي بچوو كتر له ژ ووري گوزه ران . . به كيكي دي بازنه هي به ، هه مېش بووه له شيوه ي چال و خنده ك دا بووه .^(٢٢)

٢ / (كوخ و كوليته كان)

كوليت و كوخه كان له وه به لگانه ن كه به راشكاوي بووني كشت وكالمان له چاخه كونه كاندا بو ده سه ټمين . چونكه نزيكي ټاده مزادي ډيرين له كيلگه و جيگير بووني مهر جيكي سره كي سره كه وتي پرژه كشت وكالي به كان بووه ،

به هوي ټه وي كيلگه هه مېشه كاري وه ناوهينان و په روه رده ي ده وي له ټاماده كردني زه وي به وه بگره بو چاندين تا كيلان و توډان و ټاودان و دروينه و دا كردن ، ته نانه ت ټال و گوړ كړدنيش له وه كاته ي به ره مه كه له راده ي به كارهيان دا رت ده كا .

پشكيني ټاركيولوزي زور له گونده كشت وكاليه كان ده ريان خستوه كه زور به ي زوري ټه و كوخ و كوليتانه له قور دروست كرابوون ، ټه مېش خوي له خوي دا به لگه ي جيگير بوونه ، هيچ كومه لگايه كي جيگيريش ټاشكرايه به بي خوراك نابي ؛ كه واته بووني كوخ و كوليتي قوري ، واته بووني كشت وكال بو موسوگر كردني بژيوي .

٣ / (ټامير و ټامرازي كشت وكالي)

كومه ټيك ټامير و ټامرازي كشت وكالي له وه وه وارگانه د

دوزراونه ته وه وه كو چوني و ده ستار و ټاماني ديكه ي توډان ، كه هينديكيان له وانه له موزه خانه ي عيرايي دا پاريزراون ،^(٢٣)

سهره راي ټه وانه ي له سره ډيوار و موزه لوله ي به كان دا هه لگه ندراون . . بو نمونه پشكته ره ټاركيولوزي به كان گه ليك ټامير و ټامرازي له م بابه ته يان دوزيوه ته و كه هه موويان سي ره بو . چه رخن (چه رخي به رديني نوي) . كه ټه مېش خوي له خوي دا به لگه ي ماددي و به رده ستن و بووني كشت وكال و راده ي پشكته وتي له سره ده ميكه وه بو سره ده ميكي تر ده چه سپين .

له ناوچه ي باشووريش (پيمه ربه كه) ديتراره ته وه كه له كشت وكال دا به كارها توه ، ته نانه ت هه ندي ، ټه وي پي ي ده ټين خشي (راستي كور) له و پيمه ربه ده زانن چونكه هه لگرتني هر شه پله قوريك له زوي به و پيمه ربه وه هه لگيرانه وي به سر شوني پيست ټه و شيوه ي وه رده گري^(٢٤) كه ټم چه شنه خسته يش زياتر له بيناسازي سو مه ربه كاني به رايي دا به كارها توه .

٤ / (ټيسقاني ټازه له مالي كراوه كان)

له ټه نجامي پشكيني هه ندي شونه واري چه رخي به رديني نوي وه ، گه ليك پارچه ټيسك و پروسكي گيانله به ره مالي كراوه كان دوزراونه ته وه ، هه ربه نمونه كومه ټيكي چاك له و پارچه ټيسقانانه له چه رمودا دوزراونه ته وه .

مالي كردني گيانله به ريش هه نگاويكي گرنگه له ريگاي جي نشين بوون دا ، نه ك هه ر بو كومه لگايه كي شوانكاره به لكو بو دروست بووني گوندا نيش ، چونكه زور له و ټامرازه وردانه ي كه له مه و پيش ټامازه مان بو كړد و ټاده ميزاد له ژياني روزانه ي دا به كاري ده هينان له ټيسقاني ټه و گيانله به رانه دروست ده كران ؛ وه كوده رزي و سوژن و ټامرازي ورديله ي تر ، بيچگه له وه ي كه سرچاوه ي بژيوي روزانه ي ټاده ميزاديش بوون له به كارهياني گوشت و پسته و سپايي .

٥ / (موزه لوله ي و چاپه كانيان)

موزه لوله ي به كانش زانياريمان له باره ي گه ليك لايه ني يان و گوزه راني ټه وان سره ده مه ډيرينانه ده ده ني .^(٢٥)

كومه ټيكي به كچار زور له و موزه لوله ي يانه دوزراونه ته وه كه

ژیانی کیلگه ولایه نی دیکه ی پیوه ند به کشت وکالمان بو
رهنگ دهده نه وه . بو نمونه :

- موریکی لووله یی که دیمه نی کیلان دنوینی ، به شامیری
کیلان و تودانه وه له شاری (نیپوری سوهمری دا دوزراوه ته وه .

چاپی موریکی دیکه ، خوداوه ند (باو) ، خوداوه ندی
کشت وکال دنوینی که دوری به گوله گنم دراوه .

- چاپیکی دیکه ی موریکی لووله یی دی ، خوداوه ندی هه تاو
(شوتسو) پیشان دده له نیوگه میه ک دایه وگاسنیکی به دهسته وه یه
به کورتی ته و موره لووله یی یانه ی ژیانی کشت وکالیمان بو
رهنگ دهده نه وه ته و نده زور له ژماردن ناپه ن .

۶ / (گلینه)

گلینه له لیکولینه وه ی میژووی و تارکیولوزی دا شوینی
دیاری خوی هه یه نه ک هه روه ک به لگه یه کی ماددی و به رده ست
که بوونی دی نشینان ده سه لمینی ، به لکو به هوئی به ریلوئی و
بوونی له زور به ی شوینه واره کان و پیوه ندی پته وی به ژیانی
ئاده میزاد هه ر له مانه دیرینه کانه وه سه بارت به وه ی به رگه ی
سروشت و ده ورور به رده گریت و گه لیک لایه نی هونه ری و
کولتوری تیدایه . .

ئاده میزاد له چه رخی به ردینی نوی وه دوای ته وه ی بن به ردو
ته شکه و ته کانی به جی هیشت و جیگیز سوو ده ستی دایه
کشت وکال و گلینه یی دروست کرد .

که واته گلینه (له شیوه ی گو سکه ، یا ئامانی به کاره یانان یا
سه رو بیژینگ بی یا خود بو تیا ناشتی مردوویا هه ر لایه نیکی
دیکه ی پیوه ند به ژیانی ئاده میزاد) له گه ل جیگیز بوون و
سه ره لدانی کشت وکاله وه . بووه .

دکتور (هاری ساکن) لای وایه که «له قوناخه کانی به رای دا
گلینه بریتی بووه له سواخدانی سه به ته و تریانه به قوره که
دوزینه وه ی ته م چه شنه گلینه یه ش (له شوینه واره کان دا)
زه حمه ته» ،^(۲۶) چونکه ته م جو ره گلینه یه توانای به رگه گرتی
گورانکار به کانی سروشتی نی یه بو یه نمونه ی نه ماوه ته وه .

پشکنینی تارکیولوزیش ژماره یه کی زوری گلینه له هه واره

کشت وکالی یه کان دا دوزیوه ته وه ، له چه رمو و چه سوونه و

سامه پرا . . تاد

۷ / (هه لکولراوه کان)

هه لکولراوه کانیش به هه موو شیوه کانی یه وه سه رچاوه ی ترن
زوریان ژیانی فه للاحه تیان بو تومار کردوین بو نمونه :-

- ته خته مه ره مریک له شاری (نیپور) دوزراوه ته وه ، وینه ی ژنه
جووتیاریکی سوهمری لی تراشواوه شه نه یه کی به دهسته وه یه
ته خته که بو هزاری سی یه می پ . ز ده گه ریته وه .

- یان ده فری نه زرگرتنه وه ی پینج تیخ ، که له پال ته وه ی
فه لسه فه ی سوهمریه کانمان بو دنوینی . بایه خی ژیانی
کشت وکالیشمان له کومه لگای سوهمری دا بو دهرده خا . ته و
ده فره شیوه ی له شیوه ی گولدانیک ده کاو به پینج تیخان
دابه ش کراوه ، که هه ر تیخیک لایه نیک دنوینی ؛ به ئاوه ده ست
پی ده کاو به ئاده میزاد (له به رزترین حاله تی دا) کوتایی دی . ته م
ده فره ئیستا له هوئی شارستانیته تی سوهمریه کان له موزه خاوه ی
عیراقی دا له به غدا - پاریزراوه .

- هه لکولراوی دیکه ی ش هه ن له شیوه ی دیوار به نددا که دیمه نی
دره خت و شینایمان پیشان ده دن و ده گه ریته وه شه رده می
ئاشووری یه کان ، بو نمونه یه کی ک له و دیوار به ندانه هی
سه ده ی حه فتی پ . زو بریتی یه له داوه تیک : (شاوشاژن له
باخچه دا نیشتوون ده خونه وه ، چله میوو هیشووی تری شیان
به سه ردا شور بووه ته وه) ته و هه لکولراوه له موزه خاوه ی به ریتانی
پاریزراوه .^(۲۷)

هه ر له باره ی به لگه ماددی یه کانه وه ، نه خشه یه ک له
که لاهه ی شاری نیپوردا دوزراوه ته وه که بو هزاری دووم
ده گه ریته وه ، به ئاشکراو به وردی شیوه ی ژیانی کومه لگای
دیها تنشیننی ته و سامان پیشان دده ا .^(۲۸)

دووم / سه رچاوه نوو سراوه کان

به لگه نامه تومارکراوه کان له میژووی ئاده میزاددا له
داهینانی هوئی نووسینه وه ده رکه و تووون که له پینج هه زار سال

لهمه وسهر (میز ووی داهینانی نووسینی میخی له لایهن سومه ریه کانه وه) نزیك ده بیته وه.

پشکینه کانی ئارکیولوزی پهرده یان له سهر کومه لیکی زور له وه به لگه نامه و تیکسته نووسراوانه لاداره، له وانه یش ئه وه به لگه نامه ی پیه ندیان به کشت و کاله وه هیه، به تایه تیش دوای فراوان بوونی گونده کشت و کالی یه کان و گه شه سه ندنیان و زور بوونی دانیش تووان و بلا وه لی کردنی جووتیاران و نیشته جی بوونیان له به شه کانی باشوور و نیوه راست دا.

سهرچاوه ی نووسراویش ریژه یه کی راسته وانه یی له به زا بهر ئه وه به ره و پیشچوونه دا وه رگرت که ژیانی فه للاحه تی به خو یه وه ی بیی.

بهم ره نکه تا هات له چاخه میژ وویی یه کان دا زور تر بوو. ئیستا ههول ده ده یین ئامازه به هه ندی له و تیکستانه بکه یین:

سهرته ی پیه دا بوونی نووسین وه ک ئاشکرایه وینه یی بوو، ههر له وه مه دا، له و نووسینه وینه یی یانه دا ئه وه هیمایانه ده رکه و توون که پیه ندیان به کشت و کال و کاروباری یه وه هه بووه. له پیشه وه ی ئه وه هیمایانه یش گو له گه نم بووه (گه نم وه ک ماده یه کی بژ یوی گرنگ و خو رکیکی سهره کی)، ئه مه یش له تابلیته قورپه کانی به رای یی دا ده رکه و تووه.

که نووسینش وه ک هه موو دیارده یه کی دیکه ی شارستانیته تی دولتی رافیندین به ره و پیشتر چوو، ناووباسی زور له دره خت و رووه کانی تیدا ده بیینه وه، جگه له و کارانه ی پیه ندیان به کشت و کال و کیلگه و ژیانی فه للاحه تی یه وه هیه، به نمونه :-

نیکستیکی گرینگه وه ختی خو ی دوزراوه ته وه که وه ک وه رزانه یه کی کشت و کالی یه و کونترین وه رزانه یه له میژ وودا، له سه ر تابلیتیکی قوری و به زمانی سومه ری و نووسینی میخی تو مارکراوه و ته وای ئه وه هه نگا وانه ی تیدا روون کراوه ته وه که جووتیار پهیره یان بکا له وه ختی تودانه وه بگره تا ده گاته دروینه. ^(۲۹) له و ته خته رنگانه یش به ریوه به رایه تی شوینه واره کان له ئه کادیمیای (سه ل سه رمل) دا ^(۳۰) دوزیویه ته وه، ته بخته یه که کومه ئیک تیکستی میخی له سه ر

تو مارکراوه، ههر هه مووی بریتی یه له ناوی رووه ک و دره ختانه.

تیکستی یاسا کونه کانیش زور ده تی پیه وندار به کشت و کالی تیدا ده بییره وه، ئه وانه ی باسی ریکه خستی کاروباری کشت و کالی ده که ن و ژیانی کومه لگای کشت و کالی مان بو لیک ده ده نه وه.

تیکستی میژ وویس سهرچاوه ی بایه خدارن بو لیکو لینه وه ی کشت و کال له و سهرده مه انه دا، چونکه هیه چ هیر شیکی سهربازی نه بووه باسی خو راک و خو ارده مه نی (ئازو ووه ی سوپا) ی تیدا نه هاتی، جگه له و ئازو ووه و خو راکانه ی له شه ران دا ده ستیان به سه ردا گیراوه.

تیکستی ئه ده بیش ههر به وجوره، زور له چیرۆک و سه برده و داستانی پاله وانه تی و ئه فسانه و کومه له ی په ندو قسه ی نه سه ق باسی کشت و کال و ژیانی کشت و کالیان تیدا هاتوه. له گه لگام شه وه بگره تا وه کو داستانه کانی پیه ند به بوون و ئه وه ی به ئه ده یی رووبه روو بوون (مناظره) ناسراون. له وانه:

تیکستی باسی جیاوازی نیوان جووتیار و شوون ده کا، که جووتیار نمونه ی کومه لگایه کی شارستانی و جیگیره و له مه شدا به سه ر شوونی دا هیه؛ ئه و تا (ئینه نا) ی خودا وه ندی جوانی و خوشه و یستی شوو کردن به (دموزی) شوونکاره رت ده کاته وه و (ئانکی - ئامدو) ی جووتیاری یی باشتره که (ئه مباره کانی بوپر له دانه ویله ده کا) و ده لی:

«ئهن شووبه شوون ناکه م و

پوشاکی زبریم ناوی

منی هیشتا کچ شووبه جووتیار ده که م

جووتیار که رووه کی هه مه جور ده روینی

جووتیار که دانه ویله ی جورا و جور ده چینی» ^(۳۱)

هه والی کشت و کال له سترا نه کانی ئاهه نگی تاییه ت به (زه ساوه ندی پیروز) یش دا هاتوه، ^(۳۲) ئه و زه منا وه نده یش که سالانه به رپاده کرا شا (نوینه ری دموزی خودا وه ند) ی پیشکesh به کاهینه ی نوینه ری (ئینه نا) ده کردو ده یگوت :- «ئه وه خوایه، گه وره م که بو بهر دلّم هی ناوی چیژ وه بریگری،

پاشا، میردی خوشه ویست عومریکی دریز له دهریاری
پیروزت دابی

له وی پرا رژی لی هه لدی، تا نه وی لی ی ناواده بی
له باشوره وه بو باکوور

له دهریاری ژوری بو دهریاری ژیری

له وی پرا که دار به پرووی تیدا دهریاری

تا نه وی لی داری نوورزی لی دهریاری و

به هه موو ولاتی سو مه رو ته که د

دار ع ساو سهوله جانی بی به خشی .

به لکو و ابکا کیلگه کانیش وه ک جووتیاران حاسلاتیان بی

له سیه ری فه رمانی دا، نه وه خوا به شینایی زوری دانه و نیله

زوری و

نه وه خوا به روویار ههستی و

تا وه ختیکی درهنگ له کیلگه دا بمینته وه و

له قامیشه لان دا قامیشه کون بی بگاوهی نوی بالابگری

به لکو ساژنی پیروزی سهوزه و ابکا

هینده و هینده دانه و نیله بکه و نیته سه ری که و

له کیلگه دا خاس و ته ره تووله بهرز بینه وه و

عومری له کوشکا دریز بیته وه .

نه وه خوا به دیجله و فوراتیش سه ری که و

که ناره کانیا ن گز و گیای لی بروی و

به میرگان دابگیری^(۳۳)

(ئینلیل بریاری دا کشت و کال له ولات دا دابمه زرنی، بو
نه مهیش دوو برای دروست کرد، ئیمیش (هاوین) و ئیتن
(زستان)، هه ری که شیان کار و نه رکی خوی بو دیاری کرد؛
به نمونه (زستان) نه رکی نه وه بو بیته هوی زانی مه رو بز و
مانگا و زوری بوونی سپایی و . . . تاد.

به لام هاوین نه رکی نه وه بو کیلگه کان پر له دانه و نیله بکا و
نه م بار و جوخینان دابگیری^(۳۴).

له جیهانی په ندو حیگه تیشدا که له م چند سالانه ی
دوایی دا لی یان دوزراوه ته وه هاتووه :

- گای بیگانان گیای ده خواوهی خواهن کیلگه ییش له برسان
مۆل بووه .

یان - روویاری به رو به با، ناوی زوری دی به دوا

یا - کریکاری بی سه ره رشت وه کو کیلگه ی بی جووتیار
وایه و . . . تاد.^(۳۵)

داخو ده بی ناوی زور مه سه لا بوچی بی، نه گه ر بو پرۆزه ی
کشت و کال نه بی که سه رچاوه ی بژیوی به، به تاییه تیش له
باشوردا که تاراده یه کی زور پابه ندی ناودان بو.

جووتیکی دیکه ی تیکسته میخیه کان که باسی رووه کیان
تیدا هاتووه، نووسراوه پزیشکی به کانه، که له هه مان وه ختیش
ناوه کانیشی بو چه سپاندوین: «نوژداری عیراقی کون
پشتی ته و اوی به رووه که وه به سستبو له ناماده کردنی دا و دهرمانی
پزیشکی دا»^(۳۶)

هیندی له نووسراوه پزیشکیانه تاک تاک نووسراون
هیندیکی دیکه یان کراونه ته دو به ش، یا راستر هه ردو و
رووی تابلته که ی گرتووه ته وه؛ روویه کی ناوی رووه که کانی
له سه ر تو مار کراوه رووه که ی دیش به کارهینانی وه ک دهرمان .

له نووسراوه سیحری به کانیش دا که بو مه بهستی پزیشکی
به کار هاتوون (نوژداری سیحری)، نه خوشیان بو به کارهینانی
هیندی جووری رووه ک راسپاردووه .^(۳۷)

نه وه درهخت و رووه کانه ی له وه ده قانه ییش دا هاتوون
به نمونه :

- درهختیک نیشانه ی (لام - Lam) هه وه ره گه زی دار به رووه و
پاشان بابلی و ئاشوریه کان به نیشانه ی (لامو - Lamu) که

له جووری نه ده بیاتی روویه روویوونیش دا، که هه ره
زوویکه وه زیانی کشت و کالی به رجهسته کردووه، گه لیک
ده قمان که ونووته به رده ست له وانه: روویه روویوونی نیوان :-
- داس و گاسن و

- خوداو هندی گه نم و خوداو هندی بی چول و

- گه نم و جو

- هاوین و زستان و . . . تاد.

هه ره به بونه ی ناوهاتی هاوین و زستان

نه فسانه یه کی سو مه ری هه به په ناوی نه فسانه ی: (ئیمیش
Emesh و ئتن - Enten) کورته ی نه م نه فسانه یه ده لی :-

ده کاته دار به پرو و بو میزگیرانیان به کارهیناوه .

چه شنیك له چه شنه کانی دارسنه و بهریان سه رو که له نووسینه میخیه کان دا به (لی پار - Li-par) هاتوو .

داری ئورز که شیلنسه ری سی یه م (سه دهی ۹) نوی پ. ن. له کوته له که ی دا که به (کوته لی رهش) به ناویانگه دا هاتوو .^(۳۸)

سیه و تری و هه نجیره و داری تریش که له به شیکی تایه تدا باسی ده که بن .

● به شی سی یه م ●

یاسا کانی ریکه خستی کشت و کال

له عیراقی کون دا

دوای نه وهی گوته کشت و کالی یه کان فراوان بوون و بوون به شار و سه بارت به زور ته گهران کشت و کال پورهی سهند، له پیشه وهی نه و ته گهرانه پیش به کارهینانی هویه کانی ئاوکان بوو که بووه هوی پتیر بوونی به ره م و پاشانیش بوژانه وهی ئابووری؛ چونکه کشت و کال بو کومه لنگای عیراقی نه و سا سه رچاوهی بژیوی و بناغهی زیان بوو، بیجگه له وهی که ره سته ی خاوی پیشه سازیش بوو. به م پی یه ده ورینکی گرینگیشی له بنیاتنانی شارستانی یه تی دا بینی . به هوی نه و بایه خه ئابووری به پیشه وه، هیچ ده قیگی نووسراو نی یه ئامازه ی بو نه کردیی؛ له سه رده می شارستانی یه تی سو مه ریه کانه وه بگره تا نه سه رده مه هه ر دوایه کانی ئیسلام راده گا .

نیشانه به و ده وره پیشه وه، جی ی گومان نی یه ریکه خستی کاروباره کانی به هوی یاسا وه پیوستیه کی پیوست بووه له هه موو قوناخه کاندایه که «پیوست به یاسا بوون و رینوینی عه داله تی کومه لایه تیش له و کومه لگایانه دا ده گاته قوناخیک که نه شونمایه کی سیاسی و کومه لایه تیان کردیی و پی گه یشتین»^(۳۹) له م پرو وه ییش کاروباری کشت و کال له عیراقی کون دا به هه وورینگای جورا و جوره وه ریکه خرابوو، له پیشه وهی نه و رینگاو هویانه ش، یاسا وریکه که و تنامه و دیاری کردنی

ملکایه تی بوو. تیکستی له م باره یه شمان له هه موو قوناخه میژ ووی یه کان دا بو ماوه ته وه، له چاکسازی یه کانی (ئورکا جانی) ی دادوهری شاری له گه شه وه بگره (سه دهی ۲۴ پ. ن) که دیاره کوترین چاکسازی دنیایه،^(۴۰) تا به یاسای (ئورنه مموی دامه ز رینه ری بنه چه ی ئوری سی یه م (۲۱۱۳ - ۲۰۹۵) پ. ز راده گا، که به کوترین یاسای نووسراو داده نری و یاسای (لبت عه شتار) ی پینجه مین پاشای بنه چه ی ئیسن (۱۹۳۴ - ۱۹۲۳) پ. ن، ئینجا یاسای شانشین (ئیشه ونا) تا ده کاته وه یاسای به ناویانگی (حامورایی) که به ته و او ترین یاسا داده نری له وانه ی تا ئیستا دوزراونه ته وه؛ هه رچه نده یاسا سو مه ریه کانی له پیشدا هاتوون، هه ره ها یاسا ئاشووری یه کان که زیاتر پشتیان به یاسای حامورایی یه وه به ستوو .^(۴۱)

لیروه هه ول ده ده بن؛ نه و نه دی پیوه ندی به باسه که مانه وه هه بی روشنایی بخه یه سه ره ئه و یاسایانه، هه ره ها هه ول ده ده بن ئامازه بو ئه و نامه و به لگه نامانه ییش بکه بن که له به ینی دوولایه ن دا ئال و گوژ کراون له و نه دی پیوه ندی به کشت و کاله وه هه بی. نه مه یان له لایه ک، له لایه کی دیکه وه نابی نه و حه قیقته ته شمان له بیر بچی که (په رستگا) ییش وه ک دامه زراونکی ئایینی و دنیایی ده ورینکی تاراده یه ک سه ره کی له ریکه خستی کاروباری کشت و کالی دا دیوه. که هه لده گری باسیکی سه ره خوی له سه ر بنووسری .

یه کیك له و نامایه ی که له سه رده می بابلی دا ماوه ته وه وه له خاوه ن زه وی یه وه بو سه رکاره که ی نار دووه داوای لی ده کا که به پی ی ویستی جووتیاره کری گرتنه کان حه قیان بداتی به چاوپوشین له وهی له کوته له که دا هاتوو .^(۴۲)

له به لگه نامه یکی تردا که ریکه و تینیکی تایه تی ده نونی و باسی فروشتنی کیلگه یه ک ده کا . ریکه و تینیکه به زمانی نه که دی نووسراوه (هه رچه نده زور به ی زاراوه کانش سومه رین) تیدا هاتوو: «ملکایه تی نه و کیلگه یه به شایه دی فلان و فلان گوژرایه وه بو فلان . له پاشان دا دپته سه رسویند خواردن به خوداوه ندو به پاشا که ئیلتیزام به ناوه روکی بکری .^(۴۳)

بۆ زامان کردنی ریککه و تیش عیراقی یه دیرینه کان کرین و فرۆشتیان به پسوله زامن کردوه؛ یه کیک له و پسولانهی که هی سهرده می سۆمه ری نوی یه به م شیوه یه یه: «به رخیکی مردو (مرداریو) نالۆ له رۆژی ۲۳ ی ئورنیکاردا وه ری گرت له مانگی جۆد ره و له و سالهی دا که شاری (ههولیری) تیدا ویران کرا»^(۴۴).

ده بینین لیره دا پسوله که به مانگی جۆد ره و میژ وو کراوه. به گویره ی یاسای شه وه، و تمان، سهرتا چاکسازی به کانی ئورکاجینا^(۴۵) بوو که (له خوداوه ند ده ترسی و ریزی ملک و مالی ده گری) به م جۆره ملک و زهوی و زاره کانی گه پانده وه ژیر فه رمانی په رستگا له کاتیکدا «مالی ئینسی - ensi (میر) و کینگه کانی و مال و کینگه ی ژنه کانی ویک که وتبونه وه و باج و خه رج ستینه کانیشی و لاتیان پرکردبوو» نه که هه ره شه و ش چاکسازی به کانی ئورکاجینا ئاماژه بو دیاره ی به سوخه گرتنی کویران له چه لکه ندنی بیر کینگه کان دا... که وای ده چی ئه م کویرانه کۆمه ئیکیان پیک هینابی.

یاسای (ئورنه ممو) یش کۆمه ئیک به ندی پپوه ند به کینگه و ریکه خستی کاروباری کشت وکالی تیدا یه به نمونه له ماده ی (۲۵) یدا ده لی: «ئه گه ره که سی کینگه ی که سیکی دی به زور و ناوهینا (به کارهینا) و خاوه ن کینگه به پی ی یاسا داوای لی کرده وه و زه و تکاریش گوئی ی پی نه دا ئه و ته نانه ت ئه وه یش ده دۆرینی که له کینگه که ی خه رج کردوه»^(۴۶).

له م ماده یه دا ئاشکرا ده بی که نابی کینگه ی غه رزه وت بگری (!؟)

له ماده ی (۲۸) یشدا ده خوینینه وه که: «ئه گه ره پیاویک بوو به هو ی ژیر ئاو خستی کشت وکالی یه کیک ی دی پیوسته سی (کور) جۆی بو هه ر (ئایک) یک له کینگه دا بداتی»^(۴۷).

دیاره که یاسای ئورنه ممو بو به جی گه یانندی دادوه ری مه بده ئی خسته به ری به کارهینا وه.

یاسای (له بت عه شتار) یش هه ره به و جۆره بووه، به نمونه له یه کیک له به نده کانی دا هاتوه: «ئه گه ره پیاویک دره ختی له باخچه ی پیاویکی دی راقه ناندن، له سه ری ته تی نیو - مون - زیوی له بریکاری دا بداتی»^(۴۸).

لیره دا ده بینین پاراستنی دار و دره خت، به تاییه تیش داری به به ره به هه ند هه لگی راوه و بایه خی پی دراوه (؟؟).

یان له نمونه یه کی تری ئه م یاسایه دا هاتوه: «ئه گه ره پیاویک چوه ناو باخچه ی پیاویکی دی بو دزی و (وگیرا)، پیوسته (۱۰) شیکل زیوی بداتی»^(۴۹).

یاسای (ئیشنه ونا) یش که تابلیته قوریه کانی له (تل حرمل) دا دۆزرانه وه هی سهرده می بابلی کۆنه، له ماده ی (۷) یدا کیری دروینه ی به دوو (سووت) دانه ویله و دوانزه (حه به) زیو دیاری کردوه.

له ماده ی (۸) یشدا کیری تۆده ری به سووتیک دانه ویله دیاری کردوه.^(۵۰)

له ماده ی (۹) یه میشدا هاتوه که: «ئه گه ره کابرایه ک شیکلیکی زیودا به کابرایه کی کیری گرته بو دروینه و ئه گه ره ئه و کابرایه دروینه که ی به ته واوی بو ئه نجام نه دا ده بی له بری ئه وه (۱۰) شیکل زیوی بو بژمیری...»^(۵۱)

لیره شدا ئیلتیزام کردن به په یمان به تاییه تیش له و کاروباران هی پپوه ندیان به کشت و کاله وه هه بووه بایه خی پی دراوه به هه ند هه لگی راوه.

- کشت وکال له یاسای حامورایی دا -

یاسای حامورایی کامترین یاسای نوسراوه له نیو یاساکۆنه کانی عیراق، جگه له وه یش تا که یاسای شه که به دارشتنی خو ی و به ته واوی گه یشتبینه ده ستمان.

یاسای حامورایی له هه موو یاسا کۆنه کانیش زیاتر باسی کاروباری پپوه ندار به کشت وکالی تیدا هاتوه [ماده ی (۴۲) تا (۱۰۰)] و له خواره وه نمونه ی هه ندی له و ماده یه ده خه پنه به رچاو: -^(۵۲)

- له ماده ی ۴۲ دا هاتوه: «ئه گه ره که سی کینگه یکی بو چاندن به کیری گرت به لام دانه ویله ی تیدا نه چاند، جا ئه گه ره ده رکه وت کینگه که ی نه کیلاوه، پیوسته به پی ی کینگه ی هاوسی دانه ویله به خاوه نه که ی بدا.»

- «ئه گه ره جوتیاریک کینگه یه کی به دانه ویله چاندرای یا

به کونجی چاندرای مرونه کرد، پیوسته له سهر خاوه نی کیلگه به خوئی دانه ونله یا کونجیه که ی که له کیلگه دا به ره م دی و بر بگری و ده بی دره مانیش له گهل زیاده که بو بازار گانه که بژمیری - ماده / ۵۰» له باره ی هه لئانی به ره به ستیشه وه له ماده (۵۳) دا هاتوه: «ئه گهر که سی له به هینز کردنی به ره به ستی کیلگه که پیدا که متهر خه می کردو به هیزی نه کردو که لینیکی تی که وت و ناوره یوی چینراوی (کیلگه) ی تیک دا، پیوسته له سهر خاوه نی به ره به ست له بریتی ئه و زهره دانه ونله ی بداتی .»

له باره ی به کری دانی بیستانیش له ماده ی (۶۱) دا هاتوه: «ئه گهر بیستانچی کیلگه که ی هه مو و نه چاندو پارچه به کی به به یاری هیشه وه، ده بی ئه و پارچه به له گهل ئه و به شه حساب بگری که به ری ده که وی»؛ مه به ستی به شی کابرای به کری دهره .

لیسه شدا دهره که وی که هیشه وه ی زوی به به یاری ههر له دیر زمانه وه په سند نه کراوه، له وه یش ده چی ئه مه به هوی زیاد بوونی ریژه ی دانیش تووان بووی . .

وه ک و تمان یاسای حامورایی ژماره به کی زوری ماده کانی بو کار و یاری کشت و کال تهرخانه؛ ئه مه یش خوئی له خویدا بایه خ و رولی کشت و کالمان له ژ یانی کومه لگادا بو روون ده کاته وه، له کاتیکدا ئه م یاسایه سهر چاوه به کی به پیشیشه بو لیکولینه وه له م مه ی دانه دا.

● به شی چواره م ●

په نجه نما، ک بو هندی له و رووه ک و دره ختانه ی له عیراقی دیرین دا رووون و چونیه تی به کار هینانیا ن

به لگه نامه بازار گانی به کانی عیراقی کون پیمان ده لئین که ناردراوه کانی هه ریمی زافیدین، به تاییه تیش له سهر ده می بابلی دا، به شیکی زوری به ره مه می کشت و کالی بووه؛ وه کر گه نم و جو و خورما و روئی رووه کی و خوری که بو ئیتران و که ندا و نیر دراوه. (۵۳)

گومانی تیدا نی به که سهره ریژ و زیاده ده چیه نیو ئالقه ی ناردنه دهره وه .

تیکسته میخیه کانیش که له شوینه واری جیا جیا دا دوزراونه ته وه به تاییه تیش ئه وانه ی (زل حرمل)، لیسته یکی زوری له و رووه ک و دره ختانه بو تومار کردوین که ئه و سا، وه ناو هینراون، ته نانه ت هه ندیکیان له وانه ئیستاش له پیشه وه ی ئه و به ره مه کشت و کالانه که ده نیردینه دهره وه ی ولات، له وانه یش: بیجگه له گه نم و جو و دانه ونله ی دی که ههر له کونی کونه وه مالی کراون و چاندراون و وه ناو هینراون: # دارخورما

زورشت له باره ی دارخورما له و به لگه نامانه دا هاتوه که باسیکی به ته نی هه لده گری، سه باره ت به وه ی که خورما به کی که له و به ره مه گرینگانه بووه که بو (ئاز و و قه ی سوپا) به کار هاتوه؛ به هوی ئه و به ها خوراکی به ی هه به تی . .

دارخورما له زمانه سامی به کان دا ناویکی هاویه شی نی به، به نموونه بابلی به کان پی یان گوتوه (گیشمارو - Gishmanu) که له ئه سلدا له وشه ی سومه ری (گیشمار - Gishmar) هاتوه . . (خورما) یش به سومه ری پی یان کوتوه: (زو - لوم - ما - Lu-ma - Zu)، ناوه بابلی به که یشی (سلومو) هه ز له وه دهره و دره و. (۵۴)

سهر چاوه ئاشووری به کانیش باسی جو ره دارخورما به که ده کن و به (دارخورمای باکور) ناوی ده بن، واده ده که وی ئه م چه شنه دارخورما به تاییه ت بووه به باکووری عیراق و له باشووردا شین نه بووه ته نانه ت جو ریکی دیکه یشیان باس کردوه پی ی گوتراوه (دارخورمای شاخ) (۵۵)

هه ندی کولراوی ئاشووریش، که چه بند دیمه نیکی شه ره کانیا نمان پیشان ده دن، له وانه به کیکیان خه ریکن له خاکی دوژمن دارخورمایان

❖ پیاز

----- : پیازیش له سه رچاوه میخیه کان دا به شیوهی
(به سسری) بابلی و ناس... ووری هاتووه، به لام له
لیسته ی رووه کاندا پاشگریکی سومه ری پیوهیه
ئه ویش (سی - سیکل Se - Sikil - sat) که له
بابلی یه که یدا (سیکلوم) ه، زیاتریش وایی ده چی
به پیازی، کوری (خورسک) گوترا بی.

سه بریش ئه وه به له نوژداری عیراقی دیرین دا
پیاز که م به کارهاتووه، ئه مهش له سه رچاوه میخیه
پزیشکیه کان دا ده رده که وئی، نه نها بو ه رادی
نه خوشی نه بی وه کو گوی ئیشان و نه مانی
ناوی چاو.

❖ سیر

----- : له سومه ری دا به (se - shar) و له بابلی و
ناشووری دا به (شومو) هاتووه.
سیر له عیراق دا زور زور کونه ئه مهش به وه پرا.
ده رده که وئی که له نووسراوه میخیه زور کونه کان دا
باسی هاتووه (سه رتهای هزاری سی یه می
پ. ن).

له نوژداری ئه وسایش دا سیر بوددان ئیشان و
میزگیران و ههروه ها هه ندی له نه خوشی یه کانی
زه رداو.

❖ کوله که (کدو)

----- : تیکسته میخیه کان باسی زور جو ری
کوله که ده که ن که له عیراقی کون دا چینراون به
هه ر له پولی خشوکانیش ناوی ژاله به
کوله که ی کیوی هاتووه، که جوریکیان سیفه تی
(شاخاوی) به دودا هاتووه به دارشته ی سومه ری
به م جو ره هاتووه:

(ئوکشن - تی - جل - لا - کور - پرا) -
جوریکیی دیکه به سومه ری به دارشته ی (کور - پرا
Kur - ra) که جو ری شاخاوی ده گه یینی هاتووه.

پاده قه نین و هه لده کیشن به مه به سستی ئه وه ی
ناز ووقه یان؛ که سه رچاوه ی بژیوانه بیرن... !
دارخورما له تیکسته ئه ده بی یه دیرینه کانیشدا
باس کراوه، نوژداری بابلی و ناس... ووریش
خورمایان بو چه ندین مه به ست به کارهیناوه وه کو
به کارهینانی بو گووان و برینی پیس بو وه تیکهل
کردنی له گه ل رو و ههروه ها بو گوی...
دیسان دوشا ویشان له گه ل گولا و بو نه خوشی
گه ده به کارهیناوه.

❖ چه و نده ر

----- : چه و نده ر هه ر به و دارشته یه ماوه ته وه که له
سومه ری دا بی ی ناسراوه (سوه و نده ر - Sumndar)
که ئیشاره تی پول و ره گه زیشی له پیشه...
چه و نده ر وه ک تیکسته میخیه کان ده لئین به گوریش
(خورسک) هه بووه، به تاییه تی له به شی باکوورک
عیراق دا.

له به کارهینانی نوژداریشدا بو ئاوسان و برینی
قاج، ههروه ها بو میزگیران وه ک یارمه تیده ری
خوارده مەنیش بو هه ر س کردن به کار هاتووه.

❖ که وه ر

----- : له تیکسته میخیه کانی سه رده می بابلی دا
به (کراشو) هاتووه به سومه ریش بی یان گوتووه
(کا - راش)، وادیاره (کراشو) یش هه ر له وه وه
هاتووه.

که وه ر له نوژداری کون دا بوددان ئیشان یان
به کارهیناوه، ههروه ها بو ئیشی ره حمی ژنان
گه چیی له هیندنی سه رچاوه دا خواردنی
قه ده غه کراوه؛ به نموونه له کاتی چاو ئیشان دا،
ههروه ها حه فته مین روژی مانگی بابلی
له گه ل ماسیش نه خوراوه، چونکه بی یان
وابوووه که خواردنی که وه ر له گه ل ماسی دا ده بیته
هو ی ئه وه ی دوویشک به و که سه وه بدا
خواردوو یه تی.⁽⁵⁶⁾

_____ : تری به سومه‌ری (گیشتن - Geshtin) له‌گه‌ل
وه‌پیشنانی پو‌لی دره‌خته‌که .

له بابلی و ئاشووریش دا (کرنو) یان
پنی گوتووه، که دیاره (کرم) بی عه‌ره‌بیش وه‌ک
ماموستا طه باقر ده‌لی هه‌ر له‌وتیوه هاتووه .

تری له زور تیکستی میخی دا باسی هاتووه
هه‌ر له سه‌رده‌مه‌کانی به‌زایی وه (سه‌ره‌تای
هزاری سی‌یه‌می پ. ز) که‌وا پنی ده‌چی .
زووتریش هه‌بووی . لیره‌دا جی‌ی باسه ؛ هه‌ر
له‌وشانه‌ی له‌وشه‌ی تری‌ی سومه‌ری دا هاتوون
وشه‌ی میوزه (Eshtin - Par) که ده‌کاته تری‌ی
وشکه‌وه‌بوو .

له‌گه‌ل وشه‌ی (ئینو) یاشدا یه‌ک ده‌گرنه‌وه که
لی‌توزه‌کان به‌(مه‌ی) یان لیک داوه‌ته‌وه .

له نوژداری بابلی و ئاشووری شدا تری
به‌کاره‌ینراوه زیاتریش دوشاوه‌که‌ی وه‌ک نیوه‌ندیک
بو‌گرتنه‌وه‌ی ده‌رمانی قر .

هه‌نجیر

_____ : له تیکسته مینخه‌کان به‌نیشانه‌ی (ما - Ma)
هاتووه (له‌گه‌ل پیشگری نیشانه‌ی ناسینه‌وه) .
هه‌ر له سه‌رده‌می سومه‌ریه‌کانیشه‌وه ناوی هه‌نجیر
هه‌یه .

له نوژداری کونیشدا بو‌نه‌خوشی یه‌کانی گه‌ده‌و
بوژارای بوون به‌کاره‌ینراوه، هه‌روه‌ها هه‌نجیر به
شیریش بو‌برین وژانه سه‌ر له سه‌رنراوه دوا‌ی
ته‌وه‌ی سه‌ره‌که پاک پاک تراشراوه .

سیو

_____ : گوتمان هه‌نجیر به‌نیشانه‌ی میخی (ما - ma)
هاتووه، جا ته‌گه‌ر هه‌ندی سه‌ره‌میخی ئاسویمان
بو‌زیادکرد به (خاشخور) ده‌خویندریته‌وه‌وه ده‌کاته
سیو .

تیکسته‌کانی (تل. حرمل) هه‌فت چه‌شن

سیوی تیدا هاتووه .

گورانیه‌کیش له‌سه‌رده‌می بابلی کونه‌وه هه‌یه
تایبه‌ته به‌خوداوه‌ند (ماما) وتییدا هاتووه ده‌لی :
«گورانی ماما له سیو شیرین تره» .

له‌نوژداری کونیش دا بو‌زور مه‌به‌سه‌ست
به‌کاره‌ینراوه، له‌وانه له‌گه‌ل ئاوی شیرتین بو
پاک کردنه‌وه‌ی دم و هه‌روه‌ها بو‌نه‌خوشی
گه‌ده‌یش گوشراوه و ئاوه‌که‌ی دراوه به‌نه‌خوش .

له‌هیندی مه‌سه‌له‌ی پیوه‌ند به‌جادویش دا
به‌کاره‌ینراوه له‌وانه (جادووی دل‌داری) ؛ به‌وه‌ی
پیاوسنیویکی هیناوه و سنی جارانی به‌سه‌ردا
خویندوووه داویه‌ته‌ ژن گویسه که ژن
خواردوو‌یه‌تی بوی هاتووه‌ته رای . پنی ده‌چی
ئه‌مه هه‌ر له چیرۆکی باب ئادهم و دا‌ک حه‌واوه
هاتنی .

ئه‌شانه‌و ناوی زوررووه‌ک و به‌رووبوومی دیکه‌ش له تیکسته
مینخه‌کان دا هاتووه له‌وانه قو‌خ و هه‌نارو هه‌رمی و
هی تر . . . (٥٧)

● ته‌نجام ●

کشت و کال به‌هوی ئه‌وه‌ی که دیاره سه‌رچاوه‌یه‌کی
سه‌ره‌کی بژیوی‌یه، ئیستاشی له‌گه‌ل دا بی، چ جاتی
سه‌رده‌میک که تازه ئاده‌میزاد ده‌رکی پی کردین و بایه‌خی زانیی و
هاتنی مالی کردین و وه‌ناوی هیناوه .

له‌م روانگه‌یه‌وه ؛ وه‌ک له به‌راییشدا په‌نجه‌مان بو‌راکیشاوه
که نووسین ده‌رباره‌ی باسیکی له‌وچه‌شنه زور زوری ده‌وی،
به‌لام ئیمه له‌م باسه‌دا هه‌ولمان داوه ئه‌و سه‌ره‌قه‌له‌مانه‌ی بو
به‌شه‌کانمان هه‌لبژاردوووه به‌پالپشتی چه‌نده‌سه‌رچاوه‌یه‌کی باوه‌ر
پنی کراوه‌ که‌م تا کورتیک سنووریک پی بو‌دیاری بکه‌ین که
ده‌گونجی هی تر بین به‌ربلاوتریا هه‌ر له گو‌شه‌نیگایه‌کی تره‌وه
باسی بکه‌ن . به‌هه‌رحال ئه‌م باسه له چه‌ند سه‌ره‌قه‌له‌میک

زیاتر نی به لهو جیهانه فراوانی هم بابه ته هلی دهگری.

پهراویز

- (۱) شایانی باسه که کونترینتی، نو شونسانه‌ی له عیراق دوزراپیتسه وه (په‌رده‌ب‌لکه) به له نزیک چه‌مچه‌مال، که پاشماوه‌ی چه‌رخ‌ی به‌ردینی دیرینی نزیکی له‌وه‌ی که به‌ئشورلی ناسراوه‌ی تیدا دوزراوه‌تسه‌وه - پروانه: فرج البصمچی - کنوز المتحف العراقي، به‌زیره‌به‌رایه‌تی گشتی شونته‌واره‌کان، به‌غدا ۱۹۷۲، ل ۴
- (۲) لم باره‌یه‌وه پروانه: د. محمد یوسف حسن، د. عمر حسن شریف، د. عدنان النقاش، (اساسیات علم الجیولوجیا) بلاوکرده‌وه‌ی - جون وایلی - نیورنک و شونتی تر ۱۹۸۲.
- (۳) ناونسانی ته‌وه‌ورانه به‌ناوی ته‌ورویایی ده‌گه‌ریتسه‌وه بوته‌وه‌ی که به‌که‌مین شوخینه‌وار بو‌یه‌که‌م جار له‌وجی یانه دوزراوه‌تسه‌وه.
- (۴) پیش ته‌وه‌وره‌ش، ده‌ورنکی دیکه هه‌به، لی توزه‌کان به (چه‌رخ‌ی به‌ردینی ئایلوژی - Economic) ی‌ده‌ناسن و کومپلک نامرازی ساده‌ی بو‌ده‌گه‌ریتسه‌وه که بی‌ی ده‌لین (چه‌گله نامسراز - Pottto Tools) وه باکووری ته‌فه‌ریقیاو شونتی دیکه دوزراونه‌تسه‌وه. نامسرازی لم پایه‌ته له عیراق نه‌دوزراوه‌تسه‌وه بو‌یه‌ده‌بینی لیره‌دا باسمان ته‌کردوه، هه‌ر لم باره‌یه‌وه. هه‌ندی له لی توزه‌کان ته‌و نامسرازه به‌کرده‌ی سروشت ده‌زان له‌وه‌ی هی ئاده‌میزاد.
- (۵) پروانه: د. فرج البصمچی - کنوز المتحف العراقي - به‌غدا - ۱۹۷۲ ل ۱۴
- (۶) طه باقر - مقدمه فی تاریخ الحضارات القديمة - ب ۱، دار البیان، ۱۹۷۳ ل ۱۵۴.
- (۷) دکتورتقی الدبایغ، الثورة الزراعیة والقری الأولى زنجیره‌ی (حضارة العراق) به‌ش به‌که‌م / دار الحریة به‌غدا ۱۹۸۵ ل ۱۱۴
- (۸) هه‌ر ته‌وه‌سهرچاوه‌یه.
- (۹) دکتور هاری ساکز، عظمة بابل - وه‌رگیرانی: د. عامر سلیمان به‌غدا / ۱۹۷۹ ل ۲۶.
- (۱۰) هه‌ر ته‌وه‌سهرچاوه‌یه.
- (۱۱) نمونه‌ی هه‌موو ته‌وژ نامسرازه له موزه‌خانه‌ی عیراقی دا له به‌غدا پاریزراون.
- (۱۲) دکتورتقی الدبایغ، الثورة الزراعیة والقری الأولى، زنجیره‌ی (حضارة العراق) - به‌شی به‌که‌م - به‌غدا ۱۹۸۵ ل ۱۲۰.
- (۱۳) سالی ۱۹۸۶ - ۱۹۸۷ نیره‌ده‌یه‌کی پۆلونی هه‌وارگه‌ییکی دیکه‌ی له‌نزیک شاری ده‌رک (کوردستانی عیراق) دوزیه‌وه هه‌ر چه‌نده تا ئیستا شتیکی ته‌وتویان له‌باره‌ی ته‌م هه‌وارگه‌یه‌ی بلاونه‌کردوه‌تسه‌وه. به‌لام وه‌ک راگه‌یانندی سه‌ره‌تایی به هه‌وارگه‌ییکی کونتر له (چه‌رمو) یان ژمارده‌وه.

- (۱۴) ریگای (کاربون ۱۴) ده‌میکه له توزه‌وه‌ویکه‌وتنی میژووی پاشماوه دیرینه‌کان وزانینی. ته‌مه‌نیان دا به‌کاردی به‌تایه‌تی بو ماده‌ه‌ئورگانی به‌کان.
- ته‌م ریگایه به‌هوی تیشکی کاربونی په‌وه که له‌مو ماده‌اندادا ده‌مینه‌وه ته‌مه‌نیان ده‌سپشان ده‌کن؛ به‌وه‌ی ته‌م جوژه کاربونه‌ه‌چینه نیوروه‌ک و له‌شی گیانه‌وه‌ه، گه‌ردیله‌کانی کاربون ره ۱۴ له‌ماوه‌ی تیه‌ریسونی ۱۵۶۸ ± ۳۰ سال دا نیوه‌ی ده‌روا، دوا‌ی تیه‌رینی هه‌مان وه‌خت ته‌و نیوه‌یه‌ی که‌ماوه، نیوه‌ی له‌ده‌ست ده‌دا و به‌م جوژه.
- (۱۵) دکتور هاری ساکز، عظمة بابل - ل ۲۹.
- (۱۶) دکتورتقی الدبایغ، الثورة الزراعیة والقری الأولى، زنجیره‌ی (حضارة العراق) ب ۱ ۱۹۸۵ ل ۱۲۴.
- (۱۷) هه‌ر ته‌وه‌سهرچاوه‌یه ل ۱۲۵.
- (۱۸) پروانه - ول دیورانت، قصة الحضارة - وه‌رگیرانی محمد بدران ب ۲ - قاهره ۱۹۶۵ ل ۵.
- (۱۹) طه باقر، مقدمه فی تاریخ الحضارات القديمة - ب ۱ - ۱۹۷۳ ل ۲۹.
- (۲۰) هه‌ر ته‌وه‌سهرچاوه‌یه ل ۲۶.
- (۲۱) لیره‌دا جی باسه که بلین ته‌وه‌پروژه‌به‌ی سه‌نحاریب پروژه‌یه‌کی قایه‌ت به‌کوشک و ته‌لاری خو‌ی بووه!
- (۲۲) علی محمد مه‌دی، (انشاط الملكية الزراعیة فی وادی الرافدین)، گو‌قاری (النفط والتنمية) ی به‌غدا‌ی ژماره ۷ (۸۷) ی پیکه‌وه ۱۹۸۱ ل ۱۹۹.
- (۲۳) پروانه: فرج البصمچی، کنوز المتحف العراقي، شایانی باسه ئیستاش له‌گه‌ل دا بی ته‌م جوژه نامیرانه له‌نیو دیه‌تاشینه‌کانی کورده‌دا به‌کار دین.
- (۲۴) دکتور فوزی رشید، صناعة الطابوق فی العراق القديم - گو‌قاری (النفط والتنمية) ژماره ۷ (۸۷) ی پیکه‌وه ۱۹۸۱ ل ۴۴.
- (۲۵) شایانی باسه که به‌که‌مین موری لووله‌یی (پارچه به‌ردیکی لاکیشه بووه) له‌چینی دووه‌می شونته‌واری هه‌سرونه‌ی باکووری عیراق دوزراوه‌تسه‌وه‌بوو ۵۰۰ ی پ. ز ده‌گه‌ریتسه‌وه - پروانه دکتور عادل ناجی - الاختام الاسطوانیة - زنجیره‌ی (حضارة العراق) ب ۴ - دار الحریة - به‌غدا ۱۹۸۵ ل ۲۲.
- (۲۶) دکتور هاری ساکز - عظمة بابل - ل ۲۹
- (۲۷) ئاندری پارو - بلاد آشور، نینوی و بابل - وه‌رگیرانی: د. عیسی سلیمان و سلیم طه‌ التکریتی - دار الرشید - به‌غدا ۱۹۸۰ ل ۶۷.
- (۲۸) دکتور احمد سوسه، تاریخ حضارة وادی الرافدین، ب ۱ - دار الحریة - به‌غدا ۱۹۸۳ ل ۴۴۸.
- (۲۹) صموئیل نوح کرایمر، من الواح سومر، وه‌رگیرانی طه باقر و احمد فخری - مؤسسه فرنکلین قاهره ص ۱۹.
- (۳۰) بو‌یه‌ی بی‌ی گو‌تراه ته‌کادیمیا، چونکه به‌هه‌زاران تابلیتی له هه‌موو لایه‌تیکی زانسته‌وه لی دوزراوه‌وه.
- (۳۱) دکتور فاضل عبدالواحد علی، الراعی والفلاح فی الادب السومری وقصة هابیل وقابیل فی التوراة - گو‌قاری (بین النهرین) ژماره ۳۲ سالی هه‌شتم

بغدا ١٩٨٠ ل ٣٦١١ .

بغدا چاپ كراوه ته وه . پروانه : (د . محمود الامين - قوانين حمورابي صفحه راتعة من حضارة وادي الرافدين - به غدا ١٩٨٧ .)

(٥٣) پروانه : برهان محمد نوري - تجارة العراق الخارجية - كوفاري النفط والتنمية - ژماره ٧ و ٨ پيکه وه - به غدا ١٩٨١ ل ١٦١١ .

(٥٤) طه باقر، دراسة في النباتات المذكورة في المصادر المسمارية - كوفاري سومر - جزمي ٨ - ١٩٥٢ ل ٣١١ .

(٥٥) همر نهو سهرچاوه ل ٣٢٢ .

(٥٦) همر نهو سهرچاوه ل ٣٦١ .

(٥٧) همر نهو سهرچاوه ل ١٨٠٠ .

سهرچاوه كان :

☞ طه باقر، مقدمة في تاريخ الحضارات القديمة - به شي يه كه م - ج ١ دار البيان به غدا ١٩٧٣ .

☞ صباح عبود جاسم - مرحلة الانتقال من جمع القوت في العراق وجنوب غرب آسيا - نامه نيكي ماستر - بلاونه كراوه ته وه - به غدا ١٩٧٥ .

☞ دكتور تقى الدباغ - الثورة الزراعية والقرى الاولى زنجيره (حضارة العراق) ب ١ دار الحرية - به غدا ١٩٨٥ .

☞ دكتور تقى الدباغ البيئة الطبيعية والانسان - هه مان زنجيره سهر وه .

☞ ليو تون بهايم - بلاد ما بين النهرين - وه رگيراني : سعدي فيضي عبدالرزاق ، وزاره تي راگه يانندن - به غدا ١٩٨١ .

☞ د . فرج البصمجي - كنوز المتحف العراقي - به ريسه به رايه تي گشتي شونه واره كان به غدا ١٩٧٢ .

☞ هاري ساكر - عظمة بابل - وه رگيراني دكتور عامر سليمان - به غدا ١٩٧٩ .

☞ ول ديورانت - قصة الحضارة - وه رگيراني د . زكي نجيب محمود - ب ١ - جزمي يه كه م - قاهره - ١٩٦٥ .

☞ طه باقر، د . فاضل عبدالواحد علي ، د . عامر سليمان - تاريخ العراق القديم - ب ١ و ب ٢ چاپخانه ي زانكوي به غدا / ١٩٨٠ .

☞ رضا جواد الهاشمي - دور نهر الفرات في الامتدادات الحضارية لبلاد وادي الرافدين - كوفاري - بين النهرين ژماره ١٤ / ١٩٨٣ .

☞ د . احمد سوسه ، تاريخ حضارة وادي الرافدين في ضوء مشاريع الري - ب ١ - دار الحرية - به غدا ١٩٨٣ .

☞ علي محمد مهدي ، انماط الملكية الزراعية في وادي الرافدين

كوفاري - النفط والتنمية ژماره ٧ و ٨ پيکه وه - به غدا ١٩٨١ .

☞ غسان طه ياسين ، العصر الحجري القديم الاوسط في الشرق الادنى - نامه ي ماستر - بلاونه كراوه ته وه - نيساني ١٩٧٦ .

☞ صموئيل نوح كرايمر - من الواح سومر - وه رگيراني طه باقر ود . احمد فخري .

(٣٢) له عيراقى كون دا باهري باونه و بسوو كه خوداوه نند سالى جارنيك چاره نسووسى فرمانبره واو گه ل دياري ده كا ، بويه پيوست بوو كه پاشا لهو شاهه نكه دا برياري خوداوه ندى بو بدرى و نيشانه ي فرمانبره واي بدريني بو ساليكي تر له پيناوي نه ويده كه كشت و كال بي بگاوه به ره هم زور بي رو و باهه كان سهر بكنه و ترى و ههنگوين زور بي و . ناد .

(٣٣) طه باقر، د . فاضل عبدالواحد علي ، عامر سليمان (تاريخ العراق القديم) ب ٢ به غدا ١٩٨٠ ل ٣٧١ .

(٣٤) طه باقر، مقدمة في أدب العراق القديم - به غدا ١٩٧٦ ل ١٦٤١ .

(٣٥) همر نهو سهرچاوه ل ١٥٨١ .

(٣٦) طه باقر - دراسة في النباتات المذكورة في المصادر المسمارية - كوفاري سومر جزمي هه شتم - به ريسه به رايه تي گشتي شونه واره كان ١٩٥٢ ل ٤١١ .

(٣٧) همر نهو سهرچاوه ل ٦١١ .

(٣٨) همر نهو سهرچاوه ل ٦١١ .

(٣٩) د . فوزي رشيد ، الشرائع العراقية القديمة - به غدا ١٩٨٧ ج ٢ ل ١١١١ .

(٤٠) سى نوسخه ي له و نيكنه ميخيه نووسراوانه به زماني سومري دوزراونه ته وه كه باسي نهو چاكسازيانه تيدياه له گه ل باسي باري ناله باري نهو ساي و لاني سومر پيش دهرچووني نهو چاكسازيانه .

(٤١) چونكه ناشووريه كان هه مو هيزنيكيان دابووه نه وه دهسته كه وه سويالي يه كانيان تومار بكن له گه ل هه ندى له وه دهسته كه وتانه ي نيوه ندى به ناوه دان كردنه وه و بيناسازي به وه هه يه . بويه نهو ندهيان به وه داناني ياساوه نه بوو .

(٤٢) چونكه ده بويايه درويته له وه ختي خوي دا ته واو كرابووايه .

(٤٣) بوده تي نهو ريكنه وتنه پروانه : د . عامر سليمان ، القانون في العراق القديم ل ١١٩١ .

(٤٤) د . فوزي رشيد ، الشرائع العراقية القديمة - به غدا ١٩٨٧ ج ٢ ل ٢١١١ .

(٤٥) جني باسه كه نهو چاكسازيانه له كه لاهوي شاري (له گه ش) دا له لايه ن نيورده يه كي فهره نسي به وه دوزراونه - پروانه د . فوزي رشيد ، الشرائع العراقية القديمة .

(٤٦) همر نهو سهرچاوه ل ٣٢٢ .

(٤٧) همر نهو سهرچاوه ل ٣٢٢ .

(٤٨) طه باقر، قانون لبث عشتار، قانون مملكة اشنونا - به غدا ١٩٨٧ ل ٢٥١ .

(٤٩) هه مان سهرچاوه ل ٢٠١ .

(٥٠) هه مان سهرچاوه ل ٢٣١ .

(٥١) هه مان سهرچاوه ل ٤٩١ .

(٥٢) له هينانه وه وه رگيراني دهه كان دا پشتمان به وه رگيرانه كه ي ماموستا محمود الامين به ستوره كه له كوفاري كوليچي . نه ده يساتي دانشگاهي به غدا - ژماره ٣١ سالي ١٩٦١ بلاو كراوه ته وه و پاشانش له لايه ن ده زگاي كاروباري روشنييري له

- دمزگای فرنکلین - قاهره .
- صموئيل نوح كرايمر - السومريون ، تاريخهم وحضارتهم وخصائصهم ،
وهرگيراني د . فيصل الوائلي - وكالة المطبوعات - الكويت .
- دكتور (عادل ناجي ، الاختام الأسطوانية - زنجيرهى (حضارة العراق) بهشى
چوارهم - دار الحرية - بهغدا ١٩٨٥ .
- د . تقي الدباغ ود . وليد الجادر واحمد مالك الفتیان - طرق التنقيبات الأثرية
- بهغدا ١٩٨٣ .
- د . تقي الدباغ ، مقدمة في علم الآثار - زنجيرهى - الموسوعة الصغيرة - زمارة
٨٨ - دار الجانحظ ، بهغدا ١٩٨١ .
- ناندرى پارو ، بلاد آشور ، نينوى وبابل - وهرگيراني : د . عيسى سلمان وسليم
چاهى ئه ميريكا .
- طه التكريتي - دار الرشيد - بهغدا ١٩٨٠ .
- طه باقرود . عبدالعزيز حميد ، طرق البحث العلمي في التاريخ والآثار -
وزارهتى فيرکردنى بالآ - بهغدا ١٩٨٠ .
- طه باقر ، دراسة في النباتات المذكورة في المصادر المسمارية كوفارى
سزمر ، جلدى ٨ بهشى (١) بهرئوبهرايهتى شونيه واره كان بهغدا ١٩٥٢ .
- د . فوزي رشيد - الشرائع العراقية القديمة - ج ٢ بهغدا ١٩٨٧ .
- H.FRANKFORT, The Birth of Civilization in the Near East, 1956.
- Jonathan Norton, The First Farmer

ملخص البحث

الزراعة في العراق القديم

مؤاد عزيز سوريمى

الحجرية مع التوقف عند الفترة التي ظهرت فيها الزراعة والمعروفة
بالمصر الحجري الحديث حيث بداية الاستيطان ومن ثم ظهور
القرى الزراعية الاولى .
الفصل الاول: تناولت فيه عوامل قيام الزراعة في العراق مند
القدم

الفصل الثاني : وهذا الفصل خصصته لمصادر دراسة الزراعة في
العراق القديم ، وقد عرضت فيه ابرز هذه المصادر المادية منها -
والمدونة .

الفصل الثالث: تناولت التنظيمات والقوانين المتعلقة بالزراعة
وعرضت في هذا الفصل دور المعبد كمؤسسة دينية ودنيوية في
الحياة الاقتصادية والاجتماعية في العراق قديماً ، اضافة الى
الرسائل والعقود المتعلقة بتنظيم شؤون الزراعة المبرمة آنذاك .

أما الفصل الرابع والآخر: فكان لابرز النباتات والمزروعات في
العراق القديم واستعمالاتها الطبية .

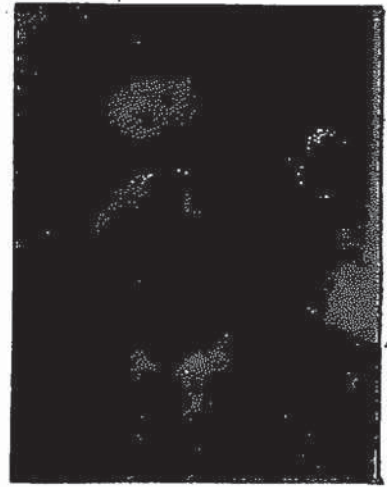
ثم أتت به بقائمة الهوامش ، حيث وضحت فيها ما يستوجب
التوضيح من النص فقائمة المصادر التي استفدت منها بشكل
مؤاخر في الكتابة . . .

كل المؤرخين وباحثي الآثار لم يختلفوا في اعتبار بلاد ما بين
النهرين مهد الحضارات ، حيث ان الانسان قد عاش منذ زمن
سحيق في هذه الرقعة لما فيها من جبال منيعة وأنهار وافرة ووديان
خصبة .

يتناول هذا البحث الزراعة من جانب إنها كانت عماد الحضارة
والحياة مثلما هي الآن عماد الحياة . . وفي اساسه فان البحث قدم
في حينه الى رئاسة قسم الآثار في كلية الآداب جامعة بغداد كجزء
من متطلبات التخرج ولا يخفى ان موضوعاً بهذه الأهمية قد طرح
على بساط البحث في عدد من الدراسات التي لها علاقة بحضارة
وادي الرافدين وهذا مادفعني (ولا سيما إنه كان من اختيار رئاسة
القسم) تناول البحث في مفرداته الغير المتناولة والاسهاب فيما
تناولتها تلكم البحوث في هذه المفردات دون إسهاب . .

وهكذا إستقر البحث على أربعة فصول إضافة الى المدخل
وخلاصة تاريخية حول الموضوع وكما يلي :

المقدمة : وهي بمثابة مفتاح لدخول الموضوع تطرقت فيها
باقتضاب الى التسلسل التاريخي لعصور ما قبل التاريخ والعصور

خوایخو شبو ماموستا ئیسماعیل ره سول

هه و ننامهی

پاش نازادبوون توان جاریکی دی له خویندن هه لچینه وه و نامادهی پاشان کولیجی زمان بهشی زمان ئینگلیزی ته واپیکات . به کوششی خویشی ئیری زمان رووسی بوو . سالی ۱۹۵۹ له وهزارهت چاککردنی کشتوکال له بهشی حسابات دا دامه زرا ، سالی ۱۹۷۴ بوو به ئەندامی یه کهم ته نجومه ن یاسادانائ ئوتونومی کوردستان له ههولیر ، پاشان بوو به سکر تیری ته نجومه ن . . دواي ته واپوونی خولی ته نجومه نه که به یه پارێزگاری ههولیر ، ته نجا ژاوێزگار له وهزارهت روشنییری و راگه پاندن دوا جار بوو به په ریوه بهری گشتی ده زگای روشنییری و بلاو کر دنه وهی کوردی

ئیسماعیل ره سول له شهسته کاندای ئەندامی یه کهمتی ته دیپان هیراق بوو ، سالی ۱۹۷۳ ش به ئەندامی دهستهی به ریوه بهری یه کهمتی نووسه رانی کورد هه لپێردرا .

له سه رده می لای یه وه خه ریکی خویندنه وهی ته ده ب و روشنییری سیاسی بوو ، له قوتابخانهی ناوه ندی کۆبه هه ولی دا به کوردی هه لبه ست بنووسی ، پاشان به هوی ژالبوون زمان و روشنییری عه ره بی به سه ر خویندنه وه که یدا . له سالانی په تهاکان دا . وتار و کورته چیر وکی بابه تی کوردانهی به زمان عه ره بی ده نووسی و بلاوی ده کرده وه ، تا دوا ی سالانی هفتا ، ترسی له کوردی نووسین هه کاندو کۆمه تی ، وتاری سیاسی و ته ده بی به کوردی نووسی و ملی دا وه رگێرانی چیر و که عه ره بی زمانه کانی خوی به کوردی ، دوا یی یه که سه ر چیر وک و وتار ته نجار ومان به کوردی نووسی . به عه ره بی له روژنامه گه لی بیروت المساء ، البلاد ، الاهالی ، النور ، التآخی ، گوفا ری آفاق عربیه ، الادیب المراقی و به کوردیش له نووسه ری کورد ، ده فته ری کورده واری ، روشنییری نوی ، به یان ، هاوکاری و ئوتونومی دا وتار و چیر وکی بلاو کرده وه .

ناوه ر وکی به ره مه کانی هه مووی بیرو باوه ری مرو فایه تی و گه ل دوستی و نیشتمانپه ره ری یه . وتار و لیکولینه وه کانی بابه تی و زانستانه و پوختن و ئاستی روشنییری و بیس کر دنه وهی شیای دیه نوین . به ره مه چه پکر او ه کانی ته مانه ن :

- ۱- ضوه علی الجذور التاريخیه لثورة ۱۴ تموز - بغداد / ۱۹۵۹ .
 - ۲- چه ند باسیک ده ره باره ی ته ده ب و ره خه تی ته ده بی به غدا - ۱۹۸۱ .
 - ۳- ته له زگه - کۆمه تی کورته چیر وک به غدا ۱۹۸۸ .
 - ۴- په رستگه ی دلداری - رومان - به غدا - ۱۹۹۰ .
- له رۆزی ۱۹۹۱/۶/۷ له به غدا کۆچی مالاوایی کرد ، دوا ی ته وهی ماوه یه که به ته خوشی یه کی بی ته مان نازاری کیشا .

ع . بیهار

سالی ۱۹۲۸ رۆله ی خیزانیکی ره نه جده ئه ئیسماعیل ره سول ته هه ده مه ته دنیا وه له گه ل باوکی که له فه رمانه رینی پولیس بوو چه ند اشاریک گه راو خویندن له ره وان دوز و کۆبه وه ههولیر تا دوا پله ی نامادهی خویند ، سالی ۱۹۴۸ قوتابه یه کی زی ره کی پۆلی پینجی نامادهی بوو ، ته ند امیکنی چالاکی به ره ی سیاسی ده سه ته چه پو پز و ته وهی نیشتمانی بوو ، هه ر که باری سیاسی ئالوز بوو به ده ستی به که له پچه وه به ره وه به ندیخانه به ری که وت ، چه ند سالیک به تاوان چالاکی سیاسی و به شداری له خویشاندانه کانی دژی په یمان پور تسموئو سه رده می پاشایه تی دا چه پس کرا . پاش به ندیخانه ش دوو سال له ژیر چاودیری پولیس و به ره نه جی شان و سوو چه ی کارگه ری و حسابگری لای بازگانی شه ریکه وه هه ندی ده زگا له به غدا ژبانی برده سه ر . له به ندیخانه حسابگری ته شیوه ی تازه و پلانجوو نامه به ری ئینگلیزی فیر بوو . پاشان سالی ۱۹۵۶ جاریکی تر گیرایه وه وه وانه ی ئوردو وگای دوور خسته وه ی (به دره) کرا تا شورشی چواره دی ته مووزی ۱۹۵۸ له وی دامایه وه .

گوڤقاری پوڤتکسره

۱۹۱۳ز

چاپکراوه، نووسه رانی هر سی ژماره که نه م به ریزانه بوون،
دباره زور بهی نووسینه کان ناوی نهینینو یا خود بی ناو
بلاو کراونه ته وه: د. عه بدوللاجه وه ده ت نه جه دینی که رکوکمی ح
. ب، خه ربوق خ فسخری، مه دحمت، مه سمعوودئ
سلیمان، عه بدولکه ریم، نه جدت، فوناد ته مو، نالی
نيسماعيل حقی بابان زاده، م. صالح به درخان، م. ص،
فازیزی، حاجی قادری کوی، شیخ ره زاناله بان، نه حمدی
خان و کندو.

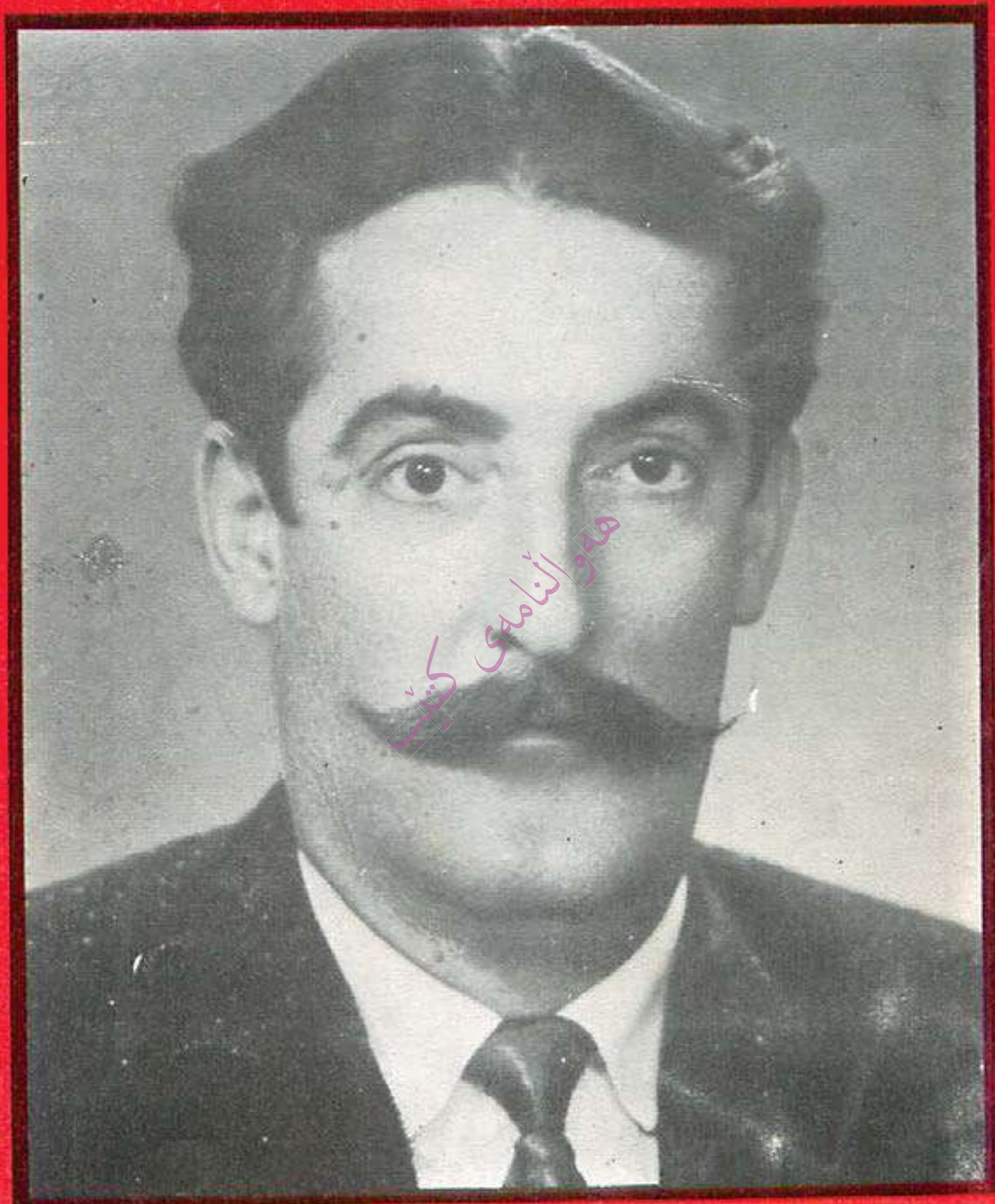
روشنیبری نوی

گوڤقاریکی مانگانه بووه به زمان کوردی و تورکی بلاو
کراوه ته وه به که مین ژماره ی له ۱۹۱۳/۶/۱۹ له نه سطنبول
دهر چووه سی ژماره ی لی دهر چووه هر سی ژماره که به په ک
قهواره ی (۲۴ سم ۱۵ سم) دهر چووه له سه ر هر سی ژماره که
نووسراوه صاحب امتیاز و مدیر مسؤل عبدالکریم نه فندی
تاریخ تاسیس ۱۳۳۱ ده کانه سالی ۱۹۱۳ ژماره یه کی به وینه ی
سه لاجه دین نه بوو و ژماره دووی به وینه ی که ریم خان زه ند
و ژماره سی به وینه ی حوسین که نعمان پاشای به درخان
رازاو: نه ته وه ژماره یه کی له چاپخانه ی (حقوق) و ژماره دووی
له چاپخانه ی (اجتهاد) و ژماره سی ی له چاپخانه ی عمود به گ

ROSHANBEERY NWE
PUBLISHED BY THE KURDISH
CULTURAL AND PUBLISHING HOUSE
MINISTRY OF CULTURE AND
INFORMATION BAGHDAD-IRAQ

مجلة روشنبیری نومی
تصدر عن دار الثقافة والنشر الكردية
وزارة الثقافة والاعلام بغداد

خوالیکۆشبوو نه دیب و نووسه ری کورد محمد سعید جان، له
رۆزی ١٢/٤/١٩٢٦ له که لار جاوی به دودیا هه تهیناوه و له
٢٤/٣/١٩٩٦ دا ما لئاوایی ئین کردین ..

لوحة الغلاف الاول : تكوين الفنان ليث مكي

دار الحرية للطباعة

السعر ٢٥ دينار